

KISS ZOLTÁN KÁROLY

A VIZUÁLIS MŰVÉSZETEK ÉS A JOG

2. AZ ÉPÍTÉSZET, A FOTÓMŰVÉSZET ÉS
AZ ALKALMAZOTT MŰVÉSZETEK
JOGI SZABÁLYOZÁSA

A vizuális művészetek és a jog
2. Az építészet, a fotóművészet és
az alkalmazott művészetek jogi szabályozása

42.

Sorozatszerkesztő:

Koltay András – Nyakas Levente: 2012–2019

Nyakas Levente – Szadai Károly: 2020–

Kiss Zoltán Károly

A vizuális művészetek és a jog

2. Az építészet, a fotóművészet és
az alkalmazott művészetek jogi szabályozása

Médiatudományi Intézet

2021

Külön köszönet Fodor Klaudiának, Horváth Katalinnak és Török Péternek e könyv megírásához nyújtott segítségéért!

A kutatást támogatta:



Minden jog fenntartva.

© Kiss Zoltán Károly, 2021

© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2021

Tartalom

1. Bevezetés	7
2. Építészet, építőművészet	9
2.1. Épített környezet, építmény, építészeti alkotás	10
2.2. Az épített környezet alakítása és védelme	14
2.3. A műemléki épületek védelme.....	34
2.4. Az építészeti alkotások szerzői jogi védelme	45
2.5. Összegzés	75
3. Belsőépítészet és tájépítészet	77
3.1. Belsőépítészet	77
3.2. Kert- és tájépítészet	81
3.3. Összegzés	89
4. Műszaki létesítmények és azok tervei	91
4.1. Művészet vagy ipar, szerzői jogi vagy iparjogvédelem?	91
4.2. A műszaki létesítmények tervei szerzői jogi védelmének határai	95
4.3. Műszaki létesítmények terveinek felhasználása.....	98
4.4. Összegzés	108
5. Díszlet, jelmez	109
5.1. A díszlet szerzői jogi védelme	110
5.2. A jelmez és a jelmeztervező szerzői jogi védelme.....	115
5.3. Díszlet, jelmez szabad felhasználása	120
5.4. Összegzés	121
6. Térképészeti mű és más térképészeti alkotás	123
6.1. Térkép, térképmű, térképészeti alapadatbázis.....	123
6.2. A földmérési és térképészeti tevékenység.....	126
6.3. A térképészeti művek szerzői jogi védelme	129
6.4. Összegzés	137
7. Fotóművészet	139
7.1. Fotográfia, fényképészet, fotó, fotóművészeti alkotás	140
7.2. Fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelme.....	143
7.3. A portréfotó és a képmás jogi vonatkozásai	147
7.4. Műtárgyfotózás és szerzői jog	153
7.5. Épületek fotózásának jogi vetületei	155
7.6. Összegzés	164

8. Iparművészet, ipari tervezőművészet	167
8.1. Az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotások fogalma és védelme	168
8.2. Az iparművészet és az ipari tervezőművészeti alkotások szerzői jogi védelme.....	170
8.3. Iparművészeti alkotások párhuzamos oltalma.....	186
8.4. Összegzés	192
Felhasznált irodalom	193

1. Bevezetés

2019 decemberében látott napvilágot a Médiatudományi Intézet Médiatudományi Könyvtárának 37. kötete *A vizuális művészetek és a jog 1. A képzőművészet szabályozása* címmel. A tanulmánykötet a képzőművészetet, pontosabban a képzőművészeti alkotásokat, az alkotóikat és a művekkel kapcsolatos jogviszonyokat érintő normahalmaz átfogó elemzésére vállalkozott a hasonló típusú kutatások módszertanát követve: a dogmatikai felvezetések (a művészet, ezen belül a vizuális művészet fogalma, a művészet és a jog érintkezési pontjainak kijelölése, a művészeti élet szabadsága) után az egyes jogterületek képzőművészetet érintő rendelkezéseit dolgozta fel. Ily módon külön fejezetek foglalkoznak a művészet polgári jogi, szerzői jog, örökségvédelmi, büntetőjogi, médiajogi és iparjogvédelmi vonatkozásaival, összhangban azzal, hogy ezek több jogág forrásvidékéről eredeztethetők. Másként fogalmazva, a vizuális művészetek – ellentétben az audiovizuális szektorral – nem rendelkeznek behatárolt szabályrendszerrel, következésképpen az azokat érintő jogszabályokból nem állt, nem állhatott össze egy önálló ágazati törvény.

A szabályozási „deficit” által kijelölt vizsgálati módszertan segítségével az előző kutatás a képzőművészetnél tágabb körben, vagyis esetenként a művészet egészére kivetítve analizálta a kapcsolódó alkotmányjogi alapvetéseket, az igencsak speciális szerzői jogi szabályokat vagy a műalkotások „sérelmére” elkövetett büntetőjogi tényállásokat. Ez a tágabb kitekintés is rávilágított arra, hogy a vizsgálódás nem állhat meg a képzőművészetnél, szélesebb spektrumban érdemes továbbgondolni a vizuális művészetek jogi környezetét.

Az első kötet címválasztása már előrevetítette a kutatás folytatását, továbbvitelét a képzőművészetén túli vizuális alkotások irányába. A dolgozat azzal a gondolattal zárult, hogy a műfaji határok elmosódása, továbbá a vizuális műfajok esetenként eltérő jogi környezete miatt sem lehetett vizsgálni a művészet területén valamennyi vizuális műfaj, művészeti forma szabályrendjét. Az analízis nem terjedt ki többek között a fotóművészetre, az építőművészetre, az alkalmazott művészetekre vagy a műszaki létesítményekre, és csupán jelzésszerűen, a képzőművészethez való szoros kapcsolódása okán tért ki az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotások szerzői jogi és iparjogvédelmi (formatervezési mintaoltalom, védjegyoltalom) sajátosságaira. A vizuális művészetek további és újabb területei joggal vetették fel a megkezdett munka folytatásának lehetőségét és szükségességét, az első részből kimaradt vagy még feltáratlan területek jogi specialitásainak feltérképezését.

A vizuális művészetek alapműfajainak klasszikus hármasa, a képző-, a fotó- és az iparművészet mellett az építőművészet az a művészeti ág, amely piaci súlyánál fogva is kiemelt jelentőséggel bír. Részben ennek tudható be, hogy e terület szakirodalma meglehetősen gazdag, és elmélyült munkát kínál a jogi kutatás számára is. Ennek során nem hagyható figyelmen kívül, hogy az építőművészet az épített környezet alakítása révén nemcsak művészeti ág (alkalmazott művészet), hanem mérnöki tudomány is, amelynek kérdéseivel itt nyilvánvalóan nem foglalkozunk. A festészetet, a szobrászatot vagy az építészetet szemügyre véve úgy tűnhet, mintha társadalmi, gazdasági, jogi és intellektuális presztízsük messze alulmúlná elért eredményeiket és hatásukat, ezért is tartjuk fontosnak a téma más, ezúttal jogi szempontból történő vizsgálatát.

A fent említett vizuális műfajok mellett létezik még egy folyamatosan duzzadó halmaz, amely a vizualitáson alapul és az emberi kultúra részét képezi, de nem sorolható a vizuális

művészet fogalma alá. Ez nagyrészt a vizuális média terméke, vagy nevezhetjük a vizuális tömegkultúra „gyümölcsének”; elemzésére kizárólag ott és akkor vállalkozunk, ahol és amikor egy érdekes jogvita vagy előremutató jogeset hozható vele kapcsolatba.

Az előző kötetben tisztáztuk, hogy a művészet jogi szempontú megközelítése, a művészet és a jog érintkezési pontjainak kijelölése több tudományterület irányából és különböző kutatási módszerekkel lehetséges. Az első lépés a művészet általános definiálása, a második lépés a kutatás tárgyát képező vizuális művészet behatárolása, végül a jogszabályok által használt művészetfogalmak számbavétele volt – enélkül nem lett volna minden esetben érthető és elvégezhető a vizuális művészetek és a hozzájuk kapcsolódó jogágak, jogterületek átfogó elemzése. A folytatásban is megkerülhetetlen az újonnan tárgyalt műfajok, művészeti ágak fogalmi behatárolása a velük foglalkozó fejezetek bevezetéseként.

Nem szükséges részleteiben kitérni a művészeti élet szabadságának kérdésére: az állam szerepvállalásának szükségessége, tartózkodása a beavatkozástól, valamint a művészi szabadság (pontosabban a véleménynyilvánítás szabadságának) határai valamennyi vizuális műfajban irányadók és érvényesek. Egyedül a fotóművészet esetében tartjuk indokoltnak alapjogi oldalról is részletesebben bemutatni a személyiségi jogok érvényesülésének témakörét.

Összefoglalva, a jelen dolgozat a további vizuális alkotások és a jog kapcsolatát térképezi fel, tekintetve, hogy ezek tárháza jóval szélesebb, bővebb a képzőművészetnél. A vizuális művészetek határtalansága komoly dilemmát jelentett a fejezeti tagolásnál, illetve a mérítés mélységének kijelölésénél. A szerzői jogi szabályozás bizonyult a legbiztosabb fogódzónak, mivel a szerzői jog meglehetősen szeparáltan taglalja a további vizuális műtípusokat, amelyeknek viszonylag jól elhatárolt jogirodalma és jogi problémahalmaza alakult ki. Nem véletlen az sem, hogy a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) példálózó felsorolásában a tizenhat műtípus közül nyolc a vizuális mű kategóriájába tartozik. Erre figyelemmel a következő fejezetek a képzőművészetten kívül detektált műfajtak szerint haladva dolgozza fel az egyes területek jogi aspektusait. Különösen fontos kérdés például a fotóművészet esetében a személyiségi jogok érvényesülésének vizsgálata, vagy az építészet esetében a tulajdonjog és a szerzői jog ütközésének kimenetele, de nem kerülhetők meg az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotások párhuzamos védelmének ellentmondásai sem.

2. Építészet, építőművészet

Az építészet és a jog kölcsönhatásának, az építészet jogi szabályozásának vizsgálata – mint minden humán tevékenység, vagy tágabb értelemben minden, az ember és a társadalom viszonyát érintő kérdéskör – számos aspektusból vizsgálható. Az elemzés lehetséges fókuszát alapvetően a téma társadalmi beágyazottsága határozza meg, ami alatt azt értjük, hogy az építészet miként kötődik a kulturális, a gazdasági, a kreatív ipari és az információtechnológiai környezethez, ezek működéséhez, milyen kapcsolódási pontok rajzolhatók fel közöttük. Az összefüggérendszer sokrétűsége és különbözősége eleve eltérő jogi megoldásokat feltételez, ezekből kell kiválasztanunk a kutatásunk elsődleges tárgyát és a vizsgálati módszert.

Az építészet esetében az egyik kiinduló megállapításunk az, hogy az összes művészeti ág közül ez kötődik a legszorosabban a tudományhoz és az ipar egyes területeihez, továbbá az is kijelenthető, hogy az építészeti művek vannak a legnagyobb hatással a környezetünkre, az építészet bír a legnagyobb befolyásoló erővel az emberek életére. Az építészet társadalmi méretű fontosságának tudható be az építés egész folyamatának szigorú, ugyanakkor sokszor változó szabályokhoz kötése és az ezzel járó – ugyancsak társadalmi méretű – ellenszenv és elutasítás kialakulása. Aczél Gábor építész a következőképpen foglalta össze a fenntartásait: „Régóta bosszant, hogy az építészet, városépítészet a jogszabályok fogságában vergődik. Tervtanácsokon gyakran úgy érzem magam, mintha valami bírósági tárgyaláson lennék.”¹ Az építészeti, városépítészeti kérdéseket nem lehet kizárólag a jog oldaláról megítélni. Az épített környezet ügye nem nélkülözheti a végső szakmai döntést, amely a dolog természetéből adódóan nem jogilag megfogalmazható objektivitás, hanem szubjektív elemeket is tartalmaz, hasonlóan a jog más területeihez. A bíró vagy a bíróság – hibalehetőséget is magában hordozó módon – szubjektív döntést hoz, miután meghallgatta a feleket, és összevetette az érveket; miért ne lehetne ugyanígy az építészet, a városépítészet területén is, azzal a különbséggel, hogy itt nem jogi, hanem építészeti alapon, az épített környezet ügyével professzionálisan foglalkozók járnának el így? Ez a sarkos álláspont a jogszabályokkal és a jogászokkal szemben a (város)építészet szakembereire bízna a döntéshozást engedélyezési ügyekben.

Mint látható, az építészet létrehozó-megvalósító funkciója hívta életre ennek a területnek az egyik meghatározó szabályhalmazát, amely az építészeti-műszaki tervezési tevékenység polgári, köz-, büntető-, fogyasztóvédelmi és versenyjogi normáit kapcsolja össze. A másik nagy halmaz az építészeti művel mint szerzői jogi védelem alatt álló művel, továbbá a műemlékvédelem körébe tartozó kulturális értékkel összefüggő joganyag – ez a jogterület az építészeti terv és az épület mint szerzői alkotás mivoltának összefüggéseit, a tervező építésznek és az épület tulajdonosának személyhez fűződő és vagyoni, illetve felhasználói jogait, valamint a kulturális örökség körébe tartozó építmények megóvására, megőrzésére irányuló tevékenységeket szabályozza. E fejezetben döntően ez utóbbi, vagyis a művészeti-kulturális irányultságú jogterület vizsgálatára vállalkozunk. (Az építészeti-műszaki tervezési tevékenység jogi vonatkozásaival csak ott foglalkozunk, ahol az aktuális társadalmi-kulturális környezet meghatározza az építés és a megbízó viszonyát.)

1 Aczél Gábor: A (város)építészet és a jog. *Építészfórum*, 2013. március 5., <https://epiteszforum.hu/a-varos-epiteszet-es-a-jog>.

Környezetünkben nagy számmal megtalálhatók az építész nélkül, építész kizárásával létrehozott építmények, amelyek a köz számára nem bírnak különösebb jelentőséggel. Az építész jelenlétének és a közérdek hiánya miatt ezek esetében nem is beszélhetünk speciális jogviszonyokról, az egyes szereplők külön feladatairól, jogairól és kötelezettségeiről. Ezek az építmények gyakran kész termékek, amelyek értékelése és kiválasztása a vásárló hatásköre. Kétségtelen tény, hogy ezek is hatással vannak a vizuális kultúrára, de ennek befolyásolása kizárólag az építési hatósági engedélyezés körébe tartozhat. A másik irány e „késztermékek” minőségi javítása lehet, ám ez inkább a formatervezés, mint az építészet területére esik.²

Az építészet olyan tevékenység, amelynek során köz- vagy magánépületeket hoznak létre. Az építészek természetesen nem egyedül hozzák létre az épületeket: számos más építészeti szakember közreműködése is elengedhetetlen a kívánt eredmény eléréséhez. Az épületek díszítése, külső és belső formájának kialakítása eleve feltételezi művészek, művészethez kötődő szakemberek bekapcsolódását az építés folyamatába, gondoljunk a kulturális örökségünk részét képező épületekre. A művészet legfontosabb építőköve a szépérzék, az esztétika, amelynek szükségessége megkérdőjelezhetetlen az építészetben is. Nem mindegy ugyanis, hogy az adott épület milyen benyomást kelt az emberben. Egy templomnak letisztultnak, belül díszesnek kellett lennie, a bazilikák monumentalitása pedig létfontosságú volt a jelképeség miatt. Az oszlopok díszítései mind-mind olyan, már szobrászati képességekre vallottak, amelyek akkoriban ténylegesen alapját képezték az építészetnek. A kastélyok építésében ugyancsak nagy feladat hárult az építésmester mellett a művészekre. A mai világban az építés ugyanúgy tervez, kivitelez, azonban többféle szakember létezik, aki ebben a munkában a segítségére van. A mérnöki, tehát fizikai-matematikai háttértudás és alkalmazás elengedhetetlen egy épület megépítésében, hiszen a stabilitás hiánya, a pontatlanságok életveszélyesek lehetnek. A mérnök a tervezés és kivitelezés embere, a fejlesztések is hozzá kötődnek, ami megkívánja a modern világban a számítógépes tervezést is: a mai építésmérnök, építőmérnök, belsőépítész (formatervező), lakberendező már számítógépeken tervezi meg az épület alaprajzait, de a papíron való vázolásra manapság is szükség van.³

2.1. Épített környezet, építmény, építészeti alkotás

Azt gondolnánk, hogy az építészet fogalmának tisztázása és jogi behatárolása kevésbé problematikus, mint a (vizuális) művészet fogalmi meghatározása, ám a helyzet nem ennyire egyértelmű. A kialakult és elfogadott szakmai terminológia „építészet” alatt épületek és építmények létrehozását, tágabb értelemben az épített környezet kialakítását érti. Más megközelítésben, az építészet az emberi kultúra, az emberi tevékenység egyik legalapvetőbb megjelenési formájaként egyrészt alkalmazott művészet, másrészt mérnöki, technológiai tudomány. E kettősből adódóan részben eltérő fogalmakat használnak az épülettel mint az épített környezet alakításával, az épülettel mint a kulturális örökség körébe tartozó műemlékkel és az épülettel mint a szerzői jogi védelem alatt álló műalkotással foglalkozó jogszabályok. Az

2 DOMBI Miklós: *Az építész és a megbízó viszonya az építészeti tervezés folyamatában; oktatása az építészképzésben*. Kutatási témavázlat, Budapest, BME, 2015. http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/1121-ek_bekeandras_3.pdf.

3 Az építészet: félig művészet, félig tudomány. *Szabolcs–Szatmár–Bereg Megye Online*, <https://szon.hu/gazdasag/az-epiteszet-felig-muveszet-felig-tudomany-2475034>.

eltérő fogalomhasználat mellett elsősorban a felsorolt jogi tárgykörök eltérő volta miatt indokolt külön pontokba szedve foglalkozni e három szabályozási területtel, nem megkerülve, sőt kihangsúlyozva az esetenkénti átfedéseket, kapcsolódásokat.

2.1.1. Az épített környezet alakítása és védelme körébe tartozó fogalmak

Az épített környezet alakítása és védelme az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.) új szabályozási területe. A korábbi „igazgatási jellegű” szabályozáshoz képest jelentős eltérés, hogy az építési törvény rendező elveként – a környezetvédelmi törvény rendelkezéseivel összhangban – az épített környezet fogalma került bevezetésre, és történelmileg először kötődik össze a környezet és az építés ügye (Étv., indokolás). Mivel korábban hazai jogszabályban az épített környezet fogalma, illetve az épített környezet alakítása és védelme nem került meghatározásra, az építési törvény szabályozási körében történt meg e tevékenységek egyértelmű és deklaratív felsorolása.

A fogalm meghatározásokkal az építési törvény régi hiányt pótol: ezek az épített környezet alakításának és védelmének azon alapfogalmai, amelyeknek egységes használata és értelmezése a szabályozás nélkülözhetetlen feltétele. A tūpontos definíciók az általánostól haladnak a különös felé, vagyis nagyobb halmazból jutunk el a kisebb egységek fogalmáig. Az építészetet az egyéb művészeti ágaktól megkülönböztető sajátosságai, jellegzetességei mellett talán ez is magyarázat lehet arra, hogy az építési törvény kategóriái nem okoznak zavart a jogalkalmazásban, ellenkezőleg, stabil eligazodási pontokként szolgálnak az épített környezet alakítására és védelmére hivatott jogviszonyokban, a viták rendezésében és az ágazat szereplői közötti együttműködésben.

A legtagabb fogalom az épített környezet, vagyis a környezet tudatos építési munka eredményeként létrehozott, illetve elhatárolt, épített (mesterséges) része, amely elsődlegesen az egyéni és a közösségi lét feltételeinek megteremtését szolgálja. Az építési tevékenység célja és feladata, hogy az ember a mikrokörnyezetében a legkedvezőbb feltételeket biztosítsa magának. Az építési tevékenység jelentősen befolyásolja a környezetet, az elkészült épület fontos környezetformáló tényező, mert összeköti a természetet és a társadalmat. Az épített környezet jelentős részét képezi hazánk nemzeti vagyonának, értéke kb. 20 ezer milliárd forint. A környezet épített és természeti elemei összefüggő egészt alkotnak, amelynek megfelelő alakítása, fejlesztése, értékeinek megőrzése és védelme közérdek, a társadalom kötelezettsége.

A fogalmak körében a második szintet az építmény jelenti, amit az építési törvény meglehetősen precizitással, műszaki-technológiai szakszargonba ágyazva határoz meg. Eszerint építmény „az építési tevékenységgel létrehozott, illetve késztermékként az építési helyszínrre szállított – rendeltetésére, szerkezeti megoldására, anyagára, készütségi fokára és kiterjedésére tekintet nélkül – minden olyan helyhez kötött műszaki alkotás, amely a terepszint, a víz vagy az azok alatti talaj, illetve azok feletti légtér megváltoztatásával, beépítésével jön létre” [Étv., 1. § (1) bek. 8. pont]. Fontos előrebocsátanunk, hogy az építmény – a harmadik körbe tartozó – épület és műtárgy gyűjtőfogalma.

Vizsgálódásunk szempontjából az épület a legfontosabb fogalmi elem, amit az építési törvény a használat, illetve a funkció oldaláról közelít meg: az épület „jellemzően emberi tartózkodás céljára szolgáló építmény, amely szerkezeteivel részben vagy egészben teret, helyiséget vagy ezek együttesét zárja körül meghatározott rendeltetés vagy rendeltetésével

összefüggő tevékenység, avagy rendszeres munkavégzés, illetve tárolás céljából”. Műtárgy pedig „mindazon építmény, ami nem minősül épületnek, és épület funkciót jellemzően nem tartalmaz (például út, híd, torony, távközlés, műsorszórás műszaki létesítményei, gáz-, folyadék-, ömlesztett anyag tárolására szolgáló és nyomvonalas műszaki alkotások).” Az építési törvény szerinti műtárgy-definíció tehát markánsan különbözik a művészeti életben, ezáltal a kulturális jogban ismert műtárgyfogalomtól, illetve a szerzői jogban a műtárgy szinonimájaként használatos mű vagy műalkotás kategóriájától. Az Étv. mindezekről külön kezeli a sajátos építményfajtákat. Ide tartoznak a „többnyire épületnek nem minősülő, közlekedési, hírközlési, közmű- és energiaellátási, vízellátási és vízgazdálkodási, bányászati tevékenységgel és a bányászati hulladék kezelésével kapcsolatos, atomenergia alkalmazására szolgáló, valamint a honvédelmi és katonai, továbbá a nemzetbiztonsági célú, illetve rendeltetésű, sajátos technológiájú építmények, amelyek létesítésekor – az építményekre, építési tevékenységekre vonatkozó általános érvényű településrendezési és építési követelményrendszeren túlmenően – eltérő vagy sajátos, csak arra a rendeltetésű építményre jellemző, kiegészítő követelmények megállapítására és kielégítésére van szükség.”⁴

E fogalmi dzsungelben számunkra az épület bír kiemelt jelentőséggel, amit a fentebb részletezett három halmazból az építési és az örökségvédelmi törvény érték szempontú, az épített környezetből eredeztethető további fogalommeghatározása, és az abból következő szabályrendszere is kiemel. Az értékközpontúság két sajátos kategóriában ölt testet, az építészeti érték és az építészeti örökség fogalmában, megalapozva az épített örökség védett értékeinek érvényesülését biztosító további rendelkezéseknek. Az előbbi az épített környezet minden olyan tárgyi és szellemi (építészettörténeti, építőművészeti, műszaki-tudományos) építészeti minőséggel rendelkező alkotásokban megjelenő értékét foglalja magában, amelyben a mindenkori társadalom – ezen belül a helyi közösségek – identitása és alkotóképessége fejeződik ki. Az utóbbi pedig az épített környezet maradandó építészeti értéket is képviselő elemeinek (építmény, épületegyüttes, táj- és kertépítészeti alkotás) összessége, annak minden beépített alkotórészével, tartozékával és berendezésével együtt. Mint a későbbiekben látni fogjuk, az építészeti és a kulturális örökség fogalma sokszor összemosódik, egybekapcsolódik.

2.1.2. A kulturális örökség védelme körébe tartozó fogalmak

Az immáron húszéves 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (a továbbiakban: Kötv.) fő célja, hogy megteremtse a nemzeti és az egyetemes történelem során felhalmozott kulturális örökség feltárásának, tudományos feldolgozásának, megóvásának, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsé tételének feltételeit, ideértve a kulturális örökség megőrzésére irányuló tevékenységeket, a hatósági eljárásokat, a kiemelkedő jelentőségű kulturális értékek állami tulajdonba kerülését. Mindebből fakadóan, a Kötv. fókuszában nem az építmény vagy az épület áll, hanem a kulturális örökség, illetve azok elemei, legfőképpen a régészeti örökség, a műemléki értékek és a kulturális javak. Vizsgálódásunk tárgykörébe értelemszerűen ez utóbbiak tartoznak, a régészeti emlékekkel és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységekkel nem foglalkozunk.

⁴ Ezek az építmények kevésbé kötődnek az építőművészethez, ellenben kapcsolatba hozhatók a szerzői jogi védelem alatt álló műszaki létesítmények terveivel (ld. a 4. fejezetet).

Az örökségvédelmi törvény szabályozási logikája hasonlít az építési törvényhez: itt is a nagyobb halmaztól jutunk el a kisebb egységekig, teljesen különböző szabályokat megállapítva az egyes kategóriákra. A legtágabb fogalmi kört tehát a kulturális örökség elemei teszik ki, amelynek egyik összetevőjét a kulturális javak képezik. Ide tartoznak „az élettelen és az élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai (az ingatlanok kivételével), valamint a művészeti alkotások.” Ez utóbbi kategória a kulturális jogalkotás területe – a Kötv. territóriumára kizárólag a védetté nyilvánított műalkotásokra terjed ki.⁵

A műemléki értékek ugyancsak a kulturális örökség elemei közé tartoznak. Műemléki érték „minden olyan építmény, történeti kert, történeti temetkezési hely, vagy sajátos terület, valamint ezek maradványa, továbbá azok rendeltetészerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és a magyar nemzet vagy más közösség hovatartozás-tudata szempontjából országos jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék alkotórészeivel, tartozékaival és beépített berendezési tárgyaival együtt.” Végül pedig „műemlék az olyan nyilvántartott műemléki érték, amelyet miniszteri döntéssel, határozattal vagy a törvény alapján miniszteri rendelettel védetté nyilvánítottak.” Fontos hangsúlyozni, hogy műemlék nem csak épület lehet, még ha a közgondolkodás sokszor azzal azonosítja is, bár a nyilvántartott műemlékek döntő többsége valóban épület vagy valamilyen építmény.

2.1.3. A szerzői jog körébe tartozó fogalmak

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) – mint a szerzői jogi szabályozás első számú jogforrása – alapvetően a szerzők és az egyéb jogosultak személyhez fűződő és vagyoni jogait, valamint a szerzői művek felhasználásának formáit, feltételeit szabályozza. Az Sztj. és legfontosabb nemzetközi alapidokumentuma, az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Unió Egyezmény (a továbbiakban: BUE), a szerzői jog által biztosított védelem felől közelíti meg és azonosítja a hatálya alá tartozó (következésképpen védelmet élvező) művészeti alkotásokat és egyéb teljesítményeket.⁶ Az Sztj. részben a BUE megoldását követi a szerzői jogi védelemben részesülő alkotások fogalmának és típusainak meghatározásánál. Mivel valamennyi műfaj, műtípus kimerítő felsorolása lehetetlen lenne, az Sztj. 1. § (1) bekezdése is példálózó felsorolásban adja meg a legtipikusabb és a leggyakrabban előforduló műtípusokat. A felsorolás *k)* pontja mint „az

⁵ Bővebben ld. Kiss Zoltán Károly – Kiss Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog 1. A képzőművészet szabályozása*. Budapest, NMHH Médiatudomány Intézet, 2019.

⁶ A BUE tárgyi hatálya – preambuluma (2) bekezdése és szövegének 1. cikke értelmében – az irodalmi és művészeti művekre vonatkozó szerzői jogok védelmére terjed ki. A 2. cikk (1) bekezdése pedig kimondja, hogy: „Az »irodalmi és művészeti művek« kifejezés felöleli az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotását, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára, tehát lehet könyv, szöveggönyv vagy más írásmű; előadás, szónoki beszéd, szentbeszéd vagy ugyanilyen jellegű egyéb mű; színmű vagy zenés színmű; táncmű vagy némajáték; szöveges vagy szöveg nélkül zenemű; film, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a filmhez hasonló eljárással hoznak létre; rajz, festmény, építészeti mű, szobor, metszet, könyvnyomtatás; fényképezési mű, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a fényképezési művekhez hasonló eljárással hoznak létre; az alkalmazott művészet terméke; illusztráció és térkép; földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású tervek, vázlat vagy plasztikai mű.”

építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve” definiálja az ide tartozó alkotások körét. Mint látható, az Szt. az építési törvénynél és a Kötv.-nél cizelláltabban határozza meg a szerzői jogi védelem alatt álló építészeti művek fogalmi körét, miközben – sem az Szt., sem annak indokolása – nem ad további támpontokat a fogalmak feloldására, a kapcsolódási pontok tisztázására.

Az Szt. további sajátossága, hogy a X. fejezete együtt tárgyalja az építészeti alkotások, műszaki létesítmények sajátos jogi kérdéseit a képzőművészeti alkotásokkal. A szerzői jog a tudományos és a művészeti alkotásokat egyaránt védelemben részesíti, és ebből úgy tűnhet, hogy az építészeti alkotást kizárólag művészeti alkotásnak tekint, annak tudományos dimenzióiról megfeledkezve. Valójában pusztán arról van szó, hogy az építészet területére a szerzői jog a képzőművészeti alkotások irányából tekintett, és ez a megközelítésmód a mai napig rányomja a bélyegét a szabályozásra. A szerzői jogi felfogás azonban már nem különböztet aszerint, hogy egy mű inkább tudományos, vagy művészeti jellegű. Gyertyánfy Péter szerint ahogyan ez egy tudományos esszé esetében sem különíthető el egymástól, úgy az építészeti művek is egyszerre művészeti és tudományos alkotásokként kezelendők.⁷

A Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) e tárgyban született szakvéleményei megállapítják, hogy az építészeti alkotás és egyéb műszaki létesítmény mint alkotás fogalma kettős: beletartozik a terv és az épület (műszaki létesítmény) is, és hogy az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása. „Ilyennek minősülnek azok az épületek, műszaki létesítmények tervei és mindazok a rajzok, a háromdimenziós modellek (vagyis együtt: építészeti művekre vonatkozó alkotások), amelyek alapján ezek az épületek, műszaki létesítmények létrehozhatók.” „Az egyéni eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsejében, akár belső képében, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is. A szerzői jogi védelem nem terjed ki az építési technológiára, és a védelem szempontjából az épület céljának sincs jelentősége.”

2.2. Az épített környezet alakítása és védelme

Az építési törvény célja az épített környezet alakításával és védelmével kapcsolatos alapvető követelmények, eszközök, jogok és kötelezettségek, továbbá az ezekkel kapcsolatos feladatok, résztvevők meghatározása, az építésügy alapvető kérdéseinek egységes, átfogó szabályozása. A jogszabály megfogalmazza azokat a legáltalánosabb követelményeket, amelyek teljesülését az épített környezet alakítása során – a településrendezéstől a konkrét építésig – következetesen biztosítani szükséges:

- az intézkedések tudatossága, tervezettség;
- a környezet egészével szemben támasztott társadalmi érdekek és igények figyelembevétel;
- a környezeti, műszaki, használati, biztonsági és értékvédelmi előírások betartása;
- az eljárások, illetőleg intézkedések teljes nyilvánossága és közösségi ellenőrizhetősége.

7 Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 248.

2.2.1. Az építési törvény hatálya

Az építésügy központi irányítása, összehangolása és ellenőrzése az állam feladata. A Kormány legfontosabb építésügyi feladata az épített környezet alakítását és védelmét biztosító jogszabályok megalkotása és azok folyamatos korszerűsítése, illetve az állami főépítési, az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági intézményrendszer működtetése. Az építésügy központi irányítását, összehangolását 2014 júniusa óta a Kormány a Miniszterelnökséget vezető miniszter útján látja el. Az ún. sajátos építményfajták tekintetében, illetőleg az építés mint ipari-gazdasági tevékenység irányításában más minisztereknek is jelentős feladataik vannak. Itt jelennek meg új tényezőként a feladatok irányításában és végrehajtásában szintén részt vevő centrális alárendeltségű területi szervek, amelyek jelenleg területi főépítési szervezet formájában működnek.

Az építésügyi jogszabályok érvényesülése érdekében az államigazgatási és az önkormányzati szervek is rendelkeznek igazgatási jogkörökkel. Az állam feladata az építésügyi és az építésfelügyeleti hatósági jogkör gyakorlása, amelyet a járásszékhelyek települési önkormányzatának jegyzői, valamint a járási és a megyei kormányhivatalok útján lát el. Az önkormányzatok építési törvény hatálya alá tartozó feladatait – a helyi önkormányzatokról szóló, módosított 1990. évi LXV. törvénnyel (a továbbiakban: önkormányzati törvény), illetve a fővárosi és a fővárosi kerületi önkormányzatokról szóló, többször módosított 1991. évi XXIV. törvénnyel összhangban – az építési törvény pontosítja, részletezi, egyértelműbbé teszi.

Az Étv. széles körben ad felhatalmazást a Kormánynak, az építésügyért felelős miniszternek, a települési és a fővárosi önkormányzatnak a végrehajtási jogszabályok megalkotására. A végrehajtási rendeletek közül kiemelkedő jelentősége van az anyagi jogi, az eljárásjogi, valamint a tevékenységek folytatását szabályozó előírásoknak. A települési önkormányzatok az Étv. felhatalmazása alapján helyi rendeletben állapíthatják meg a saját építési szabályzatukat, valamint a helyi építészeti-műszaki tervtanács létrehozásáról, működési feltételeiről, eljárási rendjéről szóló szabályait.⁸

Az épített környezet alkotmányos védelmének biztosítása szintén állami feladat, amit az az épített környezet védelmével, az építésügyi jogszabályok megalkotásával és azok építésügyi hatósági eszközökkel történő kikényszerítésével, valamint az épített és a természetes környezet védelmét szolgáló tevékenységek támogatásával lát el. E körben a Kormány a nemzetközi előírásokkal összhangban megalkotja azon jogszabályokat, amelyek az épített környezet rendezett alakítását, védelmét biztosítják, illetve elvégzi e szabályok folyamatos korszerűsítést. A Kormány gondoskodik az állami főépítési, építésügyi és építésfelügyeleti hatósági intézményrendszer működtetéséről, a nemzetközi egyezményekből adódó állami feladatok ellátásáról, valamint az országos kutatási, műszaki fejlesztési programok kialakításáról és érvényre juttatásáról (Étv., 4. §).

A települési önkormányzatok az épített környezet, a település tervszerű alakítása és védelme érdekében alapvetően településfejlesztési és -rendezési feladatokat látnak el, amelyeket az önkormányzati törvény is nevesít. A települési önkormányzatok és a szerveik településrendezési feladatukat a településrendezési tervek és a helyi építési szabályzat elfogadásával, továbbá ún. sajátos településrendezési jogintézmények alkalmazásával látják el. A tömeges bevándorlás kezelésével összefüggésben 2015. szeptember 15-étől tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet esetén a Kormány rendeletben határozhatja meg a területfelhasználás és a beépítés

8 VARGÁNÉ FEKETE MÓNICA: *Építésügyi igazgatás*. Budapest, NKE, 2018. 7.

feltételeit, és a szükségessé váló építési tevékenységeket azonnal – a szabálytalan építkezések jogkövetkezménye nélkül –, egyszerűsített formában lehet megvalósítani.⁹

2.2.2. A településrendezés és a településfejlesztés

Az országban bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások, a megváltozott körülmények indokolták a településrendezés céljának, feladatának és jogi szabályozásának törvényi meghatározását (Étv., 7. §). A településrendezés igen sok tevékenység gyűjtőfogalma, amely lényegében a település területének megfelelő felhasználását és az ezzel kapcsolatos építkezéseket, ezek révén a kedvező településszerkezet és településkép kialakítását, továbbá a település működőképességét biztosító feladatok megvalósítását jelenti. A településrendezés célja, hogy a benne meghatározott rendszer és módok szerint alakuljon ki az építéssel a település. Az építési törvény szabályozza a településrendezési viszonyokban az ingatlanok tulajdonosainak, használóinak, a településrendezési tevékenységet végző szervezeteknek a magatartását. A törvény részletesen előírja, hogy a településrendezési tevékenység során mely elvárásoknak kell kötelezően megfelelni, és azok biztosítása érdekében miként kell eljárni.

A településrendezés csak akkor tud a gyakorlati igényeknek megfelelni, ha a település egész területére kiterjedő, alaposan átgondolt településfejlesztési döntésre (elhatározásra) támaszkodik, amely a település fejlődése szempontjából figyelembe vehető minden tényezővel számol. A település külterületének gazdasági vagy más rendeltetés szerinti tagozását és az esetleges későbbi fejlődés irányát, valamint a belterületen létesíteni kívánt jelentősebb fejlesztéseket, így a településrendezés programját a megvalósításuk várható ütemezésével együtt, kidolgozott koncepción alapuló településfejlesztési döntésekben kell megállapítani (Étv., indokolás).

A településfejlesztés célja az ott élők számára a települési élet- és környezetminőség javítása, a környezetbiztonság erősítése, a települési erőforrásokra építő, az erőforrások fenntarthatóságát biztosító, hosszú és rövid távú fejlesztési irányok és az azok elérését biztosító programok és eszközök meghatározása, amelynek megvalósulását a helyi önkormányzat képviselő-testülete által megállapított településfejlesztési koncepció és az integrált településfejlesztési stratégia biztosítja.¹⁰ A fejlesztési döntések a település jövőbeni fejlesztésének elgondolását, illetve az ezzel összefüggő prioritásokat foglalják magukba. Ez elsősorban nem műszaki, hanem településpolitikai dokumentum, amelynek kialakításánál – a széleskörűen értelmezett – természeti adottságok mellett a társadalmi, gazdasági, finanszírozási szempontoknak van döntő szerepük. A településfejlesztési döntések kidolgozása és megállapítása – összhangban az önkormányzati törvénnyel – a települési önkormányzat képviselő-testületének feladata, amelyek közül a legfőbb a településfejlesztési döntések megvalósítása érdekében a legmegfelelőbb műszaki megoldások kimunkálása és tervi megfogalmazása. A településrendezéshez szükséges követelmények közül azokat, amelyek rajzban nem fejezhetők ki vagy nem alkalmasak arra, helyi építési szabályzatba kell foglalni [Étv., 7. § (2) bek.].

Az építési törvény 2013. január 1-jétől hatályos módosítása vezette be a településfejlesztési koncepció és az integrált településfejlesztési stratégia intézményét.¹¹ Az előbbi hosszú távra

9 2015. évi CXL. törvény egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról.

10 VARGÁNÉ FEKETE i. m. (8. lj.) 10.

11 A településfejlesztéssel, a településrendezéssel és az építésüggyel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi CLVII. törvény, 32. §.

rendszerbe foglalja az önkormányzatok településfejlesztési szándékait, ennek keretében a területi adottságok és összefüggések figyelembevételével meghatározza a település jövőképét, javaslatot tesz a helyi környezet, társadalom, gazdaság és infrastruktúra átfogó fejlesztésére, a műszaki, az intézményi, valamint a táji, természeti és ökológiai adottságok fenntartható hasznosítására. A településfejlesztési koncepcióban foglaltakat a települési önkormányzat döntéseiben érvényesíti. Az integrált településfejlesztési stratégia a rendelkezésre álló és bevonható források ismeretében meghatározza a településfejlesztési koncepcióban rögzített célok megvalósítását szolgáló beavatkozásokat, programokat, továbbá a megvalósítás eszközeit és nyomon követését. A településfejlesztési koncepciót és az integrált településfejlesztési stratégiát a települési önkormányzat képviselő-testülete állapítja meg. A településrendezés eszközei:

- a településszerkezeti terv, amelyet a településfejlesztési koncepció alapján a települési önkormányzat képviselő-testülete dolgoztat ki és fogad el;
- a helyi építési szabályzat, amelyet a településszerkezeti terv alapján a települési önkormányzat képviselő-testülete dolgoztat ki és fogad el;
- a Duna-parti építési szabályzat és a Városligeti építési szabályzat, amelyet a településszerkezeti terv és a Fővárosi rendezési szabályzat alapján a fővárosi önkormányzat képviselő-testülete dolgoztat ki és fogad el [Étv., 9/B. § (2) bek.].

2.2.3. A településszerkezeti terv

Az építési törvény minden települést kötelez arra, hogy meghatározott időn belül elkészítse igazgatási területének távlati felhasználására, a település térszerkezetének kialakítására vonatkozó településszerkezeti tervét (Étv., 10. §). Ennek alapvető feladata, hogy a település teljes igazgatási területére, annak környezeti, természeti, táji és műszaki adottságait figyelembe véve, az ezekhez illeszthető településfejlesztési célokból és településpolitikai prioritásokból adódó földhasználatok fajtáira a település előrelátható szükségleteinek megfelelően meghatározza az alapelveket, elsősorban a bel- és külterületet, a beépítésre szánt és a beépítésre nem szánt területeket, az azokon belüli tagozódásokat. A településszerkezeti tervet a települési önkormányzat képviselő-testülete hagyja jóvá. Megállapításai mindenekelőtt magára a települési önkormányzatra, és nem alapvetően a helyi állampolgárokra nézve kötelező erejűek jogi tekintetben, és az ingatlanok korábbi használatához fűződő építési jogokat nem érinti.¹²

2.2.4. A helyi építési szabályzat

A helyi építési szabályzat a települési önkormányzatok településrendezési és környezetalakítási, környezetvédelmi feladatait rögzíti, pontosabban az adott település területén (területein) az építés rendjét biztosító, jogilag kötelező megállapításokat tartalmazza a megengedhető építési hasznosításra vonatkozóan. A szabályzat a település igazgatási területén és a helyi sajátosságoknak megfelelően az országos területrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.)

¹² Így pl. egy eddig mezőgazdasági termelésre használt területnek a településszerkezeti tervben beépítésre szánt területként való megjelenítéséből még nem adódik a tulajdonos számára építési jog, mivel e terv az egyes ingatlanok beépíthetőségét nyilvánítását még nem teszi lehetővé.

Korm. rendelet előírásai alapján készül. Részletesen meghatározza a területfelhasználási egységeket, a beépítésre szánt¹³ és a be nem építhető területek kategóriáit,¹⁴ az építmények elhelyezésének feltételeit,¹⁵ az építmények közműellátásának részletszabályait, valamint az építmények létesítési előírásait, kiemelten a helyiségek méreteivel, kialakításával és benapozásával. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a lakás legalább egy lakoszobája napfény által benapozott legyen, kivéve, ha ezt a település kialakult beépítése nem teszi lehetővé. (Benapozottnak tekinthető az a helyiség, ahol a benapozás lehetősége február 15-én legalább 60 percen át biztosított.) Végül fontos eleme a rendeletnek a 2. számú melléklet, amely a beépítésre szánt területek építési használatának megengedett felső határértékeit rögzíti általános és sajátos használat szerinti területbontásban.

A helyi építési szabályzat, a szabályozási és a településszerkezeti terv összefüggéseit leginkább a releváns jogesetek világítják meg, így például az alábbiakban ismertetett BH2011. 153. számú ügy.

A magánszemély 2007. november 19-én a 048/1 hrsz. alatti ingatlan és a 103/12 hrsz. alatti ingatlan határának rendezése folytán kialakuló földrészletnek a 103/34 hrsz.-ú 800 m² és a 103/35 hrsz.-ú 1209 m² nagyságú telkekre történő felosztásának engedélyezését kérte. A település jegyzője határozatában a telekalakítási kérelmet elutasította, megállapítva, hogy az Étv. 23. § (1) bekezdésével ellentétes a kérelem, mert a kialakuló új földrészlet építési hellyel nem rendelkezik, azon építkezni nem lehet, ezért önálló telekként kialakítani sem lehet. A kérelmező ügyfél (a továbbiakban: felperes) fellebbezése folytán eljáró hatóság (a továbbiakban: alperes) az elsőfokú határozatot megváltoztatta és a kérelemnek helyt adott. Megállapította, hogy a kérelemmel érintett 048/1 hrsz.-ú ingatlan 299 m² része az önkormányzat képviselő-testületének az építési szabályzataról és a szabályozási tervéről szóló 9/2007. (IX. 14.) számú rendelete (a továbbiakban: HÉSZ) szerint belterület, továbbá a szabályozási terv a területek egyesítését, majd azok kettéosztását nem zárja ki, mivel az építési telek felosztására a szabályozási terv maga is javaslatot tartalmaz (kék szaggatott vonalú jelölés szerint). A felperes óvást nyújtott be az alperes telekmegosztást engedélyező határozata ellen. A felperes álláspontja szerint a hatóságok tévedtek, amikor az ingatlan kérelemmel érintett részét belterületnek tekintették, mivel az csak belterületbe vonni tervezett terület. Tévesnek tartotta azt az alperesi megállapítást is, hogy a 103/12 hrsz.-ú ingatlan a szabályozási terv szerint kettéosztható. Utalt arra, hogy az alperes határozati döntésével elvonta az önkormányzat kizárólagos jogát, mert nem a helyi építési szabályzat módosításával, hanem hatósági határozattal került megváltoztatásra a község belterületi határvonala. Az alperes az óvást elutasította. Megállapította, hogy az ingatlan érintett része a szabályozási terv szerint belterület, beépítésre szánt terület, és azon belül is lakóterület, ezért azt ugyanazon építési jogok illetik meg, mint a vele egy telektömbben lévő más építési telket. Hivatkozott arra, hogy a belterületbe csatolást „kihirdető rendelet” hatályba lépéséig is lehet telekalakítást végezni, különösen, hogy telekalakítási tilalom nem volt, és a szabályozási terv jelölte

13 Például a kertvárosias lakóterület laza beépítésű, összefüggő, nagy kertes, több önálló rendeltetési egységet magába foglaló, 7,5 m-es beépítési magasságot meg nem haladó, elsősorban lakó rendeltetésű épületek elhelyezésére szolgál.

14 Például a zöldterület állandóan növényzettel fedett közterület (közpark, közkert), amely a település klimatikus viszonyainak megőrzését, javítását, ökológiai rendszerének védelmét, a pihenést és a testedzést szolgálja.

15 Ennek kapcsán az egyik leggyakrabban felmerülő kérdés az épületek közötti legkisebb távolság meghatározása és az épületek közterületen történő elhelyezése.

a 048/1 és 103/12 hrsz.-ú ingatlan összevonását. Állította azt is, hogy a 103/12 hrsz.-ú ingatlan kettéosztását a szabályozási terv javasolta.

A felperes keresetében az óvást elutasító alperesi határozat hatályon kívül helyezését és az alperes új eljárásra kötelezését kérte azzal, hogy az elsőfokú határozat indokolását az óvásban szereplő indítványnak megfelelően változtassa meg az alperes. Az elsőfokú bíróság az alperes óvást elutasító határozatát hatályon kívül helyezte és az alperest új eljárásra kötelezte. Megállapította, hogy a telekalakítási kérelem elbírálása során a helyi építési szabályzatot a szabályozási tervvel együtt kellett alkalmazni. Megállapította, hogy a 048/1 hrsz.-ú érintett része nem belterület, az külterület maradt, melyet a szabályozási terv belterületbe vonandó területként jelöl. Álláspontja szerint csak a terület belterületbe vonását követően van lehetőség a két ingatlan közötti telekhatár rendezésére, a telek megosztására, amelyet egyébként engedélyezhetőnek talált, mivel arra a HÉSZ telekalakítási tilalmat nem írt elő, az építési hely kijelölése (és annak hiánya) az új teleknél a megosztást nem akadályozhatja. Egyetértett az alperessel abban, hogy a 103/12 hrsz.-ú ingatlanon a szabályozási terv két szaggatott vonallal jelölte a megosztás lehetőségét, amely irányadó telekhatárnak minősült. A jogerős ítélet ellen az alperes nyújtott be felülvizsgálati kérelmet, melyben a jogerős ítélet megváltoztatását és a felperes keresetének elutasítását kérte. Álláspontja szerint az építési hatóság a szabályozási tervet köteles figyelembe venni, így a megállapított belterületi határvonalon belül elhelyezkedő ingatlanok építési szempontból belterületi ingatlanok minősülnek. Állította azt is, hogy az elsőfokú bíróság a HÉSZ 45. § (4) bekezdését tévesen értelmezte, mert ez a belterületbe vonásra kijelölt területen a belterületbe csatolást kihirdető rendelet hatályba lépéséig megengedi a telekalakítást, e szabály belterületbe vonási eljárás megindulásáról nem, kizárólag a helyi döntés meghozataláról rendelkezik.

A felperes csatlakozó felülvizsgálati kérelmében a jogerős ítélet rendelkező részének hatályban tartását, és az ítélet indokolásának részbeni megváltoztatását kérte annak megállapítása mellett, hogy a belterületbe vonni tervezett területek belterületbe vonásához a szabályozási tervet tartalmazó önkormányzati rendelet módosítása szükséges. A belterületbe vonásra tervezett területek a HÉSZ módosításáig nem osztják a belterületek jogi státusát. A felperes felülvizsgálati ellenkérelmében az óvásban kifejtett jogi álláspontját tartotta fenn.

A jogerős ítéletet illetően a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az alperes felülvizsgálati kérelme nem alapos, a felperes csatlakozó felülvizsgálati kérelme alapos. Az elsőfokú bíróság a rendelkezésre álló adatokat és bizonyítékokat a vonatkozó jogszabályi rendelkezések helyes értelmezése folytán helytállóan értékelte, és megalapozottan állapította meg az alperesi határozat törvénysértő voltát. Az elsőfokú bíróság ítéletének indokolásában azonban tévedett a belterületbe bevonni tervezett terület belterületbe vonásának módját, az ezzel kapcsolatos rendeletmódosítást illetően, e körben a felperesi előadást is félreértelmezve téves megállapításokat tett. Az elsőfokú bíróság az Étv. rendelkezéseit döntéshozatala során nem sértette meg, mert ítéleti megállapításai nem mondtak ellen ezen szabályoknak, melyek szerint a szabályozási tervnek és az építési szabályzatnak tartalmaznia kell a bel- és külterület(ek) lehatárolását (belterületi határvonal). A szabályozási terv által jelölt belterületi határvonal kötelező szabályozási elem, melyet az engedélyezés során figyelembe kell venni. A meglévő belterületi határon kívül eső terület – telekalakítás szempontjából is – csak külterület lehet, mindaddig, míg a belterületi határvonalat jelölő szabályozási tervet, építési szabályzatot rendeleti úton nem módosítják. A belterületi határt csak a szabályozási tervnek megfelelően lehet megváltoztatni. E rendelkezés is magyarázatot ad arra, hogy miért jelöli a tervezett

belterületi határt a szabályozási terv, és igazolja azt is, hogy a tervezett állapot jelölése még nem jelenti annak megvalósulását, csupán a változtatás irányát, lehetőségét vázolja.

Az elsőfokú bíróság a HÉSZ 45. § (4) bekezdését is helyesen értelmezte. E rendelkezés szerint a belterületbe-vonásra kijelölt területeken a belterületbe-csatoltást kihirdető rendelet hatályba lépéséig telekalakítás végezhető jelen szabályozási terv övezeti besorolásainak megfelelően, de építési tevékenység nem. E szabályozás egyértelműen a már megalkotott, de még hatályba nem lépett belterületi határvonalat érintő szabályozás esetén és csak a belterületbe még nem tartozó területeknél teszi lehetővé a telekalakítás engedélyezését. Ez a lehetőség nem áll fenn azonban abban az esetben, amikor az önkormányzat még csak a változás lehetséges irányát rögzíti rendeletében, és az előzetes egyeztetési és engedélyezési eljárásokat nem folytatta le és nem döntött a belterületi határ tényleges megváltozásáról. Egyébként a belterületi és külterületi ingatlan összevonására, majd kettéosztására sem kerülhet sor, mert ebben az esetben hatósági határozat eredményezné a település belterületi határvonalának módosulását, anélkül, hogy arról az önkormányzat testületi döntést hozna.

Összefoglalva, belterületbe vonásra csak a rendezési terv rendeleti úton történő módosításával kerülhet sor, az Étv. 9. §-a szerinti eljárás szabályainak alkalmazása mellett, mert csak ez az eljárás garantálja az Étv.-ben foglalt célok és követelmények kellő megtartását. A felperesnek a szabályozási terv rendeleti úton történő módosítására vonatkozó érvelése nem a külön rendelet, hanem a szabályozási tervről szóló rendelet módosítására utalt, mely megalapozott hivatkozás volt, ezért a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítélet indokolásának e részét ennek figyelembevételével módosította. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a jogerős ítélet az alperes felülvizsgálati kérelmében hivatkozott okokból nem volt jogszabálysértő, ezért a jogerős ítéletet alapján hatályában fenntartotta. (Legf. Bír. Kfv. II. 37.271/2010)

2.2.5. A fővárosi településrendezés

A főváros kétszintű önkormányzatiságára tekintettel, az Étv. itt sajátos rendelkezéseket tartalmaz: a fővárosi önkormányzat fővárosi településfejlesztési koncepciót és fővárosi integrált településfejlesztési stratégiát, míg a fővárosi kerületi önkormányzat a fővárosi kerület közgazgatási területére kerületi településfejlesztési koncepciót és kerületi integrált településfejlesztési stratégiát állapít meg. A főváros településrendezési eszközei:

- a fővárosi településszerkezeti terv;
- a fővárosi rendezési szabályzat;
- a fővárosi kerületi önkormányzat által a fővárosi településszerkezeti tervvel, a fővárosi rendezési szabályzattal összhangban a kerület területére megállapított kerületi építési szabályzat;
- a fővárosi önkormányzat által a fővárosi településszerkezeti tervvel, a fővárosi rendezési szabályzattal összhangban a Duna főmedrével közvetlenül határos telkek és a Margitsziget területére megállapított Duna-parti építési szabályzat,¹⁶ valamint a Városliget

16 „Az építés helyi rendjének biztosítása érdekében a fővárosi önkormányzat az országos településrendezési és építési követelményeknek megfelelően a Duna főmedrével közvetlenül határos telkek és a Margitsziget területének felhasználásával és beépítésével, továbbá a környezet természeti, táji és épített értékeinek védelmével kapcsolatos, a telkekhez fűződő sajátos helyi követelményeket, jogokat és kötelezettségeket Duna-parti építési szabályzatban állapítja meg” (14/B §).

megújításáról és fejlesztéséről szóló 2013. évi CCXLII. törvény (a továbbiakban: Városliget-törvény) hatálya alá tartozó területre megállapított Városligeti építési szabályzat.¹⁷

2.2.6. A Városliget-törvény

Városliget kiemelt kezelését a hely egyedisége, különlegessége, az idelátogatókat szolgáló kulturális és szabadidős rendezvények országos jelentősége indokolhatta. A Városligetnek mint az egykori ezredévi kiállítás és számos azt követő, kiemelkedően fontos, történeti értékű esemény színterének nemzeti emlékezetünkben is kitüntetett szerepe van, ezért annak és intézményeinek méltó megőrzése, megújítása, valamint a Liget történeti hagyományaihoz szervesen illeszkedő, egyben korszerű, világszínvonalon megvalósítandó fejlesztése kiemelt nemzeti cél és állami feladat. Ezt a célt szolgálja az új nemzeti közgyűjteményi épületegyüttest is magába foglaló Liget Budapest projekt megvalósítása, amelynek előfeltétele az eredetileg osztatlan állami és önkormányzati tulajdonban lévő városligeti telekingatlan állami vagyongazdálkodásba vétele, ami lehetőséget teremtett a Városliget megújításának és fejlesztésének leghatékonyabb megvalósítására (Étv., indokolás).

Városliget-törvény kimondja, hogy a városligeti ingatlanon tervezett beruházással érintett ingatlanok a Magyar Állam, Budapest Főváros Önkormányzata és Budapest Főváros XIV. kerület Zugló Önkormányzata tulajdonában lévő tulajdoni hányadán a tervezett beruházások megvalósítására alapított, 100 százalékos állami tulajdonban álló ingatlanfejlesztő társaság vagyongazdálkodási jogot szerez.¹⁸ A vagyongazdálkodási jogok és kötelezettségek terjedelmét a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény határozza meg, amelyhez képest két, a városligeti beruházás sajátosságaiból fakadó eltérésre ad lehetőséget a törvény: a közös tulajdonú telekingatlanon osztott tulajdon alapítását lehetővé téve biztosítja a kizárólag állami tulajdonú épületek építését, valamint a vagyongazdálkodási jogi igényt megalapító tulajdonosi hozzájárulást adhat.

Városliget-törvény a városligeti beruházás során megvalósított, állami tulajdonba kerülő építményeket, azok vagyongazdálkodási védelme érdekében, nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonnak minősíti. A törvény a városligeti beruházás egyedi jellegére tekintettel biztosítja a településrendezési eszközök megalkotása során a beruházás érdekeinek elsődlegességét, és megadja a szükséges felhatalmazást a vonatkozó építési szabályzat létrehozására hatáskörrel rendelkező illetékes önkormányzat számára a megfelelő szabályzat megalkotására.

A Városliget-törvény értelmében a Városligetben megvalósításra kerülő építési beruházások (Millennium Háza, Dózsa György úti mélygarázs, Néprajzi Múzeum, Magyar Zene Háza, Új Nemzeti Galéria stb.) kiemelt állami feladatnak minősülnek. Nem sokkal a törvény hatálybalépését és a beruházások megkezdését követően komoly politikai és társadalmi vita bontakozott ki, majd perek indultak a projekt leállítására, felülvizsgálatára, amelyek a 2019-es önkor-

17 Az építés helyi rendjének biztosítása érdekében a fővárosi önkormányzat a Városliget-törvény hatálya alá tartozó terület felhasználásával és beépítésével, továbbá a környezet természeti, táji és épített értékeinek védelmével kapcsolatos, a telkekhez fűződő sajátos helyi követelményeket, jogokat és kötelezettségeket a Városligeti építési szabályzatban állapítja meg.

18 Ez a nemzeti vagyon kezelésért felelős tárca nélküli miniszter tulajdonosi joggyakorlása alá tartozó Városliget Ingatlanfejlesztő Zrt.

mányzati választásokat követően vettek újabb fordulatot. Az új fővárosi vezetés a Városligeti Építési Szabályzat (VÉSZ) tervezett módosításának elfogadásáig változtatási tilalmat rendelt el a Városligetre. A VÉSZ módosítása pedig azt a korábban deklarált fővárosi célt fogalmazta meg, hogy a Főváros nem akar a Városligetben olyan beruházást, amelynek a kivitelezése még nem kezdődött el, ezen belül különösen nem akarja az Új Nemzeti Galéria és a Magyar Innováció Háza megépítését.¹⁹ Ezt követően újabb vitát váltott ki a Liget-projekt miniszteri biztosának nyilatkozata, amely szerint a változtatási tilalom nem vonatkozik az építési engedéllyel már rendelkező építkezésekre a Városligetben, függetlenül attól, hogy elkezdték-e már őket, vagy nem, viszont a zöldfejlesztésekre, a parkfelület megújítására, bővítésére és a parkhasználatához kapcsolódó ligeti létesítményekre igen, vagyis egyetlen fa vagy bokor sem ültethető el, egyetlen négyzetméternyi zöldfelület sem újítható meg a tilalom fennállása alatt.²⁰

A vitát a Városliget-törvény módosítása azzal zárta le, hogy eltörölte a Főváros által a területre hozott változtatási tilalmat.²¹ A rendelkezés konkrétan kimondja, hogy a városligeti ingatlanokon megvalósuló beruházások kiemelten közérdekű beruházásnak minősülnek, és ezeknél a változtatási tilalom nem alkalmazható. Ennél is tovább ment a Kormány részletekbe menő, szakmai építésügyi módosításokat tartalmazó rendelete, amely lényegében kimondja, hogy a fővárosi önkormányzat nem módosíthatja a rendeletbe emelt városligeti építési szabályokat, másként fogalmazva, ha a VÉSZ vagy az Országos Településrendezési és Építési Követelmények (OTÉK) a beépítésre a Kormányrendelet sajátos szabályaival ellentétes vagy azzal nem összeegyeztethető előírást tartalmaz, akkor a VÉSZ-t és az OTÉK-ot nem lehet alkalmazni.²²

19 A projektért felelős állami cég, a Városliget Zrt., az önkormányzati választás után közölte, hogy kivétel nélkül mindegyik projektelem rendelkezik építési engedéllyel, a főpolgármester viszont felidézte, hogy korábban az építkezéseket ellenző CivilZugló Egyesület el tudta érni a Galéria és a Néprajzi Múzeum építési engedélyének megsemmisítését a bíróságon. Az engedélyeket azóta a Városliget Zrt. ismét megszerezte, de ha az újabb engedélyeket is sikerülne jogi úton megsemmisíteni, akkor a Főváros valóban megakaszthatná a projektet azzal, hogy módosítja a Városligeti Építési Szabályzatot.

20 TEG: Elrendelték a változtatási tilalmat a Városligetben. *Index*, 2020. február 26., https://index.hu/belfold/2020/02/26/varosliget_valtoztatasi_tilalom_baan_laszlo.

21 2020. évi XXX. törvény egyes közigazgatási tárgyú törvények módosításáról, valamint ingyenes vagyonjuttatásról.

22 442/2020. (IX. 29.) Korm. rendelet a Liget Budapest projekt keretében megvalósuló egyes beruházásokkal összefüggő közigazgatási hatósági ügyek kiemelt jelentőségű ügygé nyilvánításáról és az eljáró hatóságok kijelöléséről szóló 546/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet módosításáról.



Liget Budapest – Magyar Zene Háza. Forrás: www.zenehaza.com

2.2.7. A Budapest-törvény

A Budapest-törvény²³ megalkotását egyfelől a 2018-ban kezdődő kormányzati budapesti fejlesztések (különösen a Budapest Diákváros – Déli Városkapu Fejlesztési Program) összehangolása,²⁴ másfelől a Budai Várnak a Dísz tér és a Királyi Palota között elhelyezkedő területére vonatkozó rendezésének igénye hívta életre. A Budai Várnegyed, illetve azon belül a Budai Palotanegyed hazánk történelmének és nemzeti emlékezetének egyik legfontosabb helyszíne, egyben a főváros építészeti és városképi szempontból is meghatározó része. E terület építészeti örökségi értékeinek és környezetének megóvása és fejlesztése, a már megkezdett beruházások továbbvitele és új beruházások megkezdése ösztönző hatással bír a nemzeti identitás megőrzésére, megújítására, valamint a területek kulturális és turisztikai vonzerejének növelésére. Mindezen célkitűzések – a beruházások hatalmas költségigényére is tekintettel – kizárólag az állam fokozott szerepvállalásával valósíthatók meg (Budapest-törvény, indokolás).

A Budapest-törvény lefekteti a Budai Palotanegyed és környezete megújításához és hatékony fejlesztéséhez szükséges kereteket, megteremtve annak lehetőségét, hogy a terület méltó megjelenését biztosító fejlesztési beruházások koordinálására hatékonyabban lehessen, a nemzeti örökségünk és az épített környezeti értékek maximális védelme, valamint a területi sajátosságok érvényre juttatása mellett. A Budapest-törvény kimondja azt is, hogy a Kormány Várnegyed-rehabilitációs programot valósít meg, amelynek keretében a Budai Palotanegyed területén található ingatlanokon értékmegőrző és értékteremtő fejlesztéseket és beruházásokat

23 2018. évi XLIX. törvény a Budapest és az agglomeráció fejlesztésével összefüggő állami feladatokról, valamint egyes fejlesztések megvalósításáról, továbbá egyes törvényeknek a Magyarország filmszakmai támogatási programjáról szóló SA.50768 számú Európai Bizottsági határozattal összefüggő módosításáról (a továbbiakban: Budapest-törvény).

24 Elsődleges cél, hogy a központi költségvetési forrásból és európai uniós támogatásból finanszírozott, Budapesten, illetve az agglomerációban nem önkormányzati hatáskörben megvalósuló, állami-kormányzati kiemelt jelentőségű városépítészeti, ingatlan- és közlekedési infrastruktúra fejlesztések előkészítése gyorsabb, legyen, és egységes eljárási rendben, a rendelkezésre álló források hatékonyabb felhasználásával történjék.

kell elvégezni.²⁵ E feladat intézményi felelőse a törvény felhatalmazása alapján a Kormány által kijelölt, 100 százalékban állami tulajdonban lévő, a Miniszterelnökség tulajdonosi joggyakorlása alá tartozó Várkapitányság Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt. A törvényi szabályozás tartalmazza az érintett ingatlanok tulajdonjogának és vagyonkezelésének egységes rendezését is: a Budai Palotanegyed területén a korábban fővárosi, kerületi önkormányzati, illetőleg állami tulajdonban lévő ingatlanok tulajdonosa 2019. január 1-jétől egységesen a Magyar Állam, vagyonkezelője pedig a kijelölt gazdasági társaság, azaz a Várkapitányság.

A Budapest-törvény 2020. július 4-i hatállyal kiegészült a Gellért-hegy megújításáról szóló külön fejezettel.²⁶ Ez kimondja, hogy a Citadella erőd és környezete megújítását, védelmét és fennmaradását szolgáló, értékőrző és fejlesztési célú használata és fenntartása közérdek, amelynek biztosítása az állami és az önkormányzati szervek, az egyházi jogi személyek, a civil és egyéb szervezetek, valamint a természetes személyek együttműködésével valósul meg. A Citadella erődöt és környezetét érintő beruházások is kiemelten közérdekű beruházásnak minősülnek, azzal, hogy a beruházások megnevezését, helyszínét és közvetlen környezetét kormányrendelet állapítja meg.

Továbbá 2018 szeptemberében megjelent a Budai Palotanegyed területén lévő ingatlanok felsorolását tartalmazó 154/2018. (IX. 3.) Korm. rendelet, amely a Budapest-törvény alkalmazásának területi hatályát jelöli ki, és – szintén a Budapest-törvény felhatalmazó rendelkezése alapján – 2018. év végén kiadásra került a Budai Palotanegyed területén megvalósuló kiemelten közérdekű beruházások megnevezéséről, valamint az ingatlanok vagyonkezelési feladatainak ellátásáról szóló 313/2018. (XII. 27.) Korm. rendelet is. Ez utóbbi jogszabály határozza meg a területen lévő közterületek használatára vonatkozó rendelkezéseket, amelyek alapján a Várkapitányság meghatározott feltételek teljesülése mellett engedélyezi a közterület, így a zöldterületek használatát.²⁷ A rendelet egyebek mellett limitálja a Palotanegyed filmforgatás vagy sportesemény céljából történő igénybevetelét: filmforgatás céljából legfeljebb 1000 m² nagyságú közterület használatához járulhat hozzá a Várkapitányság, legfeljebb 5 egymást követő napra, vasárnap, illetve ünnepnap kivételével. Sportesemény céljából évente legfeljebb két alkalommal hasznosítható a közterület, alkalmanként legfeljebb 12 óra időtartamban. A jogszabály külön pontban foglalja össze a Palotanegyedre történő behajtás és az ott várakozás szabályait. Eszerint a területre csak meghatározott kivételekkel lehet járművel behajtani. Ilyen kivételt képeznek például a mentőszolgálat, a tűzoltóság, a rendőrség és egyéb rendvédelmi szervek, továbbá a Budai Palotanegyed területén működő intézmények és költségvetési szervek gépjárművei. Állatokat bevinni a Palota szűkebben vett közterületeire főszabályként nem lehet, csak bizonyos kivételekkel (segítő, mentő vagy közfeladatokat ellátó kutya, a vagyonkezelő hozzájárulásával ló stb.).

25 Mivel a Budapest-törvény megfogalmazása szerint a „Kormány Várnegyed-rehabilitációs programot valósít meg,” a Kormány előtt álló nagyszabású fejlesztési és beruházási feladatok elnevezése – megtartva a 2014-ben megkezdett tervezési és kivitelezési koncepció névadóját – 2019-től Nemzeti Hauszmann Programra módosult.

26 2020. évi LXXXIX. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény, valamint a Budapest és az agglomeráció fejlesztésével összefüggő állami feladatokról, valamint egyes fejlesztések megvalósításáról, továbbá egyes törvényeknek a Magyarország filmszakmai támogatási programjáról szóló SA.50768 számú Európai Bizottsági határozattal összefüggő módosításáról szóló 2018. évi XLIX. törvény módosításáról.

27 A rendelet tételen felsorolja a területhasználati engedély megtagadásának feltételeit. Ezek közül ki kell emelni azt az esetet, amikor a kezdeményező által megjelölt használati mód, tevékenység sérti a Budai Palotanegyed mint nemzeti emlékhely méltóságát, történelmi jelentőségét. A túlhasználat elkerülése érdekében is meg lehet tagadni a közterületek használatára vonatkozó szerződéskötést, ha a Budai Palotanegyed használati óráinak éves száma eléri a 2500 órát, vagy ha a kérelmező a korábbi használati szerződés valamely lényeges feltételét súlyosan megszegte, és a feltétel megszegését felhívás ellenére sem orvosolta.



A Budai Vár madártávlatból. Forrás: Várkapitányság Nonprofit Zrt.

Főszabályként nincs kijelölt parkolóhely (várakozási hely) a Budai Palotanegyed területén. Akik engedély nélkül behajthatnak, a feladataik elvégzése idejéig ott is parkolhatnak. Ezeken az eseteken kívül egyedi engedéllyel és a Várkapitányság által megszabott díj mellett lehet járművel behajtani és várakozni. A Budai Palotanegyed területén tilos valamennyi járműnek nem minősülő gépi vagy emberi erővel hajtott, közúti vagy gyalogos forgalomban részt vevő közlekedésre szolgáló eszköz használata (*segway*, roller, görkorcsolya, gördeszka, *hoverboard*, egykerekű, sörbicikli, riksa). A rendelet azt is rögzíti, hogy a közterület-felügyeletről szóló törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén a Budai Palotanegyed területén a közterület-felügyelő kerékbilincset alkalmazhat. Nem feltétlenül jogszabályi feladat, sokkal inkább a Várkapitányság és a Budapest I. kerület Budavári Önkormányzat közötti megállapodás függvénye a közlekedési személygépjármű-forgalom háttérbe szorítása, a hatékony, mégis komfortos, környezetbarát közlekedési alternatívák kialakítása, összhangban Budapest hivatalos városfejlesztési és közlekedésfejlesztési stratégiájával.

2.2.8. A településtervezés 2021. július 1-jétől hatályos reformja

A településtervezés felértékelődését és fontosságát jelzi, hogy 2021-ben sor került a rá vonatkozó joganyag átfogó felülvizsgálatára és részbeni átdolgozására. A változtatást a településtervezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2021. évi XXXIX. törvény alapozta meg, amely egyszerűsítette az építésügyi szabályozás észszerűsítésére irányuló törekvések részeként a helyi építési szabályzat (illetve a többi településfejlesztési és településrendezési döntés) elkészítési rendjét és tartalmi elemeit. Másrészt a módosítás felszámolta a párhuzamosságokat, és kivette a digitális egyeztető felülettel szükségtelenné váló tervezési részeket a korábbi rendelkezések közül, egyben az elektronikus alkalmazással gyorsította a településterv-készítés folyamatát. Mindez hozzájárul az építkezések felgyorsításához, továbbá a települési önkormányzatoknak településfejlesztési és -rendezési tervezéshez kapcsolódó adminisztrációs terhei is csökkennek.

A törvénymódosítás értelmében az önkormányzatok által elkészítendő fejlesztési és rendezési dokumentumok száma racionalizálódik azáltal, hogy településenként egy fejlesztési és egy rendezési típusú tervet kell készíteni. A településfejlesztési koncepciót és a településfejlesztési stratégiát a településfejlesztési terv, a településrendezési eszközöket (és ennek részeként a településszerkezeti tervet) pedig a településrendezési terv váltja fel, amelyek együttes megnevezése „településterv”.

Fontos változást jelent, hogy a településtervek minimális tartalmi elemeinek meghatározásával lehetőség nyílik arra, hogy szakmailag indokolt esetben – különösen a községeknél és a kisvárosoknál – egyszerűsített tartalmú tervek készüljenek. Megvalósul a településterv tartalmi elemeinek digitális országos nyilvántartásba vétele és digitális alkalmazása, továbbá az egyeztetési folyamatok teljes és a tervezési folyamatok részleges digitalizálása. A megfelelő átmeneti időszak biztosítását követően a papír alapú folyamatok is kivezetésre kerültek a szabályozásból. Az egyeztetés, az adatszolgáltatás, a véleményezés és a közzététel a Lechner Tudásközpont által üzemeltetett digitális egyeztetési felületen, az Elektronikus Térségi Tervezést Támogató Rendszeren keresztül történik.

A fentiek részletszabályozását a településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet teremtette meg. A jogszabály átfogó, új, kifejezetten szakmai részletszabályokat tartalmaz főként a fejlesztési és a szabályozási tervre, a településkép-védelemre, az önkormányzatokkal való együttműködésre, a műemléki környezetre és a kerületi szabályokra vonatkozóan.

2.2.9. Építésjogi követelmények és tilalmak

Az építési törvény építésjogi követelményekre vonatkozó előírásai általános szabályként rögzítik, hogy hol, miként és mit lehet építeni. Az építés alapvető feltétele az építésre kialakított telek, terület megléte (építési telek). A telkek minősítése és beépítési feltételeinek meghatározása az országos jogszabályokban, a településrendezés helyi jogi eszközeiben történik, így ebből következően helyi építési szabályzattal, szabályozási tervvel rendelkező területen csak az azokban foglaltaknak megfelelő építés lehetséges. Az átmeneti időszakban előfordulhat azonban, hogy nincs a területre vonatkozóan sem helyi építési szabályzat, sem szabályozási terv – ilyen esetekre nézve a törvény általános szabályozást ad, megkülönböztetve a már beépült területet és a külterületet. Ha egy adott területre vonatkozóan nincs hatályban helyi építési szabályzat, vagy az nem szabályoz teljes körűen, építési munkát és egyéb építési tevékenységet végezni csak az Étv., valamint az építésügyi követelményekre vonatkozó egyéb jogszabályok megtartásával és csak akkor lehet, ha a célzott hasznosítás jellege, a kialakuló telek mérete, a tervezett beépítés mértéke (beépítettség és építménymagasság), valamint módja, rendeltetése (területfelhasználása) illeszkedik a meglévő környezethez.

Beépítésre szánt területen főszabályként épület csak építési telken helyezhető el. Nem beépítésre szánt területen új építményt építeni, meglévő építményt átalakítani, bővíteni, rendeltetését vagy használati módját megváltoztatni csak akkor szabad, ha az:

- a terület rendeltetészerű használatát szolgálja;
- nem sért közérdeket,²⁸ továbbá
- építmények csak a hozzájuk tartozó terület jelentéktelen hányadát veszik igénybe, és biztosított, hogy az építmények a telek területe nélkül nem idegeníthetők el, illetve
- a korábbi gazdálkodó ott lakását biztosító második lakóépület céljára szolgál, és amennyiben biztosított a gazdálkodás folytatása, valamint azt a gazdaság meglévő építményeinek közvetlen közelében építik fel;
- helyhez kötött, továbbá a környezetével szemben támasztott különleges védelmi igény miatt, illetőleg a környezetére kifejtett hatása miatt beépítésre szánt területen nem helyezhető el;
- közösségi építmény vagy köztárgy;
- tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet esetén nemzetbiztonsági célt szolgál.

Az építési törvény a tilalmak három fajtáját különbözteti meg: a változtatási, az építési és a telekalakítási tilalmat. A változtatási tilalom lényege a kitűzött településrendezési célok megvalósíthatóságának biztosítása.²⁹ Lényeges különbség, hogy a változtatási tilalommal terhelt ingatlanon semmiféle értéknövelő változtatás nem hajtható végre, nem csak a telekalakítással és építéssel járó változtatás. Fontos, hogy a tilalmat a települési önkormányzat képviselő-testületének rendeletben kell megállapítania. Ha a helyi rendelet másként nem szól, három év eltelte után a tilalom a törvény erejénél fogva automatikusan hatályát veszti, azonban ha az elrendelés feltétele továbbra is fennáll, legfeljebb egy esetben egy évvel meghosszabbítható.

Az érintett területre változtatási tilalom rendelhető el a helyi építési szabályzat készítésének időszakára annak hatálybalépéséig, míg telekalakítási, illetve építési tilalom rendelhető el a településrendezési feladatok megvalósítása, végrehajtása, továbbá a természeti, környezeti veszélyeztetettség megelőzése, valamint a természet-, illetve a környezet védelméről szóló törvényekben foglaltak érvényre juttatása érdekében. A tilalmat a feltétlenül szükséges mértékre és időtartamra kell korlátozni, és azt haladéktalanul meg kell szüntetni, ha az elrendelésének alapjául szolgáló okok már nem állnak fenn. A tilalmak felülvizsgálatát a helyi építési szabályzat felülvizsgálatával együtt el kell végezni.

A rendezett település, az emberhez méltó települési környezet biztosítása szükségessé teszi, hogy az építés csak meghatározott követelményeknek megfelelően legyen lehetséges. – ezeket az Étv. a telekalakítás szabályozásával határozza meg. Az egyes telkek, területek tulajdonjoga nem jelenti azok beépítésének alanyi jogát is, az csak a követelmények teljesülése esetén illeti meg a tulajdonosokat. A telekalakítás azt jelenti, hogy telket csak úgy szabad alakítani, hogy az a terület rendeltetésének megfelelő használatra alkalmas legyen, továbbá annak alakja, terjedelme, beépítettsége és megközelíthetősége a jogszabályoknak megfelelően. A követelmé-

28 Az építés különösen akkor nem sért közérdeket, ha nem érinti károsan a környezet természeti, táji és építészeti értékei védelmének érdekeit, nem veszélyezteti a talaj- és a vízgazdálkodást, nem befolyásolja hátrányosan a terület rendeltetészerű felhasználását, valamint a megfelelő megközelítés biztosított.

29 A 20/2001. (VI.11.) AB határozat mondta ki, hogy változtatási tilalom folyamatban lévő hatósági ügyekkel kapcsolatosan nem rendelhető el jogszerűen. Az Étv. vonatkozó szakasza 2001-ben még kizárta egy tilalom folyamatban lévő ügyekre való alkalmazhatóságát, ellenben az aktuális szövegrész: „A tilalom nem terjed ki a tilalom hatálybalépésekor hatályos építésügyi hatósági engedéllyel megvalósuló építési, javítási, karbantartási és a jogszabályokban megengedett más építési munkákra” azt jelenti, hogy a jogerős és végrehajtható engedéllyel rendelkező, de a gyakorlatban meg nem kezdett építési engedéllyel sem lehetséges élni a változtatási tilalom elrendelését követően.

nyek, elsősorban a közúti kapcsolat és a közművek megléte, az érintett terület előkészítését igénylik, ami a települési önkormányzat számára jelent feladatot.

A települési önkormányzatot elővásárlási jog illeti meg az építési szabályzatban meghatározott településrendezési célok megvalósításához szükséges ingatlanok esetében.³⁰ Az építési törvény kétféle elővásárlási jogot rögzít: a közérdekű célok megvalósítása érdekében az „általános” elővásárlási jogot, valamint lehetőséget teremt arra, hogy a képviselő-testület saját rendeletében „különös” (konkrét) elővásárlási jogot állapítson meg. A településrendezési feladatok megvalósításához közérdekből szükséges ingatlanok az arra vonatkozó külön jogszabályokban (pl. a kisajátításról szóló 2007. évi CXXIII. törvényben) szabályozott esetekben és módon sajátíthatók ki és jegyezhetők le kiszolgáló és lakóút céljára.³¹ A törvény az érintett tulajdonosok érdekét szolgáló közút megvalósítása érdekében lehetővé teszi kisajátítás jogcímen, kisajátítási eljárás nélkül a telekből az úthoz szükséges telekterület lejegyzését. Fontos megjegyezni, hogy ez a lehetőség a (nem a tulajdonosok érdekét szolgáló) közút (például autópálya) kialakításához szükséges telekterület igénybevételeire nem alkalmazható.

Ha az ingatlan rendeltetését, használati módját a helyi építési szabályzat másként állapítja meg (övezeti előírások változása) vagy korlátozza (telekalakítási vagy építési tilalom), és ebből a tulajdonosnak, hasznélvezőnek kára származik, a tulajdonost, hasznélvezőt – differenciált kártalanítási szabályok szerint – kártalanítás illeti meg. Az Étv. meghatározza a kártalanítás feltételeit és mértékét, továbbá indokoltan tartja, hogy ha az ingatlan engedélyezett felhasználását annak megállapításától három éven belül változtatják meg, úgy a kártalanítás feltétel nélkül követelhető legyen. A kártalanítást a kedvezményezett köteles megfizetni. A kártalanítás a felek megállapodásának tárgya, ennek hiányában a bíróság dönt.

A 2013-tól hatályos törvénymódosítás³² értelmében a települési önkormányzat egyes településfejlesztési célok megvalósítására településrendezési szerződést köthet az érintett telek tulajdonosával, illetve a telken beruházni szándékozóval. A településrendezési szerződés közigazgatási szerződésnek minősül. A szerződés megkötése előtt a települési önkormányzat képviselő-testülete dönt a cél megvalósítója által készített telepítési tanulmánytervről annak hiánytalan benyújtásától számított 30 napon belül.

2.2.10. Az építési folyamat szabályozása, az engedélyezési eljárás

Az építési törvény III. fejezete rögzíti az építményekkel szemben támasztott általános és speciális követelményeket, összhangban a hazai gyakorlattal, a környezet- és a természetvédelem, valamint az építészeti értékek védelmének újszerű követelményeivel, valamint a folyamatosan változó eu-

30 A fővárosban a fővárosi vagy azt a kerületi önkormányzatot illeti meg az elővásárlás joga, amely a megszokott feladatkör alapján az adott településrendezési cél megvalósítója.

31 A kisajátítás legegyszerűbben úgy határozható meg, mint az önkormányzat vagy az állam olyan, törvényben biztosított ingatlanvételi joga, amelyet a közérdek érvényre juttatása érdekében a mindenkori tulajdonos eladási szándékának hiányában is gyakorolhat. Ez tehát egy kényszeradásvétel, ami a tulajdonhoz fűződő jogok legalapvetőbb korlátozását jelenti. Kisajátítással ingatlan tulajdonjoga csak kivételesen vonható el, törvényben meghatározott közérdekű célból, feltételekkel és módon, valamint teljes, azonnali és feltétlen kártalanítás mellett.

32 2012. évi CLVII. törvény a településfejlesztéssel, a településrendezéssel és az építésüggyel összefüggő egyes törvények módosításáról, 37. §.

rópai szabályozással.³³ A törvény e paragrafusai azért fontosak, mert ezeket sem a vállalkozási szerződések, sem a különböző hatósági engedélyek tételesen nem tartalmazhatják, ugyanakkor betartásukat a társadalom érdekeinek védelme megköveteli az építési tevékenység résztvevőitől. Az Étv.-ben előírtak a megrendelő, a tervező és a kivitelező célirányos együttműködését is elősegítik.

Itt jelenik meg legtisztábban a szabályozás sarokköve: az építés és az építészet elválasztása. Ennek a szétválasztásnak egyik eszköze volt az „építéstervezés” – mint az épített környezet igényoldalát megjelenítő tényező – fogalmának tisztázása és természetes funkciójának helyreállítása.³⁴ Az „építészeti-műszaki tervezés” és a „mérnöki-műszaki tervezés” megkülönböztetése akkor is fontos, ha a két terület esetenként átfedésben jelenik meg. Mivel az épített környezet óriási anyagi és kulturális értékkel bír, továbbá az abba való beavatkozás általában visszafordíthatatlan következményekkel jár, szükséges az építészeti-műszaki tervezés jogosultságához kötése. Minden tevékenységet, amely befolyásolja az épített környezetet, csak arra jogosult végezhet. Az építészeti-műszaki tervezési jogosultság megszerzésének, megőrzésének, elvesztésének szabályozása a szakmai szervezetek (a Magyar Építész Kamara és a Magyar Mérnöki Kamara) feladata. A jogosulatlan, kontár tevékenység ellenőrzése és szankcionálása ezzel szemben már a hatóság kötelessége. Az építmények tervezése szempontjából az Étv. fontos vívmánya volt a tervezés, illetve az építés vállalkozásként való felfogása, a vállalkozásra vonatkozó általános szabályok adaptálása, valamint a folyamatban részt vevők kapcsolatának, jogainak és kötelezettségeinek ilyen alapon való szabályozása. A tervező felelős:

- az általa készített építészeti-műszaki dokumentáció (ideértve a kivitelezési dokumentációt is) műszaki tartalmának szakszerűségéért, a valós állapotnak megfelelő tartalmaért, építészeti minőségéért, a tervezéssel érintett védett építészeti és természeti örökség megóvásáért;
- az építészeti-műszaki dokumentáció készítésében (részben vagy folyamatosan) részt vevő, a tervezői feladat szakmai tartalmának megfelelő szakismerettel és jogosultsággal rendelkező szakági tervezők kiválasztásáért;
- a szakági tervezők közötti egyeztetések koordinálásáért, terveik összehangolásáért.

Aki tervezői jogosultság nélkül végez építési engedélyhez kötött építészeti-műszaki tervezési tevékenységet, azt az építésügyi hatóság a kormányrendeletben foglaltak alapján 100 ezer forintig terjedő közigazgatási bírsággal sújtja.³⁵ A tervező – ha erre az építetötől megbízást

33 Az Európai Parlament és a Tanács 305/2011/EU rendelete (2011. március 9.) az építési termékek forgalmazására vonatkozó harmonizált feltételek megállapításáról és a 89/106/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.

34 „Építészeti-műszaki tervezési tevékenységnek minősül az építmény, építményrész, építményegyüttes megépítéséhez, bővítéséhez, felújításához, átalakításához, helyreállításához, korszerűsítéséhez, lebontásához, elmozdításához, rendeltetésének megváltoztatásához szükséges építészeti-műszaki dokumentáció elkészítése és kormányrendeletben foglaltak szerinti ellenőrzése, továbbá – ha az építész erre az építetötől megbízást kapott – a tervezői művezetés.”

35 Ld. az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról szóló 312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet 18. § (6) bekezdését. E rendelet 1. melléklete 33 pontban részletezi az építési engedély nélkül végezhető építési tevékenységeket. Ide tartozik sok egyéb mellett leginkább az építmény átalakítása, felújítása, helyreállítása, korszerűsítése, homlokzatának megváltoztatása, a nem emberi tartózkodásra szolgáló építmény építése, átalakítása, felújítása, valamint bővítése, magánhasználatú kerti víz-, fürdőmedence, kerti tó építése, telken belüli közmű becsatlakozási és -pótló műtárgy építése, közforgalom elől elzárt, telken belüli út, parkoló, áteresztő, bejáró-, átjáróhid építése, továbbá pince építése, bővítése, amelynek mérete az építési tevékenység után sem haladja meg a 20 m³ légtérteret és a 2,0 m mélységet. 2020. július 24-étől pedig azoknak az építményeknek a kivitelezéséhez sem kell építési engedélyt kérni, amelyek házépítő versenyen vagy kiállítási célból épülnek.

kapott – tervezői művezetést végezhet. Ennek keretében közreműködik az építészeti-műszaki terveknek megfelelő maradéktalan megvalósítás érdekében, valamint elősegíti a kivitelezés során a tervekkel kapcsolatban felmerült szakkérdések megoldását.

Az Étv. 2016. január 1-jétől teremtette meg a lehetőségét és a feltételeit az egyszerű bejelentés jogintézményének az addigi, minden építési tevékenység engedélyezési eljáráshoz kötése mellett.³⁶ Az egyszerű bejelentéssel folytatott építési tevékenység részletszabályait (különösen a bejelentéshez mellékelte meghatározott tartalmú dokumentáció tartalmát és a bejelentéstől való eltérés lehetőségeit) külön kormányrendeletek határozzák meg.³⁷ Az azóta többször módosított szabályozás értelmében egyszerű bejelentéssel történik:

- a 300 négyzetméter összes hasznos alapterületet meg nem haladó új lakóépület építése;
- műemlék kivételével, a meglévő lakóépület 300 négyzetméter összes hasznos alapterületet meg nem haladó méretűre bővítése, valamint
- az előző pontokban foglalt építési munkákhoz szükséges tereprendevezés, támfalépítés.

A jogintézmény bevezetésekor az egyszerű bejelentések során az elektronikus építési napló kapott kulcsszerepet. Egyrészt biztosította a bejelentés teljes elektronikus ügyintézését, másrészt a kivitelezési munkákhoz kötődő építési napló folyamatos vezetését a legtöbb munkánál megkövetelő előírások miatt is észszerű volt az egyszerű bejelentéseket e felületen megtenni. A 2019. október 24-étől alkalmazható új előírások viszont lehetővé teszik egyes építkezéseknél, hogy azok elektronikus építési napló vezetése nélkül folyjanak – az egyszerű bejelentéseket ismét az építésügyi hatósági engedélyezési eljárást támogató elektronikus dokumentációs rendszer (ÉTDR) felületén kell megtenni. Nincs változás abban, hogy az építésfelügyeleti hatóság hatáskörébe tartozik az egyszerű bejelentések kezelése, ellenőrzése. Az egyszerű bejelentéseket a továbbiakban az építésfelügyeleti hatóság az ÉTDR-ben ellenőrzi, vizsgálva, hogy annak tartalma megfelel-e az egyszerű bejelentési rendeletben meghatározottaknak.³⁸

Az egyszerű bejelentés hatálya alá nem tartozó minden egyéb építési tevékenység megkezdéséhez és folytatásához az építésügyi hatóság eljárásának lefolytatása szükséges. Az építésügyi hatóság jogosult az építési tevékenység jogszerűségének ellenőrzésére. Az építési engedélyezési eljárás célja, hogy az épített környezet alakításával kapcsolatos tevékenységek jog- és szakszerűségét biztosítsa. Építésügyi hatósági engedély a törvényben, kormányrendeletben meghatározottak szerint akkor adható, ha a kérelem és mellékletei, valamint a kérelmezett tevékenység megfelel a jogszabályokban előírt szakszerűségi követelményeknek. Az építésügyi hatóság engedélye nem mentesíti az építetőt az építési tevékenység megkezdéséhez szükséges más hatósági engedélyek, nyilatkozatok vagy hozzájárulások megszerzésének kötelezettsége alól.

Az építés engedélyezése komoly szakértelmet igénylő, számos szakhatóság (esetenként szakértő) bevonását megkívánó, az érdekelt jogos érdekeinek összehangolását is szolgáló, döntéseit tekintve gyakorlatilag visszafordíthatatlan, felelősségteljes eljárásforma. Az építésügyi hatósági

36 Beiktatta az egyes törvényeknek a gazdasági növekedéssel összefüggésben történő módosításáról szóló 2015. évi CCXII. törvény 4. §-a.

37 Ld. a lakóépület építésének egyszerű bejelentéséről szóló 155/2016. (VI. 13.) Korm. rendelet (egyszerű bejelentési rendelet) és az egyszerű bejelentés intézményének felülvizsgálatával összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 244/2019. (X. 22.) Korm. rendelet.

38 BAKSA Lajos – JÁMBOR Attila: 2019. október 24: teljes átalakuláson esett át az egyszerű bejelentés. *Építési Jog*, 2019. október 24., <https://epitesijog.hu/8874-2014-oktober-24-teljes-atalakulason-esett-at-az-egyszeru-bejelentenes>.

rendszerben az ún. általános elsőfokú hatósági feladatokat korábban a kijelölt települési önkormányzat jegyzői és a fővárosi kerületi önkormányzatok jegyzői (konkrétan a nevükben eljáró építésügyi osztályok), illetve a fővárosi önkormányzat által közvetlenül igazgatott terület tekintetében a fővárosi főjegyző látták el. A járási hivatalok a kiemelt építésügyi hatósági hatáskörrel rendelkeztek, a megyei és a fővárosi kormányhivatalok másodfokú hatóságként működtek.

A 2020. március 1-jétől hatályos jogszabályi változások értelmében megszűnt a járasszékhely települési önkormányzat és a fővárosi kerületi önkormányzat jegyzőjének építésügyi hatásköre, valamint a járási, illetve a fővárosi kerületi hivatalok építésügyi, építésfelügyeleti és örökségvédelmi hatásköre.³⁹ Az általános építésügyi hatósági, az általános építésfelügyeleti hatósági és az örökségvédelmi feladatokat a fővárosi és a megyei kormányhivatalok látják el, ezért a kérelmeket és beadványokat a területileg illetékes kormányhivatalnak kell címezni. Az építésügyi hatósági engedély iránti kérelmek és az egyszerű bejelentések benyújtása változatlanul az ÉTDR-ben történik, vagy személyesen a hatóságnál vagy a kormányablakban. Az engedélyköteles tevékenységek köre 2020. március 1-jétől nem változott meg, azonban a jogorvoslati lehetőség igen: megszűnt a fellebbezés lehetősége az építésügyi és az építésfelügyeleti hatósági eljárásokban, a döntések már csak kizárólag közigazgatási per keretében támadhatók meg. Az építésügyi és az építésfelügyeleti feladatellátás átszervezésével a szakhatósági közreműködések száma lecsökkent, a szakhatósági megkeresések helyett szakkérdésként vizsgálják a jogszabályi előírások teljesülését, ezáltal az eljárások ügyintézési határideje 35 napról 25 napra csökkent.⁴⁰ A feladat-, illetve hatáskörátadás feltétele a polgármester és a kormány megbízott megállapodása, amelynek hiányában speciális bírósági eljárás következik.

A korábbi rendszert tehát egyfokú hatósági eljárási modell váltotta fel. Az egyszerűsítés fő indoka az elsőfokú hatósági döntések elleni fellebbezések alacsony száma volt. Ezzel szemben a másodfokú eljárásokban született döntések ellen arányaiban lényegesen több közigazgatási pert indítottak. A jogalkotó deklarált célja, hogy a hatósági eljárás megindulása és a meghozott jogerős bírósági döntés között a lehető legrövidebb idő teljen el. A jogszabály indokolása szerint az új modell kialakításával elérhető ez a cél, anélkül, hogy az eljárásban érintettek jogorvoslatához való joga sérülne. A folyamatban lévő és a 2020. március 1. napját megelőzően indult eljárásokban a fellebbezés lehetséges, azonban az ezt követően indított építésügyi ügyekben hozott határozatokkal szemben már kizárólag közigazgatási perben, közvetlenül az illetékes közigazgatási és munkaügyi bírósághoz lehet fordulni. Egy közigazgatási per indítása lényegesen összetettebb feladat, mint egy fellebbezés benyújtása, így általában ügyvéd közreműködése is szükséges. A perre való felkészülés és maga az eljárás is általában hosszabb időt vesz igénybe, mint egy fellebbezés eldöntése. Ezek a tényezők összességében megdrágítják a jogorvoslatot még akkor is, ha a keresetindítás illetékének összege egyébként megegyezik a korábbi fellebbezésével. Arra a kérdésre, hogy a fellebbezés jogintézményének megszüntetése miatt csorbul-e az ügyfelek jogorvoslati joga, majd az új eljárásrend szerinti gyakorlat ismeretében lehet választ adni.⁴¹

39 2019. évi CX. törvény a fővárosi és megyei kormányhivatalok működésének egyszerűsítése érdekében egyes törvények módosításáról.

40 Az építésügyi és építésfelügyeleti hatóságot érintő hatásköri változások 2020. március 1-től, <https://www.epites.hu/hirek/az-epitesugyi-es-epitesfelugyeleti-hatosagot-erinto-hataskori-valtozasok-2020-marcius-1-tol>.

41 Változik az építési engedélyek intézésének az ügye: itt a pontos menetrend. *Pénzcentrum*, 2020. január 18., <https://www.penzcentrum.hu/otthon/valtozik-az-epitesi-engedelyek-intezesenek-az-ugye-itt-a-pontos-menetrend.1087387.html>.

2.2.11. Az épített környezet fenntartása, használata és értékeinek védelme

Jöllehet az építészeti örökség értékvédő, értékmegőrző és továbbfejlesztő szemlélete az Étv. egészét áthatja, a törvény külön fejezetet szentel az értékvédelem témakörének. A szabályozás megkülönbözteti az országos jelentőségű kulturális értékeket – ezek a műemlékek – és a helyi építészeti örökség részét képező, helyi védelem alatt álló területeket és építményeket (Étv., 56. §). (A műemlékek védelmének részletes szabályozásával – szakmai okokból – a Kötv. foglalkozik.) Az építészeti örökséghez tartoznak a műemlékek, a műemléki környezetek, a műemléki jelentőségű területek és a történeti tájak.

Az építészeti örökség kiemelkedő értékű elemeit nemzetközi (egyetemes), országos (nemzeti) és helyi építészeti örökség részeként kell kijelölni (védetté nyilvánítani), fenntartani, megóvni, használni és bemutatni. A világörökség-jegyzékben nyilvántartott kiemelkedő, egyetemes értékű építményeket a vonatkozó nemzetközi egyezményeknek⁴² is megfelelően kell fenntartani, megőrizni, használni és bemutatni. Az országos építészeti örökség – a műemléki, természetvédelmi és egyéb védeltséget tartalmazó nyilvántartásba vett – kiemelkedő, nemzeti értékű elemekre vonatkozó részletes előírásokat külön jogszabályok, leginkább a Kötv. és végrehajtási rendeletei tartalmazzák. Az építészeti örökségnek azok az elemei, amelyek értékük alapján nem részesülnek országos egyedi műemléki védelemben, de a sajátos megjelenésüknél, jellegzetességüknél, településképi vagy településszerkezeti értéküknél fogva a térség, illetőleg a település szempontjából kiemelkedők, hagyományt őriznek, az ott élt emberek és közösségek munkáját és kultúráját híven tükrözik, a helyi építészeti örökség részét képezik.

A helyi védelem célja a településnek és környezetének, valamint az ott található értékes építészeti, táji, valamint az épített környezettel összefüggő természeti elemek jellegzetességének, hagyományos megjelenésének megőrzése. Részletszabályait (a helyi védelem fajtáit és a helyi építészeti örökség védelmének önkormányzati szabályait) az építészeti örökség helyi védelmének szakmai szabályairól szóló 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendelet tartalmazza. A helyi területi védelem kiterjed:

- a településszerkezet (utcahálózat, telekszerkezet, beépítési mód, az építési vonal, településszerkezeti szempontból jelentős zöldterület vagy növényzet);
- a településképi (külső településképi, belső településképi, utcaképi);
- a település táji környezete (a település megjelenése a tájban, hagyományos művelési mód, növényzet és természetes környezet);
- településkarakter (a településszerkezet, a településképi elemei, formái, anyagai, színvilága együttesen) védelmére.

A helyi egyedi védelem kiterjedhet:

- az építmény (épület és műtárgy) vagy ezek együttese egészére vagy valamely részletére (anyaghasználat, szerkezet, színezés stb.);
- az építményhez tartozó földrészletre és annak jellegzetes növényzetére;
- szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor védelmére;
- egyedi tájérték védelmére.

⁴² Az épített örökség védelme tárgyában született az európai építészeti örökség védelméről szóló 1995. évi granadai egyezmény, amelyet Magyarország 1991-ben ratifikált.

A helyi építészeti örökség értékeinek feltárása, számbavétele, védetté nyilvánítása, fenntartása, fejlesztése, őrzése, védelmének biztosítása az érintett települési önkormányzatok feladata. Az országos területi műemléki védelem az egyes ingatlanokon fennálló helyi egyedi védelem hatályát nem érinti [Étv., 57. § (2) bek.]. A helyi védetté nyilvánításról vagy annak megszüntetéséről, továbbá a védettséggel összefüggő korlátozásokról, kötelezettségekről és támogatásokról a települési önkormányzat (a fővárosban a fővárosi és a kerületi önkormányzat is) a településképi rendeletben dönt. Az önkormányzat a területi és egyedi védelem alá helyezésről szóló rendeletében az adott területre és építményre vonatkozó építési követelményeket olyan részletességgel állapíthatja meg, hogy azok az építésügyi hatóság számára egyértelműek legyenek. A helyi védelem alatt álló építészeti érték megőrzése érdekében törekedni kell az eredeti (vagy ahhoz közelálló) rendeltetésnek megfelelő használatra, ha ez nem lehetséges, akkor a közcélú hasznosításra.

Az építési törvény a korábbi szabályozáshoz képest a nyilvántartási és adatszolgáltatási kötelezettséget – az ezekkel összefüggő tevékenységek ellátásához szükséges módon és mértékben – kiterjesztette a településrendezésre, az építésügyi igazgatásra és a környezeti értékek védelmére, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény garanciális rendelkezéseinek megfelelően.⁴³ A szakmai kamarák vezetik az építészeti-műszaki tervezői, településtervezői, településrendezési szakértői, építésügyi műszaki szakértői, energetikai tanúsítói, építési műszaki ellenőri, felelős műszaki vezetői jogosultsággal rendelkező természetes és jogi személyek egységes elektronikus névjegyzéki hatósági nyilvántartását.⁴⁴ Az építési törvény külön végrehajtási rendelete tartalmazza a nyilvántartás működtetésének, fenntartásának és fejlesztésének részletszabályait, a Dokumentációs Központ feladatait,⁴⁵ valamint a nyilvántartás általános adatkezelési szabályait.⁴⁶

2.3. A műemléki épületek védelme

A kulturális örökség megóvásának egyik legfontosabb területe a műemlékvédelem, amely a műemlékek kutatásával, megőrzésével, védelmével, restaurálásával foglalkozik építészek, művészettörténészek, régészek és mérnökök közreműködésével. A korszerű műemlékvédelem története a 19. század második felétől datálódik, és az 1881. évi XXXIX. műemlékvédelmi törvényben csúcsosodott ki, amellyel megalakult – a hivatali apparátussal is rendelkező – Műemlékek Országos Bizottsága. A törvény nyomán mindenütt két alapkérdés merült fel: egyrészt a magántulajdon védelme, másrészt a miniszteri intézkedés arra az eset-

43 Az adatkezelő gondoskodik a jogszerű adatkezelés feltételeiről, a személyes adatok elkülönített kezeléséről, továbbá a Nyilvántartás adataihoz való hozzáférés korlátozásával az illetéktelen adatfelhasználás megelőzéséről.

44 A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara vezeti az építőipari kivitelezési tevékenységet folytatók elektronikus regisztrációjának hatósági nyilvántartását.

45 Az Építésügyi Dokumentációs és Információs Központ az építésügy, a településfejlesztés és településrendezés, valamint a régészeti örökség és a műemléki érték védelme körébe tartozó dokumentációk és adatok központi gyűjteménye és azok nyilvántartása, amely magában foglalja a Nyilvántartás működtetéséhez szükséges, valamint az abban létrehozott adatállományt, dokumentációkat és adatokat is.

46 313/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az Építésügyi Dokumentációs és Információs Központról, valamint az Országos Építésügyi Nyilvántartásról. A rendelet 3. §-a értelmében a Lechner Tudásközpont gyűjti, feldolgozza, tárolja és szolgáltatja a hazai építés-műszaki tervdokumentumokat, a településrendezési és -fejlesztési terveket, valamint a területfejlesztési és területrendezési tervdokumentációkat.

re, ha a tulajdonos nem hajlandó részt venni a műemlékvédelmi munkában (a kisajátítás vagy az esetleges lebontás engedélyezése). A következő említésre méltó dátum 1957, ekkor alakult meg az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, amelynek két feladatot kellett ellátnia: a más szervek által, műemlékekkel kapcsolatosan végzett munkák szakfelügyeleti, hatósági teendőit és a gyakorlati műemlékvédelmi munkák teljes és szervezett megvalósítását. Az 1964. évi építésügyi törvényt kiegészítő 1967-es miniszteri rendelet vezette be a városi térszerkezetre is kiterjedő műemlékvédelmet, aminek alapján a műemlék saját telke, illetve a szomszédos telkek is védettséget élveztek – ezzel megszületett a műemléki környezet fogalma.

A rendszerváltást követő átalakulások a műemlékvédelemre is nagy hatással voltak, és a társadalmi, gazdasági, politikai változások szükségessé tették a változást. A Kormány 1992-ben létrehozta az Országos Műemlékvédelmi Hivatalt (OMvH), feladatait pedig a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter határozta meg rendeletben. A műemlékvédelemről szóló 1997. LIV. törvény az addigi rendelet helyébe lépett, alkalmazkodva a megváltozott viszonyokhoz, pótolva egyes hiányosságokat. A műemlékek besorolása a következő kategóriák szerint változott: műemlék, műemléki jelentőségű terület, védett műemléki terület. Az örökségvédelmi törvény gyökeres változást hozott az addigi műemlékvédelmi szervezetben. A törvény a kulturális örökséget a következő komponensek összességéként definiálja: régészeti érdekű területek, régészeti emlékek, régészeti lelőhelyek és védőövezeteik, műemlékek, műemléki értékek és műemléki területek, illetve kulturális javak. A jogszabály rendelkezik a régészeti örökség védelméről, a műemlékvédelem sajátos tárgyairól – történeti kertek, műemléki területek, temetők és temetkezési helyek –, a műemlékek fenntartásáról és használatáról, a kulturális javak védelméről és a hivatal feladatairól is.

Kiemelendő, hogy a törvény új intézményrendszert hozott létre: az OMvH és a Kulturális Örökség Igazgatósága (KÖI) összevonásával megszervezte a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt (KÖH), amely 2014-ig biztosította az integrált védelmet.⁴⁷ A KÖH-öt 2014-től a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ váltotta fel, amely 2016. december 31-ével jogutódlással megszűnt, örökségvédelmi feladatait a Miniszterelnökségnek adta át.⁴⁸ A Miniszterelnökség szervezeti rendjének változása nyomán 2019. július 5-étől az Építészeti és Építésügyi Helyettes Államtitkárság látja el az ingatlanörökség vonatkozásában a hatósági feladatokat.

A műemlékvédelem sokrétű, részben hatósági, tudományos kutató és építészeti jellegű. Hatósági feladat a védett épületek nyilvántartása, védelemre érdemes épületek felkutatása és védetté nyilvánítása, a műemlék épületek használatának szabályozása és ellenőrzése, az esetleges javítási munkák elrendelése, a kivitelezés felügyelete. Tudományos kutatófeladat az egyes épületek építéstörténetének felvázolása, kapcsolódó adatok, az épülettel foglalkozó irodalom gyűjtése. Építészeti feladat az épületek felmérése, a helyreállítások megtervezése és kivitelezése. Ide tartoznak a restaurálási munkák is, a műemlékhez tartozó festmények (falfestmények) és szobrok helyreállításai.

A műemlékvédelem szakterületét korábban a 1997. évi LIV. törvény szabályozta, de az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatták, hogy a műemlékek védelmének az építésügy vagy

47 FEKETE Ilona: Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet, perspektívák, vélemények. *Világosság*, 2005/6. 108.

48 379/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet a központi hivatalok felülvizsgálatával és a járási (fővárosi kerületi) hivatalok megerősítésével összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról.

a környezetvédelem felügyeletébe való helyezése nem biztosította teljes körűen azok kulturális és egyetemes nemzeti értékének érvényesítését. Az integrált műemlékvédelem igénye és gyakorlata helyezte a kulturális örökség körébe a műemlékeket.⁴⁹ Általánosan elmondható, hogy a műemlékfogalom és a védetté nyilvánítás műemlékvédelmi kimunkálása az 1997. évi kulturális törvény⁵⁰ normaszövegén alapul, és szinte teljes egészében átkerült a kulturális örökség védelméről szóló egységes törvénybe.

2.3.1. A műemlékek nyilvántartásba vétele, védetté nyilvánítása és a védettség megszüntetése

A sűrűn változó örökségvédelmi szabályozás állandónak tekinthető annyiban, hogy kategóriákra bontva határozza meg a védendő értékeket. A jelenleg Magyarországon található megközelítőleg 15 ezer egyedileg védett műemléki értéket 2015-től 2020. augusztus 31-éig három csoport valamelyikébe sorolták: műemlék I. és II. kategória, valamint nyilvántartott műemléki érték (általános műemléki védelemként). Az örökségvédelmi törvény értelmében a védelem kiterjedt a műemlék alkotórészeire, tartozékaira és a beépített berendezési tárgyra. A különböző időszakokban kiadott, műemlékké nyilvánító miniszteri rendeletek, határozatok alapján, a hazai sajátosságok folytán a védett építmény (épület, mérnöki műtárgy, szobor, kert, síremlék stb.) telkére, ingatlanára lehetett csak a védettséget bejegyezni, ami oda vezetett, hogy a legtöbb esetben utólag kellett meghatározni a műemléki érték tényleges kiterjedését. Ugyanez fennállt a műemléki környezet vonatkozásában is: sok esetben *ex lege*, azaz jogszabály szerint automatikusan kialakuló környezetek jöttek létre, de a telekviszonyok változásakor a kellő védőövezet nem mindig volt biztosítható.

Műemlékké a nyilvántartásba vett műemléki érték nyilvánítható. Az eljárás hivatalból indul, vagy a hatóságnál jogszabályban meghatározott módon kezdeményezhető [Kötv., 29. § (1) bek.]. Ezt a 2015. január 1-jétől hatályos szabályt a Kötv. 2014. évi módosítása iktatta be,⁵¹ Tehát 2015-től a műemléki védelem kimondása két lépcsőben történt: először a műemléki érték nyilvántartásba vételével (hatósági eljárással), majd a nyilvántartott műemléki érték műemlékké nyilvánításával (miniszteri rendelettel).

A műemléki érték nyilvántartásba vétele elsőfokú közigazgatási (hatósági) eljárás keretében az általános közigazgatási rendtartás szabályai alapján történik, a döntés ellen az ügyfelek jogorvoslattal élhetnek: közigazgatási bíróság előtt megtámadható a határozat. Az eljárást a Miniszterelnökséget vezető miniszter nevében eljárva a Miniszterelnökség Építészeti Főosztálya folytatja le 60 nap alatt: biztosítja a helyszíni szemlélet, dokumentálást, szakértői vélemény (értékvizsgálati dokumentáció) elkészítését,⁵² majd kiadja a határozatot. A fokozottabb védelemre érdemes épületek, építmények esetén a műemlékké nyilvánítás a Miniszterelnökséget vezető

49 A nemzetközi gyakorlatban a műemlékek védelme vagy a kultúra-művelődésügy, vagy a területrendezés, illetve a környezetvédelem kormányzati irányítása alá tartozik. Az Európai Unió Bizottságának szakterületi felosztása a kulturális területhez sorolja a műemlékek védelmét, restaurálását.

50 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről (kulturális törvény).

51 2014. évi CVI. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő törvények módosításáról.

52 Az értékvizsgálat lefolytatása során a hatóság helyszíni szemlélet tart, az adott épületek, építmények bejárásával, dokumentálásával. Az ingatlan birtokosát és az ügyfeleket a hatóság a szemléletről előzetesen értesíti.

miniszter rendeletével történik. A műemléki érték elhelyezkedése szerint adatszolgáltatás kérhető a műemléki értékek meghatározása céljából az illetékes Kormányhivatal Járási (Kerületi) Hivatala Építésügyi és Örökségvédelmi Osztályától. A hatóság határozattal dönthet a műemléki érték nyilvántartásba vételéről vagy annak megtagadásáról.

A törvény meghatározott esetekben a nyilvántartott műemléki érték megőrzése érdekében a Magyar Állam és a települési önkormányzatok részére elővásárlási jogot biztosít (Kötv. 86. §). Az általános építésügyi eljáráshoz képest a nyilvántartott műemléki értéken végzett tevékenységek (például részleges bontás, felújítás, bővítés, átalakítás) örökségvédelmi hatósági bejelentéshez kötöttek. A műemléki érték nyilvántartásba vételére irányuló eljárás az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) hatálya alá tartozó közigazgatási hatósági ügy. Az ügyfélnek jogorvoslati joga van, a nyilvántartási határozatot bíróságon támadhatja meg. Ha az ingatlan fokozottabb védettsége, azaz a műemlékké nyilvánítása is indokolt, a nyilvántartásba vételt követően eljárás indulhat a műemléki védetté nyilvánításra. A műemlékké nyilvánítás miniszteri rendelettel, jogalkotással történik, így az nem tartozik az Ákr. hatálya alá, a döntés ellen nincs helye jogorvoslatnak. A hatóság a nyilvántartott műemléki értéket a védetté nyilvánítás előkészítésének megindításával egyidejűleg, vagy ha a nyilvántartott műemléki értéket megsemmisülés vagy értékeinek eltűnése fenyegeti, soron kívül, a jogszabályban meghatározott tartalmú értékvizsgálat alapján legfeljebb egyéves időtartamra ideiglenes védelem alá helyezheti, és a határozatot azonnal végrehajthatóvá nyilváníthatja [Kötv., 31. § (1) bek.]. Korábban lehetőség volt az ideiglenes védelem egyszeri, egy évre történő meghosszabbítására, azonban 2015-től az ideiglenes műemléki védettség ismételtlen nem rendelhető el.⁵³ Az ideiglenes védelem megszűnik a határozatban megjelölt időtartam elteltével, illetve a műemlékké nyilvánításról szóló rendelet hatálybalépésével.

A felperes tulajdonában álló ingatlant a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) Felügyeleti Igazgatóság Fővárosi Irodája határozatával egy évi időtartamra ideiglenes műemléki védelem alá helyezte és elrendelte a határozat azonnali végrehajtását, figyelemmel arra, hogy a KÖH Dokumentációs Igazgatósága a jelölt lakóház egyedi műemléki védetté nyilvánításának szakmai előkészítését megkezdte. A határozattal szemben előterjesztett felperesi fellebbezés elbírálásának ideje alatt a KÖH Elnöke az egyedi védetté nyilvánítási eljárást – az érdekeltek értesítése mellett – megszüntette, majd az épület városképi jelentősége és az épület értékeinek megóvását jelentő tulajdonosi biztosíték hiányában, korábbi álláspontját megváltoztatva – a tárgybeli ingatlant védelemre javasolta a miniszternek, azonban erről a felperest elmulasztotta tájékoztatni. Ezt követően az alperes KÖH az elsőfokú határozatot az indokolás kiegészítésével helybenhagyta. Megállapította, hogy a védetté nyilvánítás előkészítésének idejére a hatóság külön indokolás nélkül helyezheti ideiglenes védelem alá a védeni kívánt értéket. Az időközben benyújtott bontási engedélykérelemre figyelemmel is indokoltnak látta az ideiglenes védelem elrendelését. Nem tekintette ügyfélnek az ingatlan tulajdoni lapján szereplő széljegy jogosultját, és ez okból a határozat részére történő kézbesítésének elmaradását nem minősítette jogsértőnek.

A felperes keresetében az alperesi határozat hatályon kívül helyezését kérte, állítva, hogy az alperesi határozat sérti az örökségvédelmi törvény 31. § (5) bekezdését, mert a védetté

⁵³ Az ideiglenes műemléki védelem meghosszabbíthatóságának eltörlése a jogbiztonságot és a régészeti védelemmel történő harmonizációt szolgálta.

nyilvánítási eljárás megszüntetésre került, és ezért az ideiglenes védelem is meg kellett volna szüntetni. Sérelmezte, hogy a védetté nyilvánítási eljárás újbóli megindításáról nem értesült, és a hatóság nem tekintette ügyfélnek az ingatlan tulajdonjogát megszerző gazdasági társaságot, és részére a határozatot nem kézbesítette. Az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította. Megállapította, hogy a másodfokú határozat meghozatalának időpontjában az ingatlan védetté nyilvánításának előkészítése folyamatban volt, így a törvény 31. § (5) bekezdését nem sértette a határozat, az ideiglenes védelem alá vételt nem kellett megszüntetni. Az elsőfokú határozat meghozatalát követően benyújtott bontási engedélyre figyelemmel a megváltozott tényállás értékelését is jogszerűnek minősítette.

A jogerős ítélet ellen a felperes nyújtott be felülvizsgálati kérelmet, melyben annak hatályon kívül helyezését és a kereseti kérelme szerinti döntés meghozatalát kérte. Állította, hogy a jogerős ítélet sérti a 31. § (5) bekezdést, mert az egyedi műemléki védetté nyilvánítási eljárást az alperes megszüntette, és ezért az ideiglenes védelem is meg kellett volna szüntetni. Sérelmezte, hogy az alperes a védetté nyilvánítási eljárás megszüntetéséről szóló döntését visszavonta, arról tényleges ok hiányában rendelkezett, a visszavonásról (értelmezése szerint az új eljárás megindításáról) nem tájékoztatta.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy felülvizsgálati kérelem nem alapos és a jogerős ítéletet nem jogszabálysértő: nem sérti a 31. § (5) bekezdését, mert az ideiglenes védelem megszüntetésének törvényi feltétele a másodfokú határozat meghozatalának időpontjában nem állt fenn. A védetté nyilvánítási eljárás a műemléki értékek védelmét célzó, szakmai előkészítő, és nem hatósági tevékenység, melyre a 2004. évi CXL. törvény szabályai nem alkalmazhatók. Az előkészítési folyamat megindításáról és megszüntetéséről a hatóság az örökségvédelmi törvény alapján köteles értesíteni az érdekelteket. Az értesítés elmaradásának jogkövetkezményeiről, de az épület műemléki értékéről alkotott szakmai vélemény megváltoztatásának feltételeiről sem tartalmaz a törvény rendelkezéseket, a szakmai álláspont megváltoztatását nem tiltja. Az érdekelt értesítése elmaradásának levonható jogkövetkezménye – hatósági eljárás hiányában – nincs, és önmagában a hatóság szakmai véleményének megváltoztatása sem kifogásolható. A védetté nyilvánítási eljárás mint mögöttes eljárás azonban alapja lehet egy hatósági eljárásnak, ideiglenes védelem alá vételnek, és csak az erről rendelkező jogerős közigazgatási határozatnak a bírósági felülvizsgálatára van lehetőség, de ebben az esetben is kizárólag a hatósági intézkedések tekintetében. Az elsőfokú bíróság helytállóan állapította meg az alperesi határozat törvényessége körében, hogy az ingatlan védetté nyilvánításának előkészítése miatt az ideiglenes védelem alá helyezés törvényes és megalapozott volt, mert a másodfokú határozat meghozatala időpontjában a felperes tulajdonában álló épület védetté nyilvánítása érdekében az alperesi hatóság – szakmai álláspontját megváltoztatva – azt védelembe vételre javasolta a miniszternek, így azon feltétel, hogy a védetté nyilvánítás nem volt indokolt és az ideiglenes védelem meg kell szüntetni, nem állt fenn. Helytállóan állapította meg a jogerős ítélet azt is, hogy a másodfokú hatóság nemcsak az elsőfokú határozat meghozatala idején fennálló tényeket és körülményeket értékelheti, mert a fellebbezési eljárásban új tény és bizonyíték is felhozható, mely értelemszerűen nemcsak az ügyfél javára, hanem terhére szolgáló körülmények figyelembevételét is lehetővé teszi, ezért okszerűen fogadta el az elsőfokú bíróság annak alperesi értékelését, hogy a kérdéses műemléki érték fennmaradását veszélyeztető bontási kérelem került előterjesztésre, és ez az örökségvédelmi törvény 31. § (1) bekezdés b) pontja alapján is megalapozta az ideiglenes védelem alá

helyezést. Mindezekre tekintettel a jogerős ítélet nem sérti a felülvizsgálati kérelemben hivatkozott jogszabályokat, ezért azt a Legfelsőbb Bíróság hatályában fenntartotta. (Kfv. II.37.011/2009/3.)

A nyilvántartott műemléki értéket a műemlékké nyilvánítás során örökségvédelmi kategóriába kell sorolni. A kategóriába sorolás szempontjait és a kategóriából eredő joghatásokat az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet határozza meg. A besorolás során figyelemmel kell lenni a kulturális örökséghez tartozó elemek korára, ritkaságára, a kulturális örökség egészén, valamint az érintett társadalmi (etnikai, kulturális, vallási) közösségen belüli történeti, művészeti, gazdasági és funkcionális jelentőségére. Korábban a műemléket I. kategóriába kellett sorolni, ha a műemlék eszmei jelentősége és egyedisége révén országos szinten kiemelkedő műemléki jelentőséggel bírt vagy jelentős gazdasági-fejlesztési potenciállal rendelkezett, II. kategóriába, ha a műemlék nem tartozott az I. kategóriába, a nyilvántartott műemléki értékek pedig 2020. augusztus 31-éig tartoztak a III. kategóriába. A kategóriába sorolást – a törvényben meghatározott kivételekkel – műemlékek esetében a védettségre vonatkozó miniszteri rendelet tartalmazza.

A 2020. szeptember 1-jétől hatályos újabb szabályváltoztatás célja a jogalkalmazásban megjelenő gyakorlati nehézségek megszüntetése és a műemlékvédelem szabályozórendszerének egyszerűsítése volt.⁵⁴ A módosítás a kulturális örökséggel összefüggő védelmi szint fenntartása mellett a műemlékek érték alapú védelmére helyezte a hangsúlyt. A műemlékeket jelenleg két kategóriába kell sorolni: a legkiemelkedőbb nemzeti értékek fokozott védelemben részesülnek „kiemelten védett műemlék” (I. kategória) megnevezéssel, a többi elnevezése „védett műemlék” (II. kategória).

A kiemelten védett műemlékek közé azok a nemzeti identitástudatunkhoz tartozó, kiemelkedő jelentőségű műemlékeink tartoznak, amelyekhez átfogó, kiemelt védelem és az államot a törvény erejénél fogva megillető elővásárlási jog tartozik. A kiemelten védett műemlékek esetében az értékleltár veszi ténylegesen számba a védett értékeket, amely nem csupán az épületre, hanem annak berendezési tárgyaira, polgári jogi értelemben vett tartozékaira és alkotórészeire, valamint az épület fekvése szerinti ingatlanra is kiterjed. A kiemelten védett épület műemléki környezetének is illeszkednie kell – a kormányrendeletben meghatározott szempontok szerint – a védett épület megjelenéséhez. Természetesen a kiemelten védett műemlékeink a közhiteles nyilvántartásban is szerepelnek, és értékesítésük esetén az államot automatikusan elővásárlási jog illeti meg.

A korábban II. kategóriába sorolt védett műemlékek és a III. kategóriába tartozó nyilvántartott műemléki értékek tekintetében értékmeghatározó szakértői vizsgálatot folytatnak le, és annak lezárultáig fennmarad a korábbi jogi védelmük. A vizsgálat alapján döntenek el, hogy melyek a védelemre érdemes elemek, amelyeket nevesített műemléki értéknek kell tekintelnünk. Ez kiterjedhet a műemlék egészére, de egyes részeire is, ezért vizsgálat tárgyát kell képezze a műemléki környezet lehatárolásának szükségessége vagy az ettől való eltekintés. Az értékmeghatározó szakértői vizsgálat részletes tartalmi elemeit és értékelésének rendjét a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet módosítása határozza meg. Ebben bevezetésre került az értékmeghatározó szakértői dokumentáció fogalma, amely egyrészt a védetté nyilvánítás során döntés-előkészítő dokumentációként szolgál, másrészt a műemlékek kategóriába sorolásának is alapidokumentuma,

amely leírja a műemlék nevesített értékeit. A dokumentáció elkészítése az értékmeghatározó szakértő szervként eljáró Lechner Tudásközpont feladata.

Hangsúlyozni kell, hogy a módosítás nem jelent változtatást az építési folyamat szabályozásában, az építményekkel szemben támasztott általános követelményekben. A műemléki védetté nyilvánítás továbbra is miniszteri rendelettel történik, az értékmeghatározó szakértői vizsgálat alapján megvalósuló átsorolás, a nevesített műemléki értékek meghatározása hatósági döntéssel történik és a közhiteles nyilvántartásba is bevezetésre kerül. Az ideiglenes műemléki védettség intézménye továbbra is megmarad. Amennyiben az értékmeghatározó szakértői vizsgálat alapján (vagy ettől függetlenül) az országos védettséget megszüntetik, kötelező lesz vizsgálni, hogy a helyi védelem feltételei fennállnak-e, és a helyi közösség számára milyen értékeket hordoz az adott épület, kert vagy hely.

A szakmai szervezetek egy részének véleménye az, hogy ezek a változtatások veszélyeztetik, veszélybe sodorhatják a műemlékvédelem jövőjét.⁵⁵ Kritikaként fogalmazódott meg, hogy az új szabályozás az országos védelemből kirostált műemlékeket a helyi önkormányzatok felé próbálja irányítani. Ezek az épületek nem válhatnak automatikusan helyi védetté, mert csak az önkormányzatok dönthetnek sorsukról, nemleges állásfoglalásuk esetén a műemlék sorsa végképp megpecsételődik. A kritikusok szerint jogbizonytalanságot okozhat az is, hogy az eddigi II. és III. kategóriába tartozó műemlékek az értékmeghatározó szakértői vizsgálat lezárultáig az addigi jogi státuszukban maradnak, vagyis meghatározatlan ideig a korábbi eljárási szabályok lesznek érvényesek rájuk. Ha pedig a III. kategóriába tartozó nyilvántartott műemléki értékek bekerülnek a közhiteles nyilvántartásba, akkor oly mértékben meg lesz kötve a tulajdonos keze, hogy még a formaazonos cserét sem végezheti el.

A legutóbbi törvénymódosítás új eleme, hogy megszűnnek a különféle műemléki tanácsadó testületek, helyettük szakmai tanácsadó testületként és a hatósági döntésekhez kapcsolódóan véleményezőként az építészeti-műszaki tervtanácsok (jellemzően az Országos Építészeti Tervtanács) járnak el. A központi építészeti-műszaki tervtanács tagja a Magyar Művészeti Akadémia által delegált tag is. A tervtanács – törvény vagy kormányrendelet szerinti – igénybevétele esetén az építésügyi és építésfelügyeleti hatóságnak az eljárása, döntése meghozatala során a tervtanács véleményét érdemben vizsgálnia kell. A szakmai bírálatok között fogalmazódott meg, hogy a központi építészeti-műszaki tervtanács hatáskörének kiterjesztése a műemlékekre csak akkor lenne elfogadható, ha annak tagjaként az adott témához kapcsolódó műemléki szakterület képviselőinek részvétele is biztosított volna.

A Kötv. melléklete sorolta fel azokat a kiemelt védettségű, a nemzeti vagyon körébe tartozó műemlékeket vagy műemlékegyütteseket, amelyeknek kizárólagos állami tulajdonba kerülésére vagy maradására a törvény erejénél fogva került sor. A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (a továbbiakban: Nvt.) 2012. január 1-jén lépett hatályba, ezért annak 2. számú melléklete III. fejezetébe került át ez a jegyzék. Elmondható, hogy egy-egy műemlék védetté nyilvánítása vagy védettségének megszüntetése ritkábban vált ki vitákat és torkollik peres ügyekbe, mint műalkotásoké, és a jogirodalomban sem lelhető fel ezzel kapcsolatban említésre méltó jogeset. A védett műemlékek nyilvántartását a Miniszterelnökséghez tartozó Lechner Tudásközpont vezeti az Országos Építésügyi Nyilvántartásban. A védettség megszüntetésére – a műemlékké nyilvánításra vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásával – akkor kerülhet sor, ha a védett műemléki érték:

55 HARIS Andrea – KLANICZAY Péter: Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete (RÉKE). *Élet és Irodalom*, 2020. június 12. 2.

- megsemmisült;
- a védelem alapját képező értékeit helyreállíthatatlanul elvesztette;
- a szakmai ismérveknek nem felel meg;
- a műemlékké nyilvánítás céljának nem felel meg, vagy
- áthelyezése vagy telekalakítása következtében az adott telken a védett érték nem található meg [Kötv., 35. § (1)–(2) bek.].

2.3.2. A műemlékek megőrzése, fenntartása és használata

Az örökségvédelmi törvény 2015-től hatályos módosítása pontosította a védett műemléki érték tulajdonosát, vagyonkezelőjét, használóját terhelő kötelezettségeket.⁵⁶ Eszerint a védett műemléki értéket épségben, jellege megváltoztatása nélkül kell fenntartani. A nyilvántartott műemléki érték, műemlék esetében a fenntartási, jókarbantartási kötelezettség a rendeltetészerű és biztonságos használathoz szükséges műszaki állapot fenntartásán túlmenően kiterjed az azok sajátos értékeit képező építészeti, képző- és iparművészeti, valamint kertépítészeti alkotórészeire és tartozékaira, felszerelési tárgyaira. Ha a műemlék tulajdonosának személye, lakóhelye, tartózkodási helye ismeretlen, a műemlék állagmegóvásáról vagy jókarbantartásáról – a tulajdonos költségére – a hatóság gondoskodik. Ezt az előírást kell alkalmazni akkor is, ha a műemléki védetség alatt álló ingatlan tulajdonjogával összefüggésben per van folyamatban, és emiatt a műemléket érintő, halaszthatatlan munkálatok elvégzése késedelemmel járna.

Alapelveként leszögezhető, hogy a műemlékeket a műemléki értékükhöz, jellegükhöz, történelmi jelentőségükhöz méltóan, a védett értékek veszélyeztetését kizáró módon kell használni, illetve hasznosítani. A műemlék használatához, értékei megőrzéséhez szükséges a szakszerű állagmegóvás, a folyamatos karbantartás. A műemlékeket épségben, jellegük megváltoztatása nélkül kell fenntartani. Benkő Gyöngyi szerint a fenntartási, jókarbantartási kötelezettség a műemlékek esetében a rendeltetészerű használathoz szükséges műszaki állapot fenntartásán túlmenően kiterjed az azok sajátos értékeit képező építészeti, képző- és iparművészeti, valamint kertépítészeti alkotórészeire és tartozékaira, felszerelési tárgyaira.⁵⁷

A hatóság feladata a kulturális örökség elemei megőrzésének, fenntartható használatának elősegítése és támogatása, valamint a szabályok betartásának ellenőrzése. Az állam pénzügyi (költségvetési) eszközökkel is segíti a kulturális örökség védelmével kapcsolatos feladatok ellátását, így közvetlenül is támogatja a műemlékek (kiemelten a veszélyeztetett műemlékek) állagmegóvását, helyreállítását, jókarbantartását, továbbá a műemlékek fennmaradását és méltó hasznosítását is szolgáló helyi önkormányzati fejlesztési programokat.

A közvetett támogatás sajátos formája a 2010-ben bevezetett, a műemléki ingatlanok felújítási költségeinek címén elszámolható társasági adóalap csökkentése. Eszerint az adózás előtti nyereség 50 százaléka, de legfeljebb adóévenként 50 millió eurónak megfelelő forintösszeg különíthető el adómentesen fejlesztési tartalékként, amely műemlék épülettel, épít-

56 2014. évi CVI. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő törvények módosításáról.

57 BENKŐ Gyöngyi: *Az építési munkák során a védetség biztosítása, műemlékvédelem*. Budapest, Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, 2008. 6.

ménnyel és helyi egyedi védelem alatt álló épülettel, építménnyel kapcsolatos beruházásra is fordítható, függetlenül attól, hogy ezek a számviteli szabályok szerint milyen értéken vannak nyilvántartva. A 2017-től hatályos változás értelmében a műemléki ingatlannal kapcsolatos beruházás, felújítás bekerülési értékének kétszerese vonható le (a költség 100 százaléka helyett) az adóalapból a beruházás, felújítás befejezésének adóévében és az azt követő öt adóévben. Az adóalap-csökkentésként elszámolt összeg adótartalma (és így a kedvezmény összege) legfeljebb 100 millió euró lehet. Arról nincsenek pontos számadatok, hogy hányan és milyen mértékben éltek ezzel az adókedvezménnyel.

Minden műemléki ingatlanra, illetve helyi védelem alatt álló ingatlanra 2017-től igénybe vehető az adóalap-kedvezmény, nem csak a műemléki, helyi egyedi védelem alatt álló épületre, építményre. Ennél is lényegesebb változás, hogy a karbantartás költségeire is kiterjed, nem csak a beruházási, felújítási költségekre. A kedvezmény érvényesítésére jogosultak lehetnek a tulajdonosok, a pénzügyi lízingbe vevő bérlők, a vagyongazdálkodók és a finanszírozó társaságok is, azonban csak akkor, ha a műemléki karbantartást, illetve felújítást nem hatósági kötelezés alapján végzik.⁵⁸

Törvényi felhatalmazás alapján a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet lenne hivatott meghatározni a műemlékek fenntartására és méltó használatára, a műemléki értéket érintő tevékenységek támogatására vonatkozó szabályokat. Ezzel szemben a Kötv. végrehajtási rendelete – amellyel, hogy részletezi a műemléki érték nyilvántartásának szabályait, a védett műemléki érték megőrzésére vonatkozó követelményeket és az Országos Építészeti Tervtanács⁵⁹ feladatait és eljárását – nem tartalmaz a támogatásokra vonatkozó speciális rendelkezéseket.

2.3.3. A műemlékek helyreállítása és hasznosítása

A védett műemléki értéket a műemlék értékéhez, jellegéhez, történelmi jelentőségéhez méltóan, a védett értékek veszélyeztetését kizáró módon kell használni, illetve hasznosítani [Kötv., 43. § (1) bek.]. A nemzetgazdasági szempontból kiemelt nemzeti vagyontartomány körébe tartozó műemlék hasznosítása során az egyetemes vagy a nemzeti kultúrához kapcsolódó, közcélú rendeltetést előnyben kell részesíteni.

A műemlékek helyreállításának szabályrendszere 2016-ban több rendelkezéssel egészült ki a közérthetőség elősegítése és a jogszabály átláthatósága céljából.⁶⁰ Ezek közé tartozik az a garanciális szabály, ami szerint védett műemléki érték korszerűsítése – különösen az energiahatékonyságra vonatkozó minimumkövetelmények betartása, az energiamegtakarítási célú felújítás – nem okozhatja a műemléki védelem alapját képező értékeinek helyreállíthatatlan sérülését, elvesztését. Ekkor került kimondásra az is, hogy védett műemléki érték egésze nem bontható le. A védett műemléki érték részlegesen akkor bontható le, ha:

58 Kiss Zoltán Károly: *A kulturális tevékenységekre, valamint a médiaszolgáltatásra vonatkozó közteherbeviteli és jogdíjfizetési szabályok*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2018. 39.

59 Az Országos Építészeti Tervtanács a műemléki érték védelmével kapcsolatos hatósági és egyéb szakmai döntések előkészítésében vagy szakértőként a hatósági eljárás során véleményével segíti a miniszter, valamint az örökségvédelmi és építésügyi hatóság munkáját.

60 2016. évi XCII. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról (hatályos 2016. július 10-től).

- egyes részeinek, illetve szerkezeti elemeinek megmentése céljából szükséges;
- helyreállításával kapcsolatban korábbi és jelentős építési korszak maradványának bemutatását, vagy a hiteles állapotát eltorzító idegen részek eltávolítását, illetve a műszaki állagbiztosítás vagy életveszély-elhárítás érdekében szükséges elkerülhetetlen beavatkozásokat célozza, vagy
- utólag létesített, műemléki értékkel nem bíró építmény eltávolítását vagy terepszint megváltoztatását célozza, és
- a beavatkozás a méltó használat érdekében, az általános védelmet, illetve a műemlékké nyilvánítást megalapozó műemléki értékek helyreállíthatatlan sérelme nélkül megvalósítható.

Szakértői számítások alapján a műemlékek helyreállítása, átalakítása és felújítása hozzávetőlegesen 15-40 százalékkal kerül többbe, mint egy új épület építése. Jelenleg a társasági adóalap-csökkentés mellett semmi nem motiválja a beruházót, hogy műemlékfejlesztésbe kezdjen. Az elmúlt években több szakmai szervezet kezdeményezte az áfa-mentesség bevezetését műemlékfejlesztés során az eredeti lakó funkció visszaállításakor, részleges vagy teljes felmentést a védettség alól, amennyiben a tulajdonos jelentősen növelné az épület energiahatékonyságát, 50 százalékos építményadó-kedvezményt a mindenkori adómértékből, valamint a parkolóépítési kötelezettség eltörlését – egyelőre sikertelenül.⁶¹ A Miniszterelnökséget vezető miniszter – a jogügylet érvényességi kellékeként funkcionáló – jóváhagyása szükséges:

- az olyan jogügylet, amelynek alapján a nemzeti vagyon körébe tartozó műemlék tulajdonjoga átruházásra kerül, vagy egyéb módon kikerül a nemzeti vagyon köréből, vagy azon osztott tulajdon létesül;
- az olyan jogügylet, amely az állami vagyon körébe tartozó műemléket – a jogszabályban foglaltak szerint, közérdekből alapított használati jog, vezetékjog, szolgalm kivételével – megterheli, biztosítékul adja;
- az állami tulajdonban álló műemlék vagyongazdálkodójának kijelöléséhez vagy annak megváltoztatásához;
- vagyongazdálkodó hiányában az állami tulajdonban álló műemlék hasznosítására irányuló bármely jogügylet.

A miniszter a jóváhagyást megtagadhatja, ha a jogügylet a védettséget megalapozó értéket veszélyeztet, vagy az a védett érték egységes tulajdonosi szerkezetének kialakítását, egységes hasznosítását nem szolgálja. A tulajdonosi jogok ilyenén korlátozása kétségkívül felveti azt a kérdést, hogy megfelelő-e, vagy korlátozza a tulajdonhoz való jog alkotmányos követelményét. Anélkül, hogy itt ennek részletesebb vizsgálatába bocsátkoznánk, érdemes idézni Menyhárd Attila gondolatát a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) kodifikációja kapcsán készült tanulmányából: „a tulajdonos rendelkezési jogának ez a fajta korlátozása nyomós közérdekből megengedett, és ennek számtalan példáját találjuk más, például környezetvédelmi, természetvédelmi, egészségügyi jogszabályokban is. Ezek általában nem más személyek vagy hatóságok számára biztosítják a dolog (ingatlan) igénybevételenek jogát, hanem a tulajdonos használati jogát egyéb kööttségekkel korlátozzák.”⁶²

61 Pusztulás helyett felújítás! Műemlék-hasznosítás ösztönzés a nemzeti vagyon megőrzéséért. *Ingatlanfejlesztői Kerekasztal Egyesület*, 2013. április 11., <http://www.ifk-egyesulet.hu/pusztulas-helyett-felujitas-muemlek-hasznositas-osztonzes-a-nemzeti-vagyon-megorzeseert-2>.

62 MENYHÁRD Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/5–6. 7–30.

2.3.4. A Magyar Államot megillető elővásárlási jog

A kulturális örökség értékeit érintő bármilyen mértékű károkozás, rombolás, pusztítás pótolhatatlan és jóvátehetetlen veszteséget okoz. Ennek megakadályozására az államnak elsősorban két eszköze van. Az egyik a kulturális örökség fogalmába tartozó javakkal szembeni törvénysértések elkövetőit sújtó joghátrányok: a Kötv.-ben meghatározott esetekben a hatóság által kiszabott örökségvédelmi bírság, súlyosabb esetekben a Btk.-ban foglalt szankció alkalmazása.⁶³ A kulturális örökség védelmének másik, sokkal inkább előremutató eszköze az állam elővásárlási jogának előírása, amit a jogalkotó azzal is igyekezett alátámasztani, hogy az erre vonatkozó szabályozást a jelentős mértékű tulajdonmozgások, valamint a történetileg összetartozó, de az idők folyamán valamilyen oknál fogva széttagolódott ingatlanok műemléki érdekből történő egyesítésének segítése teszi indokolttá.

A hatályos szabályozás értelmében a műemlékek tekintetében a Magyar Államot elővásárlási jog illeti meg, ha ezt a védetté nyilvánító, illetőleg a védettséget módosító rendelet kimondja ha a műemlékekre több elővásárlási jog áll fenn, akkor az első helyen az államot, második helyen az ingatlant kezelő (vagy ingyenesen használó) önkormányzatot, harmadik helyen az ingatlan fekvése szerinti települési önkormányzatot illeti meg. Elővásárlási jog illeti meg az államot védetté nyilvánított kulturális javak ellenérték mellett történő tulajdonátruházása esetén is, azonban az nem terjed ki a történeti temetkezési helyekre, a történeti tájakra és a műemléki jelentőségű területekre. Továbbá az államot megillető elővásárlási jog – a tulajdonosi érdekek érvényesítésének elősegítése érdekében – nyilvántartott műemléki értéken nem állhat fenn.⁶⁴

A Magyar Állam elővásárlási jogát ingatlanok esetében a kormányrendeletben kijelölt örökségvédelmi szerv, védetté nyilvánított kulturális javak tekintetében a kormányrendeletben kijelölt szerv gyakorolja.⁶⁵ A Miniszterelnökség kijelöli a jog gyakorlására az irányítása alatt álló örökségvédelmi háttérintézményt (pl. Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Non-profit Kft.), vagy azt az állami közgyűjteményt, amely a felajánlásra válaszként nyilatkozik az állami elővásárlási jog gyakorlásáról, és – pénzügyileg és a műtárgy átvételével együtt – lebonyolítja az adásvételt. A kijelölt intézmény értesíti a Miniszterelnökséget az állami elővásárlási jog gyakorlásáról, majd a Miniszterelnökség tájékoztatja a Magyar Nemzeti Vagyonkezelő (MNV) Zrt.-t, hogy azzal a kijelölt örökségvédelmi háttérintézménnyel vagy állami közgyűjteménnyel kössön vagyonkezelői szerződést, amelyik a vételt lebonyolította.

Az örökségvédelmi törvény megjelenése előtt hatályos jogszabályok alapján védett műemlék és műemlék jellegű ingatlanok tekintetében első helyen az államot, második helyen a feladatot ellátó helyi önkormányzatot, ennek hiányában az ingatlan fekvése szerinti települési önkormányzatot – a fővárosban lévő ingatlan esetén a fővárosi és a kerületi önkormányzatot megegyezésük szerint – elővásárlási jog illeti meg.

63 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről, 357. § (1) bek.: „Aki a tulajdonában álló műemléket, védett kulturális javak körébe tartozó tárgyat vagy a tulajdonában álló ingatlanon lévő régészeti lelőhelyet megromlítja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

64 Beiktatta a 2014. évi CVI. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő törvények módosításáról (hatályos 2015. január 1-jétől).

65 Megállapította a 2017. évi CLXXXI. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról (hatályos: 2018. április 1-jétől).

Az ingatlan-nyilvántartási hatóság 2011. március 7. napján kelt igazolása szerint a 814 m² területű lakóház, udvar megjelölésű ingatlan 1/2-ed része az I. r., 1/2-ed része a II. r. felperes tulajdonában van. Utóbbi illetőségét az I. r. felperes holtig tartó haszonélvezeti joga terheli. Az ingatlan a nyilvántartás szerint 2007. július 31. napjától helyi jelentőségű védett épületrészként volt nyilvántartva. A területet a felperesek családja 1948. évben vette. A kérelmező felperesek 2005. évben építési engedélyt kaptak a fedélszék és a tartószerkezet cseréjére, a homlokzat felújítására, két kémény újjáépítésére és a nyílászárók kijavítására. Az engedély nem terjedt ki a műemlékké nyilvánításra alapot adó klasszicista szárny felújítására, mely az ingatlanon álló melléképületet érintette. Az ingatlant jogszabály az egyes ingatlanok műemlékké, valamint műemléki jelentőségű területté nyilvánításáról, illetve műemléki védettségének megszüntetéséről szóló 9/2009. (III. 6.) OKM rendelet (a továbbiakban: R.) 143. § (1) bekezdése alapján 2009. március 14.-i hatálya műemlékké nyilvánította, és megállapította – több ingatlant megjelölve – műemléki környezetét. A (3) bekezdésében bíróság szempontjából a területet III. kategóriába sorolta. A (4) bekezdése a Magyar Államnak elővásárlási jogot adott. A védetté nyilvánítás célja XIX. század első felében klasszicista stílusban épült 1907. körül, szecessziós stílusban átalakított lakóház építészeti és iparművészeti értékeinek megőrzése volt. Az idézett jogszabályt végrehajtva a Kormányhivatal Kulturális Örökség Irodája alperes határozatával az ingatlant hivatalból nyilvántartásba vette. Elővásárlási jogról nem rendelkeztek e határozatban.

A határozat felülvizsgálata iránt a felperesek nyújtottak be keresetet, melyben arra hivatkoztak, hogy korábban építési engedélyt kaptak, azonban építkezni ténylegesen nem tudnak, mert erre nem kapnak kölcsönt, az ingatlant terhelő elővásárlási jog miatt. A megyei bíróság a keresetet elutasította. Indokolása szerint az alperes határozatát jogszabály előírását végrehajtva hozta. A határozat a jogszabály tételes szövegétől nem tért el, ezért jogszabálysértő nem lehetett. A jogerős ítélet ellen a felperesek nyújtottak be felülvizsgálati kérelmet, melyben az ítélet hatályon kívül helyezésével a kereset elutasítását, a bíróság új eljárásra és új határozat hozatalára utasítását kérték. Előadták, hogy tényszerűen elővásárlási jog is terheli ingatlanukat, aminek egy építményrésze tekintetében korábban építési engedélyt adtak nekik. Álláspontjuk szerint a műemlékké nyilvánítás egy már lejárt ideiglenes védelemre tekintettel történt. Az ingatlan tehermentessége megszűnt az elővásárlási jog által. Az alperes felülvizsgálati ellenkérelmében a jogerős ítélet hatályában fenntartását kérte.

Az ügyben az örökségvédelmi törvény, valamint a kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokról szóló 17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet (R. I.), továbbá az egyes ingatlanok műemlékké, valamint műemléki jelentőségű területté nyilvánításáról, illetve műemléki védettségének megszüntetéséről szóló 9/2009. (III. 6.) OKM rendelet (R. II.) vonatkozó rendelkezései az irányadók. Az örökségvédelmi törvény 32. §-a szerint a műemléki védettséget a kultúráért felelős miniszter rendelete keletkezteti. E törvény 74. § c) pontja értelmében a műemléket hatósági nyilvántartásba kell venni. Az R. I. és az R. II. ennek az eljárási szabályait rendezi. Ténykérdés, hogy az R. II. 143. § (1) bekezdése a perbeli ingatlant műemlékké nyilvánította. Az alperesnek ennél fogva az örökségvédelmi törvény alapján és e rendelet figyelembevételével mellett kötelessége volt a számára előírt nyilvántartás-vezetési kötelezettségnek eleget tenni. A felperesek keresetükben nem azt sérelmezték, hogy ingatlanukat műemlékké nyilvánították, hanem azt, hogy ennek folytán kedvezőtlen helyzetbe kerültek egy olyan ingatlan tulajdonosához képest, akinek ingatlana műemléki védettséget nem élvez. Ez az egyébként érthető érv azonban nem teszi jogszabálysértővé

az alperes határozatát, ami lényegében egy jogszabályban leírt kötelezettség végrehajtását szolgálja. Minthogy a nyilvántartásba vétel nem egy korábbi ideiglenes védelem alapján, hanem jogszabály folytán történt, a felperesek erre vonatkozó felülvizsgálati kérelmének okfejtése alaptalan.

A felperesek felülvizsgálati kérelmükben említett jogszabálysértései az ügygel összefüggésben nem állnak, mert mint a Kúria fentebb kifejtette, az alperesi határozatot jogszabály alapján kellett meghozni, és annak meghozatala kapcsán a felperesek nem hivatkoztak olyan jogszabálysértésre, ami miatt az alperes határozatát hatályon kívül lehetett volna helyezni, így megállapítható, hogy a megyei bíróság helyesen döntött, amikor az alperes határozatát a jogszabályoknak megfelelőnek tekintette. Ezért a Kúria a megyei bíróság ítéletét a Pp. 275. § (3) bekezdése alapján hatályában fenntartotta. (Kúria Kfv. 39.204/2011/7.)

Az örökségvédelmi törvény 2020. szeptember 1-jétől hatályos módosítása az elővásárlási joggal kapcsolatos szabályokat is érintette. A kiemelten védett műemlék ingatlan esetében a törvény erejénél fogva fennáll az állam elővásárlási joga. Az értékmeghatározó szakértői vizsgálat alapján nevesített műemléki értékek tekintetében az elővásárlási jog akkor illeti meg a Magyar Államot, ha erről a védettséget kimondó miniszteri rendelet kifejezetten rendelkezik. Az elővásárlási sorrend nem változott, ha a műemlékre több elővásárlási igény áll fenn, első helyen az államot, második helyen az ingatlant kezelő (vagy azt ingyenesen használó) önkormányzatot, harmadik helyen az ingatlan fekvése szerinti települési önkormányzatot illeti meg az elővásárlási jog.

2.4. Az építészeti alkotások szerzői jogi védelme

Az építészeti és az építés kapcsolatát a régi szerzői jogi törvényhez⁶⁶ kapcsolódó kézikönyv így jellemzi: „az építészeti a végső cél, az eredmény, [...] az építés pedig csak az az eszköz, a mód, a folyamat, amellyel ez a cél, az eredmény elérhető. Az építés nem vitásan olyan munkafolyamat, amely elemeknek egymásra helyezését jelenti abból a célból, hogy ezekből valamilyen épület jöhessen létre. [...] Az építészeti mindent jelent, ami az épületek létrehozásával összefügg: a műszaki szakmát és a művészetet egyaránt.”⁶⁷ Az idézet összetettségéből fakadóan rávilágíthat arra, hogy mind az építészeti, mind az építés területe alkalmas lehet a szerzői jogi vagy az iparjogvédelmi oltalomra, ha annak törvényi feltételei fennállnak. Az előbbi a művészi sajátosságokat, míg az utóbbi a műszaki, újdonsággal rendelkező megoldásokat részesíti oltalomban.

Bakos Kitti és Nótári Tamás szerint az építészeti és a szellemi alkotások jogának kapcsolatát tekintve abból kell kiindulni, hogy az éles piaci versenyben a szellemi alkotások hasznosítására is nagyobb hangsúly helyeződik, és ehhez kell igazodnia a jogalkotónak a szerzői jog területére eső építészeti művek, valamint az iparjogvédelmi oltalmi formák hatálya alá tartozó építészeti és az építőipar szektorait érintő műszaki alkotások esetében is, hiszen egy

66 1969. évi III. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: régi Szjt.).

67 BENÁRD Aurél – TÍMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973. 321.

adott ország jogrendszere, valamint annak védelmi lehetőségei alapvetően meghatározzák az építészeti kultúra kialakulását és hagyományait.⁶⁸

Barta Judit tanulmányában rámutat, hogy az építészeti alkotások többségükben nemcsak funkcionálisak, hanem tartós, akár több évszázadon át fennmaradó művészeti alkotásokként esztétikus megjelenésükkel és formavilágukkal a mindennapi életünk és környezetünk hangulatát is befolyásolhatják. Az építészet körében a szerzői művek megszületését mindig valamilyen építési igény indukálja, a megvalósítás költségei pedig társadalmi méretűek. A szerző saját társadalmi és gazdasági erejéből adódóan csak a mű megalkotására (megtervezésére) és első rögzítésére, valamint a megvalósítás felügyeletére alkalmas, a kivitelezés pedig egy rendkívül tökeigényes és időben elhúzódó folyamat keretei között realizálódik.⁶⁹

Az építészetre jellemző sajátosság, hogy az épület megvalósítása és kivitelezése általában egy többszereplős, bonyolult beruházási rendszer és szerződéses hálózat keretében zajlik. A folyamat első lépéseként a beruházó megrendeli a terveket, amelyeket saját elképzeléseivel kisebb-nagyobb mértékben befolyásolhat. A tervező által elkészített terveket az építetővel kötött szerződés alapján maga vagy alvállalkozói útján a beruházási folyamatba bekapcsolódó újabb szereplő, a kivitelező valósítja meg. További sajátosság a tervek megváltoztatása a beruházási, építési munkálatok során, amely nem csupán a tervezési és az engedélyezési szakaszban jelenhet meg, hanem a kivitelezés során is.⁷⁰ Ha a terv eléri a kivitelezés szakaszát, akkor sem biztos, hogy az épület pontosan a terveknek megfelelően kerül megvalósításra, továbbá a szerzői jogi védelmi idő fennállása alatt is többször jelentkezhet igény az épület átalakítására, korszerűsítésére vonatkozóan.⁷¹ A tulajdonosnak jogában áll ugyanis ingatlanát átalakítani, bővíteni, annak rendeltetését megváltoztatni, azt akár le is bontani. A szerzői jog a gyakorlatban ily módon gyakran ütközik a tulajdonosi joggal, ami a konfliktusok és jogviták leggyakoribb forrása. A tulajdonos rendelkezési lehetőségeinek főszabályként az szab határt, hogy az építész engedélye nélkül nem változtathat az épületen oly módon, amely az építész becsületére, hírnevére már sérelmes, illetve amely az épület mint műalkotás lényeges vonásait, voltaképpen a művészi összképet befolyásolja.

Szerzői jogunkban tehát az építészeti alkotás és egyéb műszaki létesítmény mint alkotás fogalma kettős jellegű: beletartozik a terv és az épület (műszaki létesítmény) is, illetve hogy az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása (SZJSZT 03/1986). Ilyennek minősülnek azok az épületek, műszaki létesítmények tervei és mindazok a rajzok, a háromdimenziós modellek (vagyis együtt: építészeti művekre vonatkozó alkotások), amelyek alapján ezek az épületek, műszaki létesítmények létrehozhatók. Hasonlóképpen, az Szjt. az építészet és a műszaki létesítmények tekintetében a művészeti aspektust kívánja védelemben részesíteni, és pedig mind a terv, mind pedig a megvalósult létesítmény vonatkozásában. Ezt az álláspontot erősíti az SZJSZT szakvéleményeinek sora is. Ugyanez az elv került kimondásra egy kertépítészeti alkotás kapcsán szerzői jog megsértése miatt indított kártérítés iránti

68 BAKOS Kitti – NÓTÁRI Tamás: Adalékok az építészeti alkotások szerzői jogi védelméhez. *Jogelméleti Szemle*, 2011/1.

69 BARTA Judit: *Az építészeti alkotások és tervek jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül*. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, XXIII/2. (2005), 409.

70 Számos alkotás és terv azonban sokszor el sem jut a megvalósítás fázisáig, például elfogy a támogatás, vagy a megrendelő mégsem készíti (készítteti) el azokat, vagy új helyszínen, olcsóbban építi meg az épületet.

71 KULCSÁR Attila: Az építészeti alkotások szerzői joga – és kinek mi köze hozzá? *Építészfórum*, 2009. január 16., <http://epiteszforum.hu/az-epiteszeti-alkotasok-szerzoi-joga-es-kinek-mi-koze-hozza>.

perben: „az építészeti – jelen esetben kertépítészeti – alkotás egyedi jellege már a tervekben is megjelenik, ezért a szerzői jogi védelem a tervekre is kiterjed, és azok alapján is megállapítható” (SZJSZT 04/1997).

Az építészeti művek esetében nem csupán az alkotó és az építési szakasz többemű, hanem a felhasználás is többszereplős: a tervezőn és a megrendelőn túlmenően az egyes szerzőtársak (tervezőtársak), munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkáltató, az örökösök, a jogutódok és más – felhasználásra jogosult – személyek, az építészeti alkotásokon nyugvó származékos művek szerzőinek, valamint az épület tulajdonosának érdekei is előtérbe kerülnek. Az, hogy az egyes jogosultságok pontosan kit illetnek meg e széles személyi körön belül, legtöbbször csak a felek közötti szerződéses viszonyrendszer elemzéséből fejthető vissza.⁷² A következőkben az erre vonatkozó szabályozást és joggyakorlatot elemezzük.

2.4.1. Az építészeti alkotások és terveik szerzői jogi védelmének feltételei

A szerzői jog két kritérium együttes fennállását követeli meg ahhoz, hogy egy teljesítmény szerzői jogilag védett alkotásnak minősülhessen. Egyfelől az alkotást az irodalom, a tudomány vagy a művészet területén kell létrehozni [Szjt., 1. § (1) bek.]. E körben ki kell emelni, hogy a törvény e három alkotóterületet nem definiálja, illetőleg az sem került pontos meghatározásra, hogy mely műtípusok tartoznak ezekhez. Az Szjt. 1. § (2) bekezdésében foglalt – tizenhat pontos – műfaji felsorolás exemplifikatív, vagyis nem kimerítő, mindezzel a törvény csak a legjellemzőbb műtípusokat mutatja be. Az építészeti alkotások és terveik ennek a követelménynek megfelelnek, mivel az Szjt. 1. § (2) bekezdés *k*) pontja kifejezetten nevesíti ezeket a műtípusokat. Az építészet területére tartozó alkotások azonban ennél tágabb kört ölelnek fel, ahol a szerzői jogi védelem indokoltsága szintén felvetődhet.⁷³

A szerzői jogi védelem fennállásának másik követelménye, hogy az alkotás a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bírjon. Ebből következően az építészeti alkotások, valamint azok tervei csak abban az esetben élveznek szerzői jogi oltalmat, ha az egyéni-eredeti jelleg, a téralakításban rejlő kreatív gondolatiság bennük fellelhető, még akkor is, ha más képzőművészeti ágakhoz képest a fizika törvényei és a kötelező jogszabályi, műszaki előírások csak jóval szűkebb (alkotói) mozgásteret hagynak a tervezőnek. Az építészeti művek megalkotása és kivitelezése azonban bonyolult folyamat, amely több munkamozzanatból áll. Ebből fakadóan a védelem tárgyában is az építészeti mű kettős jellege mutatkozik meg: a terv és a kivitelezett épület sajátos kapcsolata e műfajta jellegzetes tulajdonsága, a terv és az az alapján felépített épület ugyanannak az építészeti alkotásnak a kétféle anyagi megjelenési formája. Az építészeti alkotások esetében elsőként tehát az Szjt. 1. §-ában foglalt törvényi követelmények megvalósulását kell vizsgálnunk. Ha egy építészeti alkotás vagy annak terve nem rendelkezik egyéni-eredeti jelleggel, mert például a tervező elsődlegesen a műszaki megoldások vagy a tartószerkezetek megvalósítására koncentrált, akkor ebben az esetben nem beszélhetünk szerzői

72 BAKOS–NÓTÁRI i. m. (68. lj.)

73 A belsőépítészet, a kertépítészet, a településrendezés, valamint az épített környezet kialakítása is hordozhat magán olyan individuális jegyeket, amelyek a törvényi feltételeknek megfelelően szerzői jogi oltalmat keletkeztethetnek.

jogi védelemről. Az építészeti művek tehát elsődlegesen művészi vagy tudományos mivoltuknál fogva részesülnek szerzői jogi oltalomban; ha egy épület vonatkozásában mégis a műszaki jelleg dominál, akkor az iparjogvédelem jogintézményei biztosíthatnak számára oltalmat.⁷⁴

Nem állnak fenn az alkotássá minősítés feltételei abban az esetben sem, ha a kiválasztott megoldás az egyetlen kivitelezési és műszaki lehetőség az épület megvalósítására, valamint a felhasznált műszaki elemek összeállításából más építményi struktúra nem következhet (például panelházak esetében). Ebben az esetben az objektív tényezőkön alapuló meghatározottság egyáltalán nem hagy teret az individuális alkotásnak, így nem beszélhetünk szerzői jogi értelemben vett műről a típustervek szerint megvalósuló lakótelepek, mezőgazdasági és ipari épületek vagy a típusiskolák esetében.⁷⁵

Az építészeti tervek esetében általánosságban megállapítható, hogy bármilyen tervfajta szerzői jogi oltalomban részesülhet, ha annak törvényi feltételei fennállnak (SZJSZT 09/2008/1). Ide sorolhatók a vázlattervek, a műszaki rajzok, a tanulmánytervek, a különféle tervdokumentációk, az építési engedélyezési tervek, valamint akár a kivitelezési tervek is (SZJSZT 39/2001; SZJSZT 11/2003). A Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlata szerint már a műszaki részmegoldásokat tartalmazó építészeti vázlatok és látványtervek is részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Abban az esetben azonban, ha azok nem érik el azt a szintet, hogy az épület megvalósítható lehetne, vagy nem tartalmazzák azokat az építészeti determinációkat, műszaki és esztétikai elemeket, amelyek egyértelműen meghatároznák az építési folyamat legfőbb irányait, nem az építészeti alkotás terveként, hanem grafikai műként kaphatnak oltalmat (SZJSZT 26/2004). A megvalósulási tervdokumentáció nem élvezhet szerzői jogi védelmet, hiszen funkcióját tekintve az csak a kivitelezés során elvégzett módosítások feltüntetését szolgálja. Ez nem jelent önálló tervező-alkotó tevékenységet, így új szerzői alkotás sem jön létre (SZJSZT 14/2006). Az engedélyezési tervek vonatkozásában érvényesül az ún. ügyirati funkció: amennyiben hatósági eljárás keretében használják fel őket ügyiratként, de csak az eljáráshoz szükséges többszörözés és átdolgozás aspektusában, elveszíthetik a szerzői jogi védelmet (SZJSZT 15/2010), ugyanis az Szt. 1. § (5) bekezdése kimondja, hogy a szerzői jogi védelem nem terjed ki a hatósági határozatokra és más hivatalos ügyiratokra.

Nem részesülhetnek szerzői jogi oltalomban azok a kiviteli tervek sem, amelyek az engedélyezési tervektől semmiben nem térnek el, és nem mutatnak individuális jegyeket (SZJSZT 15/2010). Az Étv. is számos tervfajta szabályoz (településszerkezeti és szabályozási tervek), azonban esetükben a szerzői jogi védelem csak akkor valósulhat meg, ha annak az Szt.-ben foglalt törvényi kritériumai fennállnak, tehát művészi értéket kifejező egyéni-eredeti gondolatiságot is tartalmaznak. A településszerkezeti tervek esetében az Étv. által adott fogalomból kiindulva ilyen egyedi jelleg lehet az egyes területrészek felhasználási módja, térbeli kialakítása és elrendezése, míg a szabályozási tervek vonatkozásában az újonnan beépítésre vagy az átépítésre kerülő területek, illetve a védett övezetekre vonatkozó elképzelések hordozhatnak magukon individuális jegyeket.⁷⁶

Külön ki kell térni a tanulmánytervek szerzői jogi oltalmára, amellyel kapcsolatban az SZJSZT 06/2007/01 számú szakvélemény adja a legjobb útmutatást. Mint Bakos és Nótári a már említett írásában megfogalmazza:

74 BARTA i. m. (69. lj.) 408.

75 CSILLAG György: *Az építészeti alkotások szerzői jogi oltalma*. Budapest, Építésügyi Tájékoztató Központ, 1987. 99.

76 BAKOS–NÓTÁRI i. m. (68. lj.).

Az irányadó tényállás szerint a tervező még 1992-ben kapott felkérést arra vonatkozóan, hogy készítsen egy beépítési tanulmánytervet egy egyetem klotildligeti campusára és piliscsabai épületeire vonatkozóan. Az építész ehhez kapcsolódóan többek között azt sérelmezte, hogy az egyetem mint megrendelő a későbbiekben a campus közepén egy olyan könyvtárépületet kívánt terveztetni, amely megbontja az egyetem megépítése során kialakult, az egységes elvek alapján megtervezett építészeti képet. A tervező a tervek megalkotása során különös gondot fordított ugyanis arra, hogy az általa megjelenített építészeti stílus összhangja az épületek és a közösségi terek között is megjelenjen és harmóniában álljon.

Az előbbiekben ismertetett tényálláshoz kapcsolódóan a testület vizsgálta egyrészt a tanulmánytervek szerzői jogi oltalmának a kérdését, valamint az épületegyüttes kialakításában rejlő gondolatiságot is. A tanulmánytervek vonatkozásában abból indult ki, hogy a tervműveknek több egymásra épülő és különböző részletezettséggel, valamint kidolgozottsággal rendelkező foka van. Ezek közül egy a tervező által készített és hivatkozott beépítési terv, amely az alkotás olyan szakasza, ahol a tanulmánytervben szereplő és feltüntetett épületek tervei még nincsenek teljes körűen és pontosan kialakítva, mintegy vázlatként funkcionálva mutatják be azok elhelyezkedését, valamint főbb vonalait és kontúrajait. Erre tekintettel tehát minden esetben külön kell vizsgálni, hogy maga a tanulmányterv a vázlatos kidolgozás és a korai stádium ellenére is hordoz-e már magán olyan egyéni és alkotói jellegű tevékenységet, amelyet a törvény az oltalom előfeltételeiként megkövetel. Az épületegyüttes látképének a megítélésénél pedig a Szerzői Jogi Szakértő Testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tervező által hivatkozott azon ok, amely szerint az új könyvtárépület esetlegesen megbonthatja a kialakult építészeti látképet és harmóniát, fokozhatja egy jövőbeni eredményes fellépés és igényérvényesítés lehetőségeit. Ennek keretében az új könyvtárépület egy már meglévő és stílusában harmonizáló egységes kialakítású épületegyüttes és egy olyan építészeti kép részévé válna, ahol az alkalmazott stílusjegyek elég hangsúlyosak és sajátosak ahhoz, hogy önálló szellemi alkotásnak és szerzői műnek tekinthessük őket.

A tervezési folyamat jellegzetessége azonban, hogy a tervek nagy valószínűséggel több fázison, különböző változatokon keresztül jutnak el a végső megoldásig, valamint azok nem csupán az épület megépítésére, hanem átalakítására, sőt akár a lebontására is vonatkozhatnak. Ez utóbbi esetben, az épület lebontását rögzítő tervekben azonban nem érhető tetten a kreatív alkotói munka, így szerzői jogi oltalom sem állhat fenn. Bármely fázis is legyen egyébként a terv, valamennyi tervfázis vagy akár a befejezetlen terv is szerzői jogi védelemben részesülhet akkor, ha az ötlet szintjét meghaladva egyéni-eredeti jelleggel bír és maga is rendelkezik a védelem előfeltételeivel. Nem minősülnek tehát szerzői műnek a terv előkészítése során jelentkező olyan műszaki gondolatok és elképzelések, amelyek csupán az ötlet szintjén egzisztálnak, így szerzői jogi jogsérelem sem valósul meg abban az esetben, ha egy kutatási-fejlesztési központ megtervezésénél a korábbi tervező helyett az új tervező például csak az alapterület beosztására vagy a helyiségek rendeltetésére vonatkozóan az alapgondolatot mint ötletet veszi át, és ennek alapján más építészeti, kivitelezési megoldást választ.

Az építész vagy tervező nem csupán papír alapon, hanem más formában, például makett alakjában is rögzítheti elképzeléseit. A makett szintén csak abban az esetben részesül szerzői jogi védelemben, ha az egyéni-eredeti jelleggel bír. A makett védelme azonban kettős jellegű lehet: ha az építész nem tervben, hanem háromdimenziós alakban ábrázolja a megépítendő épület formáját, akkor eredeti szerzői műként élvezhet oltalmat, ha pedig egy már meglévő,

másik építészeti művet dolgoz fel egyéni-kreatív stílusban, például gyufaszálakból készült makettként, akkor a későbbiekben tárgyalandó származékos művek közé sorolható. Azok a makettek pedig, amelyek csupán valamely épület kicsinyített másaiként vagy reprodukciójaként jelennek meg, és sem látószögükben, sem anyaghasználatukban nem tartalmaznak egyéni, kreatív gondolatiságot, nem élvezhetnek szerzői jogi védelmet, mert annak törvényi feltételei, az egyéni-eredeti jelleg nem állnak fenn.⁷⁷ Az építési folyamat utolsó fázisaként megvalósuló és kivitelezett épülettől szintén nem tagadható meg a szerzői jogi oltalom, hiszen ez a terv kész épületben történő realizációjának tekinthető az építészeti alkotások sajátos kettős jellege miatt.

Szerzői jogi védelemben részesülhetnek továbbá mindazok a művek, amelyek az építészeti alkotások mint szerzői művek felhasználásával, annak alapul vételével jöttek létre, és a védelem törvényi feltételeit teljesítik [származékos művek; Szjt. 4. § (2) bek]. Ennek tipikus példája, amikor az egyes tervfázisok szerzői nem azonos személyek, és a következő tervfázis elkészítője a korábbi tervező munkájára építve fejleszti tovább és tervezi át a művet. Emellett új szerzői mű létrejötte állapítható meg abban az esetben is, amikor a később elkészült tervdokumentáció a már meglévő tartószerkezetek által behatárolt épületi struktúrát (épület-tömböket, pilléreket, lépcsőházakat) figyelembe véve, azokat jórészt adottságokként kezelve, új tartalmat és megjelenést hordoz. Ha a már korábban megépített tartószerkezeti elemek alkalmazásával az épület szintjeinek kialakítása, az emeletréépítések vagy akár a felvonórendszer és a különböző nyílásszerkezetek kiépítése eltér a korábbi tervektől, akkor egy új, önálló védelemre alkalmas szerzői alkotásról, az átdolgozás vonatkozásában pedig csak közvetett kapcsolatról beszélhetünk (SZJSZT 29/2001; SZJSZT 11/2006).

Az építészeti művekhez kapcsolódó származékos művek másik leggyakoribb példája az épületekről készült fotóművészeti alkotás (SZJSZT 10/2004). A szerző a valóság – jelen esetben az épület – egészét vagy valamely részletét olyan egyéni nézőpontból vagy látószögből rögzíti fényképezés útján, ahogy azt csak ő látja. A fotóművészeti alkotások individuális jellege megmutatkozik tehát a témaválasztás gondolatiságában és kiválasztásában (pl. az épület egy jellegzetes részének a lefényképezésével), a megörökített pillanat sajátosságában (naplementekor vagy télen a havas táj részeként), a speciális beállítások alkalmazásában, a sajátos látószögben (például alulról vagy a fák koronájából szemlélve), a nem hagyományos technikai megoldások alkalmazásában, a színegyensúly és a kontrasztok kialakításában. Ha tehát a képfelvétel megalkotója valamely más, egyben szerzői jogi védelem alá is eső műalkotást, jelesül egy épületet ezen egyedi, sajátos beállításban mutat be, akkor az eredeti szerző – vagyis az építész tervező – jogainak sérelme nélkül maga a fotóművész is szerzői jogi védelemben részesülhet.

A származékos művekhez sorolhatók még azon ismeretterjesztő könyvek is, amelyek célja valamely város látnivalóinak, építészeti jellegzetességeinek a bemutatása, hiszen ezek is az építészeti, valamint az arról készült fotóművészeti alkotásokra épülnek. Azonban nem minősülnek szerzői műnek azok az építészeti szakkönyvek illusztrálására készített alaprajzok és metszetek, amelyek az építészet világtörténetének bemutatásához a valaha élt tervezők munkáit képezik le, hiszen ebben az esetben nem beszélhetünk olyan egyéni és eredeti jellegű alkotói tevékenységről, amely a védelem előfeltételeinek megfelelne (SZJSZT 33/2006).

⁷⁷ Ilyen pl. a Vasúttörténeti Parkban kiállított Nyugati pályaudvar makettje, amely pusztán arányosan és hűen kicsinyített mása az eredeti állomásépületnek anélkül, hogy szerzői jogi megközelítésből újszerű meglátással vagy anyaghasználattal rendelkezne.

Összefoglalva, az Sztj. védelemben részesíti a származékos művek szerzőit, akik csak az eredeti műre tekintettel élvezhetnek szerzői jogi védelmet. Az olyan művek esetében, amelyek megalkotásában, megtervezésében többen is részt vettek, például az egyes tervfázis további felhasználása, átdolgozása esetén származékos mű is keletkezhet. A Bakos–Nótári szerzőpáros megállapítása szerint az építészeti alkotások alapulvételével létrejövő, más, tipikusan előforduló szerzői művek esetében az épületről készült makett (ha az származékos műnek, és nem eredeti alkotásnak minősül), a fotóművészeti alkotás szerzője, valamint az ismeretterjesztő könyv írója vagy szerkesztője is szerzői védelemben részesülhet.⁷⁸

2.4.2. Személyhez fűződő jogok az építészetben

A szerzői jogi nemzetközi szakegyezmények (leginkább a BUE) és az azokra épülő Sztj. szerint a szerzőt megillető személyhez fűződő jogok elsődlegesen a szerzőnek az általa létrehozott szellemi alkotáshoz fűződő erkölcsi és eszmei érdekeit védik, amelyek ebből fakadóan meghaladják a magánélet védelméhez fűződő – a polgári jogban elismert – személyhez fűződő jogokat (például a becsület és a jó hírnév védelme, a magántitok védelméhez fűződő jogok). A személyhez fűződő jogok abszolút és elidegeníthetetlen jogok, azaz a szerzőt mindenkivel szemben megilletik, és – végső soron a szerző jogait is korlátozó módon – forgalomképtelenek. Ez azt is jelenti, hogy a szerző személyhez fűződő jogait nem ruházhatja át, azok másként sem szállhatnak át, és a szerző nem mondhat le róluk. Mindez nem akadályozza a mű hasznosítását, csak azt garantálja, hogy a szerző kapcsolata a művével – a befogadó közönség számára is érzékelhetően – továbbra is fennmarad. A szerző a személyhez fűződő jogait életében ő maga, halála után az örököse (vagy a hagyatékának gondozásával megbízott személy) gyakorolja. A bírói gyakorlatban a munkáltató felperest mint a munkaviszonyban létrehozott mű tekintetében a szerzői vagyoni jogok jogosultját sem illeti meg a szerző személyhez fűződő jogai védelmében az igényérvényesítési jogosultság (BH2016. 306.).

A személyhez fűződő szerzői jogoknak mindazonáltal vannak korlátai, amelyek közül a legismertebb az, amikor maga a szerző tesz a személyhez fűződő jogát érintő (lemondásnak, átruházásnak nem minősülő) nyilatkozatot, például egy képzőművészeti kiállítás esetén neve feltüntetésének mellőzését kéri.⁷⁹ Személyhez fűződő szerzői jogokkal kizárólag természetes személyek rendelkezhetnek, így a mű hasznosítása során a felhasználót legfeljebb az ezek érdekében való fellépésre jogosíthatja fel az Sztj., vagy maga a szerző a felhasználási szerződésben tett kifejezett hozzájárulásával.⁸⁰ Ki kell emelni, hogy az építészeti alkotások esetében nem tipikus és nem is életszerű a felhasználó, vagyis az építészeti mű megrendelőjének vagy tulajdonosának önálló fellépése a tervezők, építészek személyhez fűződő jogainak esetleges megsértése miatt. Ehhez igazodóan funkcionális művek, főként építészeti alkotások esetében mind a bírói, mind a szakértői gyakorlat korlátozza a személyhez fűződő jogok eltúlzott érvényesítését, így például az épülettulajdonos vagyoni (gazdasági) jogainak érvényesülése meghatározott esetekben előbbre való, mint az építészeti alkotás szerzőjének személyhez fű-

78 BAKOS–NÓTÁRI i. m. (68. lj.).

79 KISS–KISS i. m. (5. lj.) 49.

80 Sztj. 15. §: „A szerző meghatározott személyhez fűződő jogainak védelmében a felhasználó is felléphet, ha ahhoz a szerző a felhasználási szerződésben kifejezetten hozzájárult.”

ződő jogai. Az Szjt. „Személyhez fűződő jogok” címet viselő fejezete a három legalapvetőbb – a szerző és az alkotás közti személyes kapcsolatot leginkább megtestesítő – jogot biztosítja az alkotók számára: a mű nyilvánosságra hozatalát, a név feltüntetését és a mű egységének védelmét. Ezt egészíti ki a törvénynek a vizuális művek külön szabályait összefoglaló fejezete, amely további speciális rendelkezéseket tartalmaz elsősorban az építészeti alkotások szerzőinek személyhez fűződő jogaira vonatkozóan.

A szerző szabadon dönthet arról, hogy művét a nyilvánosság elé tárja, vagy visszavonja a nyilvánosságra hozatalhoz adott hozzájárulását, illetve megtiltja a már nyilvánosságra hozott műve további felhasználását. A művészi szabadság ily módon történő gyakorlásába *ad absurdum* az is beletartozik, hogy az alkotó megsemmisítse a kizárólagos uralma alatt álló kéziratot, vázlatot vagy tervet. A visszavonás vagy a mű további felhasználása megtiltásának jogával csak korlátozott mértékben és szűk keretek között lehet élni építészeti alkotások esetében, mivel ezek a műtípusok szinte kivétel nélkül munkaviszonyban vagy vállalkozói jogviszonyban készülnek, amelyeknél főszabályként a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg. Ez ugyan nem érinti a személyhez fűződő jogokat, tekintve, hogy azokat a szerző másra nem ruházhatja át, azok másként sem szállhatnak át, és a szerző nem mondhat le róluk, de ha a mű elkészítése a szerzőnek a munkaviszonyból (egyéb jogviszonyból) folyó kötelessége, akkor a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül [Szjt., 9. § (2) bek.; 30. § (5) bek.].

A munkáltató Szjt.-ben előírt jogszerzése tehát a személyhez fűződő jogokra nem vonatkozik, ezek a szerzőnél maradnak. Ennek ellenére a nyilvánosságra hozatali jog a munkaviszonyban alkotó építész szerzőt csak elvileg illeti meg, azt csak a mű munkáltatónak való átadásáig gyakorolhatja. A tényleges nyilvánosságra hozatal – építészeti alkotás esetében a felhasználás megkezdése, tipikusan az építési engedélyezési eljárás megindítása – módjáról, idejéről a munkáltató dönt, hacsak a szerzővel kötött írásbeli szerződése kifejezetten másként nem rendelkezik. Az építészeti tervdokumentáció átadásával – Gyertyánfy szófordulatával élve – „elhasználódik” a szerzőnek ez a joga, sőt itt a jog „maradék”, a visszavonási jog is megszűnik. Ez utóbbinak helyébe az anonimitáshoz való jog lép.⁸¹

A mű nyilvánosságra hozatalának jogához kapcsolódik a műről való előzetes tájékoztatás adása, amelyet csak a szerző hozzájárulásával lehet gyakorolni. A mű nem lényeges tartalmát érintő tájékoztatáshoz a szerző hozzájárulása nem szükséges, vagyis ha a felhasználó a mű nyilvánosságra hozatala előtt annak nem lényeges tartalmáról tájékoztatást ad, akkor ezzel nem sérti a szerző személyhez fűződő jogát. A tervező–megrendelő/építtető viszonyrendszerben nem tekinthető tipikusnak a megrendelő részéről, hogy a terveket vagy azok egy részét idő előtt nyilvánosságra hozza. Inkább a tervező részéről merülhet fel ennek igénye, szándéka (például egy szakfolyóiratban történő publikáció formájában), aminek főszabály szerint nincs akadálya, kivéve, ha ezt a felek szerződésben korlátozzák vagy kizárják.

A név feltüntetéséhez való jog – vagy más megfogalmazásban a szerzői minőség elismeréséhez való jog – nem más, mint a szerző és a mű legszorosabb kapcsolatának kifejezése, csak természetes személyt illelhet meg saját vagy felvett név alapján. Alapvető funkciója a plágium elleni védelem. Ez a jog magában foglalja a név feltüntetését a művön, és a névfeltüntetését a műre vonatkozó közleményben. A szerzőnek ugyanakkor joga van az anonimitáshoz is, vagy-

81 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 137.

is kérheti neve feltüntetésének mellőzését.⁸² Ez utóbbi főként irodalmi művek esetében fordul elő, építészeti alkotások esetében ritkán találkozunk álnévvel vagy a szerző nevének titokban tartásával. A névfeltüntetés korlátja, hogy a szerző ezt a jogát a felhasználás jellegétől függően, ahhoz igazodó módon gyakorolhatja. Az Szjt. ezt az általános felhasználói kötelezettséget néhány esetben külön is kiemeli: a szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni; az átdolgozáson vagy feldolgozáson, illetve a fordításon az alapul szolgáló mű szerzőjének nevét is fel kell tüntetni.

Az Szjt. elsősorban az építészeti művek esetében határoz meg külön szabályokat a névfeltüntetésére, figyelemmel a tervező (szerző) különleges – például a tervezés idejéhez vagy a név épületen, műszaki létesítményen történő elhelyezésének módjához, helyéhez fűződő – érdekeire [Szjt., 67. § (2)–(4) bek.]. A szerzőknek ugyanis fontos érdekük, hogy a nevük és a tervezés ideje a megvalósult alkotáson jól láthatóan feltüntetésre kerüljön, és a méretekből fakadóan ennek rendszerint nincs is technikai akadálya. Az első ilyen sajátos rendelkezés értelmében a tervezőnek jogában áll meghatározni, hogy az épületen vagy műszaki létesítményen a nevét és a tervezés idejét hol és hogyan tüntessék fel. A névfeltüntetés nem okozhatja a tulajdonos, illetve a használó vagy az üzemeltető jogainak vagy törvényes érdekeinek indokolatlan vagy aránytalan sérelmét. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tulajdonos csak a feltüntetés helyére és módjára nézve hivatkozhat méltányos érdekeire, a tervező nevét és a tervezés idejét (évét) mindenképpen fel kell tüntetnie, ha azt a tervező igényli. A tervező és a munkáltató által megjelölt további személyek, valamint a munkáltató nevének, a tervezés idejének feltüntetésén túlmenően a tulajdonos (üzemeltető, kezelő) további adatot nem köteles a feliraton szerepeltetni.

Látkép esetében akkor kötelező a szerző nevének feltüntetése, ha a kép kifejezetten egy képzőművészeti, építészeti, iparművészeti, ipari tervezőművészeti alkotás bemutatását célozza. Ha viszont a képeslapon csak mellékesen, a környezetbe simulva látható az alkotás, akkor nincs szükség a szerző nevének feltüntetésére. Mellőzhető a névfeltüntetés ott is, ahol egyszerre több képzőművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás vagy műszaki létesítmény látható (egy fotón egyszerre több, akár sok ilyen mű is szerepelhet), vagy csak nagyon mellékesen, a háttérben meghúzódva szerepel a mű, mivel kivitelezhetetlen, vagy csak aránytalan nehézség árán lenne megoldható valamennyi szerző feltüntetése. A szabályozás tehát a látképek kérdését a szabad felhasználás egyik különleges esetének minősíti, ennek megfelelően nem írja elő a szerző hozzájárulását műve látképen való felhasználásához, és díjigényt sem állapít meg a részére ennek fejében. Előírja viszont, hogy a szerző nevét ilyen esetekben is fel kell tüntetni.⁸³

Építészeti alkotások, műszaki létesítmények esetében előfordul a terv ismételt megvalósítása az eredetitől eltérő helyen és az eredetitől eltérő másik (adaptáló) tervező közreműködésével. Ilyen esetekben szükségessé válhat a tervek kisebb változtatása, az alkotások új környezetéhez történő igazítása.⁸⁴ Amennyiben az ilyen változtatás csekély mértékű, és csak technikailag szükséges módosításokat tartalmaz (azaz nem egyéni-eredeti jellegű és a szerző

82 Bodó Gergely: A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2004/4.

83 Ugyancsak kötelező a szerző feltüntetése a másik szabad felhasználás esetében, azaz a képzőművészeti, építészeti, iparművészeti, ipari tervezőművészeti alkotás vagy műszaki létesítmény tudományos ismeretterjesztő előadás vagy iskolai oktatás céljára történő felhasználásakor.

84 Különösen így van ez akkor, ha a típussterv nem az épületre, hanem csak egyes szerkezeti megoldásokra, csomópontokra stb. vonatkozik, de egyébként nem köti meg teljesen a tervező kezét.

hírnevére-becsületére sem sérelmes), a módosításhoz nem szükséges az eredeti szerző hozzájárulása. Ilyen esetben a tervet módosító szakember nevének feltüntetésére nem kerül sor, csak az eredeti terv szerzőjének nevét kell megismerhetővé tenni.

A mű egységének védelméhez való jog az integritáshoz, a mű sérthetetlenségéhez való jogot jelenti. Az Sztj. 13. §-a szerint a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. Az integritáshoz való jog lényege, hogy az egyéni, vagyis a szerző személyiségét tükröző és ezért tőle elválaszthatatlan gondolat kifejtés a közönség előtt olyan maradjon, amilyennek azt alkotója eltervezte. A mű egységének megbontása magának az alkotásnak a felhasználását is befolyásolhatja, amely már többnyire érinti a vagyoni jogokat is.

A mű egysége megsértésének két törvényi esete között alapvető különbség, hogy amíg az alkotás eltorzítása, csonkítása – e fogalmak jelentéséből adódóan – csak a mű lényegének megváltoztatásával történhet, addig a becsületre, jó hírnevre sérelmes megváltoztatás és hasonló visszaélés a műbe való beavatkozás nélkül is jogsértő lehet (a védelem itt a mű gondolatiságára, szellemiségére is irányul, így akár a mű környezetéből, ismertetéséből eredő „leértékelés” is alapot teremthet ilyen igényre).⁸⁵ Annak elbírálása, hogy hol húzódik a határ egy szerzői műnek az adott kor művészeti, erkölcsi értékrendjének megfelelő vagy műfaji sajátosságok miatt indokolható, a mű egységét tiszteletben tartó értelmezése és a jogsértő megváltoztatása között, mindig konkrét tényállás ismeretében lehetséges. Ehhez érdemes hozzátenni, hogy a tényállás mellett a műfaji sajátosságok is hatással vannak e képzeletbeli határ kijelölésére.

A szerző egyik legfontosabb és legszemélyesebb érdeke, hogy maga döntsön a mű eredeti állapotának megtartásáról (egységéről) vagy esetleges megváltoztatásáról. Ez műfajtól, művészeti ágtól függetlenül minden műtípusra igaz még akkor is, ha a műfaji sajátosságokból fakadóan eltérő magatartás vezethet a mű egységének sérelméhez, vagyis műfajonként más és más beavatkozás lehet sérelmes a szerző becsületére vagy hírnevére.⁸⁶ Építészeti alkotásoknál a mű egysége megbontásának, illetve a műbe történő beavatkozás megakadályozását eleve nehezíti vagy éppen ellehetetlenítheti egyfelől a művek magántulajdonba kerülése, másfelől a tulajdonos építető külön érdeke az épület későbbi átalakítására, megváltoztatására. Mint a későbbiekben látni fogjuk, a szerző (építész) személyhez fűződő jogait nem lehet eleve elsőbbségnek tekinteni. A tulajdonos változtatási igényei ennek megfelelően adott esetben elsőbbséget élveznek még akkor is, ha ő nem rendelkezik klasszikus értelemben vett szerzői jogi felhasználási jogokkal. Ilyen elsőbbséget keletkeztethet a tulajdonosnak a ráépítés vagy hozzátoldás, de a homlokzat pusztán ízlésváltozás miatti megváltoztatása már nem élvez elsőbbséget. Ebből következően az integritáshoz fűződő jog esetleges megsértését mindig össze kell mérni a megsemmisített (megsemmisítésre szánt) eredeti műpéldány tulajdonosának a szerzői joggal azonos súlyú alkotmányos védelemben részesülő dologi tulajdonjogával, pontosabban az annak részét képező rendelkezési jog tulajdonjoggal való felhagyásában álló részjogosítványával. Ha a tulajdonos megsemmisítéshez fűződő érdeke jogszerű, és súlyosabbnak tekinthető, mint a szerző integritáshoz fűződő joga, a szerzői jogérvényesítés nem vezethet sikerre. Ha azonban a tulajdonos nem rendeltetésszerűen gyakorolja a megsemmisítéshez

85 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 78.

86 Irodalom, zene terén: rövidítés, kihagyás, hozzáadás, önkényesen kiragadott szó szerinti idézés; színpadi műveknél: a művészi önkifejezés szabadsága; képzőművészeti alkotásoknál: átfestés, színek, formátum, nagyság változtatása; filmnél: fekete-fehér film színessé alakítása.

fűződő (a tulajdonjoggal való felhagyásra vonatkozó) jogát, azaz visszaél a tulajdonjogával, a szerzői igényérvényesítésnek van tere (SZJSZT 38/2007).

A jogalkalmazást nehéz helyzetek elé állíthatják azok az esetek, amikor a szerző (személyhez fűződő és vagyoni) jogai, valamint a tulajdonos tulajdonhoz fűződő joga mint egymással konkuráló jogok között kell igazságot tenni. Míg képzőművészeti alkotásoknál a kiállítási jog testesíti meg a tulajdonos rendelkezési jogának korlátozását, addig építészeti alkotások és műszaki létesítmények esetében – az egyetlen „műpéldány” kiemelkedően magas értéke miatt – a tulajdonosi joggyakorlás és a szerzői jog összeütközése. Az ilyen ügyeknél – erre vonatkozó egyetlen speciális szabályt kivéve – a bíróságok összemérik a szemben álló ellentétes érdekeket és érdeksérelemeket, és ennek alapján döntenek valamelyik jog elsőbbségéről, illetve korlátozásáról.⁸⁷ Összességében megállapítható, hogy bár a tervező–megrendelő jogviszonyban a felek egyenrangúnak tűnnek, a tervező sok esetben kifejezetten alárendelt szerepet játszik. Bodó Gergely meglátása szerint ezt egy módon kompenzálta a piac: a befutott, elismert tervezők díja nagyságrendileg emelkedett, és ez úgy látszik, elegendő volt ahhoz, hogy a szerzői jogi sérelmek nagy részét a szőnyeg alá söpörje.⁸⁸

Az építmény tulajdonosát megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet elbontsa vagy átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa. A tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlásához kapcsolódó átépítés nem eredményezheti a tervező szerzői jogainak sérelmét. A tervező szerzői joga szempontjából a felhasználó hasznosítási jogosultságait érdekösszeméréssel kell mérlegelni (BDT2010. 2329.). Az integritásjog első esetkörénél, a mű eltorzítása, megcsonkítása megítélésénél, a bírói gyakorlat csak a mű lényeges vonásait érintő beavatkozást tekinti jogsértésnek. Ebből az következik, hogy apró, kizárólag formai változtatások nem minősülnek jogsértésnek. Az irodalom és a zene körében például megengedhető és nem tekinthető személyhez fűződő jogsérelemnek az olyan rövidítés, kihagyás, hozzáadás, amely nem változtatja meg a műről alkotható összbemutatót. Vizuális alkotásoknál összetettebb a helyzet, mivel az Szjt. csak az építészeti művekre vonatkozóan állapít meg külön szabályt, miközben a képzőművészetben is gyakran találkozhatunk olyan esetekkel, amikor azt kell megítélni, hogy a műbe történő illetéktelen beavatkozás (például egy festmény megváltoztatása átfestéssel) csupán a szerző személyhez fűződő jogát sérti, vagy vagyoni jogait (leginkább az átdolgozás jogát) is érinti.

Az építészeti művekre vonatkozó külön szabály értelmében mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja. A rendeltetésszerű használat befolyásolásának fogalmát az Szjt. nem tartalmazza, és a joggyakorlatban sincs ehhez iránymutató értelmezés; minden bizonnyal az épület rendeltetésének komoly megváltoztatása esetén merülhet ez fel, például egy templom épületének raktárként való átalakításánál.⁸⁹ Az iránymutató szakértői vélemények szerint a két törvényi rendelkezést – a 13. §-t és a 67. § (1) bekezdését – a konkrét esetek elbírálásánál együtt kell értelmezni: az építészeti művek tekintetében a mű integritásához fűződő jog abban az esetben sérül, amikor az alkotás „megváltoztatásának eredményeképpen a külső megjelenés a lényegét érintő mértékig eltorzul, megcsonkul, illetve a külső megjelenés vagy a

87 KISS –KISS i. m. (5. lj.) 56.

88 BODÓ i. m. (82. lj.).

89 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 249.

rendeltetészerű használat oly módon változik meg, hogy az a szerzői becsületet, a szerző jó hírnevét sérti” (ld. SZJSZT 35/2002; SZJSZT 26/2004; SZJSZT 01/2006). Ezzel ellenkező álláspontot képvisel Barta: „a 67. § (1) bekezdése önmagában, a 13. §-ban megfogalmazott egyéb kritériumok nélkül is alkalmazható, azaz minden további feltétel nélkül jogsértés a terv/épület olyan engedély nélküli megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetészerű használatot befolyásolja, és nem kell ezt meghaladóan vizsgálni, hogy vajon ez a szerző becsületére, hírnevére sérelmes-e.”⁹⁰ Barta szerint az SZJSZT 02/2001 számú szakvéleményében megfogalmazottak is ezt az értelmezést támasztják alá. Továbbá, ha a 67. § (1) bekezdése csak a 13. §-ban foglalt feltételekkel együtt alkalmazható, akkor ez a jogsértés bizonyítását nehezíti, hiszen a becsület és a hírnév kérdése már önmagában is nehezen megfogható kategória. Ezzel az állásponttal különösen annak fényében érthetünk egyet, hogy a két tényállás együttes alkalmazása esetén minden bizonnyal jelentős jogsértések maradnának szankció nélkül.

Az ingatlantulajdonos tulajdonjogának és az építész szerzői jogának konfliktusában a jogalkalmazó a személyes és a társadalmi érdekek összemérésével alakítja ki álláspontját, hozzá meg döntését. A kétféle, esetenként eltérő érdekek kapcsolatban érdemes szó szerint idézni az SZJSZT egyik szakvéleményéből: „A szerzői jogosultnak nincs érvényes szerzői jogi jogcíme arra, hogy követelje, maga is részt vehessen a[z átépítési] tervezésben. Mindazonáltal igen gyakorlatias, az eredményes felújítást elősegítő, a meglévő tervek ismeretét az áttervezésbe való észszerű beépítést lehetővé tevő, és minden esetleges – akár alaptalan – jogvitát eleve kizáró megoldást jelent, ha az áttervezésben megfelelő módon részt vehetnek a korábbi tervek készítői” (SZJSZT 19/2012). Ezzel kapcsolatban érdekes eszmefuttatást osztott meg 2009-ben Kulcsár Attila, a Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Építész Kamara elnöke:

A Magyar Építész Kamara Etikai-fegyelmi szabályzata az eredeti szerző felkutatását és hozzájárulásának megszerzését írja elő tagjai részére. Aki ezt elmulasztja, etikai vétséget követ el, csakhogy ez idegen területen, új megrendelő, tulajdonos és használó esetén nem olyan egyszerű. Ha véletlenül talál az aktuális gondnok egy eredeti, gyűrt tervet, nem lehet megtudni belőle, hogy megvan-e még a cég, van-e jogutódja, és hol, milyen néven. Elindul a nulláról: felméri, feltárja, úgy is minden elavult, átépítésre kerül.

A fenti eszmefuttatás fényében ki az eredeti szerző, ki illetékes a kérelemre és az engedély megadására? Egyáltalán mi köze az Építész Kamarának az ilyen ügyekhez, ahol egy jogutód cég próbálja a jogait érvényesíteni egy tulajdonossal vagy az önkormányzatokkal szemben, vagy egy újonnan alakult kft. a másik kft.-vel szemben? Ha az anyagi jogok az eredeti tervezőt alkalmazó cégeknél maradnak, az áttervezés és a megváltoztatni engedés ellenszolgáltatása a tervezőirodák közötti alku kérdése. A tervezőirodák pedig egyelőre nem tagjai az Építész Kamarának. Vagyis a jelenlegi jogszabályok szerint a kamara etikai bizottsága csak egyéni vállalkozó építészek vitájában tehet igazságot, más esetekben a polgári bíróság dönt a vitás kérdésekben.⁹¹

90 BARTA Judit: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/6. 109.

91 KULCSÁR i. m. (71. lj).

Idézzük a szerző gondolatait azzal összefüggésben is, hogy mennyiért tervezi meg az átalakítást az eredeti tervező jogutód kft.-je, vagy ha nem veszik igénybe, mennyiért mond le róla, és engedi az áttervezést egy másik cégnek, akár a valamikori tervező új cégének:

Nincs kialakult gyakorlata ennek. Ha érvényes volna a kamarai díjszabás, akkor annak valamilyen hányada lehetne a hozzájárulás megadásának ellenértéke. Ha nincs érvényben, akkor valamilyen helyben szokásos, szerződésben érvényesített díjszabás – mondjuk az építési engedélyes tervkészítés ellenértéken valahányad része, hiszen ebben a tervfázisban fogalmazódik meg a ház egyedisége, koncepciója. Ez persze nem lehet olyan zsaroló jellegű, hogy a tervezési díjat olyan magasra tornázza, hogy megghiúsuljon a beruházás, vagy hogy csak az eredeti szerző cége lehessen a nyelő.

Az eredeti tervező szervezetnek a lemondáson és konzultációs felügyeleten túl mindenki számára hasznos szolgáltatása is lehet az eredeti tervek másolatainak átadása. Ami – amíg egy felmérést, egy alapfeltárást, egy gerenda vagy pillér szerkezeti átvilágításának költségeit nem haladja meg – kollegiális segítség, piaci értéken, ezt többszörösen meghaladva viszont etikátlan gesztus. Ezekben a kérdésekben kellene az Építész Kamarának állásfoglalást hoznia, ha a kérdés két építészre tartozik, és megegyezésben is eldönthető, de a bírósági szakértők számára is jó támpont lenne egy állásfoglalás, ha a díjszabást nem szabad alkalmazni.⁹²

Ezeket a problémákat a jogalkotó a szerzői jogi szabályozás 2018-as módosításával igyekezett orvosolni (részletesebben lásd a következő alponban).

Említettük, hogy a mű nyilvánosságra hozatalának szabadságába az is beletartozik, hogy az alkotó megsemmisítse a kizárólagos uralma alatt álló művet. Lényegében alkalmazható és adaptálható ez a szabály az építés által készített tervdokumentációkra is e műveknek a megrendelő (építtető) részére történő átadás pillanatáig. Az átadással megvalósul a mű nyilvánosságra hozatala, így innentől kezdve a szerződéses jogviszonyban álló tervező nem élhet a visszavonás (megsemmisítés) jogával, csupán – mint láttuk – neve feltüntetésének mellőzését kérheti. Az építészeti tervek tulajdonosát az új Ptk. alapján innentől kezdve megilleti különösen a birtoklás, a használat, a hasznosítás, a hasznok szedésének és a rendelkezés joga [5:13. § (2) bek.]. A tulajdonjog lefedi a dolog megváltoztatásának, átalakításának vagy megsemmisítésének jogát, amelynek gyakorlása sértheti a szerző személyhez fűződő jogai közül a mű egységének védelmét.

Az építészet világában nem a tervek megsemmisítésével találkozunk, hanem a tervek alapján megvalósított épület lebontásával, megszüntetésével, amelynek kérdését az Szjt. nem rendezi. Az egyik lehetséges értelmezés szerint a lebontás a mű legdurvább megváltoztatásának minősül, így a szerző személyhez fűződő jogát sérti. A konkrét esetekben a fentiekben említett érdekösszemérés döntheti el, hogy a tulajdonosnak jogában áll-e lebontani az épületet. De elképzelhető egy olyan értelmezés is, amely szerint a megszüntetés nem azonos a megváltoztatással, mivel nem jön létre egy olyan új állapot, amely az eredeti mű bizonyos elemeit magában foglalja.⁹³

92 Uo.

93 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 249.

2.4.3. Vagyoni jogok az építészetben

A személyhez fűződő jogok mellett a szerzőt megillető másik nagy jogcsoportot a vagyoni jogok képezik. Ezeket alapvetően az különbözteti meg a személyhez fűződő jogoktól, hogy örökölhetőek, róluk halál esetére rendelkezni lehet, továbbá meghatározott esetekben és feltételekkel átruházhatóak, illetve átszállnak [Sztj., 9. § (3) és (6) bek.]. A szerzői vagyoni jogokra vonatkozó általános és különös szabályok alapozzák meg a művek felhasználására és a felhasználás engedélyezésére vonatkozó jogosultságokat. Főszabály továbbra is a vagyoni jogok egészben történő elidegeníthetlensége, ám ez alól a törvény számos, taxatív meghatározott kivételt enged a szerzői művek forgalmához fűződő praktikus társadalmi érdeket szem előtt tartva. A kivételek egyik típusa az, amikor a vagyoni jogok átruházását meghatározott esetekben lehetővé teszi az Sztj. (például az adatbázis, a szoftver, a reklámozás céljára megrendelt mű esetében), de erre vonatkozóan semmilyen vélelmet nem állít fel.

Vannak viszont olyan esetek, amikor a szerző és a felhasználó közötti jogviszonytól függően a törvény vélelmezi a vagyoni jogok egészének a felhasználóra történő átruházását, és az ettől való eltérést az eltérésre utaló kifejezett (szinte mindig írásbeli) megállapodáshoz köti. Ez a helyzet például a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott műveknél, valamint a megfilmesítési szerződésnél. Amennyiben a vagyoni jogok átruházása az erre vonatkozó szerződésben megtörténik, a szerzőt megillető felhasználási jogok és a felhasználás engedélyezésének joga – a szerződésben foglalt esetleges korlátozásokra figyelemmel – a felhasználóra szállnak át, és az Sztj. 16. § (1) bekezdésében foglalt jogokkal már nem a szerző, hanem a felhasználó rendelkezik.

Az építészeti alkotások esetében az egyéb vizuális művekhez képest is sajátos szerzői jogi helyzet keletkezik: amennyiben az építészeti alkotás tervezője egy építész iroda munkavállalója, akkor a szerzői vagyoni jogokat a felek között megkötött munkaszerződéssel általában az iroda szerzi meg és gyakorolja a továbbiakban.⁹⁴ Az elkészült tervek hasznosulása az építész-tervező vagy építész iroda és az épület leendő tulajdonosa vagy kivitelezője között létrejött vállalkozási szerződés alapján valósul meg, és e szerződéssel válik a megrendelő az épület tulajdonosává. Lényeges különbség tehát, hogy az épület tulajdonosa nem szerzői jogokat szerez, hanem az építés folyamán megvalósult épület tulajdonjogát szerzi meg, vagyis ebben az esetben a „műpéldány” elkészülte nem eredményezi a szerzői vagyoni jogok átszállását, az épület „megszerzése” és használata kívül esik a szerzői jogi felhasználás lényegén. A szerzői jogban külön kategória a létrehozott műben szereplő jellegzetes (rajzfilm) figurák másodlagos kereskedelmi hasznosításából eredő díjigény, mint az Sztj. 16. § (3) bekezdése szerinti vagyoni részjogosultság (*merchandising* jog). Kérdésként merülhet fel, hogy ez az előírás értelmezhető-e az épületre is, amikor tehát nem a műben szerepel a jellegzetes alak, hanem maga a – reklámfilmben felhasznált – épület alakja jellegzetes és eredeti.⁹⁵

94 A rendszerváltozás előtt a tervezőirodák kivétel nélkül állami vállalatok voltak, amelyek munkaviszonyban alkalmazták az építész-tervezőket. E vállalatok egy részének jogutód nélküli megszűnése, más részük magánvállalkozássá alakulása vált a későbbiekben számtalan jogvita forrásává az eredeti tervek újrahasznosítása vagy az azok alapján megvalósított épületek átépítése, megváltoztatása során.

95 Lásd erről bővebben Barta már említett tanulmányát (90. l.), amelyben elemzi a miskolci Deszkatemplom képmásának a NaturAqua ásványvíz nyomtatott reklámjában történő engedély nélküli felhasználásának esetét. Barta arra a következtetésre jut, hogy a Deszkatemplom látképének reklámként való felhasználásához az arra jogosultaktól engedélyt kellett volna kérni, arra vonatkozóan felhasználási szerződést (*merchandising*) kellett volna kötni, és a felhasználás fejében díjat kellett volna fizetni, ami előzetesen nem történt meg.

A személyhez fűződő jogokkal ellentétben, a szerzői vagyoni jogok nem korlátlanok. A két legfontosabb korlát a szabad felhasználás, pontosabban annak különböző esetei, és a védelmi idő, amelynek a rendeltetése az, hogy a védelem a szerző halálát követően is meghatározott ideig fennmaradjon. A szerzői jogok főszabálya szerint a szerző életében és a halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben. A hetven évet a szerző (vagy az utójlára elhunyt szerző) halálát követő év első napjától, azaz január 1-jétől kell számítani. Ezek mellett a szerzői jog korlátjának kell tekinteni az átfogó megfogalmazásban munkaviszonyban létrehozott műveket, ahol – eltérő megállapodás hiányában – a mű átadásával a szerzői vagyoni jogokat automatikusan a munkáltató szerzi meg.

A vagyoni jogokkal összefüggésben a munkáltató jogszerzését erősíti, hogy a gyakorlatban az építészeti alkotások és műszaki létesítmények tervei szinte kivétel nélkül nagyobb alkotói csoportok által létrehozott ún. együttesen létrehozott művek, amelyeknél nem határozható meg a létrehozásukban közreműködő szerzők egyéni hozzájárulása. Az együttesen létrehozott művekre azt mondja ki az Szjt., hogy a szerzői jog azt a természetes vagy jogi személyt illeti meg, akinek a kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták, és aki azt a saját nevében nyilvánosságra hozta (Szjt. 6. §). Belátható, hogy az építészetben ritkán fordul elő az alkotás pusztán örömeért dolgozó tervező; itt szinte mindig valamilyen jogviszony, szerződéses láncolat keretében kerül sor a tervdokumentáció elkészítésére, és ennek alapján az épület megvalósítására.

A személyhez fűződő jogokkal megegyezően a szerzőt a mű keletkezésétől fogva megillető vagyoni jogok jelentik a szerző kizárólagos jogát műve anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására, és minden egyes felhasználás engedélyezésére [Szjt., 16. § (1) bek.]. Az Szjt. a mű egészére vagy valamely azonosítható részére tekinti irányadónak ezt a szabályt, miközben a vizuális műalkotások és főként az építészeti művek esetében nem kifejezetten értelmezhető és kezelhető fogalom a művészet. Az építészetben a tervdokumentáció alapján megvalósított épület egészének tulajdonát ruházása történik meg, amiből az is következik, hogy a törvényben részletezett engedélyezési jogok közül az anyagi formát öltő terjesztés joga a leginkább meghatározó vagy kizárólag előforduló.⁹⁶ A többszörözés engedélyezése az építészeti alkotások létrehozásának első fázisában bír jelentőséggel (Szjt., 18. §): az épület megvalósítása szerzői jogi szempontból fogalmilag a tervdokumentáció többszörözésének minősül, az épület lényegében a terv „háromdimenziós másolata”.⁹⁷ Építészeti alkotások esetében többszörözés a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése. A gyakorlatban a terv többszörözésének minősül az egyes jellemző elemek megépítése is (SZJSZT 26/2014).

A szerzői vagyoni jogok intézményének egyik legfontosabb fundamentuma az alkotónak járó díjazás biztosítása, még abban az esetben is, ha a mű felhasználása a felhasználó számára semmilyen közvetlen vagy közvetett vagyoni előnnyel nem jár. A szerző természetesen jogosult ingyenesen is engedélyezni a felhasználást, és le is mondhat a jogdíjáról. Az Szjt. főszabályként mondja ki, hogy a díjazásnak – a felek eltérő megállapodása hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányban kell állnia (arányos díjazás elve). Más esetekben a szerzőt a mű felhasználásáért megfelelő díjazás illeti meg anélkül,

96 Szjt. 23. § (1) bek.: „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét terjessze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Terjesztésnek minősül a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozattal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.”

97 BARTA i. m. (90. lj.) 108.

hogyan a felhasználás engedélyezésére kizárólagos joga volna [megfelelő díjazás elve; Szt., 16. § (4)–(5) bek.]. A megfelelő díjigényeket kötelező közös jogkezelés útján lehet és kell érvényesíteni.⁹⁸

A vizuális műfajok körébe tartozó építészeti alkotások esetében sajátosan értelmezendők és érvényesítendők ezek a garanciális szabályok. Az építészeti alkotások mint funkcionális művek tervező szerzői egyfelől a tipikusnak tekinthető foglalkoztatói jogviszonyból adódóan, másfelől az elkészült épület tulajdonosának a tulajdonjoghoz fűződő erős dologi vagyoni jogi pozíciójából fakadóan távol kerülnek a szellemi terméktől, és többnyire nem képesek kontroll alatt tartani – hát még engedélyezni – a műveik további felhasználását, hasznosítását. A számukra rendelkezésre álló eszközök az előző pontban részletezett személyhez fűződő jogok gyakorlása és meghatározott esetekben a későbbiekben tárgyalandó átdolgozási joghoz kapcsolódó igények érvényesítése. Mindebből az is következik, hogy az építészeti alkotás hasznosításakor az arányos és a megfelelő díjazás elve is sérülhet: a megrendelő oldalán általában nem jelentkezik a mű hasznosításából származó olyan bevétel, amihez a tervező díjazását arányítani, mérni lehetne. Ettől függetlenül az építészeti alkotások tervezési díjának zsinórmértéke igazodik az épület bekerülési értékéhez (nem pedig a mindenkori piaci értékéhez). A tervezési és a felhasználási szerződések tartalmi elemei tekintetében irányadó lehet a Magyar Építész Kamara (MÉK) honlapján közzétett mintaszerződés-csomag.

Nagyon eltérő a gyakorlat a tervezési szerződések szerzői jogi rendelkezéseinek tartalmában. A MÉK által preferált tervezőcentrikus mintaszerződésben az elkészített terv és az ahhoz kapcsolódó munkarészek a tervező tulajdonában maradnak, és a megrendelőt az elkészített építészeti-műszaki dokumentáció vonatkozásában csak egyszeri felhasználási jog illeti meg: az építészeti tervet kizárólag az építésügyi hatósági eljárás kérelméhez, míg a kiviteli tervet az épület kivitelezésére jogosult felhasználni. A felhasználás feltétele, hogy a megrendelő a tervezőnek a szerződésben meghatározott tervezési és felhasználási díjat szerződésszerűen teljesítse. Ebben a konstrukcióban a tervdokumentáció vagy annak részei ismételt felhasználásához, másnak történő átadásához, illetve átengedéséhez a tervező külön írásbeli engedélye vagy a szerződő felek írásbeli megállapodása szükséges. Ennek megszegése esetén a megrendelő kártérítési felelősséggel tartozik a tervező felé.

A fentiekől eltérően a megrendelőcentrikus konstrukció lényege az, hogy a tervezési szerződés alapján elkészített valamennyi szellemi alkotás vonatkozásában a megrendelő az átadott szellemi alkotás elfogadására vonatkozó írásbeli jognyilatkozat megrendelő általi kibocsátásával, külön jogcselekmény nélkül, gyakorlatilag korlátlan felhasználási engedélyt kap: az átadott szellemi alkotások vonatkozásában kizárólagos felhasználási jogot szerez, időbeli megkötések nélkül. A felhasználási jog területileg is lehet korlátlan, de általában csak egy konkrét fejlesztési területre vonatkozik. A felek megállapodhatnak abban is, hogy a megrendelő a felhasználási engedélyt a szavatossági időn belül harmadik személyek számára átruházhatja, továbbá hogy a megrendelő jogutódjára átszáll a tervező hozzájárulása nélkül, és ebben az esetben a tervező jutalékra vagy egyéb jogcímen kifí-

98 Ha az Szt. a felhasználási szerződés érvényességét megszabott alakhoz köti, a díjazásról való lemondás is csak a megszabott alakban érvényes. A közös jogkezelés keretében érvényesített díjigényről lemondani sem könnyű a többi jogosult érdekeinek védelme érdekében: a szerző ezt a lemondást csak a közös jogkezelő szervezet általi felosztás után, a reá jutó összeg erejéig gyakorolhatja.

zetésre sem tarthat igényt. Kivételt képez mindezek alól a szellemi alkotás átdolgozása, amelyet általában minden esetben a tervező külön engedélyéhez kötnek a felek. Ezt leszámítva, a felhasználási engedély kiterjed a többszörözésre, a használatra,⁹⁹ a nyilvánosságra hozatalra, sőt, a kiállításra is.

A bemutatott engedélyezési jogok gyakorlása és érvényesítése kizárólag egyéni joggyakorlás útján történik, vagyis az építészet területén nem találkozunk sem kötelező (törvény által előírt), sem önkéntes közös jogkezeléssel. A HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület csak a képző-, ipar-, ipari tervező- és fotóművészeti alkotások tekintetében engedélyez egyes felhasználásokat, és állapítja meg a felhasználási díjakat, építészeti alkotások esetében nem. Ez azt is jelenti, hogy ezek másodlagos (például reprodukció) felhasználására kizárólag a szerző vagy a szerzői vagyoni jogok jogosultja adhat engedélyt. A közös jogkezelés hiányára az építészet körében magyarázatul szolgálhat egyfelől a szabad felhasználási esetkörök számossága, másfelől a másodlagos felhasználások (például reprodukció célú többszörözés, terjesztés) ritkább előfordulása. Ennek ellenére elgondolkodtató és kevésbé érthető, hogy a magánmásolási és a reprográfiai díjból miért nem részesülnek az építészeti alkotások szerzői, miközben ezeket a műveket – ha nem is olyan mértékben, mint például az irodalmi műveket, a zeneműveket vagy a filmalkotásokat – többszörözik és felhasználják reklámművekben vagy különböző print és online kiadványokban.¹⁰⁰

Az építészeti alkotásokhoz fűződő vagyoni jogok legfontosabb típusa az átdolgozás engedélyezésének joga (Sztj. 29. §), amely – mint láttuk – szorosan kapcsolódik a mű integritásához fűződő joghoz. Az átdolgozás ugyanis a mű módosításának, megváltoztatásának az a szélsőséges esete, amikor a változtató, kiegészítő vonások önmagukban is olyannyira lényegiek, hogy megfelelnek az egyéni és eredeti mű követelményének (alkotó jellegűek). Az így létrejött mű együtt tartalmazza az eredeti alkotó személyiségi jegyeit mutató gondolati formákat és az előbb említett újakat. Az ilyen átdolgozás jogszerűsége nyilvánvalóan pusztán a személyhez fűződő jog alapján is a szerző engedélyétől függ.¹⁰¹ Az épületek tulajdonosainak változtatási igényei, a későbbi beavatkozások mind-mind magukban hordozzák a jogosulatlan megváltoztatás lehetőségét. Ilyennek minősülnek azok az esetek, amelyek a szerző hozzájárulása nélkül a külső megjelenést, a rendeltetésszerű használatot és az üzemeltetést befolyásolják, vagyis amikor a terv egyáltalán megváltoztatható. A tervek átdolgozásával kapcsolatban az SZJSZT kifejti, hogy a tervek átdolgozá-

99 Használat alatt az építmény (a teljes felszínrendezési beruházás, annak minden eleme) kivitelezését és utánépítését kell érteni.

100 Az építészek kiszolgáltatottságát jól példázza a BH2005. 143. jogeset is, amelyben egy családi ház különleges kiképzésű tetőszerkezetének képeit használta fel engedély nélkül a tető fedésére használt cserepeket gyártó cég a termékeit népszerűsítő nyomtatott kiadványokban és az interneten. Az ügy külön érdekessége az volt, hogy nem az építész-tervező, hanem az érintett lakóház tulajdonosa lépett fel a lakóházzal kapcsolatban engedély nélkül készült fényképek reklámcélú felhasználása miatt. A Legfelsőbb Bíróság ítélete szerint a tulajdonost illeti az a jog, hogy a dolog birtokát, használatát vagy hasznai szedésének jogát másnak átengedje. A házzal készült fényképek reklámcélok szolgáltató, gazdasági tevékenység körében való hasznosítása közvetlenül a felperes tulajdonosi részjogosítványait érintette: a dolog hasznosítását, hasznainak szedését jelentette, amelyre a Ptk. alapján a tulajdonos jogosult. Az alperesnek az a magatartása, hogy a házzal készült fényképfelvételt gazdasági reklámtevékenysége során a tulajdonos engedélye nélkül hasznosította, sértette a dolog használatával, illetve a dologból folyó hasznok szedésével kapcsolatos tulajdonosi jogokat.

101 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 132.

sához (az átépítési terv elkészítéséhez) az Sztj. 4. § (2) bekezdése értelmében¹⁰² az eredeti szerző (tervező) engedélye szükséges (SZJSZT 38/2001).

A fenti példák is jól mutatják, hogy az építészeti alkotásokat érintő jogátruházási-felhasználási szerződéseknek elengedhetetlen tartozéka az átdolgozás jogának átengedése vagy visszatartása. Az SZJSZT építészeti művekkel kapcsolatos, az átdolgozási jog meglétével foglalkozó, nem jogátruházást, csak felhasználási engedélyt adó szerződésekkel összefüggő állásfoglalásai (SZJSZT 02/2001) és az ezekre épülő bírói gyakorlat (EBH2005. 1201.) alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy a funkcionális művekre, így az építészeti alkotásokra vonatkozó nem korlátozott vagyoni jogátruházási szerződés hatálya kiterjed az átdolgozás jogára is.

2.4.4. Az építészeti szerzői jogi szabályozás átrendezése

Az építészeti alkotásokra vonatkozó szerzői jogi szabályozás megreformálását a rendszerváltozást megelőző időszakban működő állami tervezővállalatok, intézetek alkalmazottai által létrehozott építészeti alkotások (főképpen középületek) esetében felmerült szerzői vagyoni jogok tisztázásának és rendezésének kérdése tette égetően szükségessé. Nem volt delegálva egyetlen állami szervhez sem az állami tulajdonú tervdokumentációkhoz kapcsolódó vagyoni jogok tekintetében a rendelkezési jog gyakorlása, ezért a még működő jogutód tervezőirodák több-kevesebb sikerrel érvényesítettek jogokat (pontosabban anyagi természetű igényeket) a beruházóval szemben. Ezek az anomáliák időben és pénzben kiszámíthatatlanná tették a beruházásokat, ahol sokszor a tendert már elnyert tervezők vagy kivitelezők szerződéses díjának rovására történt az elszámolás. A többéves előkészítés után 2018-ban elfogadott és 2019. december 31-étől bevezetett új szabályozás¹⁰³ alapján a jogutódlással megszűnt állami tulajdonú tervezővállalatokban született tervek és épületek szerzői jogának részét képező felhasználási és vagyoni jog a nemzeti vagyon részeként az államot illeti meg.¹⁰⁴

A rendezésnek négy esetkört kellett lefednie: az 1999. szeptember 1-jét megelőzően,¹⁰⁵ illetve azt követően munkaviszonyban, jogutódlással vagy jogutód nélkül megszűnt állami vállalatok keretén belül készített tervekhez kapcsolódó jogok tisztázását.¹⁰⁶ Az 1999. szeptember 1-jét megelőzően, munkaviszonyban készített, jogutódlással megszűnt állami vállalatoknál készített tervekhez kapcsolódó jogok, mint az államot vagy helyi önkormányzatot megillető olyan immateriális, vagyoni értékkel rendelkező jogosultságok, amelyeket jog-

102 Szerzői jogi védelem alatt áll – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.

103 2018. évi CXXXIV. törvény az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról.

104 GÁTS Andrea: Fordulóponton az építészeti alkotások szerzői joga. *Jogalap*, 2018. december – 2019. január. 28.

105 A régi Sztj. még nem ismerte a vagyoni jogok teljes mértékű átszállásának lehetőségét, és úgy rendelkezett, hogy ha a mű elkészítése a szerző munkaköri kötelezettsége és a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján a mű felhasználására jogosult, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül, és a felhasználás joga az átadással száll át a munkáltatóra. A munkáltató ezt a jogát a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerzi meg, és csak működési körén belül gyakorolhatja. A szerző a művet e körön kívül is csak a munkáltató hozzájárulásával használhatja fel, de hozzájárulását a munkáltató csak alapos okból tagadhatja meg.

106 2018. évi CXXXIV. törvény, indokolás.

szabály vagyoni értékű jogként nevesít, ma a Magyar Államot illetik az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény 1. § (2) bekezdés *d*) pontja, valamint a nemzeti vagyonról szóló törvény alapján. Ennek jogi hátterét az ÁPV Rt. 466/1995. (X. 02.) számú határozata képezi, ami szerint az őrzött dokumentumok vagyoni jogai változatlanul állami tulajdonban maradnak, mivel e dokumentumok és a hozzájuk kapcsolódó vagyoni értékű jogok nem kerültek be a társaság könyveibe, az átalakulási és a végleges vagyonmérleg részét sem képezik. A határozat alapján kizárólag a folyamatban lévő, a befejezetlen, a privatizációs szerződés megkötésekor és a vételár kiegyenlítése után még mindig befejezetlen tervezési dokumentumok vagyoni jogai kerülhettek az új tulajdonoshoz. E vagyoni értékű jogok sorsát az építési törvény módosítása rendezi annak kimondásával, hogy a jogutódlással megszűnt állami vagy tanácsai tulajdonú tervezővállalatokban létrehozott építészeti-műszaki dokumentációkhoz és az azok alapján megvalósított épületekhez fűződő szerzői jog részét képező felhasználási jog vagy vagyoni jog a nemzeti vagyon részeként az államot illeti meg, kivéve, ha egyértelműen igazolható, hogy az állam a jogutódnak azt kifejezetten átadta (Étv. 55/B. §).

A 1999. szeptember 1-jét megelőzően, később jogutód nélkül megszűnt állami tervezővállalatoknál, munkaviszonyban készített tervek esetében, a régi Szjt. szerint, a tervező a művet felhasználásra adta át munkáltatójának. A munkáltató jogutód nélküli megszűnésével ez a felhasználási jog visszaszállt a szerzői vagyoni jogok maradványával rendelkező tervezőre. Ezekkel a vagyoni értékű jogokkal kapcsolatban az építési törvény módosítása úgy rendelkezik [Étv., 55/A. § (2) bek.], hogy a szerzői jogi jogosult az építészeti-műszaki dokumentáció felhasználásáért – eltérő megállapodás hiányában – a MÉK és az MMK közös szabályzatában megállapított díjazást követelheti. Ha a jogosult e díj mértékét a felhasználás sajátos körülményeire tekintettel vitatja, akkor bármelyik fél az egyeztető testülethez fordulhat (Szjt., 102. §). Annak érdekében, hogy az állami beruházások megkezdését ne késleltesse az a helyzet, hogy a tervező egyébként nem ellenzi a felhasználást, csupán az ahhoz kapcsolódó felhasználási díj mértékét kifogásolja, a rendelkezés speciális rezsimit irányoz elő: az állam vállalja az egyeztető testület eljárásáért fizetendő díj megfizetését, az egyeztető testület által javasolt megállapodásban szereplő összeget sem a jogosultnak, sem az államnak nem kell elfogadnia, ennek vitatása esetén bármelyik fél bírósághoz fordulhat. E körülmény ugyanakkor már nem befolyásolja a mű állam általi felhasználását, amelyhez előzőleg a jogosult a hozzájárulását adta.

A 1999. szeptember 1-jét követően, munkaviszonyban készített tervek esetében, amelyek jogutódlással megszűnt munkáltató megbízására készültek, eltérő megállapodás hiányában, a mű átadásával a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg a vagyoni jogokat, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége (Szjt., 30. §). Az így megszerzett vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára. Itt is lehetőség van úgy megállapodni, hogy a jogelőd szervezet tulajdonosa a szerzői vagyoni jogokat nem kívánja értékesíteni. Ezekkel a vagyoni értékű jogokkal kapcsolatban az építési törvény módosítása úgy rendelkezik [Étv., 55/A. § (1) bek.], hogy a MÉK és a Magyar Mérnöki Kamara (MMK) közös szabályzatban rögzíti a jogosult által az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt, az építészeti-műszaki dokumentáció alapján már megvalósított épülethez kötődő felhasználásért annak tulajdonosától kérhető

ajánlott díjakat.¹⁰⁷ A díjtételekkel érintett felhasználások csak a már fennálló épülethez köthetnek (például átépítés, ráépítés), vagyis egy újabb épület felépítésére például a tulajdonost külön megállapodás hiányában nem jogosíthatják fel, és természetesen csak akkor irányadók, ha – a fennálló joggyakorlatra, esetjogra is figyelemmel – az adott tevékenység szerzői jogi felhasználásnak minősül. A díjtételek megalkotására irányuló felhatalmazás célja a bírói jogalkalmazás elősegítése.

A 1999. szeptember 1-jét követően, jogutód nélkül megszűnt munkáltatónál munkaviszonyban készített tervek esetében uratlan jogok keletkeznek, amelyek felett bárki szabadon rendelkezhet. E vagyoni értékű jogokkal kapcsolatban az építési törvény módosítása úgy rendelkezik, hogy ha az állami vagy tanácsi, önkormányzati tulajdonú tervezővállalatok jogutód nélküli megszűnése miatt az ezek keretében létrehozott építészeti-műszaki dokumentációhoz fűződő szerzői felhasználási vagy vagyoni jogoknak nincs jogosultja, akkor e jogok a nemzeti vagyon részeként az államot illetik meg (nemzeti tervvagyon).¹⁰⁸ Jogszabály eltérő rendelkezése hiányában e joggyakorlás az MNV Zrt. hatáskörébe került volna, ahol e feladat infrastrukturális feltételei nem állnak fenn, ezért az építési törvény módosítása rendelkezett arról is, hogy a nemzeti tervvagyonnak az Nvt. szerint az állam tulajdonába tartozó része és az annak kezeléséhez szükséges eszközök vonatkozásában a tulajdonosi jogokat az állam 100%-os tulajdonában álló Lechner Tudásközpont gyakorolja (Étv., 59/A. §). Mivel a rendszerváltást követően a privatizáció folytán jogutódlással átalakult tervezővállalatok egy része máig őrzi a jogelőd tervtárát, anélkül, hogy jogszerűen megilletnék az ahhoz kapcsolódó szerzői vagyoni jogok, a törvény nevesíti a nemzeti tervvagyon körét, amely körben az államot mint vagyoni jogi jogosultat illetik az építészeti alkotásokhoz és építészeti-műszaki dokumentációihoz fűződő vagyoni jogosultságok.¹⁰⁹ A Lechner Tudásközpont rendelkezik a szükséges tudással és gyakorlattal, amely lehetővé teszi, hogy a nemzeti tervvagyon körébe tartozó építészeti-műszaki dokumentációk szerzőinek nyilvántartása és a dokumentációk kezelése naprakész és elérhető legyen.¹¹⁰ Fontos hangsúlyozni, hogy a Lechner Tudásközpont által vezetett nem

107 Az ismételt felhasználás ajánlott díját az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásának időpontjában érvényes, az épület megvalósításához szükséges összes szerzői joggal védett munkarész tervének nettó tervezési díja szerint kell megállapítani. Amennyiben nem a teljes építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció kerül ismételt felhasználásra, a nettó tervezési díjat a felhasználás mértékével korrigálni kell. A részleges felhasználás történhet területi vagy szakági lehatárolással. A felhasználás mértéke 20%-nál kevesebb nem lehet. Az így számított és a felhasználás mértékével korrigált nettó tervezési díj az építészeti alkotás és az építészeti műszaki dokumentáció ismételt felhasználásáért a szerzői felhasználási vagy vagyoni jogok jogosultja által a felhasználótól kérhető ajánlott díjnak a díjalapja. Az egyszeri ismételt felhasználás díja a díjalap 30%-a. A felhasználás díja csak a felhasználás jogának a díja, a díj felhasználó általi kifizetése nem jár a jogosult részéről tervtadási kötelezettséggel sem papír alapú, sem digitális formában. A tervek átadásának lehetőségéről és annak díjáról a felek a Szabályzat keretein kívül, külön állapodhatnak meg.

108 „Nemzeti tervvagyon: az építészeti alkotásoknak az állam és az önkormányzat tulajdonába tartozó építészeti-műszaki dokumentációi – a honvédelmi, katonai, valamint nemzetbiztonsági célú és rendeltetésű építményeket érintő építészeti-műszaki dokumentációk kivételével –, valamint az azok vonatkozásában az államot és az önkormányzatot a mindenkor szerzői jogi szabályozás alapján megillető szerzői vagyoni jogok” (Étv., 2. § 41. pont).

109 Természetesen a jogutód számára továbbra is biztosított a privatizáció alatt vagy azt követően készített építészeti-műszaki dokumentációk szerzői jogi védelme. Mivel a nemzeti tervvagyon részét képezik az önkormányzatok tulajdonában álló tervvagyon elemei is, ezek vonatkozásában az állam csupán gyűjtési és tárolási feladatokat végezhet, ezek tulajdonjoga továbbra is az önkormányzatokat illeti.

110 A Lechner Tudásközpont által vezetett szerzői jogi nyilvántartás (adatkezelés) időtartamával kapcsolatban a törvény rögzíti, hogy arra határidő nélkül kerülhet sor, tekintettel arra, hogy így a védelmi idő lejártát követően is a nyilvántartásból megismerhető lesz az az információ, hogy a védelmi idő mikor járt le, illetve megállapítható, hogy a szerzőt ettől függetlenül is megillető jogok (pl. a név feltüntetésének joga) kit illetnek.

közhiteles nyilvántartás nem előfeltétele sem a szerzői jogok létezésének, sem a gyakorlásának. Feladata elsődlegesen az esetleges felhasználások esetén a jogosult megtalálása és az engedélykérés megkönnyítése.

Ha a szerző személye nem állapítható meg és a jogok nem tartoznak a nemzeti tervvagygon körébe, akkor az árva művek felhasználására vonatkozó szabályozás kreatív kiegészítése teremti meg a lehetőséget az építészeti alkotások átépítésére. Az új rendelkezés szerint árva műnek minősülő építészeti alkotások esetén – amennyiben az épület tulajdonosa terjeszti elő a felhasználás iránti kérelmet – az SZTNH engedélye az építészeti alkotás átdolgozására is kiterjed. Emellett az engedély indokolt esetben kérelemre egy alkalommal az eredeti engedély időtartamával, de legfeljebb öt évvel meghosszabbítható, mivel az építészeti alkotás tervének átdolgozásától az épület megvalósításáig hosszú idő telhet el, amelyre az általános szabályok szerinti ötéves felhasználási időkorlát nem feltétlenül elegendő.

Az Szt. 2009. február 1-jétől vezette be az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotása (árva mű) felhasználásának hatósági engedélyezését. Ahhoz, hogy egy mű vagy teljesítmény árva műnek minősüljön, az Szt. az általában elvárható gondossággal és jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatást írja elő. A jogosultkutatás során a jogosult személyének vagy hollétének megállapítása érdekében az árva mű felhasználásának részletes szabályairól szóló kormányrendeletben¹¹¹ – az érintett mű vagy teljesítmény típusa szerint – meghatározott információforrásokat kell igénybe venni. Építészeti alkotások esetében – ideértve a tervezőművészeti és az építészeti alkotásokat és azok terveit, vázlatait és az azokról rajzolás útján létrehozott alkotásokat is – a jogosultak felkutatása során legalább a következő információforrások igénybevétele kötelező:

- a vizuális alkotásokat nyilvántartó információforrások, muzeális intézmények adatbázisai;
- az Építésügyi Dokumentációs és Információs Központot, az Országos Építésügyi Nyilvántartást, az Országos Központi Tervtárat, a Tervtárak Országos Adatbázisát üzemeltető Lechner Tudásközpont adatbázisai;
- az érintett jogosulti csoportot képviselő MÉK és MMK adatbázisai és
- a képügynökségek (például Fortepan, MTVA Archívum) adatbázisai.

Ha a jogosultkutatás során a fenti, információforrásként megjelölt szervezetek részéről kapott olyan tartalmú megerősítés érkezik, amely szerint az adott építészeti tervre vonatkozóan, vagy a jogosult ki- és hollétét illetően nem rendelkeznek információval, az SZTNH a jogosultkutatást eredménytelennek tekinti, és – szerző vagy egyéb jogosult hiányában – a jogosultkutatáson kívüli egyéb feltételek teljesítése esetén engedélyt adhat a felhasználásra.¹¹² Az árva művekkel kapcsolatos eljárásért igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni.¹¹³ Mezei Péter véleménye szerint ezzel a megoldással megtörik az árva művekkel kapcsolatos engedélyezési szisztéma eddigi logikája. Ennek feloldása lehetne hasonló szabályozás bevezetése más műtípusok esetén is, mivel elvi szinten nem csak árva építészeti alkotások hasznosítása képzelhető

111 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól.

112 SZTNH: Tájékoztató az építészeti művek árva műként történő felhasználásával kapcsolatban, https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2020_08_06_epiteszet_arva_tajekoztato_sztnh.pdf.

113 Ha a tervezett felhasználás jövedelemszerzés, vagy jövedelemfokozás célját szolgálja, akkor az igazgatási szolgáltatási díj 92500 Ft, nem akkor a fizetendő igazgatási szolgáltatási díj 30 ezer Ft. A mű átdolgozásra irányuló kérelem esetén a felhasználás minden esetben jövedelemszerzési vagy jövedelemfokozási célúnak minősül, így ilyen esetekben a 92500 Ft igazgatási szolgáltatási díj az irányadó.

el átdolgozással.¹¹⁴ Mások arra hívták fel a figyelmet, hogy az árva mű minősítés megdőlhethet, ha a szerző jelentkezik, és bizonyítja szerzőségét, és esetlegesen megtiltja a további felhasználást. Ilyen esetben az árva mű felhasználási engedélyének hatálya megszűnik, és a szerző viszonylagos visszarendeződésre is igényt tarthat.

A rendezés fontos eleme továbbá egy új szabad felhasználási eset bevezetése, amely lehetővé teszi az épület rekonstrukciója érdekében épület, rajz vagy épületterv formájában megjelenő művészeti alkotás engedély- és díjfizetés nélküli többszörözését, valamint a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét. A szabad felhasználási eset célhoz kötött: kizárólag az épület helyreállítása érdekében kerülhet rá sor, és csak többszörözésre vonatkozhat [Sztj., 68. § (3)–(4) bek.]. Az Sztj. tisztázza a helyreállítás fogalmát is, amely az újjáépítést, valamint az építészeti alkotás rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmassá tétele érdekében végzett felújítási tevékenységet jelenti az építmény, építményrész eredeti építészeti kialakításának megtartása mellett. E szabály beiktatásának indokoltságát több, hasonló tárgy körben született bírósági döntés is alátámasztja.¹¹⁵ Ez az új szabad felhasználás nem érinti azt az esetet, amely szintén lehetővé teszi a rekonstrukciós célú felhasználást, ha arra bírósági, közigazgatási vagy más (például építésügyi) hatósági eljárásban van szükség [Sztj., 41. § (2) bek.].

Végül, a szerzői jogi rendezés részeként került sor a szerzőségi vélelem szabályrendszerének bővítésére egy külön rendelkezéssel az építészeti alkotások vonatkozásában [Sztj., 94/B § (5) bek.]. A szerzőség vélelme azt jelenti, az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni:

- akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették;
- aki a művet sajátjaként az SZTNH-nál önkéntes műnyilvántartásba vetette, és ezt közokirattal igazolja;¹¹⁶
- aki ezt közös jogkezelő szervezet által a közös jogkezelés alá tartozó művekről, szomszédos jogi teljesítményekről, illetve jogosultakról fenntartott adatbázis alapján kiállított teljes bizonyító erejű magánokirattal igazolja;
- aki a művet először hozta nyilvánosságra.

Ez a szabálysor egészült ki 2019. december 31-étől azzal, hogy ha az építészeti alkotások esetében az első pont nem alkalmazható, akkor az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, aki a Lechner Tudásközpont által vezetett Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartásban szerzőként szerepel, ellenkező esetben a többi pontban foglaltak az irányadók. A törvénymódosításhoz fűzött miniszteri indokolás szerint a vélelem eredményeként az építészeti nyilvántartásból megismerhetővé válik, hogy – ellenkező bizonyítás hiányában – ki tekinthető az

114 MEZEI Péter: Reform előtt az építészeti szerzői jog. Szerzői jog a 21. században. *Copyright21 – Szerzői Jog a XXI. Században*, 2017. szeptember 8., <https://copy21.com/2017/09/reform-elott-az-epiteszeti-szerzoi-jog>.

115 Lásd pl. BDT2010. 2329. Az építmény tulajdonosát illeti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa, vagy azt elbontsa. A tulajdonos használati jogának rendeltetésszerű gyakorlásához kapcsolódó átépítés nem eredményezheti a tervező szerzői jogainak sérelmét. A tervező szerzői joga szempontjából a felhasználó hasznosítási jogosultságait érdekösszeméréssel kell mérlegelni.

116 Az SZTNH által az önkéntes műnyilvántartás alapján kiadott igazolást a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.) 83. §-a értelmében hatósági bizonyítványnak kell tekinteni, amelynek tartalmát – az ellenkező bizonyításáig – mindenki köteles elfogadni.

adott építészeti alkotás szerzőjének. Alapesetben tőle szükséges engedélyt kérni az átépítéshez vagy egy korábban (például tervpályázat során) megszerzett terv megvalósításához.

A szabályozott építészeti nyilvántartás célja ugyanakkor a szerzón kívüli egyéb, a szerzői jogi jogosultságokkal rendelkező jogosultak adatainak feltüntetése is annak érdekében, hogy az érintett felhasználásokhoz szükséges engedélyszerzést elősegítse. A jogalkotó fél éven belül revidálta álláspontját, és 2020. május 29-étől hatályon kívül helyezte a szerzői jogi szabályozásból kilógó, zavart okozó szabályt.¹¹⁷ A hatálytalanítás indoka az volt, hogy a rendelkezés a bírói gyakorlat szerint az építészeti nyilvántartásnak kvázi közhitelességet kölcsönözne, anélkül, hogy bizonyos garanciális elemek – például a hatóság általi nyilvántartás-vezetés – irányadók lennének a vonatkozásában.¹¹⁸

Senki nem vitathatja, hogy a rendszerváltást megelőzően, állami keretek között munkaviszonyban készült építészeti tervek egységes kezelésének megteremtése közérdek, továbbá azokra a tervekre kizárólag az állam szerezhette vagyoni jogot. A cél is helyeslendő: a nemzeti tervvagyon felállításával legyen egyértelmű, mely épületekre és azok terveire vonatkozóan gyakorolhatja egy állami szerv a vagyoni jogokat. Ez rendkívül sok építkezést felgyorsíthat. A jövő dönti el, hogy a gyakorlat is visszaigazolja-e majd ennek a – nemzeti filmvagyon és a közszolgálati médiavagyon jogi és fizikai megteremtéséhez hasonló – rendezési elgondolásnak a helyességét és életképességét.¹¹⁹ Mindezeket táblázatban összefoglalva:

117 2020. évi XXX. törvény egyes közigazgatási tárgyú törvények módosításáról, valamint ingyenes vagyonszármazásról, 14. §.

118 A szakmai szervezetek már a törvénymódosítás véleményezése során azt javasolták, hogy a vélelem ne szerzőségi, hanem a nemzeti tervvagyon elemével kapcsolatos, szerzői vagyoni vagy felhasználási jog meglétére vonatkozó vélelem legyen, amelyet annak bizonyításával lehet megdönteni, hogy nem szerzett az állami tervezővállalat, vagy az államháztartás körébe tartozó állami vagy önkormányzati felhasználó olyan jogot, amely megalapozná a nemzeti tervvagyonba tartozást. Hozzáadték azt is, hogy az állam intézményei közül csak az SZTNH vezessen olyan hatósági nyilvántartást, amelyeknek célja a szerzői jogosultak közhiteles azonosítása, mivel azonos célú hatósági nyilvántartások párhuzamos vezetése semmilyen látható előnnyel nem kecsegtet, miközben az annak következtében kialakuló jogalkalmazási nehézségek előre detektálhatók. Például az önkéntes műnyilvántartás párhuzamossá tételének következtében az építészeti művekre irányuló kutatás során az eddigi egy helyett két intézménynél kellene eljárni, miközben a Lechner Tudásközpont nyilvántartása nem minősülne közhitelesnek sem.

119 Kiss Zoltán Károly: Kizökkent világ – szemelvények a szerzői jogi törvénykezés elmúlt két évtizedéből. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2020/3. 76.

Kategória	Jogforrás	Szerzői vagyoni jogok jogosultja	A tervek felhasználása esetén követendő eljárásrend
1999. szeptember 1-jét megelőzően, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutódlással megszűnt állami vállalatok keretén belül készültek	Étv., 55/B. §	Magyar Állam (kivéve, ha egyértelműen igazolható, hogy az állam a jogutódnak azt kifejezetten átadta)	A Lechner Tudásközponttól kell felhasználási engedélyt kérni
1999. szeptember 1-jét megelőzően az állami tervezővállalatoknál, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutód nélkül megszűnt állami vállalatok keretén belül készültek	Étv., 55/A. § (2) bek.	A felhasználási jog visszaszállt a szerzői vagyoni jogok maradvékával rendelkező tervezőre	A szerzői jogi jogosult az építészeti-műszaki dokumentáció felhasználásáért – eltérő megállapodás hiányában – a kamarai szabályzatban megállapított díjazást követelheti. Ha a jogosult e díj mértékét a felhasználás sajátos körülményeire tekintettel vitatja, akkor bármelyik fél az egyeztető testülethez fordulhat
1999. szeptember 1-jét követően, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutódlással megszűnt munkáltató keretén belül készültek	Étv., 55/A. § (1) bek.	A munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára	A jogosult – az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt, az építészeti-műszaki dokumentáció alapján már megvalósított épülethez kötődő felhasználásért – annak tulajdonosától kérheti a kamarai szabályzatban ajánlott díjakat. A díjtételekkel érintett felhasználások csak a már fennálló épülethez kötődhetnek (például átépítés, ráépítés), vagyis például egy újabb épület felépítésére a tulajdonost külön megállapodás hiányában nem jogosíthatják fel, és csak akkor irányadók, ha az adott tevékenység szerzői jogi felhasználásnak minősül
1999. szeptember 1-jét követően, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutód nélkül megszűnt munkáltató keretén belül készültek	Étv., 59/A. §	Állami vagy tanácsi, önkormányzati tulajdonú tervezővállalatok jogutód nélküli megszűnése esetén a jogok a nemzeti vagyon részeként az államot illetik meg	A Lechner Tudásközponttól kell felhasználási engedélyt kérni
A szerző személye nem állapítható meg és a jogok nem tartoznak a nemzeti tervvagyon körébe	Szjt., 41/A–D. §	Szerzői jogosult ismeretlen (árva mű)	A felhasználáshoz a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalától (SZTNH) kell engedélyt kérni, mely engedély az építészeti alkotás átdolgozására is kiterjed

2.4.5. Az Építészeti szerzői jogi nyilvántartás

Az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartás az építészeti alkotásokkal kapcsolatos, szerzői jogi szempontból lényeges adatokat tartalmazó nyilvántartási rendszer, amely segíti az építésügy naprakész tájékoztatását. Keretein belül egyszerűen és gyorsan lehet tájékozódni a szerzői jogi oltalom alá eső építészeti alkotás jogosultjainak adatairól. Ez az adatbázis egyben lehetővé teszi azt is, hogy visszamenőlegesen is lehessen önkéntesen nyilatkozni az építészeti szerzői jogokról. Az építetőt és a tervezőt 2020. január 1-je óta terheli az a kötelezettség, hogy közös nyilatkozatban a Nyilvántartásnak átadják az építészeti-műszaki dokumentációhoz, valamint az az alapján megépült építményhez fűződő szerzői vagyoni jogok tulajdonosának vagy tulajdonosainak adatait. A Nyilvántartásba történő bejegyzés szerzői vagyoni jogosultságot nem keletkeztet.

A 2019. december 31-ét követően létrejött tervezési szerződés alapján keletkezett építészeti alkotás esetében az építető és a tervező közös nyilatkozatban, az építészeti-műszaki dokumentáció¹²⁰ tervező általi átadását követő 30 napon belül, papír alapon átadja a Nyilvántartásnak a szerzői vagyoni jogokra vonatkozó, adatokat. A nyilatkozat megtétele során a nyilatkozattételre jogosult személyeknek lehetőségük van a szerzősége vagy a szerzői jogi jogosultságot alátámasztó dokumentumokat a nyilatkozat mellékleteként benyújtani. A benyújtott dokumentumokhoz kizárólag a nyilatkozattételre jogosult személy férhet hozzá, a nyilatkozattételre jogosult személyen kívül a dokumentumok felhasználására az üzemeltető sem jogosult. A 2019. december 31-ét megelőzően létrejött építészeti alkotás esetében bármely szerzői jogi jogosult nyilatkozhat a művön fennálló szerzői vagyoni jogi jogosultságáról, valamint arról, hogy tudomása szerint más személynek a művön ilyen jogosultsága fennáll-e. A nyilatkozathoz a szerzői jogi jogosultnak mellékelnie kell egy vagy több olyan dokumentumot, amely a szerzői vagyoni joga fennállását valószínűsíti.

Az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartásról szóló 8/2020. (VI. 26.) MvM rendelet 2020. július 4-én lépett hatályba, amely az azt követően létrejött tervezési szerződés alapján keletkezett építészeti alkotás esetében a műszaki dokumentáció átadásától számítva 30 napos határidőt szab a Nyilvántartásnak történő adatszolgáltatásra. A nyilatkozat megtételét mind az építető, mind a tervező kezdeményezheti a Nyilvántartás elektronikus felületén, azonban azt a másik félnek is jóvá kell hagynia.¹²¹ Ezt követően a Nyilvántartást üzemeltető Lechner Tudásközpont megvizsgálja, hogy az építészeti alkotás nem tartozik-e a nemzeti tervvagyon körébe. Amennyiben a vizsgálat megállapítja, hogy az építészeti alkotás a nemzeti tervvagyon körébe tartozik, a Lechner Tudásközpont visszautasítja a nyilatkozat nyilvánosságra hozatalát, és a nyilatkozatot tevők egyidejű tájékoztatása mellett törli a Nyilvántartásból.

Szerzői jogi szempontból fontos szabály, hogy a Lechner Tudásközpont a szerzői vagyoni jogokra vonatkozóan közölt információkat közzéteszi a honlapján és az e-epites.hu honlapon. Ezzel felhívja azokat a személyeket, akiknek a szerzői jogait érintheti a nyilvántartásba vétel, hogy 15 napon belül jelentsék be esetleges kifogásukat. A határidő elteltével a Nyilvántartás

120 Az építészeti-műszaki dokumentáció az építési tevékenység megvalósításához szükséges tervezési programot, terveket, dokumentumokat tartalmazza.

121 Ha a tervezői szerződésben több építető vagy több tervező szerepel, a vagyoni jogosultak képviselőt jelölnek ki maguk közül, aki a nyilvántartás vonatkozásában a nevükben eljár. A meghatalmazást a nyilvántartásba a képviselő tölti fel a nyilatkozat megtétele előtt.

felületén közzéteszik a tervezési dokumentációt érintő szerzői jogi nyilatkozatot. Vita esetén a bíróság jogerős ítéletét megelőzően a szerzői jogi nyilatkozat nem hozható nyilvánosságra. Ez a 15 napos határidő nem jogvesztő jellegű abból a szempontból, hogy jogerős bírósági ítélet alapján a tényleges jogosult a későbbiekben is kérheti a korábban bejegyzett adatok módosítását.¹²² A Nyilvántartás adatai nyilvánosak, azokhoz elektronikus azonosítást követően bárki hozzáférhet. A rendelet szerint a bejelentett adatok valódiságáért és helyességéért a nyilatkozattételre jogosult személy felel; a Nyilvántartás vezetése nem minősül hatósági eljárásnak.

2.4.6. Az építészeti alkotások tervének, képének, rajzának szabad felhasználása

A szerző vagyoni jogai kizárólagos gyakorolhatóságának egyik legfontosabb korlátja a szabad felhasználás, amelynek – nemzetközi egyezményekben¹²³ is megfogalmazott – célja az alkotók és a felhasználói közönség érdekeinek összehangolása. Ez olyan kivételek rögzítése révén történik, amelyek esetében a szerzői és a kapcsolódó jogi jogosultak általános esetben fennálló jogait az adott felhasználó személyére tekintettel (például fogyatékos személy, könyvtár, iskolai intézmény) vagy egy közösségi cél érdekében (például oktatás, közérdekű információkhoz való hozzáférés, tudományos kutatás) az Szjt. korlátozza.¹²⁴

Különbséget kell tenni a szabad felhasználás és a szerzői jogi védelemből kizárt szellemi teljesítmények felhasználása között. Ez utóbbiak körébe tartoznak azok a rendszerint írásmű formájában testet öltő szellemi produktumok vagy egyéb, valamilyen szintű gondolatíságot tükröző megnyilvánulások, amelyek eleve nem állnak szerzői jogi védelem alatt.¹²⁵ Ezeknek az elemeknek a felhasználása minden további nélkül megengedett. E kivételek legszélesebb körébe a hivatalos iratok és az azok előkészítésére szolgáló ügyiratok tartoznak. Ezek lehetnek jogszabályok, azok tervezetei, a tervezeteket kísérő előterjesztések, egyéb normatív aktusok, jogi iránymutatások, illetve azok előkészítő okiratai, az egyedi aktusok, hatósági és nem hatósági jogkörben hozott határozatok és az azokat előkészítő anyagok, tekintet nélkül arra, hogy azok nyilvánosak-e vagy sem, és ide tartoznak a jogszabállyal közzétett szabványok és más

122 A Nyilvántartás vezetésével kapcsolatos egyéb jogsértés ellen is tehető kifogás, amit az építésügyi szabályozásért és építéshatósági ügyekért felelős miniszter bírál el a kifogás benyújtásától számított 30 napon belül.

123 A legfontosabb a BUE, amelynek első verzióját még 1886-ban írták alá, és azóta több mint 150 ország részese (ez vezette be az ún. háromlépcsős tesztet). Az Egyezmény szövegét meghatározott időközönként (kb. 20 évente, de ez függ a technikai vívmányok fejlődésének gyorsaságától is) felülbírálják, és ahol kell, aktualizálják, így biztosítva annak időszerűségét (napjainkig hét lényeges módosításon esett át). A modern felhasználási módoknál jelentős szerződés a Szellemi Tulajdon Világszervezete szerzői jogi szerződése, amely elsősorban az internetes felhasználások tekintetében irányadó. Az EU szintjén a 2001/29/EK irányelv (InfoSoc irányelv) emelendő ki, amely a nyilvánossághoz közvetítés és a terjesztés jogai tekintetében határozza meg a megengedhető kivételeket és korlátozásokat, illetve az egyetlen kötelező esetét e kivételeknek. Megjegyzendő, hogy a BUE is bizonyos korlátozásokat (kivételeket) kötelezően ír elő, az esetek többségében viszont feltételeket határoz meg, amelyek bevezetéséről az egyes tagállamok szabadon dönhetnek.

124 Kiss Zoltán – Szívi Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete*. Budapest, Média tudományi Intézet, 2015. 48.

125 Szjt. 1. §: „(4) Nem tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések. (5) A szerzői jogi védelem nem terjed ki a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tényekre vagy napi hírekre. (6) Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.”

hasonló rendelkezések. A szerzői jogi védelemből történő kizárásukat az ügyirat, hatósági aktus funkciója, pontosabban funkcionális, ügyiratként való felhasználási célja, létrejöttének sajátos mechanizmusa, nem egy esetben kollektív döntés és tevékenység alapján történő keletkezése és főként a megismeréséhez, terjesztéséhez fűződő közérdeknek a szerző kizárólagos jogban megtestesülő magánérdekét meghaladó súlya indokolja.¹²⁶ Mindez az építészeti engedélyezési tervek esetében úgy értelmezendő, hogy ha hatósági eljárás keretében használják fel őket ügyiratként, de csak az eljáráshoz szükséges többszörözés és átdolgozás aspektusában, elveszíthetik a szerzői jogi védelmet.¹²⁷ A fentiekkel összefüggésben az SZJSZT vonatkozó szakvéleménye a következőket mondja ki:

az építészeti alkotás terve egymagában nem tekinthető iratnak, és ha kizárólag így szemlélnénk, az ügyirat fogalmának sem felelhetne meg. Az építésügyi hatósági eljárásban azonban az építési-műszaki tervek lényegében ügyiratok mellékleteként szerepelnek, és így azok sorsát osztják (mind a kérelem, mind egy esetleges ellenkérelem, mind pedig a hatósági határozat az adott tervre vonatkoznak; ezek értelmetlenek lennének a szóban forgó terv nélkül). Így az építésügyi engedélyezési eljárás tárgyát képező építési-műszaki tervek ügyirati funkciójukban osztják az ügy iratainak a sorsát, és vonatkozik rájuk az Szjt. 4. § (4) bekezdésében meghatározott kivétel. Ez azt jelenti, hogy az adott ügy keretein belül, az adott eljárás céljára, szabadon felhasználhatók, az ügyben érdekeltek a szerző engedélye nélkül másolatot kaphatnak róluk (és ez vonatkozik a teljes tervdokumentációra). (SZJSZT 27/2002)

A szakvélemény kitér arra is, hogy az ügy keretein kívül, az ügyintézési folyamattól függetlenül és általában olyankor, amikor a tervek felhasználása nem kapcsolódik beadványokhoz, hatósági intézkedésekhez és határozatokhoz, hiányzik az érintett építészeti alkotások terveinek ügyirati funkciója. Ezért az ilyen esetekben az Szjt. 1. § (4) bekezdése nem alkalmazható; az adott építészeti alkotások és azok tervei az Szjt. szabályai szerint szerzői jogi védelmet élveznek. Az, hogy az építészeti alkotásoknak az építésügyi engedélyezési eljárás során benyújtott tervei, az ügyirati funkciójukon kívül, az Szjt. szabályai szerint szerzői jogi védelmet élveznek, azt jelenti, hogy az Szjt.-nek a kivételekre vonatkozó releváns szabályai is irányadók rájuk.

A szabad felhasználás a szerzői jogban olyan felhasználási módokat jelent, amelyek csak a vagyoni jogokat érintik, kizárólag a nyilvánosságra hozott művekre vonatkoznak, továbbá ahol nincs szükség a szerző hozzájárulására, és a szerzőt főszabály szerint díjazás sem illeti meg. A szerzői jogi védelemből kizárt szellemi teljesítményekkel szemben a szabad felhasználás minden esetben kötelező feltételei a „háromlépcsős” tesztben öltenek testet, amely szerint a szabad felhasználás akkor megengedett és díjtalan, ha az:

- nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit;
- megfelel a tisztesség követelményeinek;
- nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra [Szjt. 33. § (2) bek].

126 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 45.

127 BAKOS–NÓTÁRI i. m. (68. lj.).

Ezeket a követelményeket mindig a konkrét eset ismeretében, annak elemzésével lehet értelmezni és alkalmazni. Annak megállapítása, hogy mikor válik a szabad felhasználás a műrendes felhasználására sérelmessé, vagy károsítja indokolatlanul a szerző jogos érdekeit, a jogalkalmazó mérlegelésétől és a konkrét esettől függ. Fontos megjegyezni, hogy szabad felhasználásra csak akkor kerülhet sor, ha a szóban forgó műpéldány jogszerűen áll a szabad felhasználást végezni kívánó rendelkezésére. Illegális forrásból származó példányt tehát nem lehet szabadon felhasználni. Ez a szabály a magáncélú többszörözéssel érintett műtípusoknál bír jelentőséggel, ezért építészeti alkotásoknál általában nem merül fel.

További lényeges megköttetés, hogy a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően értelmezni. Ez a garanciális szabály is hivatott biztosítani a szerzők jogai és a felhasználói (társadalmi) érdek védelmének egyensúlyát. A szerzők „jogfosztásának” ára tehát a szabad felhasználás terjedelmének szigorú keretek közé szorítása. Mindazonáltal a szabad felhasználási esetkörök és a rájuk vonatkozó külön szabályok szignifikáns eltéréseket mutatnak annak tükrében, hogy mely társadalmi vagy egyéni érdeket szolgálják. A következőkben kizárólag a vizuális művekre, ezen belül is az építészeti alkotásokra alkalmazható eseteket emeljük ki.

Az idézés egy mű részletének szabad átemelése – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével [Szt. 35. § (1) bek]. Az idézésnek, a jellegéből fakadóan, az irodalmi műfajban van a legnagyobb szerepe, de az utóbbi évtizedekben – a telekommunikációs eszközök és technológiai gyors fejlődésével párhuzamosan – a vizuális és az audiovizuális művek részleteinek felhasználása került a figyelem középpontjába. Főszabály szerint idézni bármely műből lehet, kivéve a képző-, a fotó- és az iparművészeti alkotásokat. Ezeknél a műveknél ugyanis nem értelmezhető a műrészlet fogalma, azaz bármely részlet kiemelése csonkítaná, torzítaná az eredeti művet. Építészeti alkotás és annak terve vonatkozásában tehát engedélyezett az idézés, ugyanakkor a lényegi kérdés ezeknél a műveknél is az, hogy milyen mértékű részletet lehet szabadon felhasználni, beemelni az új műbe. Erre a kérdésre nem lehet általános válaszszal szolgálni; a szakirodalom szerint minden esetben az átvett és az átvevő mű terjedelmét, egymáshoz viszonyított arányát kell vizsgálni. A jogalkalmazói gyakorlat kiemeli, hogy idézésről csak akkor beszélhetünk, ha a műnek csak kisebb részlete és a saját anyagtól világosan elkülöníthetően kerül átemelésre, azaz csak önálló, saját alkotói munka hozzáadásával létrejött műben lehet idézni. Idézni csak saját műben lehet, az átvett részletnek valamilyen saját alkotást kell szolgálnia. E feltételt azért is kell hangsúlyozni, mert talán ez a legkevésbé közismert eleme az idézés fogalmának.

Átvétel a nyilvánosságra hozott irodalmi vagy zenei mű, film részlete vagy kisebb terjedelmű ilyen önálló mű. Képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képe, valamint fotóművészeti alkotás szemléltetés érdekében iskolai oktatási célra, valamint tudományos kutatás céljára a forrás és az ott megjelölt szerző megnevezésével a cél által indokolt terjedelemben átvehető, feltéve, hogy az átvevő művet nem használják fel üzletszerűen. Átvételnek minősül a mű olyan mértékű felhasználása más műben, amely az idézést meghaladja [Szt. 35. § (2) bek]. Az átvétel több szempontból szűkebb kategória: nem bármely műre vonatkozik, hanem csak meghatározott célokra lehet átvenni, továbbá az átvevő művek felhasználási módjait is meghatározza a törvény a (3) bekezdésben (többszörözés, terjesztés). Az Szt. hatálybalépésekor csak az irodalmi és a zeneművek szabad átvételét tette lehetővé. Ez bővült 2009. február 2-ától a film és a vizuális művészetek alkotásaival. Lényeges

szabály, hogy vizuális alkotások esetében a teljes mű felhasználható (átvehető), szemben az idézéssel. Ennek korlátja azonban a szűkebb felhasználási célkör és a jövedelemszerzés (profitorientáció) kizárása. Ebből a szabályból is következően a szabad felhasználás nem terjed ki az átvevő művek kereskedelmi forgalomban történő (üzletszerű) értékesítésére. A felhasználás üzletszerűségét a tevékenység jellege határozza meg. Az érintett (felhasználó) intézmény szervezeti formája és a fenntartásának módja ebből a szempontból nem döntő tényező.

Minden mű iskolai oktatási célra iskolai foglalkozás keretében átdolgozható azzal, hogy az átdolgozott mű felhasználásához az eredeti mű szerzőjének engedélye is szükséges [Szt. 34. § (4) bek]. Ennek a 2009 óta hatályos szabálynak az elsődleges célja a vizuális és az audiovizuális oktatás zavartalanságának biztosítása volt. A művészeti oktatásban szinte minden esetben szerzői művek átdolgozása történik, amelyek egyedi engedélyezése ebben a körben gyakorlatilag lehetetlen lenne. E szabad felhasználás természetesen csak az iskolai felhasználások keretei között megengedett. Minden további felhasználáshoz már elengedhetetlen a szerző(i) jogosult) engedélye, így például egy építészeti alkotás makettjének kiállításán történő bemutatására – akár az alkotó, akár az oktatási intézmény részéről – kizárólag a megfelelő engedélyek birtokában kerülhet sor.

Természetes személy magáncélra a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. E rendelkezés nem vonatkozik az építészeti műre, a műszaki létesítményre, a szoftverre és a számítástechnikai eszközzel működtetett adatbázisra, valamint a mű nyilvános előadásának kép- vagy hanghordozóra való rögzítésére [Szt. 35. § (1) bek]. A magáncélú másolás a többszöröségi jog alóli kivételek legelterjedtebb, egyúttal legvitatottabb esetének minősül. Ennek oka az, hogy ezt a szabad felhasználást a legnehezebb ellenőrizni, a mű ennek során kerül ki leginkább a jogosult ellenőrzése alól. A magáncélú másolást szintén a digitális környezetben megvalósuló nagyszámú és ellenőrizetlen másolati példányok megjelenése és terjedése teszi fokozottan veszélyessé a szerzői oldal számára. Az alapeset mellett a magáncélú másolásnak léteznek sajátos esetei is az Szt.-ben,¹²⁸ amelyek távol esnek az építészet világától. Sőt, megkockáztatható a kijelentés, hogy az építészeti alkotások terveinek magáncélú másolása eleve nem tekinthető gyakorinak, ami magyarázatul szolgálhat az építész tervezők kizárására a magáncélú másolásra tekintettel megállapított „üreshordozó” jogdíjból.

Az intézményi célú szabad másolatkészítést az különbözteti meg a magáncélú másolástól, hogy az csak meghatározott közintézményi kör számára megengedett. Az Szt. még szűkebbre vonja a másolatkészítés célját: a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtár, iskolai oktatás célját szolgáló intézmény, muzeális intézmény, levéltár, valamint a közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és:

128 A sajátos esetek egyike a magáncélú másolás korlátozása papíralapú kiadványnál. Az Szt. a nyomtatott sajtó és egyéb művek egészének digitális formában történő, magáncélú másolását (például szkennert vagy fénymásoló útján) kiveszi a szabad felhasználás köréből. Továbbra is szabad felhasználásnak minősül egy könyv részeinek fénymásolása vagy egész könyv, napilap vagy folyóirat írógéppel, kézírással történő másolása. A másik kivétel a magáncélú másolás korlátozása digitális másolatoknál. Eszerint a műről számítógéppel vagy elektronikus adathordozóra történő magáncélú másolatkészítés csak abban az esetben minősül szabad felhasználásnak, ha azt a felhasználó saját maga készíti el. Ha tehát például egy DVD-t valaki mással másoltat, hiába történik ez magáncélból, nem minősül szabad felhasználásnak. Ha azonban valaki rendelkezik egy erre alkalmas másoló berendezéssel, saját maga szabad felhasználás keretében megteheti a DVD átírását.

- tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges;
- nyilvános könyvtári ellátás vagy a 38. § (5) bekezdésében meghatározott felhasználás céljára készül;
- megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkről belső intézményi célra készül, vagy
- külön törvény azt kivételes esetben, meghatározott feltételekkel megengedi [Szt., 35. § (4) bek.].

Ez az érzékeny, az uniós jogharmonizáció keretében is többször módosított szabály főként a Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) sajátos igényeit, egyedinek ígérkező rögzítési, másolatkészítési és archiválási módszereit hivatott leképezni. Ez azt is jelenti, hogy a NAVA gyűjteményében meglévő, az építészet körébe tartozó művek szabadon felhasználhatók a fenti szigorú feltételekkel, ellenben a nemzeti tervvagyonnak az állam tulajdonába tartozó része vonatkozásában tulajdonosi jogokat gyakorló Lechner Tudásközpont ezt nem teheti meg, lévén nem közgyűjtemény, hanem gazdasági társaság.

A képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotások alkalomszerűen vagy díszletként történő szabad felhasználását a régi Sztj. is lehetővé tette az audiovizuális médiaszolgáltatásban. A hatályos rendelkezés az alkalomszerű felhasználás lehetőségét kivette e körből, mivel e kitétel a korábbiakban a joggal való visszaélésre adott lehetőséget, és az érintett alkotások szerzőinek jogos igényét a televíziós műsorszolgáltatásban lényegében kiiktatta [Szt., 36. § (3) bek.]. Az alkalomszerűség ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy az adott képzőművészeti alkotás felhasználása az adásban inkább csak villanásszerű, és minden esetben járulékos, kiegészítő jellegű, esetleg mint kellék szerepel csupán, tehát az adásnak még részben sem célja az adott vizuális mű bemutatása. Ennek ellenére a gyakorlat azt mutatta, hogy a jogszabályhely értelmezése a televízió-szervezeteknek mint felhasználóknak kedvezett, és segítette az engedélyezés és a díjfizetés kötelezettsége alól felmentést adni. Ez a helyzet az Sztj. 1999. szeptember 1-jei hatálybalépésétől már nem áll fenn.¹²⁹

Érintőlegesen az előző esetkörhöz kapcsolódnak az Sztj. vizuális alkotásokra vonatkozó X. fejezetében szabályozott, a képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotásokat érintő további szabad felhasználási esetek [Szt., 68. § (1)–(2) bek.]. Az egyik a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel – vagyis nem alkalomszerűen vagy ideiglenesen – felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás látképének a szerző hozzájárulása és díjazás nélküli felhasználása. E szabad felhasználás határai csak a személyes felhasználásig, például az otthoni fényképalbumba történő elhelyezésig terjednek, ezen túlmenően azonban az építészeti alkotás látképének védelmi időn belüli kereskedelmi célú többszörözése és terjesztése (például hűtőmágnesek képében való forgalmazása) engedélyköteles tevékenységnek minősül.¹³⁰ Ezekben az esetekben akkor szükséges a szerző nevét feltüntetni, ha a látképen az alkotás önállóan szerepel. A nem állandó jelleggel, hanem határozott idejű köztéri kiállítások keretében felállított építészeti alkotások tehát nem esnek szabad felhasználás alá. Ezek látképének a felhasználásához a szerző hozzájárulása szükséges. Ugyancsak nem beszélhetünk szabad felhasználásról azon épületek esetében, amelyek nem

129 KISS–SZIVI i. m. (124. lj.) 61.

130 BAKOS Kitti: Az építészeti alkotások szerzői jogi felhasználása. *Acta Universitatis Szegediensis. Publicationes doctorandorum iuridicorum*, 2011/1. 41.

nyilvános helyen, hanem például magánterületen, egy elkerített magántelken kerültek megépítésre.¹³¹

A másik eset a képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képeinek tudományos ismeretterjesztő előadás, továbbá iskolai oktatás keretei között történő szabad felhasználása, de a szerző nevét ilyenkor is fel kell tüntetni. A korábbi szabályozáshoz képest 2009-től az oktatási cél leszűkült az iskolai oktatás céljára,¹³² az ismeretterjesztő előadásnak pedig tudományosnak kell lennie.¹³³ Ez a szabad felhasználási lehetőség gyakorlatilag az iskolai órák vagy a tudományos ismeretterjesztő előadások illusztrálását teszi lehetővé az adott mű képeinek bemutatásával vagy kivetítésével. Nem tartozik ugyanakkor a szabad felhasználás körébe az ilyen képek tankönyvi felhasználása még akkor sem, ha üzletszerűség nem áll fenn (SZJSZT 13/2004). Összefoglalóan elmondható, hogy az oktatás és a tudomány szabadságát szolgáló (közcéltű) hozzáférések – a szabad felhasználás általános szabályainak betartása mellett – nem csorbítják az építész tervező jogait, következésképpen nem veszélyeztetik az alkotók személyhez fűződő és vagyoni jogait.

2.5. Összegzés

Mai zaklatott és felgyorsult világunkban nincs könnyű helyzetben az, aki – megfelelő ismeretek vagy képzettség hiányában – az építészet folyamatosan változó és megújuló jogi útvesztőjében szeretne eligazodni. Az építészeti tevékenységek sokfélesége és sokrétűsége (településvédelmi, lakhatási, kulturális, gazdasági, kreatív ipari stb. környezeti beágyazódása) összetett jogviszonyokat eredményez, amit egyszerre hatnak át a közjog és a magánjog alapvetően eltérő, helyenként mégis összefonódó szabályai. A vizuális művészetek közül az építészet területén kapcsolódnak össze a leglátványosabban a műszaki tervezési tevékenység polgári jogi (tervezési szerződések) közjogi (hatósági engedélyezés), büntetőjogi, fogyasztóvédelmi, versenyjogi normái. Ugyancsak közjogi szabályozó eszköz a műemlékvédelem, amely a kulturális örökség körébe tartozó építmények megóvására, megőrzésére irányuló tevékenységeket szabályozza.

Az építészet szabályozásának horizontálisan három rétegét különíthetjük el. Némiképp leegyszerűsítve és lecsupaszítva, az Étv. és számtalan végrehajtási rendelete az épített környezet alakításával és védelmével kapcsolatos követelményekről, eszközökről, jogokról és kötelezettségekről, továbbá az ezekkel kapcsolatos hatósági feladatokról rendelkezik, a Kötv. a kulturális örökség elemeinek (köztük a műemléki épületek) védetté nyilvánításának és megóvásának szabályait fogja össze, míg a szerzői jogi szabályozás a szerzők (köztük az építészek) személyhez fűződő és vagyoni jogait, valamint az általuk létrehozott művek (így az építészeti

131 Uo., 46.

132 Az Sztj. 33/A. § (1) bek. 1. pontja szerint az iskolai oktatás célját szolgáló felhasználás olyan felhasználás, amely óvodai nevelésben, az általános iskolai, középfokú iskolai oktatásban, szakképző intézményben folyó szakmai oktatásban, az alapfokú művészeti iskolai oktatásban vagy a felsőoktatásról szóló törvény hatálya alá tartozó felsőfokú oktatásban a tantervnek, illetve a képzési követelményeknek megfelelően valósul meg.

133 A tudományos kutatás fogalmát nem találjuk meg a nemzetközi szerzői jogi egyezményekben, és az Sztj.-ben sem. A jogirodalom is csak annyit mond erről, hogy a szabad felhasználás körében megszorítóan kell értelmezni, ezért például a nyereségérdekelte cégek által végzett kutatásokra nem alkalmazhatók. A mű rendes felhasználásával konkuráló, üzleti célú előadás, program, szakmai cikk sem sorolható ebbe a kategóriába.

alkotások és azok tervei) felhasználásának lehetőségeit és korlátait fogalmazza meg. A szabályozási egységek között csak minimális átfedés figyelhető meg tárgyköreik markáns különbözősége miatt. Ezért is szembetűnő, hogy az építészeti alkotásokra vonatkozó szerzői jogi szabályozás 2019-től hatályos megreformálására (beleértve a nemzeti tervvagyon bevezetését is) nem az Szjt.-ben, hanem az Étv.-ben került sor, ezzel is gyengítve szerzői jogi törvényünk szakadozó szövetét.

3. Belsőépítészet és tájépítészet

Bár a belsőépítészet, valamint a kert- és tájépítészet elnevezésükben is hordozzák az „építészet” kifejezést, leválasztásukat, illetve külön kezelésüket az építészettől az teszi indokolttá és szükségessé, hogy ezek az ágazatok egyrészt saját szakmai ismérvekkel rendelkeznek, másrészt a tervezési folyamatban általában elkülönített, speciális szerepet töltenek be. Ez az elkülönülés csak részben ad magyarázatot a belső- és a tájépítészet hazai elismertségének és szabályozottságának alacsonyabb fokára, amelynek mélyebb, az építés szakmán belül meghúzódó tradicionális okai vannak.¹³⁴

Mindeközben a belsőépítészet és a tájépítészet, mint önálló szakágak, kiszorultak az épített környezet belső és külső tereinek alakításából, annak műszaki tervezéséből, és művelőik, kis túlzással, megszűntek az építészek egyenrangú alkotótársaiként létezni. Nem véletlen, hogy e hátrányos helyzetűnek gondolt ágazatok képviselői részéről időről időre megfogalmazódik és a szakmai nyilvánosság körét meghaladó publicitást kap az a vélemény, hogy a magyar belső- és tájépítészet kerüljön vissza abba a jogi és szellemi pozícióba, amit szaktörténete folyamán kivívott magának.¹³⁵ A hátrányos helyzetet tovább fokozza a két terület feltűnő alulszabályozottsága, a rájuk vonatkozó speciális jogi normák és kommentárok csekély száma, a joggyakorlat hiánya. Az építésügyet és az építőipart szabályozó hatályos törvényeket és rendeleteket áttekintve megállapítható, hogy azok egyike sem ismeri, nem tartalmazza sem a belső-, sem a tájépítészetet, azok fogalmát, tehát azokat nem is szabályozhatja.

A belsőépítészet – amennyiben műszaki tevékenységet folytató, építész tervezői jogosultsággal és kamarai tagsággal végzett szakmagyakorlásként határozzuk meg – az építészettel mutat szoros rokonságot, amelynek jogi és igazgatási környezetét a Miniszterelnökség felelősségi körébe tartozó építésügy és örökségvédelem szabályozza. A belsőépítészet produktumai ugyanakkor az iparművészettel is párhuzamba állíthatók, ennél fogva – mint művészeti tevékenység és művészeti alkotás – az Emberi Erőforrások Minisztériumának gondoskodása alá tartoznak, amely a magyar művészetben belül az iparművészet területén is ellátja az ágazat kormányzati igazgatási feladatait (jogalkotás, intézmények fenntartása, szakmai szervezetek és alkotók támogatása stb.). Ugyanez mondható el a táj- és kertépítészetről is azzal a különbséggel, hogy művészeti oldalról ez a tevékenység kevésbé az ipar-, sokkal inkább a képzőművészettel rokonítható.

3.1. Belsőépítészet

Általánosan elfogadott definíció nem létezik, amely meghatározná, hogy mi a belsőépítészet, és ki minősül belsőépítésznek. Összefoglalóan úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a belsőépítészet egy épület belső tereinek, helyiségeinek a megbízó igényei szerinti megtervezése, kialakítása, átsza-

134 E fejezet megírásához Kiss Zoltán Károly *A belsőépítészet és a tájépítészet szerzői jogi vetületei* című tanulmánya szolgált forrásul. Megjelent az *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 2020/5. számában.

135 Lásd pl. REX-Kiss Béla: Nyílt levél a belsőépítészetről. *Építészfórum*, 2011. január 24., <https://epiteszforum.hu/nyilt-level-a-belsőepiteszetről>.

bása. Ebbe beletartozhat a konyhabútorok megtervezésétől kezdve a lépcsőkön át a mennyezet- és falburkolatok kialakításáig szinte minden feladat. Ez a meghatározás tökéletesen mutatja a belsőépítészet és az építészet közötti különbségeket, miközben a belsőépítészet és a lakberendezés között már nagyon nehéz meghúzni a határvonalat. „Optimális esetben a lakberendező funkcionálisan jól működő tereket rendez be, alakít szebbé, hangulatosabbá, segít egységesíteni az épület stílusát, összhangot teremt a színek, anyagok és formák közt, valamint megtervezi a lakás berendezését, álmennyezetét, világítását, bútorait, textilhasználatát, burkolatait.”¹³⁶

A belsőépítészet tehát önálló, az építészet feltételező, de attól függetlenül létező alkotó munka. Mint ahogy az építésznek az építési alkotást körülölelő terek, a környezet, az épület leendő funkciója, a korszellem adta elvárások, a technológiai és statikai lehetőségek az irányadók, a belsőépítésznek az épület belső terei, a stílus, a funkció, a dekorációs igény, az individuális testreszabás a mindenkor meghatározó szempont. Ideális esetben egy új épület megvalósítása során az építész és a belsőépítész együttműködne egymással a funkcionális terek megtervezésében, a beépítésre kerülő anyagok kiválasztásában stb. Tény azonban az is, hogy a békés koegzisztencia általában nem alakul ki. Az építészek gyakrabban kötelezik el magukat a külső látvány, mint a belső használhatóság iránt, azután a külső megjelenés érdekében a belső terek kárára kötött kompromisszumokat a belsőépítésznek kell korrigálnia. Ez sokszor a belsőépítésznél is kényszermegoldásokhoz vezet, amellyel immár neki, és nem az építésznek kell elszámolnia. A másik gyakori jelenség, hogy az építész sokszor belsőépítész babérokra pályázva „túlépíti” az épületet, a túlépítés karaktere viszont, az építész sajátos világnézetéből eredően, mindenkor architektonikus marad. Ez azt jelenti, hogy az építész eszköztárában fellelhető eszközök, külső homlokzati elemek, ornamentikák töltik meg a belső tereket is, a „hardver” túl nagy hangsúlyt kap a „szoftver” rovására.¹³⁷

Az előző pontban már említettük, hogy a szakma egyes gyakorlóinak véleménye szerint a belsőépítészet, mint önálló szakág, kiszorult az épített környezet belső tereinek alakításából, annak műszaki tervezéséből. Ennek egyik oka anyagi természetű: a generáltervező megtakaríthatja a belsőépítész altervezőnek fizetendő tervezési díjat – nem kötelező belsőépítész bevonni a tervezésbe. A belsőépítész tervdokumentációknak, munkarészeknek – eltérően a többi szakágtól – nincsenek előírt tartalmi, formai és műszaki követelményei, nem engedély- és szakmai bírálat kötelesek, a tervek esztétikai és műszaki megfelelése hivatkozási alap híján számon kérhetetlen. Egyedül a közbeszerzési törvény hatálya alá eső tender tervdokumentáció és munkarészein belüli, hagyományosan belsőépítészeti munkák tételeinek (terv és szöveges munkarész) követelményeiről rendelkezik jogszabály, de nem belsőépítésztként nevesítve.¹³⁸

Az egyetemes építészeti hármasság (építészet, belsőépítészet, tárgytervezés) belül a speciális feladatkörükből következően önálló, egymást csak részben átfedő szakterületek, (a gyakorlatban: szakágak) egymástól elkülöníthető saját tudástárral és szakmai ismeretanyaggal rendelkeznek. Ez a megállapítás a szakmagyakorlás során revelálódik, és igaz bármely, építészethez köthető tevékenységre, tervezési folyamatra. A művészeti egyetemeken végzett 20-30 pályakezdő tervező művész eleve hátrányban van a Budapesti Műszaki és Gazdaságtu-

136 ANDRÁSI Zsuzsa: Fogalmak, „lakberendezés”, <http://www.andrasizsuzsa.hu/index.php/45-andrasi/fogalmak>.

137 OBERSOVSZKY Gyula: Belsőépítész, mi is az? *Blogger* 42, 2021. szeptember 19., <https://blogger42.com/belsoepiteszet-mi-is-az>.

138 Lásd a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet 7. § (1) bek. f) pontjában.

dományi Egyetemen évente végzett 350 főnyi, szakirányú képzettséggel rendelkező építész-mérnökkel szemben, miközben a belsőépítészet területén ugyan „hiánycikk” a képzett belsőépítész, az utánpótlás hasonló volumenét hosszú ideje nem biztosítja szakirányú képzés.¹³⁹

E két, egymással sokszor konkuráló szakterület elhatárolásához értékes adalékkul szolgál a Pécsi Tudományegyetem belsőépítész tervezőművész mesterképzés szakleírása. Eszerint a belsőépítész tervezőművészek képesek:

az építészeti környezetalakítás során társtervezőként együttműködésre, építész és más tervezőkkel az adott tér, illetve terek esztétikai, funkcionális és pszichológiai vonatkozásaival összefüggő kérdésekre a válaszokat megadni, továbbá az építészeti tér, illetve terek megformálása során képesek abban a múlt örökségeként ránk maradt egyedi elemek és berendezések koncepcionális egységének megőrzésére. Rendelkeznek az ehhez szükséges műszaki alpműveltséggel, művészeti alkotókészséggel. [...] Nemcsak az egyes szakágak szempontjainak koordinálásához szükséges ismereteknek vannak birtokában, hanem jártasak az egyes anyagok tulajdonságaiban és felhasználásukhoz elengedhetetlen műszaki és megmunkálási ismeretekben is.

Ebből is látszik, hogy a belsőépítésznek milyen szerteágazó képességekkel, ismeretekkel és felkészültséggel kell rendelkeznie, beleértve a művészeti vonatkozásokat is; nem véletlenül használják a belsőépítésre szinonimaként a környezettervező művész fogalmat. Mindazonáltal e szakma, szakterület bizonyos fokú alárendeltségét tükrözi, hogy önálló művészeti ágként, diszciplínaként nem lett elismerve és elfogadva: az egyetemi (mester)képzésekben is az építészeti szakok közé került besorolásra, továbbá külön szakmai szervezet híján a Magyar Építész Kamarán belül működő Belsőépítész Tagozataként nyert elismerést, a tájépítészetet tömörítő Táj- és Kertépítészeti Tagozathoz hasonlóan.¹⁴⁰

A fentiek szolgálhatnak magyarázatul arra, hogy a belsőépítészet nem rendelkezik külön jogi szabályrendszerrel; a szakmagyakorlás és a képzés feltételeinek meghatározásán kívül lényegében nincs elkülönült szerzői jogi joganyaga sem. A belsőépítészettel kapcsolatban eleve vitatott kérdés, hogy az építészet, az iparművészet vagy az ipari tervezőművészet körébe tartozik-e, mivel mindhárom terep számára egyaránt feladatként jelentkeznek.¹⁴¹

Az SZJSZT már a régi Szjt. hatálya alatt állást foglalt abban, hogy belsőépítészeti alkotás lehet egy irodahelyiség, tárgyaló beépítésének vázlatterve és a megvalósított beépítés is, mert az adott esetben egyéni, művészi színvonalú eredmény jött létre (SZJSZT 14/1991). Abban a kérdésben, hogy egy sárgaréz öntvényekből és csövekből álló lépcsőkörlet mint iparművészeti alkotás védelemben részesül-e, a Testület eljáró tanácsa megállapította: az iparművészeti munkáját a kivitelezés színvonala emeli művészetté. Az adott esetben egyedi hajlítás, az építészeti kivitelezés hiányosságait is korrigálni képes eredeti megoldásokat kellett alkalmazni

139 A felsőoktatásban szerezhető képesítések jegyzékéről és új képesítések jegyzékbe történő felvételéről szóló 139/2015. (VI. 9.) Korm. rendelet alapján belsőépítész szakképzettség csak mesterképzésben szerezhető, egyetemi alapképzésben nem, ellentétben az építész mérnöki vagy az építőművészeti alapképzési szakokkal.

140 A két szakterület közötti különbséget jól érzékelteti a tervezési díjak eltérő árképzése is. Amíg az építész tervezők díja szinte mindig az épület bekerülési költségéhez igazodik és a Kamara ajánlott díjszabására épül, addig a belsőépítészek (és a lakberendezők) általában négyzetméter alapon kalkulálják a tervezési díjat. Egy komplett tervezési csomag általában 8000 és 15000 Ft/m² között változhat.

141 Bobó i. m. (82. lj.).

(SZJSZT 10/1992). Ennek nyomán az ügyben eljáró bíróság a jogerős ítéletében megállapította: „Hogy egy mű szerzői jogvédelem alá esik-e vagy sem, azt kizárólag az alkotás jellege, és nem a megrendelő és a szerző megállapodása dönti el.”¹⁴²



*Csizmadia Orsolya: Belsőépítészeti tervek*¹⁴³

A belsőépítészeti tervek is állhatnak szerzői jogi védelem alatt, bár a belsőépítészet területének jogi megítélése a mai napig vitatott; felmerülhet annak az építészet, az iparművészet vagy akár az ipari tervezőművészet körébe tartozása egyaránt (SZJSZT 15/2011). Belsőépítészeti alkotásról egy épület belső terének egyéni-eredeti kialakításakor beszélhetünk; az építészeti szerzői jogi szabályai vonatkozhatnak rá, ha a munka téralakító jellegű. Az ipari tervezőművészet szabályainak párhuzamos (vagy kizárólagos) alkalmazásának sincs akadálya, valamely berendezési tárgy külső megjelenésének egyéni-eredeti megoldásai tekintetében.¹⁴⁴

A fentiek alapján kijelenthető, hogy az építészeti tervek mellett a tervek alapján megvalósult épület(együttes) külső és belső megjelenése is szerzői jogi védelem alatt áll. Az Sztj. 67. § (1) bekezdésének szó szerinti megfogalmazása (amely szerint csak a külső megjelenést és a rendeltetésszerű használatot befolyásoló engedély nélküli beavatkozás minősül jogsértőnek) akár azt is sugallhatja, hogy az épületegyüttes belsőépítészeti tervei automatikusan áttervezhetők, átterveztetetők, ezáltal kívül esnek a szerző személyhez fűződő jogának körén. Ez a jogértelmezés azért nem fogadható el, mert a szerző személyiségéből fakadó egyéni, eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsejében, akár belső képében, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is.¹⁴⁵

Az Sztj. vizuális művekre vonatkozó fejezetében az ipari tervezőművészeti és belsőépítészeti alkotások szerzőinek névfeltüntetési jogára találunk a felhasználó jogait eltérően szabályozó,

142 Veszprém Megyei Bíróság P.20.145/1992.

143 <http://fleshpink.hu/2018/12/30/boldog-uj-evt-2>.

144 Lásd GYERTYÁNFY i. m. (7. l.) 248.

145 A belsőépítészeti tervek bonyolultak, a külsőnél sokkal több funkcionális elemet vesznek figyelembe mellett, hogy alapvetően az esztétikum, a kuriozitás a céljuk. Az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása.

lehetőségeit szélesítő rendelkezéseket e művészeti ágak specialitásaira tekintettel (Sztj., 71. §). Mivel mind az ipari tervezőművészet, mind a belsőépítészet alkotásai tekintetében elsődleges szempont a célszerűség, a használhatóság és az esztétikusság, méltányolható a szerző jogainak korlátozását jelentő névfeltüntetési jog eltérő szabályozása. A terv alapján létrehozott ipari terméken általában nem tüntetik fel a szerző nevét, tekintettel arra, hogy e tárgyak esetében elsődleges a használati cél, így a névfeltüntetésre sok esetben nincs is lehetőség. A szokás azonban önmagában nem ad felmentést a névfeltüntetés általános törvényi kötelezettsége alól, csak abban az esetben, ha jogszabály vagy szerződés eltérően rendelkezik. Ezt a hátrányt kiküszöbölendő, a felhasználási szerződésekben célszerű úgy rendelkezni, hogy a tárgyon nem kerül feltüntetésre a tervező neve, de a tárgy ismertetésénél és esetleges kiállításán igen, hiszen ez utóbbi esetekben már az alkotó érdeke a névfeltüntetés, a felhasználónak pedig nem okoz nehézséget, sőt egy ismert tervező esetében a tárgyak kereskedelmi hasznosítását is elősegítheti.¹⁴⁶

A másik kivételi szabály a felhasznált (megrendelőt) jogosítja fel a kizárólagos felhasználásra és változtatásra, azzal, hogy a változtatás előtt ki kell kérni a tervezőművész véleményét. A tervezőművészet körében ugyanis életszerű, hogy a felhasználó kizárólagos felhasználási jogot kíván szerezni, hiszen a versenyhelyzetét sértené, ha a piacon azonos termék jelenne meg. A változtatás jogára általában a gyártási technológia miatt van szüksége a felhasználónak, esztétikai okok miatt erre ritkábban kerül sor. A szerző megkérdése azért indokolt, hogy a mű alapvető megváltoztatására ne kerüljön sor, de egyet nem értése nem akadályozza meg a változtatást. Vita esetén végső soron a bíróság dönt. A felhasználás időtartamát a feleknek a szerződésben kell meghatározniuk, a műfajra tekintettel ez sok esetben időhatár nélküli, így például egy megépített belsőépítészeti mű tekintetében.¹⁴⁷

3.2. Kert- és tájépítészet

Amíg a belsőépítészet egy épület belső tereinek, helyiségeinek megtervezését és kialakítását foglalja magában, addig a kertépítészet rendeltetése az épület(ek) környezetében lévő terület megtervezése annak érdekében, hogy az jól funkcionál és esztétikus tér legyen.¹⁴⁸ A kerttervezés során létrejön egy művészi igénnyel és részleteiben aprólékosan kidolgozott létesítmény terve, ahol a növények mint élő és meghatározó építőanyagok, valamint a művi vagy épített elemek együttesen nyújtanak harmonikus élményt vagy keretet az adott helyen zajló tevékenységeknek. Idővel a kerttervezés önálló szakmává vált, speciálisan kertépítész vagy tájépítész szaktudást követelve meg. Egy mai kertépítész érti az építészetet, mérnöki képességekkel bír, és kertészeti, botanikai ismeretekkel rendelkezik. A kertépítész a munkájában az építészet partnereként tevékenykedik, ám az alkotás élő jellegéből következik egyedi, művészi vonása: a kert évek, évtizedek elteltével érik be.¹⁴⁹ A kerttervezés kiindulási rajzi alapja a meglévő állapotot tükröző helyszínrajz, felvételi alaprajz, geodéziai felmérés, amely tervezési alaptérképként szolgál a kertépítész munkájához. Talán az sem véletlen, hogy Japánban a kertépítészetet a tájképfestészettel mutat rokonságot.

146 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 256.

147 Uo., 256.

148 A kerttervezés tevékenységét az angol a „*garden design*” kifejezéssel adja vissza, amikor a tervezési területre nem csupán a növénytelepítés kérdéseit megválaszó kertterv készül a kertépítész kezei alatt.

149 Lásd <https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/kerttervezes-kertepiteszet>.

A tájépítéset a kertépítésettel rokon fogalom és tevékenység. A tájépítéset körébe a tágabb környezet, a nagyobb léptékű szabad terek tervezése tartozik, a hozzá kapcsolódó olyan összetett feladatokkal, mint a birtok-, a környezet- és a tájrendezés, valamint a tájvizsgálat.¹⁵⁰ A tájépítéset a természetes és a művi alkotóelemek összehangolásán dolgozik, miközben előnyt kovácsol a táji adottságokból. A szó tágabb értelmében az ember alighanem hamarabb végzett tájépítéset tevékenységet, mint gondolnánk.¹⁵¹ A tájépítéset sokszor igen bonyolult és soktényezős feladatot végez a tervezési és fejlesztési tevékenységek során – sokoldalú megközelítés szükséges, hogy a táj egyes térségeiben a potenciális adottságok optimálisan hasznosuljanak. A sajátos szemléletmódú tájépítéset fejlődéstörténetében az a tendencia érvényesül, hogy az ember és a környezete kölcsönös egymásra hatásának (és gyakran ellentétének) meg kell találni azt az egyensúlyt, ahol minden létező a legjobb életfeltételek és minőség közepette bontakozhat ki.

A tájépítéset jóval több mint kerttervezés, és nem is pusztán építéset: a természetes és az emberi beavatkozással érintett táj alakítása tartozik a tájépítéset hatáskörébe. A tájépítéset lehetőségei természetesen országonként különböznek a természetes, a társadalmi és a gazdasági adottságoktól függően. Egy tengerentúli mondás szerint a tájépítéset a formához keresi a tartalmat, ezzel szemben az építéset a tartalomhoz a formát. Mindezeknek megfelelően a tájépítéset feladata, hogy a környezet (a táj, a város vagy akár a kisebb méretű kert) természetes közegével és növényzetével jól egybeszerkesztetten, kompozíciós egységben jelenjenek meg az épített elemek (épületek, építmények). A tájépítéset több tudományágból fakadó ismeretet és készséget alkalmaz tevékenysége során, mivel a tájban sok, összehangolást igénylő tényezőnek (élő és élettelen tájalkotó elemek, ökológiai, esztétikai értékek stb.) kell érvényesülnie.

A tájépítéset gyakran olyan összetett feladatokkal foglalkozik, ahol már a konkrét tájépítéset elgondolásokat tartalmazó tervek készítését megelőzően szükséges akár megvalósíthatósági vagy hatástanulmány is. Megvalósíthatósági tanulmányterv kell, amikor egy elképzelt építéset-fejlesztési feladatot több bizonytalansági tényező terhel. A megbízó elsősorban a feladat megvalósításának realitását ellenőrzi, illetve ellenőrizteti. A vázlattervek készítésének célja a lehetőségek minél szélesebb körű feltárása, és ezek közül az optimális kiválasztása. Esetenként külön programtervjavaslat válik szükségessé, amelynek célja még a tervezési folyamat elején felmérni a tájépítéset tervezők által részletesen kidolgozandó tervi elképzések várható anyagi terheit.

A belsőépítésethez hasonlóan a kert- és tájépítéset sem rendelkezik külön jogi szabályrendszerrel, még egy-egy speciális normával sem. Ugyanakkor a kert- és a tájépítéset szakmák gyakorlásának és felsőfokú képzésének feltételei adottak: a Szent István Egyetem tájépítéset és kertművészet mesterképzési szak keretében például olyan tájépítéseteket képeznek, akik:

kreatív, formai és vizuális készségekkel és alkotó művészi képességekkel rendelkeznek, felkészültek a települések és a táj arculatának, létesítményeinek, a szabadterek (közparkok, közkertek, történeti kertek, parkok, intézményi és villakertek) funkcióját szolgáló alakítására, művészi kvalitással bíró megformálására, táj- és kertművészeti alkotások létrehozására, illetve ilyen tervek készítésére és a megvalósulás irányítására.¹⁵²

150 Lásd <https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/tajepiteszet-tajepitesz>.

151 Először a nyugati kultúrkörben ébredtek rá a tudatosan művelt és fejlődő *landscape architecture*, azaz a tájépítéset szükségességére. A tájépítéset tevékenysége, különösen a tájtervezés jelentősége eleve ott nő meg, ahol a táj terhelése egy bizonyos szintet elér vagy túllép.

152 <https://tajak.szke.hu/kepzesek/mesterkepzes/tajepiteszet-es-kertmuveszet-mesterkepzesi-szak-ma>.

Mindezek ellenére a kert- és a tájépítészet hazai elismertsége nem mérhető össze az építészetével, ami ezeknek a műveknek a szerzői jogi megítélésében is tetten érhető: mind szakmai körökben, mind a jogirodalomban mindmáig vitatott kérdés az, hogy minden megtervezett és létrehozott kert szerzői jogi értelemben műnek minősül-e.

Az Sztj. 1. § (2) bekezdésében a törvény a teljesség igénye nélkül sorolja fel azokat a leggyakrabban előforduló műfajtaikat, amelyek tipikusan a szerzői jogi védelem hatálya alá esnek. E szakasz (2) bekezdés *k*) pontja az építészeti alkotást és annak tervét, valamint az épületegyüttest, illetve a városépítészeti együttes tervét nevesíti, a belső- és a kertépítészeti alkotást nem. Az építészet területéhez tartozó alkotások a törvény példálózó felsorolásában foglaltaknál nyilvánvalóan szélesebb kört képeznek, amelyek esetében a szerzői jogi védelem indokoltsága szintén felvetődhet. A szerzői jogot tágan értelmező szakértők álláspontja az, hogy az egyediséget megtestesítő, megtervezett kertek kivétel nélkül oltalom alatt állnak. Ezzel szemben Barta kevésbé megengedőbb jogértelmezése szerint a belsőépítészet, a kertépítészet, a településrendezés, valamint az épített környezet kialakítása csupán hordozhat magán olyan individuális jegyeket, amelyek a törvényi feltételeknek megfelelően szerzői jogi oltalmat keletkeztethetnek.¹⁵³ Ez a megközelítés *ab ovo* nem minden kertépítészeti alkotást enged a szerzői jog védőernyője alá, és ezzel a véleménnyel – kikristályosodott hazai joggyakorlat hiányában – nem könnyű vitába szállni.

Az Sztj. hatálybalépése óta eltelt 21 év alatt egyetlen testületi szakvélemény említette – az is csak érintőlegesen – a tájépítészetet (SZJSZT 18/2009), amelyben az eljáró tanács megállapította, hogy:

ha a tájépítészet, tájalakítás szempontjából az út mint építmény megvalósult nyomvonalának tájépítészeti képét összehasonlítjuk az épület mint másik fajta építmény homlokzati képével, nyilvánvalónak látszik, hogy az épülethomlokzat tervezése általában nagyobb alkotói játékteret nyújt, mint az út nyomvonalának tervezése. Emellett a tájalakítás emberi érzékelése is eltérő utak és épületek esetében. Utak esetében csak megfelelő távolságból, felülnézetből érzékelhető az építmény tájbeli elhelyezkedése, az út használata során csak igen korlátozottan, míg épület esetében előlnézetből könnyen érzékelhető a tájalakító jelleg.

Az autópályanyomvonal-terv mint tájépítészeti mű esetében a Testület tehát nem zárta ki a tervező egyéni-eredeti jellegű, alkotói választását az út nyomvonalvezetésének megtervezésében. A szakvélemény kitért arra is, hogy a nyomvonaltervek hivatalos irati funkciója és műszaki alkotás jellege folytán ezek használati és szerzői jogi értelemben vett felhasználhatósága erősen korlátozott.

A kérdést jól árnyalják és némiképp pontosítják a témában fellelhető nemzetközi jogesetek. Az egyik legismertebb – virágágyások telepítésének szerzői jogi védelme elismertetése tárgyában indított – ügyben, az USA hetedik körzeti fellebbviteli bírósága hozott ítéletet.¹⁵⁴ Chapman Kelley, a tájak és virágok reprezentációs festményeiről ismert, nemzetközileg elismert művész 1984-ben engedélyt kapott a Chicago Park Districttől, hogy vadvirág-kiállítást telepítsen a chicagói Grant Parkba. Kelley és egy csoport önkéntes 20 évig gondozta és újra-telepítette a kertet. A Park District 2004-ben a viráginstalláció területét a felére csökkentette,

153 BARTA i. m. (69. lj.) 405–417.

154 Kelley v. Chicago Park District, No. 08-3701 (7th Cir., Feb. 15, 2011).

ezért Kelley beperelte a társaságot arra hivatkozással, hogy a képzőművészek jogairól szóló 1990. évi törvény (Visual Artists Rights Act – VARA) alapján a Park District megsértette a szerzőnek a mű integritásához fűződő jogát és jó hírnevét. Az első fokon eljáró kerületi bíróság megállapította, hogy a vadvirág-installáció nem rendelkezik elegendő eredetiséggel ahhoz, hogy szerzői jogot élvezhessen, és mint helyspecifikus művészet – azaz olyan művészet, amely annak helyét művészeti elemként egyesíti magában – ki van zárva a jogvédelem alól. A másodfokon eljáró fellebbviteli bíróság, más okokra hivatkozva ugyan, megerősítette a kerületi bíróság döntését. A fellebbviteli bíróság elutasította a kerületi bíróság azon érvelését, miszerint Kelley munkája azért nem volt eredeti, mert nem ő volt az első személy, aki kitalálta és kidolgozta a vadvirágok ellipszis alakú, körbezárt térben való telepítését.

A bíróság azt állapította meg, hogy a vadvirág-installáció telepítése azért nem védett szerzői jogi alapon, mert nem rendelkezik elegendő szerzőségi és rögzíthetőségi képességgel. A szerzőség kapcsán a bíróság kifejtette, hogy a szerzői joggal védett művek szerzői csak emberek lehetnek, és azok a művek, amelyek a természet erőinek köszönhetik a formájukat, nem állnak szerzői jogi védelem alatt. A rögzítést illetően pedig a bíróság azt állapította meg, hogy egy kert túl könnyen megváltoztatható ahhoz, hogy kielégítse a rögzítés elsődleges feltételét; megjelenése természeténél fogva túlságosan változó ahhoz, hogy a szerzői jogi védelem megállapítását vagy annak megsértését megalapozza. Egy kert festménynek vagy szobornak minősítésével kapcsolatban a fellebbviteli bíróság arra a következtetésre jutott, hogy egyik megközelítés sem volt megfelelő, mivel a „festmény” és a „szobor” főnevek kifejezett használatával a VARA a szerzői jogi védelmet a tényleges festményekre vagy szobrokra korlátozza, nem pedig azokra a művekre, amelyek valamilyen szempontból festményszerűek vagy szoborszerűek. Ebből az ítéletből az a következtetés vonható le, hogy a szerzői jogi védelmet a jövőben valószínűleg nem terjesztik ki olyan tájinstallációkra vagy más élő művekre, amelyekben a mű megtestesülése a természet erőinek függvénye.

Kijelenthető, hogy irányadó joggyakorlat hiányában a kert- és a tájépítészet magyarországi művelőinek jogvédelme és műveik szellemi tulajdonjogi elismerése nem megfelelő, és nem is méltó a tájépítészet hazai hagyományaihoz, kimagasló egyéniségeinek nemzetközi hírnévéhez.¹⁵⁵ Ezt a helyzetet jól érzékelteti Török Péter kert- és tájépítész története,¹⁵⁶ akinek több évtizedes pályája során sokszor kellett szembesülnie azzal, hogy visszaélnék terveivel, engedélye nélkül „klónozzák”, felhasználják megoldásait, vagy úgy terveznek bele, illesztenek hozzá, hogy sérül a láttatás minősége, a mű integritásához fűződő joga. Az utóbbi években szinte mindennaposá vált, hogy egyesek visszaélnék munkáival, és pályázati anyagokban, katalógusokban saját referenciaként tüntetik fel az általa tervezett tereket és parkokat, azok részleteit, továbbá – más esetekben – a saját tervei alapján megvalósított terek, parkok továbbépítésénél, áttervezésénél nem kérnek tőle engedélyt, ezzel is megsértve a szerző személyéhez

155 Mőcsényi Mihály professzor 2012-ben, mint a tájépítészet magyarországi iskolateremtő professzora, a tájépítészet világszinten is legrangosabbnak tartott, nemzetközi életmű-díjnak számító elismerésben, a Sir Geoffrey Jellicoe-díjban részesült.

156 Török Péter Europa Nostra-díjas, Ybl Miklós-díjas, Prima Primissima-díjas táj- és környezetépítész, a BME címzetes egyetemi docense, jelenleg a Magyar Képzőművészeti Egyetem Szobrász tanszékén tanít. Nevéhez fűződik számos jelentős projekt megvalósítása: a budapesti Nemzeti Színház parkja, a Szent István bazilika és a Szent István tér környezete, a szegedi Kárász utca és Klauzál tér Europa Nostra-díjjal elismert revitalizációja, a Holokauszt Múzeum tájépítési terve, a hajósi volt érseki kastély kertjének terve, a sárospataki Rákóczi vár parkja, Tata, Orosháza főtere stb.

fűződő és vagyoni jogait. Mindezek szemléltetésére anonim módon érdemes kiemelni egy-két konkrét esetet, az alkotó néhány termékenyítő gondolatának felvezetésével:

Egy-egy város parkjának, (fő)terének tervezését, a tervezési munkát hosszú előkészítés előzi meg. Nem belemenve ennek részletezésébe, annyit jelezni kell, hogy például Orosháza főterét és tágabb környezetét talán több mint öt évig terveztem, cizelláltam a vázlattervektől kezdve. A tatai Kossuth tér terve 30 évvel ezelőtt volt először tervező asztalomon. Makón, Sáropatakon, Szegeden, Budapesten is eltöltöttem bő egy évtizedet egy-egy projekt tervezésével (némelyik sajnálatosan máig befejezetlen). Ez a munkafolyamat magában foglalja a fák, a növények előzetes tervezői kiválasztását, amelyhez Orosháza, Tata, Makó esetében Németországba kellett többször is kiutaznom.

Nem katalógusból dolgozom. Évtizedek alatt kiérlelt saját tervezői metodikám része az egyedi növénykiválasztás, a faiskolai kijelölés, a formára metszések, a magasságok, habitusformák meghatározása, a fák egymáshoz viszonyított gesztusainak figyelembevételével, az arányok, az évszakváltáshoz fűződő színek egymásutániságának előzetes eldöntése. Felfogásom szerint a növények a szobrokhoz hasonlóan egyedi plasztikai értéket képviselnek: alkotásaim élő attribútumai. Az elmúlt évtizedek alatt névjegyemmé vált nyírt növények (*topiariumok*) esztétikai kiválasztásával arra törekszem, hogy kiültetésre a láttatás minőségét magas fokon biztosító, ugyanakkor jó konzisztenciájú, fenntartható, hosszú életű egyedek kerüljenek az általam létrehozott térkompozícióba.

A tervezés része a fák, a növények és az egyéb objektumok (installációk, műtárgyak, kisarchitektúrák, díszítő vízfelületek, világítás, szobrok) helyének, anyagának, méretének, formájának pontos kijelölése először skicceken, vázlatokon, majd a látvány- és a kiviteli terveken. Az elfogadott, szakágakkal, hatóságokkal egyeztetett (közmű, világítás, vízgépészet, kőszobrászat, utcabútor) tervek alapján a beépítést (térkövezést, installációk elhelyezését, a kiválasztott fák és növények beültetését stb.) – a tervező irányításával és felügyelete mellett – jó esetben már kivitelezők végzik, természetesen szigorúan a tervek (például kitzűzési terv) alapulvételével. Nem is kicsit olyan ez a folyamat és tevékenység, mint az épületek tervezése és kivitelezése, de nálam a tér ötödik homlokzata nem a tető, hanem a csillagos ég. A táj- és környezetépítészet rokonságot mutat a képzőművészettel is. Talán nem véletlen, hogy jeles szobrászművészek kértek föl az eltelt évtizedekben közös alkotások létrehozásához, szobraik környezettervezéséhez: Melocco Miklós, Kő Pál, Bencsik István, Farkas Ádám, Stremeny Géza, Jovánovits György, Marton László, Gáti Gábor, Fekete Tamás, és terveztem letűnt korok korszakos mestereinek szobraihoz is környezetet: Ferenczy István (Orczy kert), Sennyei Károly (Vigadó tér), Stróbl Alajos (Epres kert), Horvay János (parlamenti szobrok Dombóváron), Kolozsvári testvérek (Rerrich tér, Szeged) munkáihoz. Ezért lettem előbb tagja a Művészeti Alap Képzőművész szakosztályának (1989, MAOE), mint az Építés Kamarának vagy az Építőművész Szövetségnek.

Meggyőződésem, hogy a táj- és kertépítésként elkészített terveim szerzői jogi védelem alatt állnak, ami magában foglalja azt a jogomat is, hogy a tervek alapján megvalósított terrek, tájak, kertek egészének és részleteinek későbbi átalakításához, továbbépítéséhez, áttervezéséhez – az építészeti alkotások terveihez hasonlóan – a megrendelőnek, illetve az adott ingatlan (projekt) tulajdonosának ki kell kérnie az engedélyemet, amennyiben később nem engem bíznak meg a terület átalakításával, újratervelésével.



Török Péter: Kánon mentén – új főter és kert Orosházán¹⁵⁷

A tervező korábban együttműködésben állt egy vállalkozóval, aki az ő tervei alapján végezte az általa előzetesen kijelölt fák, növények beültetését – tehát magát a fásítást – a tervező cége által megnyert több projektben. Miután megszakadt az együttműködésük, a vállalkozó önállóan nyert meg több, Török által tervezett park és tér átalakítására kiírt pályázatot, és végezte el ezeket a munkákat. A vállalkozó reprezentatív referenciakatalógusa szinte kizárólag Török tervei alapján megvalósult tereket mutatott be az azokról készített fotókkal, amit a potenciális megrendelők körében terjesztett. Szakmai fórumokon, internetes oldalán, a nyomtatott sajtóban, a katalógusában megosztott fotókon kertarchitektúrákat, térstruktúrákat is közölt a szerző terveiből: az üveg vízköpőktől a vízparttereken át a vízesésekig, a burkolatoktól a kő inkrusztációkig. Ezeket a projekteket a vállalkozó a saját szellemi alkotásaként és eredményeként tüntette fel a tevékenységét bemutató katalógusban, amelyekben úgy jelenítette meg a terveket és a tervek alapján megvalósult terekről, parkokról készült fotókat, hogy sem a tervező nevét, sem a szerzői jogait nem tüntette fel. A vállalkozó a szerző figyelmeztetéseire, felszólításaira nem reagált, a jogsértő magatartásokkal nem hagyott fel.

A megbízási erőfölény és az azzal való visszaélés ékes példája az egyik város főterének és környékének továbbtervezése körül kialakult vitás helyzet. A tér és az azon átvezető sétálóutca revitalizációját ütemekre osztva kívánta megvalósítani a város: az I. ütem a részletes, a tervdokumentáció ismételt felhasználásához vagy annak módosításához a tervező előzetes engedélyezési jogát tartalmazó szerződés alapján megvalósult. A II. ütem szakaszosan folytatódott. Az önkormányzat a szerzői jogosult megkérdezése és hozzájárulása nélkül a terület továbbtervezésére tervpályázat nélkül egy helyi tervezőnek adott megbízást, aki azt részben az eredeti szerző terveinek „mintájára” tervezte meg. Az I. ütem tervezője szerzői jogainak meglétét bizonyítja, hogy a városi főépítész is megkereste a szerzői jogainak fenntartása felől érdeklődve, és a polgármester is külön levélben biztosította őt a vele való együttműködésről.

¹⁵⁷ <https://www.programturizmus.hu/ajanlat-oroshaza-punkosd.html>.

A tájépítész mindkét megkeresésre egyértelműen azt a választ adta, hogy szerzői jogairól nem mond le. Mindezek ellenére az önkormányzat a szerző hozzájárulása és bevonása nélkül látott hozzá a tér megújításához és rekonstrukciójához.

A jogsértés vagy – fogalmazzunk árnyaltabban – a joggal való visszaélés különleges esete lehet az is, amikor egy építészeti tender kiírója a nyertes pályázat szellemiségétől és tartalmától eltérően valósítja meg a projektet. Kérdés, hogy ez sérti-e a tervezők (pályázók) szerzői jogát, illetve a beruházó tartozik-e jóvátétellel, kártérítéssel. Egy jeles évforduló kapcsán egy önkormányzat meghívásos emlékműpályázatán indult és nyert a neves építészek mellett Török táj- és környezetépítész is a sorai között tudó konzorcium. A megvalósítás tárgya a reformáció szellemiségében fogant „tisztá forrást szimbolizáló” emlékjel (a pályázatban tér- és burkolatplasztika, vízarchitektúra és annak fásított környezete) volt. A kiírók instrukciója szerint a tájépítész a mű megvalósítására szerződést kötött a helyi önkormányzattal. Az átadás tervezett időpontjáig azonban egyetlen kapavágás sem történt, ami ellen az építész szót emelt, de észrevételeire, konkrét kivitelezőre vonatkozó javaslataira nem válaszoltak. A változtatás és új közbeszerzési eljárások kiírása kapcsán pedig a beadott kivitelezői pályázatok tetemes költségeire hivatkoztak, azok konkrét érdemi elemzése helyett. A nyertes pályázattól való elállási szándékról sem értesítették Törököt. A tervpályázat nyertesei egy sajtóban megjelent cikkből értesültek az újabb közbeszerzési eljárásról, amiben már nem az ő tervük képezte a kiírás alapját. Török jogos kifogása az volt, hogy nem a tervezési díj kifizetésére, hanem a műve megvalósítása szerződött, és erről szólt a nyertes pályázat is. Mivel a változtatásról az önkormányzat nem tájékoztatta a nyilvánosságot, a mások tervei alapján megvalósított munkáról a szemlélők és a szakmai közvélemény joggal gondolhatta, hogy annak Török a tervezője. Ez, ahogy ő fogalmazott:

méltatlan, jogsértő és hitelrontással felérő. Hitelemet, jó híremet szétzúzó méltatlan helyzet, kártételezés nélkül. A védhetetlen elállásuk miatt nemcsak erkölcsi kár ért, hanem a rendelkezésre állás miatt, valamint a mutatkozó bizonytalanság okán további megbízásoktól estem, eshettem el. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az illetékesek – további vitát generáló kérdések elkerülése érdekében – internetes oldalairól (mint nem létezőt) eltávolították tervünket, miközben annak létéről számtalan nyomtatott hír jelent meg. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy online és nyomtatott kiadványokban az továbbra is fellelhető, így a mai napig rendszeresen kapok kérdéseket ennek kapcsán.

A példálózó jelleggel bemutatott konkrét esetek szerzői jogi kérdések sokaságát vetik fel:

- Táj- és környezetépítészként milyen szerzői jogok illetik, illethetik meg az alkotót az általa készített tervdokumentációkon és az ezek alapján megvalósított terek, parkok stb. tekintetében?
- A tervek alapján megvalósított terek, tájak későbbi átalakítása, továbbépítése, áttervezése esetén a megrendelő egy nemzetközi tervpályázattal megkerülheti-e az eredeti tervező(k) szerzői jogait, illetve miként vonható(k) be szerzői jogilag aggálymentesen egy átépítési, továbbépítési pályázatba az eredeti szerző(k)?
- A táj- és környezetépítész életművel értelemszerűen nem rendelkező, fabeültető alvállalkozójának referenciakatalógusa mennyiben sérelmes az építész szerzői jogaira nézve, különösen akkor, ha az engedélye és hozzájárulása nélkül, saját referenciaként tünteti fel ezeket a projekteket?

- Az ingatlan felett tulajdonosi és rendelkezési jogokat gyakorló tulajdonos pályázat kiírása nélkül bevonhatja-e, illetve felkérheti-e az eredeti tervezőt az adott terület újratervezésére, továbbfejlesztésére?
- Ha megállapítható a jogsértés, milyen lépések tehetők? Tehet-e feljelentést a tervező szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése miatt az engedélye nélkül történő felhasználások tekintetében, továbbá a polgári jogi jogkövetkezmények közül melyek azok, amelyek ebben a speciális felhasználási jogviszonyban jogsértés esetén leginkább szóba jöhetnek a tervező jogvédelme, jó hírnevének megóvása és anyagi kárpótlása érdekében?
- A nyertes pályázat eredményétől eltérő megvalósítás sérti-e a szerzői jogot?
- A tervezési díj kalkulálása során a szerzői jogdíj hogyan állapítható meg, hogyan számítható táj- és környezettervezésnél, illetve a tervezési díj hány százaléka lehet a szerzői jogdíj?
- A kivitelezésre fordítható bekerülési összeg hány százaléka lehet szerzői jogdíj?
- Tervezői minőségben felléphet-e az alkotó kijavítási ígérennyel, ha a fenntartás minősége vagy az utólagos beavatkozások ezt indokoltá teszik?
- Jelent-e változást a szerzői jog gyakorlását illetően, ha a megbízó, az ingatlantulajdonos személyében változás áll be, vagy a megvalósítás éveken át elhúzódik?

A szakértői tevékenység princípiuma mindig egy konkrét eset és a körülményeinek beható vizsgálata. Ennek ellenére az itt megfogalmazott kérdések jó részére megalapozottan adható lenne általános jellegű, a táj- és a környezetépítészek szerzői minőségét elismerő, vagyoni jogi pozícióit erősítő válasz is, de mindez az ismertetett hazai környezetben és körülmények között meglehetősen teoretikus színezetet öltene. Evidensnek tűnik, hogy ezekkel a kérdésekkel – akár általánosságban, akár egyes esetek megemlítésével – első körben az SZJSZT-hez kell fordulni egy magánmegbízás keretében, ha az erre illetékes hatóságok hivatalból nem indítanak, nem kezdeményeznek eljárást a jogsértésre utaló ügyek legalább egyikében. A probléma ezzel az, hogy ezen a területen kétséges, pontosabban nem tisztázott az illetékes személy kiléte, ahogyan az sem, hogy van-e egyáltalán olyan szervezet, amelyik jogosult, netán köteles lenne eljárni ilyen ügyekben. Ennek hiányában megítélésünk szerint a MÉK Kert- és Tájépítészeti Tagozata lehetne egy szakértői megkeresés kezdeményezője, vagy másik megoldásként ennek a szervezetnek kellene iránymutatások, ajánlások, díjszabások kiadásával, valamint hatékony szakmai-jogi érdekképviselettel elsimítani a szakmán belüli ellentétet, eloszlatni a megbizonytalanságot.

3.3. Összegzés

A jelen fejezet indító megállapítása az volt, hogy a belső- és a tájépítészet hiába önálló, az építészetet feltételező, de attól függetlenül létező alkotó munka hazai elismertsége és szerzői jogi megalapozottsága napjainkban sem éri el az elvárt, megérdemelt és a tőlünk nyugatabbra fekvő országokban már régebben kivívott szintet. E szakmák, illetve művészeti ágak képviselői hosszabb ideje küzdenek a magyar belső- és tájépítészet szellemi bázisának és jogi pozícióinak megerősítéséért. Sajnálatos módon a beruházók, ingatlanfejlesztők jelentős része még mindig nem ismerte fel, hogy ezek a szakterületek – a maguk hagyományos kultúrájáj-

val, kreativitásával, speciális szakmai, műszaki és művészeti ismereteivel – nagy hozzáadott értéket termelő tevékenységek, és mint ilyenek, az épített környezet belső és külső terei alakításának nélkülözhetetlen elemei.

Nem tisztünk állást foglalni ebben az építész szakmán belüli kérdésben, de azzal a sokak által osztott véleménnyel egyetérthetünk, hogy egy önálló hivatásrendi kamara többet tudna tenni a helyzet megváltoztatására, mint a MÉK keretei között működő fióktagozatok. A kötelező kamarai tagság egyrészt garantálhatná a jogosultsághoz kötött szakmai tevékenységek gyakorlásának feltételeit, másrészt megkérdőjelezhetlenné tenné a tagok műveinek szerzői jogi státuszát.¹⁵⁸ Végül a belsőépítészet elismertségén nagyot lendíthetne, ha a mesterképzés mellett az egyetemi alapképzésben is lehetővé válna belsőépítész szakképzettség megszerzése az építészmérnöki vagy az építőművészeti alapképzési szakokhoz hasonlóan. Ez azonban nem jogi, hanem oktatáspolitikai kérdés.

158 Ahogy Rex-Kiss Béla írta a 2010. évi Belsőépítészek Országos Találkozóját és Konferenciáját követően a kollégái számára megfogalmazott nyílt levelében, a rendszert alkotó és meghatározó három terület (oktatás, szakmagyakorlás, jogszabályi környezet) egyikébe való beavatkozás feltételezi a többi területen történő változtatást is. Például hogyan kérhető számon az oktatáson a belsőépítészet, ha azt a jogszabályi környezet nem ismeri, a szakmagyakorlat sem nevesíti, vagy a kérdés inverzeként: vajon kezdeményezhető olyan tevékenységi kör szakmaként, tervezői szakágként történő elismerése, törvényi szabályozása, amelynek nincs szakirányú, végzettséget oklevéllel igazoló alapképzése? (Ld. 137. l.)

4. Műszaki létesítmények és azok tervei

Szerzői jogi törvényünk X. fejezete együtt tárgyalja az építészeti alkotások, a műszaki létesítmények sajátos jogi kérdéseit a képzőművészeti alkotásokkal. Ennek magyarázata elsődlegesen az, hogy a vizuális művek, műalkotások döntően egyetlen műpéldányban manifesztálódnak, felhasználásuk a tulajdonjog átruházásával valósul meg (képzőművészet, iparművészet), továbbá közülük számos használati funkcióval is rendelkezik (iparművészet, ipari tervezőművészet, építészet, műszaki létesítmények tervei). A műszaki létesítmények esetében a művészeti, tudományos és használati jellegzetességek együttállása különböző, esetenként párhuzamos jogvédelemmel járhat együtt. Attól még, hogy egy műszaki létesítmény vagy megoldás nem felel meg az egyes iparjogvédelmi oltalmak követelményeinek, részesülhet szerzői jogi védelemben az Sztj.-ben foglalt feltételek megléte esetén. Ezen axiómából kiindulva lehet feltérképezni és elemezni a műszaki létesítmények jogvédelmének módjait.¹⁵⁹

4.1. Művészet vagy ipar, szerzői jogi vagy iparjogvédelem?

A műszaki létesítmények rendszertani besorolásához és megértéséhez segítséget nyújt a művészet és a tudomány felfogásának több mint két évezredet átívelő története, e fogalmak jelentésének folyamatos változása és elvontabbá válása. A „művészet” szó ókori görög megfelelője a *τέχνη* (*tekhné*), a latin pedig az *ars* volt. Az akkori időkben azt nevezték művésznek, aki valamit a közösség számára alkotott. Sokszor a tudományok egyes részeit is a művészetek közé sorolták, így akkoriban ez igen tág fogalom volt.¹⁶⁰ Az ókori görögöknél a művészet kategóriájába soroltak mindent, ami nem merül ki egy célfunkció betöltésében, többlet szellemi tartalmat is hordoz, és tudatos emberi tevékenység produktuma. Azonban már Platónnál megjelent a sorrendállítás: a művészetek csúcsára a filozófiát, vagyis az elvont gondolkodást helyezte. A középkorban a legmagasabb osztályt már a teológia művészete jelentette. A „művészet” szó jelentése folyamatosan változott, a hét szabad művészet fogalma pedig még a XVIII. században is élt az oktatásban és a közgondolkodásban (grammatika, retorika, dialektika a filozófiai gondolkodás értelmében, aritmetika, geometria, asztronómia és muzsika). A reneszánsz kortól kezdve ide sorolták a költészetet és a medicinát is, így a szabad művészetek között volt a mai értelemben a természettudományok körébe tartozó matematika, geometria, csillagászat és orvostudomány is. De létezett még a mesterségek művészete fogalom is,¹⁶¹ amelybe belesorolták a korabeli technikát előállító és azokat alkalmazó tudatos emberi tevékenységeket is, mint például az építést, a földművelést,¹⁶² a vadászatot, a hajózást, a kovácsolást és a bronzöntést. Tehát hajdanán

159 E fejezet megírásához Kiss Zoltán Károly *Műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme* című tanulmánya szolgált forrásul. Megjelent az *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 2021/2. számában.

160 Kiss–Kiss i. m. (5. lj.) 19.

161 A középkorban a mesterségek művészete (*artes mechanicae*) az alacsonyabb rendű kézművességet jelentette.

162 A „kultúra” szó latin gyökere a *colere*, amelynek jelentése: művelni – innen származik az agrikultúra elnevezés a földművelésre.

a kiváló emberi tevékenységeket magába foglaló művészetfogalom egységes volt, nem vált szét humán és reál kategóriára.¹⁶³

Napjaink közgondolkodásában és közfelfogásában a kultúra nem válik ketté az elvont szellemi tudáson alapuló humán kultúrára és a természettudományokra alapozó műszaki kultúrára. Ez a kettéválasztás alaptalan és indoktalan, a mindennapok társadalmi gondolkodásrendszerét mégis átszövi, és ez tükröződik a társadalmi értékrendben, gyakran a jogszabályokban is. Pedig egyik kulturális csoport sem él meg önállóan, a másik nélkül. Az úgynevezett humán kultúra feltételezi a műszaki kultúra legmagasabb szintű működését és támogatását, anélkül létezni sem képes.¹⁶⁴

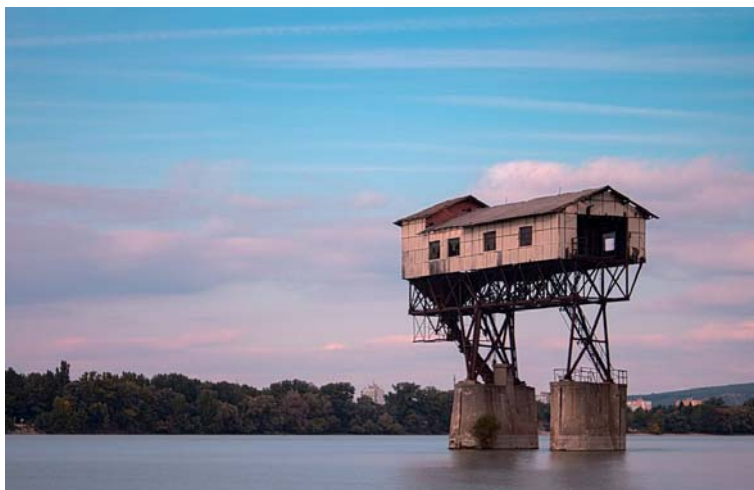
Az építészet sikerrel vívta ki, hogy munkái (elsősorban a középületek és az egyedi lakóépületek) a humán kultúra területéhez tartozzanak, jóllehet szellemi produktumok és műszaki tevékenységek integrációjaként valósulnak meg. Ezzel szemben egy műszaki létesítménynek minősülő ipari objektumot általában csak akkor sorolnak ebbe a kategóriába, ha azt középületeiről is ismert, neves építész tervezte, nem pedig akkor, ha az építmény önmagában esztétikusnak minősül. Ennek is betudható, hogy a társadalom egy ipari épületet – legyen az bármilyen építészeti értékek birtokában, és érjen el bármilyen esztétikai szintet – kevésbé tart értékesnek, mint egy bármilyen középületet.¹⁶⁵ Ebből következően a kulturális értéket képviselő ipari objektumok megóvásának nem nagyon maradt más tereuma, mint a műemléki értékek védettségét biztosító műemlékvédelem. Mint az építészetről szóló fejezetben bemutattuk, a Kötv. nagy általánosságban nevesíti a kulturális örökség elemeit: régészeti örökség, műemléki értékek és kulturális javak. Nincs tehát külön hangsúlyozva, hogy a műemléki értékekhez mely épület-, illetve építménykategóriák tartozhatnak. Ezt a kibontást a Kötv. egyik végrehajtási rendelete végezte el, amely a védettség kezdeményezéséhez szükséges adatok körében részletezi az építmény (együttes) típusait: szakrális épület, lakóépület, középület, közlekedési építmény, ipari építmény, mezőgazdasági építmény, erődítmény, rom, temető, síremlék, történeti kert, köztéri szobor, egyéb építmény.¹⁶⁶ A rendelet legalábbis megteremti a jogi feltételeit az értéket hordozó ipari létesítmények műemlékké nyilvánításának, de természetesen nem nyújt védelmet e műtárgyak alkotóinak, tervezőinek. Ezt a szerzői jog biztosítja, de mint látni fogjuk, nem mindenre kiterjedően.

163 HOLLÓ Csaba: *Az ipari örökségvédelem problémái Magyarországon*, www.uni-miskolc.hu/~ombkeeo/ombke_1/hollocs/oroksegy.doc.

164 Miként tudna a szélesebb közönséghez eljutni a színházművészet színpadtechnika, hangtechnika, informatika, híradástechnika, műszaki kultúránk természetesnek vélt és hibátlan működésének segítése nélkül?

165 HOLLÓ i. m. (163. lj.).

166 A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet, 3. melléklet.



A dunai szénrakodó – ipari műemlék¹⁶⁷

A szerzői jog, így a szerzői jogi törvényünknek is fő célja az irodalmi, a tudományos és a művészeti alkotások védelme. Azonban e célkitűzés és szabályozási tárgy mellett a védelem kiterjed az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a rádió- és a televízió-szervezetek, a filmelőállítók, valamint az adatbázisok előállítóinak teljesítményére is (kapcsolódó jogok védelme). A hatályos Sztj. – szemben a régi Sztj.-vel – nem biztosít külön kategóriába tartozó (rokonjogi) védelmet a szerzői alkotómunkával rokon más tevékenységek eredményei, azaz az alkotásnak nem minősülő fényképek, ábrák, műszaki rajzok, tervek, térképek, szemléltető képek stb. számára.¹⁶⁸ Ha ezek a műfajtaik megfelelnek az eredetiség követelményének, akkor ezekben a kifejezési formákban is keletkezhetnek szerzői jogi védelmet élvező alkotások.

Kijelenthető tehát, hogy a műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme elsődlegesen e sajátos, mostohagyerekként kezelt műfajtaik megóvására irányuló törekvésekre vezethető vissza, élesen elhatárolva a műszaki létesítményben esetlegesen testet öltő műszaki megoldást – mint találmányt – védő kizárólagos jogtól, az iparjogvédelem körébe tartozó szabadalomtól.¹⁶⁹ Szabadalmi oltalmat az a találmány kaphat, amelyik új, feltalálói tevékeny-

167 A Prímás-sziget rejtélyes épülete, a dunai szénrakodó. *Világjáró*, 2020. szeptember 3., <https://vjm.hu/magyarország-dorog-szenbanyak-duna-primas-sziget-erdekesség>.

168 A hatályos szerzői jogi törvényünk elődje, a régi Sztj., és a végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (Vhr.) még külön kezelte az olyan sajátos műtípusokat, amelyek nem tartoztak a szerzői mű kategóriájába. Ez a védelem azonban az Sztj. hatályba lépésével megszűnt. Régi Sztj. 51. §: „(1) A fénykép, továbbá az az ábra, műszaki rajz, térkép, szemléltető kép vagy eszköz és film, amely mint tudományos vagy művészi alkotás nem esik a szerzői jogi védelem alá, védelemben részesül, ha rajta a készítő neve és a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal éve szerepel. (2) A védelem tartama a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal évét követő tizenöt év. (3) A védelem alatt álló fényképet, ábrát, műszaki rajzot, térképet, szemléltető képet vagy eszközt és filmet csak készítőjének hozzájárulásával és nevének feltüntetésével szabad felhasználni. Nincs szükség a hozzájárulásra, illetve a név feltüntetésére azokban az esetekben, amelyekben a törvény ezt a szerzői jogi védelem alatt álló mű felhasználásához sem kívánja meg.”

169 Az iparjogvédelem a műszaki megoldások, a formai kialakítások és az áruk vagy szolgáltatások megkülönböztetésére alkalmas megjelölések oltalmát szolgálja. Az iparjogvédelem köre a szabadalom, a használati mintaoltalom, a mikroelektronikai félvezető termékek topográfájának oltalma, az ipari mintaoltalom és a védjegy és a földrajzi árujelzők oltalmára terjed ki. A szabadalom a műszaki megoldást, a találmányt védő kizárólagos jog. Nem tekinthetők találmánynak, és így szabadalmi oltalomban nem részesülhetnek a felfedezések, a tudományos elvek, a matematikai módszerek vagy a szoftverek (mindezek védelmére a szerzői jog szolgál), az esztétikai alkotások (amelyeket ipari mintaoltalommal lehet védeni), a játékszabályok, az üzleti tervek vagy az információmegjelenítés.

ségen alapszik és iparilag alkalmazható. Ezek a követelmények az iparban használható, tényleges alkotói tevékenységen alapuló kreatív hozzájárulást teszik a szabadalom megszerzésének feltételévé.¹⁷⁰ Gyakran előfordul, hogy a kitalált, megálmodott műszaki megoldás a szabadalmaztatható találmánnyal szemben támasztott szigorú követelményeknek nem felel meg, mégis szükséges és méltányos lenne az egyszerűbb szerkezetre valamilyen oltalmat szerezni. Ennek a jogos feltalálói igénynek a figyelembevételével került bevezetésre a használati mintaoltalom iparjogvédelmi kategóriája.

Az iparjogvédelmi oltalmak ugyanakkor nem csak műszaki megoldásokra, találmányokra vagy használati mintákra vonatkozhatnak. Az ipari mintaoltalom a termék külső kialakítását, a formatervezői tevékenység eredményét helyezi kizárólagos oltalom alá. A formatervezés, az áruk esztétikai színvonalának emelése egyre inkább előtérbe kerülő feladat. A piacgazdaság, az egyre növekvő árubőség ugyanis azoknak a termékeknek az eladási esélyeit növeli, amelyek a jó műszaki tartalom mellett tetszetős külsővel is rendelkeznek.¹⁷¹ Ennek biztosítéka lehet a formatervezési mintaoltalom, amely termékek (azaz ipari vagy kézműipari árucikkek), illetve ezek díszítéseinek új és egyéni külső jellegzetességeit védelmezi.¹⁷² Formatervezési mintának valamely ipari vagy kézműipari árucikk egészének vagy részének a megjelenése minősül.

A szintén az iparjogvédelem oltalmi kategóriái közé tartozó védjegy olyan árujelző, amely arra szolgál, hogy segítse az áruk vagy szolgáltatások egymástól való megkülönböztetését. A védjegy elsősorban a vásárló számára nyújt segítséget az egymáshoz hasonló termékek közötti különbségtételben és választásban. Mindezeket a lehetőségeket a védjegy az áruk és a szolgáltatások megkülönböztetésére alkalmas megjelölésével látja el és ismeri el.¹⁷³ Védjegyoltalomban a grafikailag ábrázolható megjelölés részesülhet, azaz a szó vagy szóösszetétel, az ábra vagy kép, a betű vagy szám, a sík vagy térbeli alakzat, a szín vagy színösszetétel, a fényjel vagy hologram, a hang, illetve ezek kombinációja. A felsorolás kimerítő jellegű, csak az abban szereplő jelölések lehetnek védjegyek. Így például az illat oltalomban nem részesíthető.¹⁷⁴

A fentiekből is látszik, hogy az iparjogvédelem oltalmi kategóriái egyfelől a kitalált, megálmodott műszaki megoldások újszerűségét, ipari hasznosíthatóságát védik (szabadalom, használati mintaoltalom), másfelől pedig a külső kialakításának, megjelenítésének egyediségét oltalmazzák (védjegy, formatervezési mintaoltalom). Amennyiben a műszaki létesítmények egyediségét, eredetiségét a vizualitás oldaláról közelítjük meg, azt kell látnunk, hogy e művek alkotói nem az iparjogvédelem oltalmi formáit, hanem a szerzői jog eszköztárszerét vehetik igénybe. Konkrétabban a műszaki létesítmények tervei szerzői jogi védelmet élveznek az Sztj.-ben foglalt feltételek megléte esetén, megtámogatva az ennek mentén kikristályosodott két évtizedes szakértői és jogalkalmazói gyakorlattal.

170 Lásd a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény, 1. § (1) bek.-ét.

171 *Szellemi tulajdonvédelem mindenkinek*, <http://www.mie.org.hu/fuzetek/sztm.html>.

172 Lásd a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvényt.

173 A védjegy jelzi az áru minőségét, valódiságát, és ha a védjeggyel ellátott áru megőrzi a megszokott jó minőségét, értéke az idő múlásával egyre nő. Ezért a védjegy olyan iparjogvédelmi kategória, amely nemcsak meghatározott időre ad kizárólagos jogot, hanem a megszerzett védjegy oltalma bármeddig fenntartható.

174 Lásd a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 1. §-át.

4.2. A műszaki létesítmények tervei szerzői jogi védelmének határai

Az irodalmi, a művészeti és a tudományos művek szerzői jogi védelmének személyi, tárgyi és területi hatályának meghatározásánál is jogforrási kiindulópont a BUE.¹⁷⁵ Az első sarkalatos megállapításunk a BUE tekintetében, hogy az irodalmi és a művészeti műfajtak, műtípusok – nem kimerítő – felsorolásában nem nevesíti kifejezetten a műszaki létesítményeket, említi viszont a földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású terveket, vázlatot vagy plasztikai művet, amely kétségtől tág fogalom, de a tudományos vonatkozású tervek körébe vitán felül bele lehet érteni a műszaki létesítmények terveit. Ezen túlmenően az egyezmény 4. cikk *b)* pontja azt is kimondja, hogy „védettek az olyan építőművészeti művek szerzői, amelyeket az Unió egyik államában építettek, továbbá az olyan grafikai és plasztikai művek szerzői, amelyek alkotórészei az Unió egyik országában fekvő ingatlanok.” Ez a szabály azt teszi egyértelművé, hogy védelem illeti az olyan műveket is, amelyek elválaszthatatlanul kapcsolódnak valamely uniós országban fekvő ingatlanhoz (azon épületek, azon emelt építmény alkotórészei, ott felállított szobrok, emlékművek stb.).¹⁷⁶

A BUE idézett rendelkezéseiből tehát levezethető, sőt, visszakövetkeztethető a tudományos vonatkozású műszaki tervek – építészeti tervekhez hasonló – szerzői jogi védelme. A tudományos vonatkozás értelmezéséhez ugyan nem adnak fogódzót a nemzetközi egyezmények, de az építészeti analógia itt is segítségünkre van: ha egy műszaki létesítmény terve eléri az építészeti alkotások terveitől elvárt, illetve az előírt tartalmat és kidolgozottságot, akkor annak szerzői jogi védelme is megáll. Részben más, de a BUE-vel nem ellentétes megoldást alkalmaz az USA: 1990-ben fogadták el az építészeti művek szerzői jogi védelméről szóló törvényt (Architectural Works Copyright Protection Plan – AWCPA), amely az építészeti alkotásait (*physical architectural works*) két oldalról részesíti védelemben: egyfelől védi a tervezőmunka során készített építészeti terveket és magukat az épületeket, másfelől pedig az ezekhez tartozó diagramokat, maketteket és műszaki rajzokat. Az építészeti alkotást a törvény úgy definiálja, hogy az nem más, mint egy épület megtervezése bármilyen érzékelhető kifejezési módban, beleértve az épületet, az építészeti terveket vagy a rajzokat és annak valamennyi formáját, valamint a területek és elemek elrendezését és összeállítását a tervben, de nem foglalja magában az egyedi standard jellemzőket, például az ablakokat, ajtókat és egyéb épületelemeket [AWCPA, 102/A § 8. bek.]. Az USA szerzői jogi hivatala egy épület szerzői jogi védelmének feltételül szabja, hogy az emberek számára lakhatónak, illetve használhatónak kell lennie. További követelmény az épülettel szemben az állandóság (*permanent*) és az egy helyen rögzítettség (*stationary*), mint például házak, irodaépületek, múzeumok vagy stadionok esetében. Építészeti alkotásként általában nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben olyan szerkezetek, mint a mobilházak, a hidak, a gátak, a gyalogutak, a sátrak, a gépkocsik és a csónakok [AWCPA, 102. § 11/D bek. 1. pont]. A meglehetősen szigorú és a jogi oltalmat az építészeti alkotásokra szűkítő amerikai szabályozásból nem vezethető le, nem olvasható ki, sőt, kizárt a műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme.

Az Sztj – a BUE szerkezetét és fogalmi rendszerét követve – nem határozza meg sem az építészeti alkotás, sem a műszaki létesítmény fogalmát, de inkább csak az utóbbi műtípus

175 Az 1974. október 10-én az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. tvr.

176 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 8.

pontos meghatározásának a hiánya okoz problémát. Azonban vissza lehet és kell nyúlni a korábbi szerzői jogi szabályozáshoz, amely műszaki alkotásként az olyan műszaki létesítmény tervét részesítette szerzői jogi védelemben, amely „az épület fogalmi körébe nem tartozó, önálló eredeti műszaki alkotás (pl. közúti híd, vízerőmű stb.) terve, vagy valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldása” volt.¹⁷⁷ Ebből a ma már nem hatályos definícióból jól kiviláglik, hogy a régi Szjt. (méret, szerkezet és részben talán funkcionalitás tekintetében is) az épületekkel, építményekkel rokonítható műszaki alkotásként kezelte a műszaki létesítményeket.

Ezzel összefüggésben érdemes a Vhr. idézett fogalom meghatározását összevetni a 2010-től megszüntetett és az adórendszerből is kivezetett kulturális járulékkör egyes fogalmi elemeivel. A kulturális járulék olyan speciális különadó volt, amelyet bevezetésekor a Nemzeti Kulturális Alapról szóló törvény (Nkatv.)¹⁷⁸ mellékletében felsorolt – kizárólag kulturális típusú és jellegű – termékek és szolgáltatások áfa-t nem tartalmazó árbevétele (jegybevétele) után kellett megfizetni. A járulékköteles termékek és szolgáltatások köre 2001-től bővült az Nkatv. mellékletében meghatározott épületek és építmények kivitelezőit terhelő fizetési kötelezettséggel.¹⁷⁹ A járulékköteles épületek az akkori Építményjegyzék besorolásának alapulvételével kerültek meghatározásra, és meghatározott funkciójú épületek (például szállodaépületek, nagy- és kiskereskedelmi épületek, ipari épületek) mellett a következő építményekre terjedt ki: tárolók, silók és raktárak; távolsági távközlő hálózatok és műtárgyaik; helyi (települési) távközlő- és elektromos hálózatok.

Joggal feltételezhetjük, hogy az Építményjegyzékbe is felvett fenti építménykategóriák (ezek közül leginkább a második és a harmadik) minden további nélkül műszaki létesítményként is felfoghatók és értelmezhetők, következésképpen ezek tervei szerzői jogi védelem alatt állhatnak. Természetesen korábban és jelenleg is a jogalkalmazói gyakorlat döntötte és dönti el, hogy mely építmények és műtárgyak vehetők figyelembe jogi védelmet eredményező műszaki létesítményként. Mint látni fogjuk, a jogi útkeresés és kreativitás ezen a területen is szinte határtalan, és a jogosultak a műszaki eszközök, berendezések lehető legtágabb körében próbálnak igényt és jogot formálni alkotásaik védelmére.

A műszaki létesítmények jogi védelmét illetően a másik probléma, hogy míg az Szjt. az építészeti alkotások esetében nemcsak a tervre, hanem az épületre is kiterjeszti a szerzői jogot, addig műszaki létesítmény esetén kizárólag annak tervét említi. A más műfajok területén megfogalmazott kérdésekből és az azokra adott (későbbi) jogalkotási válaszokból¹⁸⁰ Barta azt a következtetést szűrte le, hogy a kodifikáció során a törvény előkészítői vagy nem voltak elég bátrak, vagy csak elkerülte a figyelmüket a szerzői jogi védelemnek a műszaki létesítmények tárgyi formájára történő kiterjesztése. Ugyanis sem a Szjt.-ben, sem a nem hivatalos minisz-

177 A szerzői jogról szóló 1969. évi III. évi törvény végrehajtására kiadott 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (Vhr.), 32. § (2) bek.

178 Lásd a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. törvényben. A járulék mértéke a 120 millió forintot elérő vagy meghaladó összértékű építményeknél a létrehozásuk bekerülési költségének 0,2%-a volt, amit a kivitelezőnek kellett megfizetni.

179 Bővebben ld. Kiss Zoltán Károly: *A kulturális tevékenységekre, valamint a médiaszolgáltatásra vonatkozó közteheresítési és jogdíjfizetési szabályok*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2017. 68.

180 Például az Szjt. 2013. április 1-jétől hatályos módosítása a szerzői jogi védelmet a jelmezre és díszletekre is kiterjesztette – és nem csak azok terveire –, tekintettel arra, hogy a jelmez és a díszletek használati célú műtárgyak, jellegüket tekintve a képzőművészeti, illetve az iparművészeti alkotásokhoz állnak közel, ezért indokolt volt védelmük azonos szintjének biztosítása a jogszabályi felsorolás pontosításával.

teri indoklásban nincs utalás arra, hogy a műszaki létesítmény mint védett jogtárgy nevesítésének elmaradása tudatos vagy öntudatlan jogalkotás eredménye. Az építészeti alkotások esetében szabályozástörténetileg is rögzös út vezetett el odáig, hogy ne csak a terv, hanem az annak alapján megvalósult építmény is védelemben részesüljön, aminek eredményeként a szerzői jogi törvény 1. § (2) bekezdés *k*) pontja kifejezetten tartalmazza, hogy a védelem tárgya az építészeti alkotás és annak terve.¹⁸¹ Ezzel szemben azt láttuk, hogy a nemzetközi egyezmények sem nyitottak utat a műszaki létesítmények szerzői jogi védelme irányába, így továbbra is a distinkció tartós fennmaradására kell berendezkednünk: magát a létesítményt csak az iparjogvédelem eszközrendszere, míg a létesítmény terveit a szerzői jog védi a rájuk vonatkozó eltérő szabályok alapján.

A jogi védelem szempontjából annak tisztázása is szükséges, hogy behatárolható-e a műszaki létesítmények köre, illetve hol húzódnak a határok a (műszaki) létesítmények és a berendezések között. Ez azért lényeges, mert nem mindegy, hogy a szerzői jogi védelem a (mű) tárgyak milyen széles körére terjed ki. Mint láttuk, a műszaki létesítmények fogalmilag és a gyakorlatban is az épületekkel azonos méretű és léptékű, csak éppen egyéb rendeltetésű tárgyakat jelentenek. A régi Sztj. és más jogszabályok kapcsolódó szabályai szerint ide tartoznak a hidak, az erőművek, az ipari létesítmények, valamint a vasút és a közút műtárgyai, de a bányászat vagy a légi közlekedés létesítményei is. Ezzel szemben a műszaki berendezések alatt egyértelműen a kisebb méretű eszközöket értjük, miközben ezekre sincs sehol egyértelmű és egzakt jogszabályi magyarázat. A legtöbb segítséget talán a számviteli törvény nyújtja, amely szerint műszaki berendezések azok a tárgyi eszközök, amelyek közvetlenül szolgálják a vállalkozási tevékenységet (pl. személygépkocsi egy taxis vállalkozásnál, vagy számítógép egy könyvelő irodában).¹⁸²

Összefoglalva, a vizuális szerzői alkotások fogalomkörébe tartozhatnak azok az épületek nem minősülő műszaki létesítmények, amelyek önálló eredeti műszaki alkotások, vagy valamely ipari üzem vagy üzemszám teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldásai. Ezt erősíti, hogy az Sztj. X. fejezete együtt tárgyalja az építészeti alkotások, műszaki létesítmények sajátos jogi kérdéseit a képzőművészeti alkotásokkal. A szerzői jog a tudományos és a művészeti alkotásokat egyaránt védelemben részesíti, amiből úgy tűnhet, hogy az építészeti alkotást kizárólag művészeti alkotásnak tekinti a törvény, annak tudományos dimenzióiról megfeledkezve. Valójában itt arról van szó, hogy az építészeti alkotásokra és a műszaki létesítmények terveire a szerzői jog a képzőművészeti alkotások irányából közelített, és ez a megközelítésmód nyomja rá a bélyegét a szabályozásra.¹⁸³ Ezt az értelmezést erősíti az építmény jellegű műszaki létesítmények megkülönböztetett kezelése, egyfajta műalkotásként való felfogása.

Ugyanakkor a mai napig jogértelmezési és jogalkalmazási zavart okoz, hogy az Sztj. az építészeti alkotások esetében mind a tervre, mind magára az épületekre kiterjeszti a szerzői jogi védelmet, míg műszaki létesítmény esetén kizárólag annak tervét védi. A fogalmi bizonytalanságok pedig további kérdéseket vethetnek fel, például hogy az Sztj. alapján a Megyeri híd építészeti alkotás-e, vagy műszaki létesítmény. Ha építészeti alkotás, akkor értelemszerűen az

181 BARTA Judit: Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon. *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies*, 2017/2. 232.

182 Lásd a számvitelről szóló 2000. évi C. törvény, 26. § (1) bek.-ét.

183 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 247.

alkotás tárgyi megjelenése és a terve is védett jogtárgy. Amennyiben – a régi Sztj. szemléletéhez hasonlóan – kizárólag műszaki létesítmény, kérdés, hogy kifejezett törvényi rendelkezés hiányában magára az építményre kiterjed-e a szerzői jogi védelem. Ennek azért van jelentősége, mert napjainkban megnőtt a minőségi épített környezet iránti igény, amelynek több eredője van; egyes műszaki létesítményeket olyan szintre emelt, hogy azok a funkcionalitást messze meghaladva nemcsak tudományos, hanem akár képzőművészeti alkotásoknak is tekinthetők. Hiába azonban a törvény generálklauzulájában megfogalmazott általános védelem, ha a joggyakorlat többnyire a tételesen meghatározott, szűkebben vett oltalmat fogadja el.¹⁸⁴



Megyeri híd (tervezők: Benczúr László, Hunyadi Mátyás, Weber József)¹⁸⁵

Az építészeti alkotás és a műszaki létesítmény elhatárolása mellett a másik nyitott kérdés a műszaki létesítmények szűkebb vagy tágabb körű értelmezése, vagyis annak eldöntése, hogy csak az építmény típusú és méretű, vagy a kisebb, műszaki eszköznek, berendezésnek minősülő műtárgyak terveit is megilleti-e a szerzői jogi védelem. Még hangsúlyosabban vetődnek fel ezek a dilemmák, ha az SZJSZT konkrét műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme tárgyában született szakvéleményeit vesszük górcső alá.

4.3. Műszaki létesítmények terveinek felhasználása

4.3.1. Szállító láncpálya terveinek engedély nélküli felhasználása

A televíziókáva-festősort szállító láncpálya eredeti tervei, illetve annak alapján megvalósított berendezés engedély nélküli felhasználása ügyében készült szakértői vélemény szerint a festősorláncpálya általában fogalmilag az Sztj. 1. § (2) bekezdés *l)* pontjában említett „műszaki létesítmény” műtípus alá sorolható be, amennyiben az „valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldása.” Az eljáró tanács véleménye szerint

¹⁸⁴ BARTA i. m. (181. lj.) 233.

¹⁸⁵ <https://www.utiber.hu/megyeri-hid-2/#gallery-2>.

az ebbe a fogalmi körbe tartozó műszaki létesítmények terve akkor áll szerzői jogi oltalom alatt, ha a létesítmény tervében foglalt megoldások egyéni-eredeti jelleget kölcsönöznek a létesítménynek.

A Testületnek megküldött iratanyag hiányosságai miatt a szakvélemény nem tudott érdemi megállapítást tenni a tekintetben, hogy az eredeti – a felperes által készített – tervek alapján került-e sor a vitatott utólagos kivitelezésekre, így azt sem lehetett megválaszolni, hogy az eredeti tervek nélkül az alperes által készített berendezések úgy jöttek volna-e létre, ahogyan a kivitelezésük megtörtént. Az eljáró tanács álláspontja szerint az alperes kft. szerzőtársi minősége nem volt megállapítható, mivel „közreműködésük nem a terv elkészítésében, hanem a kivitelezés során jelentkezett, és ennek a közreműködésnek (amely anyagvizsgálatban, az egyes gyakorlati megoldások tekintetében pedig ötletadásban merült ki) az eredménye az érintett felek előadása szerint az eredeti terven nem került átvezetésre.” Az eljáró tanács megjegyezte továbbá, hogy a gyakorlatban az esetek többségében a műszaki létesítmények kivitelezése során egyes részletekben szükségképpen eltérnek a tervektől. Ha ezek az eltérések jelentősek, erről esetenként külön ún. megvalósulási dokumentáció is készülhet (SZJSZT 04/2005).

4.3.2. Antennatartó torony műszaki terveinek jogosulatlan megváltoztatása

A jogalkalmazó számára feltehetően könnyebb volt a tényállás tisztázása és a bizonyítás a felperes korábbi eredeti terveinek és egy kft. megbízása alapján készült, Vonyarcvashegy, Gyenesdiás, Cserénfa és Káptalanfüred állomás tervdokumentációjában szereplő tervlapok összehasonlítása során. Az ügyben szakértőnek kirendelt Testületnek arra a kérdésre kellett választ adnia, hogy megállapítható-e bármelyik tervdokumentáció esetében, hogy a felperes által készített tervet megváltoztatták, és azt illesztették a tervdokumentációba. Az eset megítélését elősegíthette az is, hogy a felperes az általa készített tervekre vonatkozóan rendelkezett az ARTISJUS műbejelentési tanúsítványával.¹⁸⁶

Az eljáró tanács a felperes által megadott összehasonlító tervjegyzékek alapján megállapította, hogy szerepelnek olyan tervlapok a kft. megbízása alapján készült állomások terveiben, amelyek a felperes korábbi tervei. Megállapította azt is, hogy a felperes által készített korábbi hasonló tervek megváltoztatására került sor Vonyarcvashegy és Cserénfa kiviteli tervdokumentációjánál, és a megváltoztatott terveket csatolták be a kft. kiviteli tervdokumentációiba. A szakértői vélemény kitért arra is, hogy a műszaki létesítmény terveinek megváltoztatásával kapcsolatban a személyiségi jogok szempontjából az Szjt. 67. § (1) bekezdésének speciális rendelkezéseit kell alkalmazni, ami szerint a mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja. Vonyarcvashegy kiviteli terveinél a felperes helyszínre készített terveinek teljes átvétele történt a felperes nevének feltüntetésével, valamint a felperes korábbi hasonló terveinek (Devecser) adaptációjával. Azonban az átvétel során a felperes terveinek olyan mértékű jogosulatlan megváltoztatása nem történt, amely a torony külső megjelenését vagy rendeltetésszerű használatát befolyásolná. Az eljáró tanács azt is nyomatékosította, hogy az Szjt. 12. §-a

¹⁸⁶ A tanúsítvány a szerzőség bizonyítására, valamint a műpéldány azonosíthatóságának elősegítésére szolgál, szerzői jogot azonban nem keletkeztet.

alapján a szerzőt megilleti az a jog, hogy művén szerzőként feltüntessék, sőt a szerzőt a mű részletének átvétele esetén is meg kell jelölni – ez sem történt meg a kft. megbízása alapján készült állomások terveinél.

A szakvélemény megállapította, hogy az antennatartó torony általános terveinek műbejelentési tanúsítványán egy bt. mint alvállalkozó, a felperes pedig mint tervező került feltüntetésre, amelyből egyértelműen megállapítható, hogy a szerző (tervező) készítette a terveket. A felperes által előadottak, miszerint a bt. neve alatt készítette a tervdokumentációkat, oly szempontból vizsgálendő, hogy a szerző és a társaság között létrejött-e felhasználási (jogát ruházási) szerződés, amely annak előfeltétele, hogy a gazdasági társaság rendelkezzen azzal a joggal, amelyet a felhasználónak átengedhet. A peres eljárást a szerző magánszemélyként indította, és mint szerző tartott igényt a keresetében előadott polgári jogi igényekre. Megjegyzendő végül, hogy a bíróság nem kérdezett rá, így az SZJSZT nem is vizsgálta a jogsértéssel okozott vagyoni hátrány lehetséges mértékét, összegét (SZJSZT24/2006).

4.3.3. Ipari beruházásokhoz készített tanulmánytervek jogosulatlan felhasználása

Műszaki létesítmények terveinek elkészítése és felhasználása tárgyában megkötött szerződések gyakran előforduló hibája, hogy a felek pontatlanul vagy nem minden részletre kiterjedően határozzák meg a teljesítendő feladatot, az elkészítendő mű jellegét, paramétereit vagy az átadásra kerülő felhasználási módozatok körét, terjedelmét. Ilyen esetekben sokszor az sem megállapítható, hogy milyen szolgáltatásra vonatkozik a szerződés, az átadott tervdokumentáció jogi oltalom alatt áll-e, és ha igen, milyen jellegű ez az oltalom (szerzői jogi, *know-how* vagy egyéb nem nevesített szellemi alkotás). Ékes példája ennek az a magánmegkeresés alapján született szakértői vélemény, amelyben az SZJSZT feladata olaj-, gáz- és vegyipari beruházások, CH-vezeték megépítésének céljaira készített tanulmánytervekre kötött tervezési szerződések értelmezése volt (SZJSZT 30/2006). A megkereső azt sérelmezte, hogy a megrendelő a tanulmánytervek alapján meghozott beruházói döntésnek megfelelően kiírt közbeszerzési eljárás nyertesének átadta a terveket megvalósításra, és a nyertes ajánlattevő azok felhasználásával készítette el a megvalósításhoz szükséges engedélyezési és kiviteli terveket. Álláspontja szerint a tervek továbbadását és harmadik személy által történő felhasználását a szerződés vonatkozó rendelkezése kizárta.¹⁸⁷

Az adott tényállás minősítése szempontjából irányadók az akkor hatályos Ptk. tervezési és – utaló szabályként – kutatási szerződésre vonatkozó szabályai.¹⁸⁸ A tervezési szerződés alapján szolgáltatott tanulmányterv felhasználására vonatkozó elsődleges jogszabályi rendelkezések értelmében „[a] megrendelő a tervet csak a szerződésben meghatározott célra és esetben használhatja fel, nyilvánosságra nem hozhatja.”¹⁸⁹ A kutatási szerződés kógens szabályai közül

187 A szerződés inkriminált pontja: „A Felek megállapodnak, hogy a szerződésekkel kapcsolatban rendelkezésre bocsátott jogi oltalomban részesülő tervezői szolgáltatást a Megrendelő csak a jelen szerződésben meghatározott célra, a beruházás döntéshozatalhoz, a döntéshozók körében használhatja fel, más célra nem adja tovább. E szabálytól a Felek csak közös megegyezéssel térhetnek el.”

188 A Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi V. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.), 408–410. §, 412. § (3) bek.

189 Régi Ptk., 409. §.

a rendelkezésre bocsátott szellemi alkotások rendelkezési jogára vonatkozó szabályok bírnak kiemelt jelentőséggel.¹⁹⁰

A konkrét tervek szerzői jogi védelme tekintetében az ügyben eljáró tanács véleménye szerint is az említett „tervek”, „tanulmánytervek” általában fogalmilag az Szjt. 1. § (2) bekezdés l) pontjában említett „műszaki létesítmény” műtípus alá sorolhatók be, amennyiben azok „valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldása[i].” A fenti fogalmi körbe tartozó műszaki létesítmények terve akkor áll szerzői jogi oltalom alatt, ha az abban foglalt megoldások egyéni-eredeti jelleget kölcsönöznek a létesítménynek. Ezt csak a tervek egyedi vizsgálatával lehet feltárni. Figyelembe kell venni azt is, hogy a tervek készítője mennyiben épített a megrendelő által átadott dokumentációra. A szakvélemény azonban azt sem zárta ki, hogy a megkeresésben említett tanulmánytervek nem tartoznak a műszaki létesítmény terve fogalomkörbe. Ez esetben sem kizárható, hogy szakirodalmi műként (egyéni-eredeti jelleget hordozó szaktanulmányként) álljanak a szerzői jogi törvény oltalma alatt.

Az SZJSZT-nek feltett kérdések megválaszolását megnehezítette a nem teljes terjedelemben megküldött szerződés pontatlan, hiányos volta, és leginkább az, hogy az a megkeresésben végig hivatkozott „tanulmánytervek” helyett „jogi oltalomban részesülő tervezői szolgáltatást” említ. Így az sem volt egyértelműen tisztázható, hogy az átadott tanulmányterv jogi oltalom alatt áll-e, és ha igen, milyen jellegű ez az oltalom (szerzői jogi, *know-how* vagy egyéb nem nevesített szellemi alkotás). Az pedig végképp nem volt megállapítható, hogy milyen jellegű megrendelői felhasználásokra tekintettel vállalta a megbízó a szolgáltatás nyújtását, továbbá nem volt pontosan értelmezhető a felhasználási jogok címzettje sem (a szerződésben döntéshozóként nevesített személyi vagy szervezeti kör kiléte). Mindezen hiányosságok miatt az eljáró tanács több kérdésben is csak következtetésekre alapozva és feltételesen tudott véleményt alkotni. Mindezen fenntartások alapján a Testület megállapítása szerint a megvizsgált tanulmánytervek (akár mint műszaki létesítmény tervei, akár mint szakirodalmi művek, akár mint egyik kategóriába sem tartozó szellemi alkotások) csak a beruházásról szóló döntés meghozatalához használhatók fel, csak a megrendelő (beruházó) által, azok harmadik személyek rendelkezésére nem bocsáthatók. Ezt a szerződéses kikötést tehát megsértette a beruházó azzal, hogy a tervekre vonatkozóan harmadik személynek (például a közbeszerzési eljárásban nyertes ajánlattévőnek) felhasználási jogot engedett.

Az eljáró tanács fenti megállapítása érvényes arra az esetre is, ha a vizsgált „tanulmánytervek” mint műszaki létesítmények tervei vagy mint szakirodalmi művek állnak szerzői jogi oltalom alatt. Ezekben az esetekben ugyanis megáll az Szjt. egyik főszabálya, amely szerint a szerzői jogi oltalom alatt álló mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználásához felhasználási szerződéssel engedélyt kell kérni [Szjt., 16. § (1) bek.]. Továbbá a (rég) Ptk.-hoz képest speciális rendelkezésként irányadó az Szjt. felhasználási szerződésekre vonatkozó egyik lényeges szabálya

190 Régi Ptk., 412. § (3) bek.: „A szerződéssel kapcsolatban rendelkezésre bocsátott, jogi oltalomban részesíthető szellemi alkotások tekintetében a) ha a megrendelő a rendelkezés jogát kiköti, a vállalkozó a szellemi alkotást csak saját belső tevékenységéhez használhatja fel, nyilvánosságra nem hozhatja, harmadik személlyel nem közölheti; ilyen esetben a szellemi alkotással a megrendelő szabadon rendelkezik; b) ha a megrendelő a rendelkezés jogát nem köti ki, a szellemi alkotást csak saját üzemi tevékenysége körében használhatja fel, nyilvánosságra nem hozhatja, harmadik személlyel nem közölheti; ilyen esetben a szellemi alkotással a vállalkozó szabadon rendelkezik.”

is: ha a szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni [Szjt., 42. § (3) bek.].

Végül a szakértői vélemény külön kitért arra, ha a szerződés lehetséges szolgáltatási tárgya szaktanulmány, amely esetben a szerzői jogi védelem csak a tanulmány mint szakirodalmi mű felhasználásával (praktikusan többszörözésével) szemben nyújt oltalmat. Ha egy szerződés keretében tervek kerülnek átadásra, akkor a szerzői jogi oltalom alapján nem csupán annak többszörözése, de engedélyezési vagy kiviteli tervvé történő átalakítása, továbbfejlesztése is engedélyköteles (Szjt. 29. §). Ezekben a művekben belefoglalva vagy akár önállóan is átadásra kerülhetnek vagyoni értékű gazdasági, műszaki és szervezési ismeretek, tapasztalatok, amelyeket a (rég) Ptk. oltalomban részesített mint *know-how* oltalom vagy a 86. § (4) bekezdés szerinti – az új Ptk.-ba már át nem vett – „mögöttes oltalom”. Ez esetben a szerződésnek kell megfogalmaznia az engedélyezett felhasználás módját és mértékét, és célszerű kikötni a *know-how* oltalom alatt álló információ felhasználási körön kívüli közlésének, nyilvánosságra hozatalának tilalmát is. A szerződés céljának és a felhasználási kör terjedelmének meghatározásánál érdemes a szerződésben tisztázni, hogy a szolgáltatott (átadott) anyagok, dokumentációk mennyiben használhatók fel a döntéshozatalhoz szükséges közbeszerzési eljárások kiírásánál, illetve a szerződés céljának megvalósításához szükséges egyéb eljárások kapcsán.

E szakvélemény jelentőségét az adja, hogy a tanulmányterveket nemcsak olyan minőségben vizsgálja, mint az Szjt. szerint védelem alatt álló műszaki létesítmény terve, hanem úgy is, mint szakirodalmi mű vagy mint egyik kategóriába sem tartozó szellemi alkotás (Ptk. által oltalomban részesített *know-how*). Ez a megközelítés rámutat arra, hogy milyen fontos a műszaki létesítmények terveire vonatkozó felhasználási szerződések legvitatottabb tartalmi elemeit, az elkészítendő mű leírását, az átadásra kerülő felhasználási módozatok körét, terjedelmét és átruházhatóságát egzaktan és minden részletre kiterjedően megfogalmazni.

4.3.4. Gokartpályarajz engedély nélküli átadása

Egy rendőrhatalósági kirendelésben a feltett kérdések elsősorban annak megállapítására irányultak, hogy egy tervezési szerződés keretében készített pályarajz harmadik személynek történő átadásával felmerült-e bűncselekmény megalapozott gyanúja az ügyben szereplő bármely cég vagy személy vonatkozásában.¹⁹¹ Az eljáró tanács álláspontja szerint a tervező (vállalkozó) és a megbízó kft. között létrejött tervezői szerződés alapján készült beruházási programterv részét képező pályarajzolat – a közbenső átkötések és a pályakörnyezet feltüntetésének esetleges hiánya esetén is – önmagában is védett szerzői alkotás. A pályarajz megtervezése során nem csak egy pályarajz kialakítása volt lehetséges, a többféle lehetséges mód közül pedig a tervezők határozták meg a programtervben szereplő végleges változatot. Bár a szakmai biztonsági előírások a pályarajz tervezését bizonyos mértékben determinálták, ezek összességében nem állítottak olyan korlátot a tervezők elé, amely miatt az elkészült pályarajz pusztán egy egyszerű, szellemi alkotótevékenység híján készült teljesítménynek minősülhetne. A pályarajz kialakítása önálló tervezői döntések sorát igényelte, ezért annak egyedisége, eredetisége és ebből következően azon a szerzői jogi védelem fennállása egyértelműen megállapítható.

¹⁹¹ Az akkor hatályos, a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, 329/A §-a.

Azzal kapcsolatban, hogy megfelel-e a pályarajz harmadik személynek történő átadása a Btk. szerinti jogsérelem megvalósulásához szükséges szerzői jogi elemnek, az ügyben készült első szakértői vélemény általánosságban annyit mondott, hogy a szerzői jogok megsértésére bármilyen szerzői vagyoni jog megsértése alapot adhat. Ezt a megállapítást az eljáró tanács azzal árnyalta, hogy „maga a pályarajz esetleges átadása azonban nem a szerző engedélyéhez kötött felhasználási cselekmény, hanem a műpéldány tulajdonjogával rendelkező tervező(k) vagy vállalkozó a polgári jog általános szabályaiból eredő dologi jogi, a szerzői jogi védelem alá eső dokumentációrészek műpéldányaira vonatkozó rendelkezési jogának gyakorlása.” Nem lehetett kizárni azonban, hogy az átadott pályarajz a későbbiekben szerzői jogi szempontból is minősíthető felhasználás – köztük például átdolgozás – alapjául szolgált. Ennek megállapítása és bizonyítása viszont nem az SZJSZT, hanem a büntetőeljárást megindító bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság feladata (SZJSZT 31/2006).

A jogszerzés módjának ismerete hiányában a Testület az egy évvel később e tárgyban született újabb szakértői véleményében sem tudott konkrétabb válaszokat adni,¹⁹² így csak azt rögzítette, hogy ha a vállalkozó rendelkezett a pályarajz feletti rendelkezési joggal, akkor a harmadik személynek történő átadására a felek közötti szerződés rendelkezései irányadók. Továbbment viszont az újabb szakvélemény a pályarajz esetleges átdolgozása kérdésének vizsgálatában:

A két pályarajz összevetése alapján az eljáró tanács azt állapította meg, hogy a második pályarajz az első pályavonalhoz képest több olyan módosítást is tartalmaz, amelyek jórészt már a pályarajzolat körét meghaladó, kivitelezhető tervfázis elérését célozzák. A második pályarajzolat kialakítása során azonban az első pályavonal tervei szolgáltak alapul, így a második pályarajz az első pályarajzon alapul, szerzői jogi értelemben átdolgozásnak tekinthető. Az átdolgozásra irányuló felhasználási engedélyt, amennyiben a pályarajzzal kapcsolatos vagyoni jogok gyakorlására a vállalkozó jogosult, a vállalkozótól kellett volna megszerezni.

Tekintettel tehát arra, hogy a tervezési szerződés az átdolgozásra nem adott engedélyt, a vállalkozó felhasználása jogosulatlan volt, és az átdolgozás jogsértőnek minősült, kivéve, ha a vállalkozó az átdolgozásra egy esetleges másik megállapodásban engedélyt szerzett (SZJSZT 12/2007).

4.3.5. Szennyvíztisztító és szennyvízelvezetés kivitelezési munkáira vonatkozó tervdokumentációk összehasonlítása

A bíróság annak megállapítását kérte a Testülettől, hogy a Gyöngyös Város szennyvíztisztító telepének bővítésére vonatkozó, illetőleg a Mátrafüred és Gyöngyös délkeleti városrész szennyvízelvezetésének kivitelezési munkáira vonatkozó, és a kivitelezés során felhasznált alperesi tervdokumentációk a felperes által készített engedélyezési, vízjogi létesítési illetőleg tender tervdokumentációk átdolgozásával jöttek-e létre. A Testület ebben az ügyben is rögzítette,

¹⁹² Munkaszerződést, felhasználási szerződést vagy egyéb, a jogszerzés módját tanúsító dokumentációt a Testületnek megküldött második körös iratanyag sem tartalmazott.

hogyan a dokumentáció az Szjt. 1. § (2) bekezdés *l)* pontjában külön is nevesített műszaki létesítmény tervének minősül, amely a jogvédelem fennálláshoz szükséges egyéni-eredeti jelleg követelményének is megfelel. A felperesi tervdokumentáció nem csupán egészében áll a szerzői jog védelme alatt, annak egyes részei egyéni-eredeti jellegüknel fogva önmagukban is a védelem tárgyai (tipikusan ezek az egyes tervek, illetve az azokhoz kapcsolódó műszaki leírás).

A tervdokumentáció egyes terveinek vonatkozásában az eljáró tanács helyszínrajzok és egyes fontosabb műtárgyak (utóülepítő, fertőtlenítő, iszaprohasztó) felperesi és alperesi terveinek összevetése alapján megállapította, hogy az alperesi tervek sem a felperesi tervek szolgái másolatának, sem azok átdolgozásának nem tekinthetők.¹⁹³ Más szempontból, a helyszínrajzok és az egyes műtárgyak tervei esetében is, a felperesi és az alperesi tervek között fennálló esetleges hasonlóságok a műszaki létesítmény általános rendeltetéséből, a vonatkozó hatósági előírásokból és egyéb szabályokból adódnak, ezért e hasonlóságok nem hordozzák a szerzői jogi védelem feltételeként szükséges egyéni-eredeti jellegét. Összességében tehát az egyes tervek között fennálló nagymértékű különbség a felperesi tervezéstől elkülönült, önálló tervezési folyamatot feltételez az alperes részéről.

A tervdokumentáció terveihez kapcsolódó műszaki leírások összevetése ugyancsak alátámasztotta azt az álláspontot, hogy az alperesi tervdokumentáció – egészében és részletei vonatkozásában is – önálló, a felperesi tervdokumentációtól elkülönült alkotásnak tekintendő. E leírások kapcsán az eljáró tanács kiemelte, hogy bár az alperesi műszaki leírás tartalmaz utalásokat a felperesi leírásra, illetve egyes helyeken adatokat is átvész abból, mégsem tekinthető szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak, mivel ezek a tartalmi elemek önmagukban nem állnak a szerzői jog védelme alatt. A műszaki megoldást, tartalmat ugyanis a szerzői jog nem védi, a védelem mindössze a tartalom formájára, annak „megszerkesztésére” terjed ki.

A felperesi engedélyezési- és tenderterv megalkotásának célja elsődlegesen a közbeszerzési eljárásban történő hasznosítás volt. Ezek a tervek (különösen az egyes helyszínrajzok) részletességükben megközelítik, illetve bizonyos esetekben elérik az alperesi, azonos tárgykörben készült engedélyezési tervek kidolgozottságának mértékét. Tekintettel arra, hogy az alperesi engedélyezési és kiviteli tervek között nem fedezhető fel lényegi különbség, nem zárható ki, hogy a felperesi engedélyezési és tenderterv a kiviteli terv követelményeinek – esetlegesen csekély számú, technikai jellegű módosítás, kiegészítés hozzáadásával – szintén megfelelt volna.

Az eljáró tanács e kérdésre adott válasza kapcsán megjegyezte, hogy a gyakorlatban az engedélyezési tervek alapján kidolgozott kiviteli tervek – értelemszerűen – nem tekinthetők szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak, ugyanis a kiviteli terv készítése során az engedélyezési tervben rögzített fő paraméterektől érdemben nem lehet eltérni. A kiviteli terv csakis a szerzői jogi szempontból érdeminek tekinthető „alkotó” tervezési szakasz lezárását követően készül, készülhet el, és már a megvalósítás szakaszába esőnek tekintendő. A kiviteli terv célja az engedélyezési tervben meghatározott paraméterekkel és műszaki tartalommal dokumentált, tervezett létesítmény kivitelezési munkálataihoz szükséges műszaki-technikai kiegészítések és technológiai eljárások, valamint a szükséges gyártmánytervek, konszignációk kimunkálása. A kiviteli tervek készítése során az engedélyezési tervtől eltérni csak az engedélyezési terv tervezőjének (szerzőjének) hozzájárulásával lehet (SZJSZT 24/2007).

193 A helyszínrajzok esetében az eredeti állapothoz képest újonnan tervezett műtárgyak elhelyezkedése, egyes esetekben pedig azok mérete és kapacitása is olyan nagyfokú eltérést mutat a felperesi és az alperesi tervekben, amely alapján az alperesi helyszínrajz a felperesitől független, új, önálló alkotásnak tekinthető.

4.3.6. Hírközlési hálózat szerzői jogi védelme

Egy rendőrségi megkeresésben az alapkérdés elsősorban egy hírközlési hálózat engedélyezéséhez és kivitelezéséhez szükséges engedélyezési tervek, egyéb dokumentációk körének meghatározása, ebből eredően pedig annak megállapítása volt, hogy a tervező által készített engedélyezési terv alkalmas-e egy hírközlési hálózat kivitelezésére, és ha nem, milyen további tervek, dokumentumok szükségesek hozzá. Mivel egy hírközlési hálózat tervének egyéni, eredeti jellege és ebből következően annak szerzői jogi védelme kérdésében csak a hírközlési hálózat építésére vonatkozó jogszabályrendszer és műszaki követelmények előzetes ismeretében lehetett állást foglalni, az ügyben hírközlési szakértő külső szakértőként való bevonására került sor.

Az egyéniségre, eredetiségre vonatkozó követelmények teljesülésének vizsgálatánál az eljáró tanács először arra a kérdésre kereste a választ, hogy a hírközlési hálózatok tervét milyen mértékben határozzák meg a tervezés során alkalmazandó szabályok,¹⁹⁴ illetve műszaki és egyéb (például földrajzi) körülmények.¹⁹⁵ Tekintettel arra, hogy egy hírközlési hálózat engedélyezési tervdokumentációja nem egy dokumentum, hanem dokumentumok, rajzok és mellékletek összessége, a dokumentáció egyes elemeinek szerzői jogi védelme elkülönítetten vizsgálendő. A dokumentáció egyes elemeit eltérő mértékben határozzák meg a fent említett követelmények és körülmények. A külső szakértő szakvéleménye szerint a „nyomvonal mint szűkös erőforrás adott, az építető a tervezett szolgáltatások vonatkozásában ír elő követelményeket a tervezőnek, a jogszabályok behatárolják a tervek tartalmát, ezen határokon belül azonban a tervező kreativitása sok esetben tetten érhető.” Az eljáró tanács véleménye szerint tehát „önmagában az a tény, hogy a tervezői kreativitás a terv elkészítése során megjelenhet, a konkrét terv ismeretében megállapíthatóvá teszi a tervek szerzői jogi védelmét (SZJSZT 22/2008/1).

Ugyanakkor a terv részét képező, a megkereső hatóság által „általános leírásoknak” nevezett részek megítélése a fentiekől részben eltér, mivel azok vonatkozásában a tervező munkáját kevesebb szabály köti meg. Bár az említett leíró részek alapvető tartalmát a jogszabályok meghatározzák, azok megformálása vonatkozásában a tervező nagyobb szabadságot élvez. A szerzői jog alapvető szabálya, hogy a művek nem a tartalmuk, hanem az egyedi megformálásuk alapján részesülhetnek szerzői jogi védelemben, hiszen az oltalom feltétele mindig a kifejezés, és nem a kifejezéssel közölt tartalom egyénisége, eredetisége. A tartalom ugyanakkor természetesen visszahat a kifejezés módjára, formájára is, ebből következően egészen más szempontok alapján kell megítélni egy művészeti alkotásnál és egy funkcionális műnél az egyéniség, eredetiség szempontját. A műszaki létesítmények tervdokumentációjában szereplő általános leíró részek esetén az oltalom szintjét alacsonyabban vonták meg. Az SZJSZT

194 Leginkább jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a Nemzeti Hírközlési Hatóság előírásai, a Magyar Mérnöki Kamara szabályzatai vagy az alkalmazandó szabványok.

195 Ennek azért volt jelentősége, mert ha az említett követelmények és körülmények, a megrendelő által meghatározott műszaki paraméterek, illetve a hírközlési hálózat kötött funkcionalitása a hírközlési hálózat tervét teljes egészében vagy túlnyomórészt meghatározzák, akkor az alkotói kreatitásnak nem marad olyan tere, amely megalapozhatná a hírközlési hálózat mint műszaki alkotás tervének szerzői jogi oltalmát. Ebben az esetben a vita tárgyául szolgáló terv egyedi, konkrét vizsgálatára már nincs, illetve nem lett volna szükség. Ha azonban az említett követelmények és körülmények csak kisebb mértékben határozzák meg a hírközlési hálózat tervét, akkor szükséges a szerzői jogi oltalom feltételül szabott egyéni, eredeti tervelemek konkrét vizsgálata is.

szakvéleménye szerint ebből az következik, hogy „a tervhez tartozó általános, leíró jellegű részek akkor is oltalom alatt állnak, ha azok tartalmilag minden tervben megtalálhatók, vagy ha azok tartalmát az alkalmazandó jogszabályok lényegében determinálják. Nem részesül azonban oltalomban a leíró rész, ha az csupán a fent már említett szabályrendszernek vagy más terv hasonló részének szolgai másolatából áll” (SZJSZT 22/2008).

4.3.7. Transzformátorolaj-keringtető szivattyú terveinek szerzői jogi védelme

A szerzői jogi védelem megbicsaklásának lehettünk szemtanúi abban az ügyben, amelynek előzményeként a felperes transzformátorolaj-keringtető szivattyúkat gyártott és adott el egy transzformátorhűtőket gyártó cégnek (alperes). Ezeknek a szivattyúknak a rajzait, terveit az együttműködés keretében a felperes átadta az alperesnek, amely cég a felek együttműködésének megszűnését követően továbbra is gyártotta és értékesítette a szivattyúkat transzformátorhűtő rendszerei részeként. A felperes meggyőződése szerint engedélye nélkül használták fel a terveit, és ezzel megsértették a szerzői jogait. Álláspontja szerint a rajzok egyéni és eredeti jellegét szellemi alkotói tevékenysége alapozta meg. Az alperesi oldal természetesen vitatta a felperesi rajzok egyéni-eredeti jellegét, másfelől azt állította, hogy a szivattyúit saját tervei alapján gyártotta, amelyeket egyik alkalmazottja alkotott meg a felperesi rajzoktól függetlenül.

Az SZJSZT ügyben eljáró tanácsa abból indult ki, hogy „egy transzformátorolaj-szivattyú terve, mint műszaki létesítmény terve, lehet szerzői mű, amennyiben megfelel a szerzői jogi védelem Sztj.-ben meghatározott feltételeinek és az SZJSZT töretlen gyakorlatának.”¹⁹⁶ Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer nem lehet a szerzői jogi védelem tárgya, a „terv előkészítése során megjelenő műszaki gondolatok, elképzelések szerzői műnek nem minősülnek, ha az ötlet szintjét nem haladják meg” (BDT2006/1499.) „[M]űszaki létesítmények terve abban az esetben áll szerzői jogi védelem alatt, ha a létesítmény tervében foglalt megoldások egyéni-eredeti jelleget kölcsönöznek a létesítménynek” (SZJSZT 30/2006). Az ügy tárgyát képező transzformátorolaj-szivattyú terve tehát akkor áll szerzői jogi védelem alatt, ha a fenti kritériumok alapján egyéni, eredeti jelleggel rendelkezik.

Nem állhatnak szerzői jogi védelem alatt senki javára azok a teljesítmények, amelyek mindenki számára szabadon hozzáférhetők, a különböző szakmai, technikai előírások, elvárások, általános kritériumoknak megfelelő alkotóelemek, sablonok. Ezek ugyanis – még ha esetleg eredetileg valakinek az egyéni-eredeti szellemi tevékenységéből is fakadtak – mára általános standardokká váltak, ami nem indokolja ezek monopolizálását (SZJSZT 23/2010). Ugyanakkor az sem zárható ki, hogy nagyon hasonló művek önálló védelmet élvezzenek, ha azok megalkotása önállóan történt, és az egyes művek tekintetében külön-külön megállapítható a védelem feltételeinek való megfelelés. Ahogy arra a szakvélemény nagyon helyesen rámutat, az „eredetiségnek a szerző rendelkezésére álló lehetőségei – korlátai – műfajonként változnak” (SZJSZT 39/2001).

¹⁹⁶ Az SZJSZT iránymutató álláspontja szerint szerzői műnek minősülhet az „olyan szellemi alkotás, amely egyéni abban az értelemben, hogy az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, s ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat, és amely eredeti abban az értelemben, hogy az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata” (SZJSZT 38/2003).

A mű formájának egyik feladata a külvilág számára való érzékelhetőség, megjelenés biztosítása és a mű azonosításának lehetővé tétele. Nyilván másként jelentkezik az eredetiség egy tervezőnél, mint egy festőnél. A tervezőnek a fizikai törvények és építészeti előírások szűkebb mozgási teret engednek, mint a képzőművészeti alkotásokat létrehozó szerzőnek. Minél kisebb egy szerző mozgásteret, annál valószínűbb, hogy a két szerző egymástól függetlenül is ugyanazt a kifejezőmódot választja. Tehát ha két szerző egy műszaki létesítmény megvalósításához egymástól függetlenül ugyanazt a kifejezőmódot választja, akkor az valószínűsíthetően azért van így, mert a funkcionális determináltság miatt a lehetséges kifejezőmódok olyan csekély eltérést tudnak csak felmutatni, ami a kifejezés egyéni, eredeti jellegét kizárja. (SZJSZT 38/2001)

Ez a részletes, ha úgy tetszik, műfajelméleti eszmefuttatás elkerülhetetlen volt annak szakértői megállapításához, hogy az ügyben szereplő tervdokumentumokon látható csigaház alak szokásos kialakításnak számít, annak tervdokumentum szerzői jogi értelemben nem egyéni, eredeti.¹⁹⁷ Mindezek alapján az eljáró tanács megállapította, hogy:

a felperes szivattyúi viszonylag egyszerű és hagyományos felépítésű szerkezetek, vagyis kidolgozásuk a tervek készítésének időpontjában egyszerű mérnöki feladat volt a szaktudományban ismert és részletesen ismertetett elvek, valamint számítási módszerek és hagyományos formai kialakítások alapján. Ezért a szivattyúk tervei, mint műszaki rajzok, nem hordoznak olyan különleges megoldást, ami alapján azokat egyéni, eredeti jellegűnek lehetne tekinteni. A tervdokumentumok tehát nem állnak szerzői jogi védelem alatt. (SZJSZT 09/2018)

Összefoglalóan rögzíthetjük, hogy a műszaki létesítmények (például a hidak, termelőüzemek, üzemcsarnokok) a két évtizedes jogalkalmazói gyakorlat alapján akkor sorolhatók az Sztj. 1. § (2) bekezdés *l*) pontjában említett műszaki létesítmény műtípus alá, ha azok valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldásai. Az ebbe a fogalmi körbe tartozó műszaki létesítmények terve pedig abban az esetben áll szerzői jogi oltalom alatt, ha a létesítmény tervében foglalt megoldások egyéni-eredeti jellegűt kölcsönöznek a létesítménynek. Az egyéni és eredeti jellegűt a terv elkészítése során megjelenő tervezői kreativitás teszi kezelhetővé és értelmezhetővé. Más megközelítésben, nem részesíthető műszaki létesítmény címen szerzői jogi védelemben például egy hulladékélelmező létesítmény megvalósításának az algoritmus; az oltalomra ebben az esetben az iparjogvédelem egyes védelmi lehetőségei jelenthetnek biztosítékot. Szintén nem tekinthető műszaki létesítmény terveként szerzői műnek az az Olimpiai Központ megépítésére vonatkozó tanulmányterv, amely csak a megvalósításnál eshetőlegesen felhasználható ötletek és módszerek egybefoglaláson alapuló leírását tartalmazza (SZJSZT 18/2005). Ez a megállapítás azonban nem jelenti azt, hogy a kulturális szórakoztatóközpont létrehozását és kivitelezését elősegítő, a különféle mérlegelendő szempontokat bemutató tanulmányterv írásműként egyébként ne részesülhetne szerzői jogi oltalomban.

A műszaki létesítményekkel kapcsolatos szakvélemények lényeges konklúziója az is, hogy más művészeti ágakhoz, műtípusokhoz képest az eredeti műtárgy tervéhez visszanyúló, új tervezés során viszonylag szűkebb tere van a kreatitásnak, az eredeti tervektől való

197 Nem számít egyedi megoldásnak az sem, hogy a kenőolajat a motor tengelyében központosan elkészített furaton keresztül vezetik, mert ilyen megoldással találkozhatunk például szabadalmi leírásban is.

eltérésnek. Az eredeti tervek és a jogvitákat kiváltó új tervek között fennálló hasonlóság oka a műszaki létesítmény általános rendeltetéséből, a vonatkozó hatósági előírásokból és egyéb szabályokból következik, ezért a jogalkalmazást ilyen esetekben különös kihívás elé állítja annak eldöntése, hogy – a hasonlóságok ellenére – az új tervek hordozzák-e a szerzői jogi védelem feltételeként szükséges egyéni-eredeti jelleget, vagy sem.

4.4. Összegzés

Az előző, a belsőépítészet és a tájépítészet szerzői jogi védelméről szóló fejezet egyik legfontosabb végkövetkeztetése az volt, hogy e két szakterület hazai elismertsége és szerzői jogi megalapozottsága napjainkban sem éri el a kívánatos szintet, amin talán a kötelező kamarai tagság tudna segíteni, részben a jogosultsághoz kötött szakmai tevékenység gyakorlásának garantálásával, részben a művek szerzői jogi státuszának megkérdőjelezhetlenné tételével. Ilyen jellegű probléma, illetve igény a műszaki létesítmények oldaláról nem jelentkezik; e műtárgyak tervezői általában nem vindikálnak maguknak az építészeti védelmi szintjéhez hasonló személyhez fűződő és vagyoni jogokat.

Míg a műszaki létesítményben esetlegesen testet öltő műszaki megoldást (a találmányt) az iparjogvédelem körébe tartozó szabadalom védi, addig a műszaki létesítmények tervei szerzői jogi védelmet élveznek az Sztj.-ben foglalt feltételek teljesítése esetén.¹⁹⁸ A két védelmi rezsim területe viszonylag jól elkülönül, és nem okoz zavart a műszaki létesítmények jogi védelmének biztosításában, ellenben esetenként továbbra sem egyértelmű az építészeti alkotás és a műszaki létesítmény elhatárolása, továbbá annak eldöntése, hogy csak az építmény típusú, vagy a kisebb méretű műszaki eszköznek minősülő berendezések tervei állnak szerzői jogi védelem alatt.

198 Mindez hasonlít a szoftver jogi védelméhez: a szoftvert a szerzői jog védi, szoftverszabadalom nem létezik, ellenben létezik a számítógéppel megvalósított találmány, amit már le lehet védeni.

5. Díszlet, jelmez

A vizuális művek külön kategóriájába tartozó díszlet, jelmez és mindezek tervei kapcsán napjainkban már ritkán merül fel kérdésként az ide tartozó műalkotások szerzői jogi védelme, alkotóik személyhez fűződő és vagyoni jogainak elismerése.¹⁹⁹ Különösen igaz ez a megállapítás az Szjt. 2013. április 1-jétől hatályos módosítása óta,²⁰⁰ amikortól a jogi védelem a jelmez- és díszletterven túl újra kiterjed magukra a jelmezre és a színházi díszletekre is, így téve teljessé a jogvédelmet az e műfaj tervezési és tárgyi megvalósításának szakaszában keletkezett alkotások vonatkozásában.²⁰¹

E műtípusok – pontosabban a díszlet(terv) és a jelmez(terv) színpadi és filmes felhasználásai – ugyanakkor olyan sajátos formajegyeket hordoznak, amelyek nem fűzhetők fel az Szjt. általános szabályaira, így eltérő joggyakorlatra tartanak igényt. Ennek magyarázata részben az, hogy a jelmez és terve, de kisebb mértékben a díszlet is, elsősorban használati célú műtárgy, szerzői jogi védelme az iparművészeti alkotások (jelmez) és az építészeti alkotások (díszlet) szabályozásában keresendő. A másik specialitás ezen a területen az, hogy a jelmezek és a díszletek többnyire nem önmagukért készülnek, hanem célzottan egy konkrét színpadi mű (színházi előadás, operaelőadás, koncert) vagy filmalkotás számára, és a rendezővel szoros együttműködésben kerülnek megtervezésre és legyártásra. A díszlettervezőnek (tervezőművésznek) igazodnia kell a színdarabhoz, saját korához és a produkció jellegéhez is, hogy hitelesen támassa alá a mű mondanivalóját. „A díszlet és a kellékek színei önmagukban, már az előadás első perceiben – a színészektől és szövegtől függetlenül – pusztán a vizualitás erejével kifejeznek érzelmet, megadják a darab atmoszféráját.”²⁰²

Ugyanakkor a díszlet- és jelmeztervezők az utóbbi évtizedekben rendszeresen jelennek meg önálló kiállítóművészekként a nagyközönség előtt, installációkat, festményeket, bútorokat, objektumokat, térkollázsokat, *assemblage*-okat állítanak ki. Azaz alkotótevékenységük produktumai egy autonómabb és szuverénebb, jelentésalkotó közegben jelennek meg, elszakadva az eredeti (alkalomszerű) előadástól vagy filmtől. Ezeknek a műveknek az önállósodása, autonóm kiteljesedése tették és teszik szükségessé az alkotóik és a felhasználók (leginkább galériák) kapcsolatának mélyebb feltárását, de jogi kérdéseket vet fel egyebek mellett az eredeti díszletek (díszlettervek) felhasználása a színmű újbóli színpadra állítása során, vagy a jelmeztervező díjazása is a film- és televíziós alkotás ismételt sugárzása után. Még különlegesebb, az átdolgozás területére vezető jogviszonyokat keletkeztet továbbá a díszletekről készített képzőművészeti alkotások vagy fényképek felhasználása (kiállítása, többszörözése, terjesztése).

Fontos kiindulópontunk e témakör tárgyalása során végül az is, hogy az uniós jog egyáltalán nem tárgyalja a színpadi műveket, és nincs kifejezetten a színpadi műveket szabályozó közösségi jogforrás sem. Egyes szakértői vélemények szerint nincs is erre szükség, mert ezeket a kérdéseket a

199 E fejezet megírásához Kiss Zoltán Károly „Díszletek és jelmezek szerzői jogi védelme” című tanulmánya szolgált forrással (*Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/4.).

200 2013. évi XVI. törvény a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról.

201 Ahogy arra a törvénymódosítás miniszteri indokolása is rámutat, a jelmezek és a díszletek használati célú műtárgyak, jellegüket tekintve a képzőművészeti és az iparművészeti alkotásokhoz állnak közel, ezért indokolt az egyéb művekkel megegyező szintű védelmük biztosítása.

202 Szín és színház, http://www.szinkommunikacio.hu/22_21.htm.

nemzetállami jogszabályok – az adott tagállam kultúrájához igazítva – minimális szinten rendezik, a szabályozást pedig kiegyesztíti a bírói gyakorlat.²⁰³ Megkérdőjelezhető ez az álláspont annyiban, hogy a színpadi művekre és szerzőire vonatkozó speciális szerzői jogi szabályok beiktatása egyrészt tisztázhatná a színházi szakmában tevékenykedők alkotói státuszát, másrészt csökkentené vagy legalábbis mérsékelné az itt előforduló jogsértések számát. Csupán a bírói gyakorlat mindenhatóságában azért sem szabad bízunk, mert éppen a vizuális művekkel kapcsolatos ügyekben születtek – azonos vagy hasonló tényállások mellett – a Testület véleményével szembemenő ítéletek.

5.1. A díszlet szerzői jogi védelme

5.1.1. Díszlet, díszlettervező, scenikus

Forgách András író frappáns megfogalmazása szerint, „[h]ogy egy adott díszlet mit tesz hozzá egy előadáshoz, az voltaképpen mérhetetlen. Nem lehet összeadni a kettőt, de kivonni sem egymásból. Nincs színész + előadás + díszlet + néző formájú képlet (persze, hogy nincs, ám a tudat vágyódik az ilyesféle leegyszerűsítésekre): a díszlet minőségének vagy mennyiségének nincs sem valódi, sem virtuális mértékegysége, és ez a jelmezekre is igaz.”²⁰⁴ Ebből a gondolatból is következik, hogy a díszlettervezőnek (tervezőművésznek) igazodnia kell a színdarabhoz, saját korához és a produkció jellegéhez is, hogy hitelesen támassza alá a mű mondanivalóját, figyelembe véve a színészek igényeit, a mozgásteret, a színpadkép arányait éppúgy, mint a produkció költségvetését. A díszlettervező tervdrajzai és utasításai alapján szakemberek (díszletmodellezők, díszletfestők, kellékesek) sokasága készíti el, állítja össze, rögzíti a díszleteket, szerkezeteket, majd előadás után szétszedik azokat. „A díszlettervező olyan színházi ember, aki festő, építész és szobrász is egy személyben, hiszen az érzéseket és gondolatokat kifejező színházi látványképek megtervezése és megépítése a képzőművészet egyéb ágainak ismeretét és alkalmazását is megköveteli. A változatossághoz és a megfelelő stílus kialakításához a tervezők minden darabnál más-más anyagokat, eszközöket, tereket, megvalósítási módokat használnak a megvilágított, vagy éppen festett háttereken át a plasztikus színpadépítésig.”²⁰⁵ A lényeg a színpadi művek komplexitásában mutatkozik meg: „a színpadi scenika kialakítása kapcsán a díszletek és jelmezek alkotóinak nézetei összeegyeztetésre kell hogy kerüljenek a rendező elképzeléseivel, akinek – legtöbb esetben – egy már kész, alapul fekvő írói alkotást kell színpadi előadásra alkalmassá tenni.”²⁰⁶

A fentiek is ékesen bizonyítják, hogy a díszlettervezők munkája alkotó jellegű tevékenység, ami nagyfokú kreativitást, művészi hajlamot és szakmai felkészültséget igényel. Érdekes észszeptetésre szolgált alapot az a tény, hogy miközben a színpadi művek szempontjából a művek létrehozásában alkotó közösséget vállaló díszlet- és jelmeztervező védelmi státusza napjainkban már vitathatatlan, nincs egységes jogelméleti álláspont és joggyakorlat a színpadi rendező szerzői jogi megítélése tekintetében. Másfelől viszont kérdésként merül fel például,

203 SÁPI Edit: Színpadi művek szerzői joga. Horváth Eszter interjúja. *Jogi Fórum*, 2020. október 26., <https://www.jogiforum.hu/interju/191>.

204 FORGÁCH ANDRÁS: *Díszlet – jelmez*. Budapest, Gönczöl, 2005. 9–13.

205 <https://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%ADszlettervez%C5%91>.

206 SÁPI Edit: *A színpadi művek szerzői joga*. Budapest, Patrocinium, 2019. 133; SZÉKELY György: *Magyar színházművészeti lexikon*. Budapest, Akadémiai, 1994. 339.

hogy megvalósul-e magának a színpadi műnek a szerzői jogi oltalma, ha a díszletül szolgáló bútorok a művészi jelleget nélkülözik, vagy ha a felhasznált jelmezek közismertek. Fordítva már egyértelműbb a helyzet: az egyéni díszletek, jelmezek szerzői jogi oltalma nem szűnik meg, nem olvad bele a színpadi mű szerzői jogi oltalmába, hanem önállóan is megmarad.



Az Otello c. előadás díszlete (Magyar Állami Operaház)²⁰⁷

A színházelméleti definíció szerint díszlet a színpadi mű cselekményének helyszínét jelölő, változtatható, mozgatható és cserélhető színpadberendezés. Másként fogalmazva, olyan építészeti-képzőművészeti alkotás, amely a bemutatandó mű által meghatározott korstílust, a szerző instrukcióit, a rendezői és a díszlettervezői koncepciót jeleníti meg.²⁰⁸ Noha a jelmez és a díszlet külön-külön kerültek nevesítésre az Sztj.-ben, a gyakorlatban szokás egy összefoglaló név alatt illetni a jelmezek és a díszletek által kialakított színpadkép, színpadi világot: ez a látványterv. A látványterv a színelőadás vizuális keretének és a cselekmény lefolyásának átfogó megtervezése, amely a statikus építmények, díszletek mellett kiterjed a jelmezekre, a világításra, a színek alkalmazására, valamint a mozgásokból eredő képi változások színpadi hatására is. A „látványterv” kifejezésre szokás használni a „szcenikát” is. A scenika a színjáték terének, a színpadnak a kialakítása, technikai berendezése. A színház scenikusa felelős a színpadkép különböző elemeinek működéséért, és feladatköre összekapcsolódhat a díszlettervezőével és a látványtervezőével.²⁰⁹ Míg a scenikus technikai jellegű tevékenységének eredménye nem jár jogi oltalommal, addig a díszlettervező és a jelmeztervező általában szerzői jogi védelmet élvező szellemi alkotásokat hoz létre.²¹⁰

207 http://operaslagerek.network.hu/kepek/diszletek/otello_diszlet_4.

208 SZÉKELY i. m. (206. lj.) 164.

209 SÁPI i. m. (206. lj.) 270.

210 Természetesen a szerepek összekapcsolódhatnak: előfordul, hogy a látványtervező tervezi a jelmezeket és a díszleteket. Ebben az esetben külön-külön fog fennállni szerzői joga a jelmezeken és azok tervein, valamint a díszleteken és azok tervein.

5.1.2. Díszlet engedély nélküli átdolgozása

A jogértelmezési nehézségeknek és joggyakorlati bizonytalanságoknak a bevezetőben már jelzett 2013. évi Szjt.-módosítás vetett véget, amely újra kiterjesztette a védelmet a jelmez- és a díszletterven túl magukra a jelmezre és színházi díszletekre is, tekintettel arra, hogy „a jelmezek és a díszletek használati célú műtárgyak, jellegüket tekintve a képzőművészeti, illetve az iparművészeti alkotásokhoz állnak közel, ezért indokolt védelmük azonos szintjének biztosítása a jogszabályi felsorolás pontosítása által” (Szjt., indokolás). A törvénymódosítás előzménye egy 2005-ös ítéletábrái határozat volt, amely szerzői jogi védelem alá vonta a megvalósított színpadi jelmezeket.²¹¹ Ez akkor a hatályos joggal ellentétes értelmezés volt, hiszen az Szjt. 1. § (1) bekezdése példálózó felsorolásának *n*) alpontja 2005-ben még csak „a jelmez- és díszletterveket” említette. Az ítélet *de lege ferenda* mégis helyes volt, hiszen a jelmez az általános ruhatervekhez, szabásmintákhoz képest távolabb van a cél általi meghatározottságtól, és közelebb a díszítő és jellemző-gondolati művekhez.²¹²

Az iparművészeti jelleg tálcán kínálja a díszletek formatervezési mintaoltalomban való részesítésének lehetőségét is, hiszen a díszlet látszólag minden jogszabályi feltételnek megfelel, és ez alapján egy új és egyéni jellegű minta formatervezési mintaoltalomban részesülhet [Fmtv., 1. § (1)–(3) bek.]. Az ebben a kérdésben egységesnek tekinthető jogirodalmi álláspont szerint a szerzői jogi és a formatervezési mintaoltalom közötti átfedés az alkalmazott művészeti alkotások esetében áll fenn, ahol az ilyen formába öntött kreatív megoldások nemcsak sajátos esztétikai jellemzőkkel rendelkeznek, hanem használati, műszaki és egyéb követelményeknek is megfelelnek. E körbe tartoznak a belsőépítészeti, de sokkal inkább a lakberendezők által tervezett lakberendezési tárgyak. A párhuzamos védelem egyes díszletelemek tekintetében akkor merülhet fel, ha a színpadi díszlet elemei között vannak lakberendezési tárgyak vagy formatervezett bútorok. Nem kizárt tehát, hogy ezek a díszletelemek formatervezési mintaoltalmat is élvezzenek. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a komplett színpadi díszlet a szerzői jogi oltalom mellett automatikusan formatervezési mintaoltalmat is kap, már csak azért sem, mert a formatervezési mintaoltalom a szerzői jogi oltalommal ellentétben nem a formalitásmentes oltalom elvén épül fel.²¹³

A díszlettervező alkotó tevékenységének elemeit, a rendezői koncepciótól való elhatárolását és szerzői jogi védelmének kritériumait elsőként a *Légy jó mindhalálig!* című musical díszletének engedély nélküli átdolgozása tárgyában készült szakvélemény dolgozta ki minden részletre kiterjedően. A jogvitát az váltotta ki, hogy a rendező a díszlettervező engedélye nélkül módosította az eredeti díszleteket egy kihelyezett előadás alkalmával, továbbá a díszlettervező nevét sem tüntették fel a színlapon. Az ügyben eljáró tanács mindenekelőtt tisztázta a díszlettervező szakmai munkájának lényegét az alkotói folyamatban a rendezővel való együttműködés és a kölcsönös inspiráció jegyében. Ennek részeként a díszlettervezőnek – alkotótársaihoz hasonlóan – számos szempontra figyelemmel kell lennie a díszletek és azok terveinek elkészítése során. Ilyenek elsődlegesen a darab rendezőjének (vagyis a fenti alkotómunkák fő irányítójának, összefogójának) a színpadra állítással kapcsolatos elképzelései, emellett (vagy ennek részeként) a díszletnek igazodnia kell többek között saját és/vagy a mű

211 Győri Ítéletábrái Gf.IV.220.228/2005/30.

212 Ld. GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 42.

213 SÁPI i. m. (206. lj.) 269.

keletkezésének korához, a korhoz kötődő tárgyi kultúrához, továbbá építészeti és képzőművészeti stílusokhoz, az előadás helyszínének (játékterének) adottságaihoz, valamint – nem utolsósorban – a mindezek megvalósításához rendelkezésre álló anyagi forrásokhoz (SZJSZT 12/2009).

Azonban a fenti szempontok figyelembe vétele sem jelenti azt, hogy a díszlettervező tevékenysége ne lenne alkotói munka: ellenkezőleg, az esetek túlnyomó többségében magas fokú kreativitást, művészi érzéket és szakmai tudást igényel, ezért eredménye, vagyis a díszlet(terv) is egyéni-eredeti jellegű. Ha a díszlettervező valójában csak mechanikus kivitelezője egy másik személy (például a rendező) teljes körűen kidolgozott tervének, szerzői jogi értelemben már nem díszlettervezőről, hanem díszletkivitelezőről, díszletépítőről (asztalos, festő stb.) beszélhetünk. „A díszlettervezői tevékenység annyiban kétségtelenül hasonlít az alkalmazott művészeti ágakhoz, hogy a rendezői elképzeléseknek nagymértékben alá van rendelve, és az előadás megszületésének céljának szolgálatában áll. Ez azonban önmagában nem gátja az egyéni kreatitásnak és gondolat kifejtésnek, ezen keresztül pedig az egyéni-eredeti mű létrejöttének” (SZJSZT 12/2009).

A díszletterv tehát a díszlettervező tevékenységének eredményeként jön létre. Ahogy arra a szakvélemény is rámutatott, a díszlettervezői munka „önálló alkotói tevékenységnek minősül még akkor is, ha a tervezés folyamatát a rendezői koncepció értelemszerűen és az esetek többségében nagymértékben befolyásolja. Ilyenkor a rendezői vagy közös munkaként megszülető elvi és művészi döntések, ötletek tükröződnek később a díszlettervben” (SZJSZT 12/2009). A konkrét ügyben is úgy ítélte meg a Testület, hogy az elkészült díszlet szempontjából a rendezői koncepció (például az, hogy a színpadra állítás során kétszintes díszletet kell alkalmazni, vagy a színpadon használt lépcső) csak a szerzői jogi védelem szintjét el nem érő – a színházi világban egyébként gyakran előforduló – ötletnek minősül. Az eljáró tanács végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a soproni előadás díszlete több részletében is az ősbemutató díszletének átdolgozása, így az Szt. 29. §-a alapján származékos műnek tekinthető.²¹⁴ A soproni átdolgozás nem önálló koncepció, csak az adottságokhoz (a színpad méreteihez stb.) alkalmazkodó átszabás. Az eljáró tanács ugyanakkor megnyitott egy „menekülő utat” annak kimondásával, hogy:

az átdolgozások általános természetéből adódóan a soproni előadásban számos részlet (például asztalok, terítők) különbözőséget mutat, ami új, önálló alkotói tevékenységet is feltételezhet. A tervezést azonban ebben az esetben ugyanúgy kötötte az előadás alapjául szolgáló mű és a korhűség kívánalma, mint a debreceni díszletezés esetében, ezért annak megállapítása, hogy az egyes részletelemek tekintetében a soproni előadás mennyiben támaszkodik a debrecenire, nem lehetséges egyértelműen. (SZJSZT 12/2009)

Erre a szakvéleményre alapozva állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy az alperesek megsértették a felperes díszlettervező szerzői jogát – beleértve a névviseléshez való jogát is – az általa alkotott díszlet engedélye nélküli átdolgozásával és újbóli színpadra állításával.²¹⁵ Az

214 Szt., 29. §: „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”

215 Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3.P.21.040/2007/75.

ügyben másodfokon eljáró ítélőtábla az alperesek fellebbezését elutasítva teljes körűen osztotta az elsőfokú bíróság álláspontját az engedély nélküli átdolgozás minősítését és a jogsértő magatartás Sztj. szerinti jogkövetkezményeit illetően.²¹⁶

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy sem a szakértői vélemény, sem az ügyben született ítéletek nem foglalkoznak a díszlet (mint mű) egységének a sérelmével, illetve lehetséges megsértésének kérdésével. Ennek magyarázata az lehet, hogy az átdolgozott díszlet összességében nem változott annyit, hogy az a díszlettervező becsületére vagy hírnevére sérelmes lett volna. Miként azt a vizuális művekkel kapcsolatos jogsértések elemzése során is láthattuk, nem egyszerű annak tisztázása, hogy pontosan melyek azok a magatartások, amelyek a mű egységének sérelmét jelentik.

Egy eredetileg kőszínházba tervezett, kivitelezett és felhasznált díszletnek egy szabadtéri előadáson való felhasználása ügyében arról kellett a Testületnek döntenie, hogy a szerző becsületére vagy szakmai jó hírnevére sérelmes lehetett-e, vagy sem, hogy a színpadi díszletet a szerzői joggal rendelkező díszlettervező hozzájárulása nélkül úgy módosították, hogy a színpadkép megváltozott (SZJSZT 39/2007). A Testület mindenekelőtt rögzítette azt, hogy a kőszínházba tervezett díszleteket a szabadtéri játékokon megtartott előadásokon csak változtatlan formában lehetett volna felhasználni. A másik kérdésben a szakvélemény árnyaltabban fogalmazott:

A szabadtéri előadás díszlete több helyen lényegesen különbözött az eredeti, a korhű jelleget jobban követő felfogástól. A látványegység [...] megbontása, az egyes díszletelemek (kápola, oltár) technikai követelmények által nem indokolható módosítása összességében azonban arra nem volt alkalmas, hogy a nézőben a szerző becsületére vagy jóhírnevére sérelmes benyomás alakuljon ki. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az eredeti mű vonásai több helyen lényegesen megváltoztak, és ez a szakmai körökben akár negatív megítélést is eredményezhet.

Sápi Edit szerint ez a vélemény azért vitatható, mert ha azt a nézetet fogadjuk el az integritás tekintetében, amelyet az Sztj. indokolása is rögzít, nevezetesen, hogy a mű bármely eltorzítása, megcsonkítása tiltott, és csak a megváltoztatás, valamint egyéb visszaélés jogsértő miveltnak további feltétele a szerző becsületére vagy hírnevére való sérelmes volta, akkor a díszletelemek „megbontása” és „nem indokolható módosítása” megvalósítja a jogsértést. Ha pedig abból a nézőpontból vizsgáljuk az esetet, hogy mind a négy feltétel jogsértő megállapításához szükségeltetik a jóhírnév vagy becsület megsértése, akkor ellentmondás fedezhető fel a véleményben, mivel:

a becsület a személy társadalmi megítélése, ahol az adott személy saját akarata a kiindulópont arra vonatkozóan, hogy mit tekint személyesen értékesnek. A jóhírnév az adott személy közösségi, társadalmi, közéleti, gazdasági ismertségét, elismerését jelenti, amelynek bármilyen szintű rombolása személyhez fűződő jogot sért. E két fogalommal összevetve levonható a következtetés, hogy ha a módosított díszlet alkalmas volt arra, hogy szakmai körökben negatív vélemény alakuljon ki a szerzőről, akkor az sérelmes lehet a becsületére, jó hírnevére.²¹⁷

216 Győri Ítélőtábla Pf.I.20.055/2011/7.

217 SÁPI i. m. (206. lj.) 156.

Mivel az ügyben született ítélet nem áll rendelkezésünkre, az sem tudható, hogy a bíróság végül osztotta-e az SZJSZT véleményét, vagy az Szjt. dogmatikai rendjéhez közelebb álló értelmezést tette magáévá.²¹⁸

5.2. A jelmez és a jelmeztervező szerzői jogi védelme

5.2.1. Jelmez, jelmezterv, jelmeztervező

Sem a jelmeznek, sem a jelmeztervnek nincs jogi fogalmi meghatározása, ugyanakkor a bírói gyakorlat mára kialakította a jelmez céljára készült öltözék szerzői jogi iránytűjét. Az irányadónak tekinthető értelmezés szerint:

a jelmez az általános ruhatervekhez, szabásmintákhoz képest távolabb van a cél általi meghatározottságtól, és közelebb a díszítő és jellemző-gondolati művekhez, vagyis a szűkebb értelemben vett képzőművészeti alkotásokhoz. Itt ritkábban merül fel a használati célú művek szerzői jogi védelmének alapproblémája, az, hogy a funkció meghatározó ereje kizárna minden szellemi mozgásteret. A terv eredményét, a háromdimenziós megvalósítást inkább műtárgyként, és nem áruként hozzák forgalomba – utóbbi az ipari tervezőművészeti alkotásra jellemző.²¹⁹

A jelmeztervnek nincs jogi fogalmi meghatározása; a *Magyar színházművészeti lexikon* definíciója szerint a jelmezterv egy adott előadás stílusának megfelelő, egy-egy szerep helyzetét, jellemét kifejező alkalmazott képzőművészeti alkotás. Pontosan ábrázolja a különböző jelenetekben viselendő öltözékeket, néha a maszkelképzést is. Részletrajzokkal kiegészítve (szabásrajz stb.) kerül a különböző kivitelező (szabó-, kalapos-, cipész-) műhelyekbe, és mellékelik hozzá a jelmeztervező által kiválasztott anyag- és színmintákat is.²²⁰ A televíziófilmhez készített jelmeztervek felhasználásának szinte minden részletére kitérő testületi szakvélemény szerint:

a jelmeztervek önmagukban is műalkotások, azonban szerepük a felhasználás során másodlagos, legfeljebb kiállításon vagy a produkció promóciója során szokták nyilvánosan felhasználni őket. Céljuk a jelmeztervező vizuális elképzelésének, koncepciójának bemutatása a producer, a felhasználó, továbbá a produkció kreatív alkotó csapata (rendező, operatőr, díszlettervező, koreográfus stb.), valamint a kivitelezők számára. A terveket a prezentációt követően elfogadják, majd azok a jelmezek kivitelezéséhez nyújtanak segítséget és pontos iránymutatást. A tervező alkotó szellemi tevékenysége a megvalósuló jelmezekben manifesztálódik, azok magukban hordozzák a kreatív alkotó szellemi tevékenység ered-

218 Szjt., 101. § (4) bekezdése szerint, ha bíróság vagy más hatóság kér szakvéleményt az SZJSZT-től, az ügyben hozott határozatról – a határozat egy példányának megküldésével – a Testületet is értesíteni kell. Sajnálatos módon erről a 2004. április 1-jétől hatályos kötelezettségnek a teljesítéséről a bíróságok rendszerint megfelelnek.

219 GYERTYÁNFY Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól – a védelem tárgya és a mű egysége. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/4. 42.

220 SZJSZT 02/2006, Szerzői jogdíjak jelmezterveken.

ményét.²²¹ Mindezen sajátosságok miatt – az építészeti tervekkel ellentétben – a színházi világban nem a jelmezterv, hanem a jelmez felhasználása a meghatározó, elsődleges forma. (SZJSZT 17/2013)

Az SZJSZT 17/2013 számú ügyben eljáró tanács véleményének kialakítása során vizsgálat tárgyává tette a jelmeztervezői tevékenységet a filmiparban kialakult bel- és külföldi szakmai gyakorlat alapján. A filmes jelmeztervezés tartalmi elemeinek és sajátosságainak meghatározására a külföldi szakirodalomban is található példa.²²² Természetesen a filmkészítés során nem minden esetben készülnek jelmeztervek; ez leginkább a kosztümös és a különleges látványvilágra törekvő filmalkotások esetében merül fel. A filmszakmai gyakorlat alapján az is megállapítható, hogy a jelmeztervezői alkotói folyamat egyik, de nem szükségképpeni részlete a jelmeztervek készítése. Erre tekintettel önmagában az a tény, hogy egy filmhez nem készülnek vagy nem minden egyes jelmezhez készülnek jelmeztervek, még nem zárja ki a jelmeztervező alkotói minőségét.

5.2.2. Jelmezek színházon kívüli felhasználása

A jogvédelem tárgyának egyértelműsége ellenére, az ilyen tárgyú jogviták tisztázását megnehezíti, hogy az Szjt. nem tartalmaz a jelmeztervek, illetve az azok alapján elkészített jelmezek felhasználására vonatkozó részletszabályokat. Egy 2006-ben született SZJSZT-velemény szerint a jelmeztervek hasznosítását illetően nem vonható párhuzam a szerzői jog által védett más tervek (például építészeti vagy iparművészeti alkotás és annak terve) között. Az ügyben eljáró tanács álláspontja szerint „a jelmezek – kiindulva az ismertetett szakmai fogalmak tartalmából – csak egy adott előadás összefüggésében speciálisak, az előadáson kívüli használatuk során csupán egyszerű kellékek. A színházi gyakorlatot tekintve általánosságban kimondható, hogy nem jellemző a jelmeztervező és a színház kapcsolatára az, hogy a jelmezek más célú felhasználását kizárnák, vagy korlátoznák” (SZJSZT 02/2006). Ez a nézet erősen megkérdőjelezhető, mivel ugyanaz a jelmez egy másik előadáshoz vagy azon kívül is minden további nélkül felhasználható.²²³

221 SZJSZT 17/2013, A jelmeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban.

222 Az SZJSZT 17/2013 véleménye idézi Deborah Nadoolman Landist: „A jelmeztervezés nem csak a ruhákról szól: a filmben történetmesélő és vizuális célja is van. A jelmeztervező autentikus karakterek kreálásával, színek, textúrák, sziluettek használatával a forgatókönyvet és a rendezőt segíti, egyensúlyt biztosítva a képkomponálásban. [...] Függetlenül attól, hogy a film kosztümös, »fantasy« vagy modern stílusú, mindegyik előzetes kutatómunkát igényel. A tervezőt inspirálja a művészet, az irodalom, a fotográfia, a természet, a zene, a gyermekkori emlékei és más filmek, valamint mindezek szabad asszociációja. [...] A jelmeztervezők többsége a kortárs jelmezek tervezését nehezebb feladatnak tartja. [...] A jelmezek akkor sikerülnek jól, ha a nézőközönség nem veszi észre őket, de szorosan kapcsolódnak a karakterekhez. [...] A hollywoodi filmgyártás történetében a mozgófilmekhez tervezett, vásárolt, bérelt és gyártott ruhák kombinációját használták. A filmtől függően a jelmeztervező felvázolja a jelmezeket, amelyeket kiviteleznek, vagy vásárolják és öregítik, patinázzák azokat. [...] Semmi sem hétköznapi vagy a véletlen műve, ami a filmvászonon megjelenik – minden egyes kiegészítő és jelmez a jelmeztervező szándékos választásának eredménye, és végső soron a rendezőé. [...] A jelmezek sokkal többek mint ruhák, megtestesítik a karakter pszichológiai, szociális és érzelmi állapotát, a forgatókönyvben meghatározott adott pillanatban. [...] A jelmezek megjelenítik egyéniségünket, és komplex személyes történeteket hordoznak múltunkból és jelenünkben. A filmes jelmezeknek mindezt ki kell fejezniük, ugyanakkor illeszkedniük kell a díszlethez és a fényhatásokhoz, valamint a film korszakához és műfajához is.”

223 Nem meglepő módon ezzel az erősen vitatható állásponttal a bíróság sem értett egyet, ezért azt ítéletének meghozatala során figyelmen kívül hagyta.

A Testület által vizsgált ügyben a kérdéses jelmezterveket a felperes vezető jelmeztervezői feladatkör keretében volt köteles elkészíteni a színházi évadon belül, az előadások nevesítése nélkül, és ezért havi fix díjazásban részesült. Az eljáró tanács álláspontja szerint a szerzői jogi díj csak az elkészített és elfogadott jelmeztervek után jár, nem merülhet fel ilyen díjigény a jelmezek használatával kapcsolatosan. Így tehát a jelmeztervekre vonatkozó szerzői jogi díjigény nem igazodik a tervek felhasználásának módjához és terjedelméhez. A szakvélemény azt is leszögezte, hogy a rendezvények során felhasznált jelmezek, ruhák, kellékek nem feleltek meg az előadás során felhasznált jelmezeknek.²²⁴

Ugyanakkor a szakvélemény is elismerte, hogy a jelmeztervező (felperes) igényének helytállósága szempontjából kulcskérdés a felek között létrejött jogviszony megfeleltetése az Szjt. 30. §-ában meghatározott munkaviszonyhoz hasonló jogviszonynak, mert az ennek keretében létrehozott mű szerzői jogi vetülete teljesen más, mint a szerző szabad, önálló akaratából létrehozott művek esetében.²²⁵

A színházi gyakorlatban az a jellemző, hogy a jelmezek és díszletek megalkotása a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, így a munkaviszonyban létrehozott művek szabályai sok esetben alkalmazhatóak rájuk. Az Szjt. 30. § (1) bekezdése értelmében, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg. Amennyiben tehát a tervező a színház alkalmazottja, az általa tervezett jelmezek és díszletek vonatkozásában nem kell külön felhasználási szerződést kötnie a színházzal, hanem a mű átadásával automatikusan megszerzi a színház a vagyoni jogokat.²²⁶

Az általánosnak mondható színházi gyakorlat (munkaviszony) mellett vitákra adhat okot a jelmeztervezői tevékenység megbízási szerződésbe foglalása, tekintettel e kötelmek vegyes – eredményjellegű is magukban foglaló – jellegére. A nem munkaviszonyban alkotó jelmez- és díszlettervező szellemi alkotásának felhasználásáért fizetendő jogdíjak tekintetében már korábban az a gyakorlat alakult ki, hogy a tervezőnek egy összegben fizetik ki a honoráriumát, nem pedig a bruttó jegybevétel arányában kapja meg a szerzői díját. Ez a jogdíjfizetési szisztéma napjainkban is él, amit egyfelől a szerző és a színház közötti kapcsolat és a már bevett, szokásos színházi gyakorlat indokol, másfelől pedig maga az Szjt. engedi meg a feleknek az eltérést a bevétellel arányos díjfizetéstől [Szjt., 16. § (4) bek.]. A nem munkaviszony keretein belül alkotott jelmezek esetében a jogviták eredője többnyire a színházi előadáson kívüli felhasználások engedélyezése és díjazása. Az SZJSZT 02/2006 számú ügyben is csak arra a következtetésre tudott jutni az eljáró tanács, hogy „amennyiben a felek között létrejött jogviszony, illetőleg a felperes által létrehozott művek az Szjt. 30. §-ának megfelelők, a felek között létrejött szerződésekben meghatározott díjazások mértéke, a más hasonló jogviszonyok keretében meghatározottakhoz viszonyítva is, megfelelők.” A jelmezek színházon kívüli, ünnepi eseményeken való felhasználása díjazásának mértéke tekintetében a Testület nem tudott állást foglalni, ennek feltételül a felek közötti jogviszony tartalmának tisztázását jelölte meg.

224 Más lenne a helyzet, ha a Gizella napi rendezvények során magát a színházi előadást reprodukálták volna, vagy abból adtak volna elő részleteket. Ebben az esetben ugyanis a jelmeztervező – ha a jogdíjra nem is – a nevének feltüntetésére igényt tarthatott volna.

225 A kirendelő bíróság kifejezett kérdése hiányában ennek megítélése nem tartozott a megválaszolandó szerzői jogi szakkérdések közé.

226 SÁPI i. m. (206. lj.) 271.

Mind az elsőfokú bíróság, mind a másodfokon eljáró ítélőtábla alaposnak találta a felperes keresetét, és megállapította, hogy a felhasználás jogosulatlanul történt, amelyért az alperes díjazással tartozik. Az ítélőtábla ugyanakkor nem értett egyet a Testület szakvéleményével abban a vonatkozásban, hogy szerzői jogi díjigény csak elfogadott jelmeztervekkel kapcsolatban merülhet fel, a jelmeztervek alapján elkészített jelmezek felhasználása után – általánosságban – nem, és azzal sem, hogy a jelmezek előadáson kívüli használat során csupán egyszerű kellékek lennének. Az ítélőtábla meggyőződése szerint a jelmeztervek alapján készült felperesi jelmezeknek nemcsak azon konkrét színházi előadáson belül van egyéni eredeti jellege, amelyhez készítették, hanem a színházi előadáson és magán a színházon kívüli felhasználás esetén is, és azok nem minősíthetők csupán – szerzői jogi védelem alatt nem álló – színházi kellékeknek. A jogerős ítélet azt is kimondta, hogy a felek között létrejött megbízási szerződés tartalmához, az abból következő felhasználás megengedett mértékéhez nem tartozott hozzá – külön engedély hiányában – a jelmezek színházon kívüli felhasználása, ezért az alperes azzal, hogy a jelmeztárból az ünnepi eseményeken történő felvonuláshoz a jelmezeket kiadta, a felperes szerzői műveit jogosulatlanul használta fel.²²⁷

Egy hasonló ügyben – rockoperához tervezett jelmezek felhasználási szerződésben engedélyezett területen kívüli felhasználása tárgyában – hozott jogerős ítélet alapján a szerző a felhasználásra vonatkozó díjfizetés szabályai szerint szerzői díjra nem tarthat igényt, azonban az Szt. 94. § (1) bekezdés e) pont alapján a jogsértőtől követelhetette a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését. Az ítélet indokolása szerint az alperes azért, hogy a felperessel a külföldi előadásokra vonatkozóan felhasználási szerződést nem kötött, és díjat nem fizetett, a szerzői díj elmaradt összegével gazdagodott. Ezért a felperes a jogosulatlan felhasználás után, a gazdagodás visszatérítése jogcímén, lényegében a szerzői díj összegével megegyező térítésre tarthat igényt.²²⁸

5.2.3. Jelmeztervezés és jelmezek felhasználása filmalkotásban

Filmalkotáshoz készült jelmezek tervezőinek filmalkotói státusza, díjazása és a közös jogkezelés körébe tartozása részben más jogviszonyokat eredményez, ezért más kérdéseket is vet fel, mint a jelmezek színházon kívüli felhasználása. Bírósági megkeresésre 2013-ban készített a Testület e tárgyban részletes szakvéleményt, előzetes megállapításokat is téve a konkrét kérdések megválaszolása előtt (SZJSZT 17/2013). Elvi jelentősége van többek között egy filmalkotás (és ily módon a benne foglalt jelmezek összessége) vagy az egyes jelmezek kiragadott felhasználásának, mivel azok más és más jogi megítélést eredményezhetnek. Mindazonáltal a perbeli filmalkotások megtekintése alapján az eljáró tanács álláspontja szerint:

a perbeli filmalkotások, azok látványvilága, karaktereinek és jelmezeinek együttese megkülönböztethető, egyéni eredeti jelleget hordoz, a jelmeztervező szellemi tevékenységének, alkotó közreműködésének eredménye. Olyan esetben, amikor az egyes jelmezek nem egyéni eredeti jellegűek (például beszerzett, illetve kölcsönzött konfekcióruhák) a filmalkotás, annak látványvilága és az ahhoz készült jelmezek együttese egyéni eredeti jellegű alkotásnak minősülhet, és szerzői jogi védelmet élvezhet.

227 Győri Ítélőtábla Gf.IV.20.228/2005/30.

228 Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.21.771/2008/7.

A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján ugyanakkor az eljáró tanács nem tudta megállapítani, hogy a per tárgyává tett filmekhez a felperesi jogelőd készítette-e jelmeztervet. A tervezői kreativitás elismeréseként értékelhető viszont a szakvélemény álláspontja, miszerint az egyéni-eredeti jellegű jelmeztervek hiánya nem zárja ki azt, hogy a felperesi jogelőd jelmeztervezőként szerzőnek, illetve filmalkotónak minősüljön, és a jelmeztervezői szellemi alkotó tevékenysége során létrehozott audiovizuális mű, valamint annak részét képező jelmez, illetve azok együttese szerzői jogi védelmet élvezzen. Ebből is következően a jelmeztervezők a nemzetközileg elfogadott szakmai gyakorlat szerint – a rendezővel, az operatőrrel és a forgatókönyvíróval együtt – a filmalkotói kreatív csapat részei, filmszerzőknek és azon belül mozgóképi alkotóknak minősülnek. A szakvélemény találó megfogalmazása szerint „a rendezőhöz, az operatőrhöz és a díszlettervezőhöz hasonlóan, a jelmeztervezői alkotói tevékenység a filmalkotásban, az abban rögzített látványban, képi világban manifesztálódik.” A felperesi jogelőd jelmeztervezőként alkotó módon járult hozzá a filmek egésznek kialakításához, önálló szellemi tevékenysége eredményeként egyéni-eredeti jellegű filmalkotások és azok képi világának lényegi részét képező jelmezegyüttesek jöttek létre, amelyhez a felperesi jogelődnek mint filmszerzőnek (mozgóképi alkotónak) szerzői joga fűződik.

A jelmeztervezők tekintetében két közös jogkezelő szervezet jogkezelési tevékenységét vizsgálta meg a Testület. Az egyik a filmalkotások közös jogkezelésére bejegyzett FILMJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete, amely kizárólag a filmelőállítók, valamint a filmírók, filmalkotások rendezői és operatőrei jogosulti csoportja körében végez közös jogkezelést, tervezők javára nem. A másik a HUNGART, amely a vizuális művészek érdekében és javára ellátja a törvény által előírt kötelező közös jogkezelést, valamint a jogosultak akaratóból történő, önkéntes közös jogkezelést (az ún. kiterjesztett közös jogkezelést).²²⁹ A HUNGART ténylegesen 2010. január 1-jétől kezdte meg a díszlet- és jelmeztervezők már nyilvánosságra hozott művei másodlagos felhasználásának közös jogkezelését és a műsoradatok gyűjtését. Az első jogdíjak felosztására 2011-ben került sor. A HUNGART által ténylegesen kezelt, a jelmeztervezők részére beszedett jogdíjak:

- üres képhordozó díj (az üres képhordozók forgalmazása után fizetendő díj a sugárzott, illetve képhordozón terjesztett művek magáncélú másolására tekintettel);
- kábeltévéjogdíj (a sugárzott vagy vezetéklen terjesztett eredeti műsorok vezeték útján a nyilvánossághoz való egyidejű, változatlan továbbközvetítése fejében fizetendő díj);
- reprodukciós jogdíj (például nyomtatott vagy elektronikus sokszorosítás, internetes leltetés, kiállítás esetén fizetendő díjak);²³⁰

229 A kötelezően közös jogkezelésbe tartoznak a szabad felhasználások, magáncélú másolások ellentételezésére beszedett jogdíjak, így az üres képhordozók gyártóitól és importőreitől beszedett, üres kazetták árába beépített díj, a kábeltévévizuálisok által fizetett jogdíj, valamint a reprográfiai jogdíj. Az üres kazetta, kábeltévé és reprográfiai jogdíjakat az ARTISJUS és a Magyar Reprográfiai Szövetség szedi be, és a képző-, ipar-, fotóművészekre eső hányadot átutalja a HUNGART-nak. A kiterjesztett közös jogkezelésbe tartozik a már egyszer nyilvánosságra hozott képző-, ipar- és fotóművészeti alkotás bármely további, változatlan felhasználásának engedélyezése, akár nyomtatott formában, akár sugárzás vagy az internet útján.

230 Jelenleg csak a képzőművészek és a fotóművészeti alkotások szerzői részesülnek ebből a jogdíjból, a jelmeztervezők nem.

- másodlagos sugárzásért járó jogdíj kizárólag a közszolgálati televíziók művészeti magazinjaiban bemutatott magyar film- és színházi előadásrészletek díszlete és jelmeze után.²³¹

A HUNGART bejegyzése és közös jogkezelési gyakorlata tehát nem terjedt és jelenleg sem terjed ki a filmalkotások és az abban foglalt jelmezek televíziós sugárzására, többszörözésére és terjesztésére, emiatt ezen felhasználásokra vonatkozóan engedélyezést nem folytat, díjigényt nem érvényesít, jogdíjat nem oszt fel a jogosultak között, ennek következtében a perbeli felhasználásokra a felhasználó közös jogkezelő útján engedélyt nem szerezhetett volna. Az eljáró tanács a HUNGART nyilvántartására vonatkozó adatok és a közös jogkezelői gyakorlat alapján megállapította, hogy a per tárgyát képező felhasználások (ismételt sugárzás, DVD-többszörözés és terjesztés) a perbeli felhasználások idején nem tartoztak, illetve jelenleg sem tartoznak a kiterjesztett közös jogkezelés körébe, így az azokból eredő díjigényt a felperes közvetlenül jogosult érvényesíteni. Mivel a perbeli felhasználásokra az alperes sem az érintett közös jogkezelőtől, sem az egyébként számára ismert jogosulttól nem szerzett engedélyt, a felhasználásokra jogsértően került sor. Ez az ügy nagymértékben hozzájárult a jelmeztervezők szerzői jogi státuszának tisztázásához, erkölcsi és anyagi elismerésük megerősítéséhez.

5.3. Díszlet, jelmez szabad felhasználása

Az Sztj. két helyen, a szabad felhasználások általános szabályait és egyes eseteit tartalmazó IV. fejezetben, valamint a vizuális alkotások különös szabályait magában foglaló X. fejezetben tárgyalja a díszletek és a jelmezek engedélyhez nem kötött szabad felhasználását. Az Sztj. 36. § (3) bekezdése bármely képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás díszletként történő szabadon felhasználását teszi lehetővé az audiovizuális médiaszolgáltatásban, míg a (4) bekezdés már kifejezetten a díszlet és a jelmez céljára készült műveknek az audiovizuális médiaszolgáltatásban történő felhasználását mentesíti a szerző engedélyétől és nevének feltüntetésétől [Sztj., 36. § (3)–(4) bek.]. Ezek a szabad felhasználási esetek kifejezetten a televíziószervezetek szükségleteinek kielégítését, munkájuk meggyorsítását szolgálják, mégis olyan látszatot keltenek, mintha a díszlet- és a jelmeztervezők produktuma kevésbé lenne értékes és védendő, mint a filmalkotások egyéb szerzőinek (például a rendező, az operatőr) tevékenysége. A tervezők „alávetettsége”, a színházakkal, filmelőállítókkal kötött szerződéseik egyoldalúsága mellett ez a téves értelmezés is közrejátszhatott a díszletek, jelmezek fentebb ismertetett jogsértő átdolgozásában és hasznosításában, amely esetekben a testületi szakvélemények és a törvényszéki ítéletek szabtak gátat e funkcionális műfajtaikkal való visszaéléseknek, és jelölték ki jogszerű felhasználásuk kereteit.

Az Sztj. X. fejezetében elrejtett szabad felhasználások törvényi szabályaiban nincsenek nevesítve, ennek ellenére bizonyos helyzetekben a díszletekre és a jelmezekre is kiterjedhetnek ezek a – kizárólag vizuális művekre vonatkozó – szabályok. Az egyik esetkör a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti al-

231 A kötelező közös jogkezelés keretében beszedett átalánydíj tervezőkre eső részét a magyar televíziós és játékfilmek, valamint a közvetített színházi előadások díszlet- és jelmeztervezői között a közszolgálati televíziócsatornákon sugárzott filmek és közvetített előadások műsoradatai alapján osztják fel, így a filmek sugárzási ideje csak számítási eszközként szolgál a jogdíjfelosztás arányosításához, mivel a tényleges magáncélú másolások és kábeltelevíziós továbbközvetítések adatai nem ismertek.

kotás látképként történő szabad felhasználása például egy filmben vagy fotóalbumban.²³² Vitán felül áll, hogy a szabály életszerűen szobrokra és építészeti alkotásokra alkalmazandó, mégsem zárható ki egyes díszletelemek állandó szabadtéri elhelyezése, amelyekről ily módon az alkotó engedélye nélkül készíthető és használható fel fotó vagy film. A másik eset a képző- és iparművészeti, továbbá építészeti alkotások képének, valamint a művészi fényképnek tudományos vagy ismeretterjesztő előadás, továbbá oktatás céljára történő felhasználása a szerző nevének megjelölésével [Szjt., 68. § (1)–(2) bek.]. Ez a szabad felhasználási lehetőség az iskolai órák (főként művészeti képzések), vagy a tudományos ismeretterjesztő előadások illusztrálását teszi lehetővé az adott mű képének bemutatásával vagy kivetítésével,²³³ amelybe viszont már minden további nélkül beleérthetők és beletartoznak a díszletek és a jelmezek is.

A fentiek alapján megkockáztatható az a következtetés, hogy a díszletek és a jelmezek kevésbé kitétek a szabad felhasználás kihívásainak, szemben például a képzőművészet vagy az építészet alkotásaival. Ennek is betudható, hogy nem ismertek ezzel kapcsolatos jogviták, és nincs a témának külön jogirodalma sem.

5.4. Összegzés

Szerzői jogi törvényünk 2013. április 1-jétől hatályos módosítása óta a jelmezek és a díszletek a jelmez- és a díszlettervekkel megegyező, azokkal azonos szintű jogvédelemben részesülnek, ezzel számolva fel e két egymásra épülő, összetartozó műtípus között korábban létező jogdogmatikai különbségtételt. Napjaink színházi gyakorlatában már nem kérdőjeleződik meg a díszlet- és a jelmeztervezők kreatív alkotó tevékenysége és produktumaik szerzői jogi védelme. Hasonlóképpen, a filmek egésze képi világának kialakításához alkotó módon hozzájáruló díszlet- és jelmeztervezők is filmalkotónak minősülnek, még ha ezt nem is tartalmazza kifejezetten az Szjt. filmszerzőket részletező definíciója.²³⁴ Az elmúlt másfél-két évtizedben a joggyakorlat minden lényeges kérdésre kiterjedően kimunkálta a díszletek és a jelmezek átalakításának és színházon kívüli felhasználásának kereteit, pontosan kijelölve a jogszerű és a jogellenes használat határait. Ugyanakkor a joggyakorlat sem tudja utólag orvosolni a díszlet- és a jelmeztervezőkkel kötött „vegyes” szerződések anomáliáit, kétértelműségeit.

A fentiek alapján, valamint hasonló tárgyú uniós jogi norma hiányában azt is állíthatnánk, hogy nincs szükség a színpadi szerzők és az egyéb jogosultak jogviszonyait szabályozó jogforrásra. A színházi szervezetek óriási erőfeszítéseinek köszönhetően a 2008-ban elfogadott színházi törvény rögzíti ugyan a terület foglalkoztatási, hatásköri és támogatási szabályait, de nem foglalkozik a színpadi művekre és szerzőire vonatkozó speciális szerzői jogi kérdésekkel.²³⁵ Az Szjt. kiegészítése egy színházi fejezettel – a filmalkotásokra és a vizuális művekre vonatkozó fejezetekhez hasonlóan – megnyugtatóan rendezhetné a szakmában dolgozó alkotók és előadóművészek szerzői jogi státuszát, jogait és díjigényét.

232 Látkép esetében egyszerre több képzőművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás vagy műszaki létesítmény is látható (egy fotón egyszerre több, akár sok ilyen mű is szerepelhet).

233 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 252.

234 Szjt., 64. § (2) bek.: „A filmalkotás szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. E rendelkezés nem érinti a filmben felhasznált egyéb művek szerzőinek e törvényben biztosított jogait.”

235 2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól.

6. Térképészeti mű és más térképészeti alkotás

A vizuális művek körében különleges helyet foglalnak el a térképművek azáltal, hogy elsősorban nem esztétikai kivitelük, művészeti jellegük a meghatározó, hanem – a szoftverekhez és az adatbázisokhoz hasonlóan – a funkcionális meghatározottság játszik döntő szerepet létrejöttükben. Szoftver (számítógépi programalkotás) és a hozzá tartozó dokumentáció esetében a funkcionalitás arra szolgál, hogy segítségével valamilyen feladatot végezzenek el.²³⁶ A térképek funkcióját – mint a későbbiekben látni fogjuk – a tartalmuk és a céljuk szerinti meghatározottságuk határolja be, továbbá azon sajátosságuk, hogy szigorú szakmai és jogi kötöttségek alapján készülnek. Mégis, kevés kivételtől eltekintve, minden térkép szerzői, alkotói munka eredménye, így – többek között – azok egyértelműsége és értelmezhetősége, információtartalma, esetleg esztétikus kivitele egyéni vagy eredeti jelleget hordoz, és ilyen módon szerzői jogi védelemben részesül.²³⁷

A szerzői jogi védelmet ugyanakkor nem érinti, ha a mű nem esztétikai, hanem funkcionális alkotás. A reklámfilm is tipikusan funkcionális mű, amelynek célja, hogy gazdasági (vagy más, társadalmi stb.) reklámként hasznosuljon. A funkcionális művek elterjedése és a szerzői jogi védelem alá „türemkedése” miatt a védelmi szint, azaz az egyéni-eredeti jelleg szintje egyre alacsonyabbra kerül. Másként megközelítve, ha egy „egyszerű” funkcionális mű nem szolgai másolás eredménye, hanem alkotó jellegű választási lehetőség állt fenn a mű megalkotása során, és ezzel az alkotó élt, akkor az alkotás már megfelel a szerzői jogi védelem előfeltételeinek (SZJSZT 16/2008).

A térkép és a jog viszonyát leginkább az határozza meg, hogy a feldolgozott szakirodalom, jogszabályok, szakértői vélemények eltérő fogalomhasználattal, eltérő definícióval élnek a térképekkel kapcsolatosan. Ezzel is magyarázható, hogy a földmérési és térképészeti hatóságok előtt napjainkban sem mindig tisztázott és egyértelmű a térképek, térképművek, térképészeti adatbázisok szerzői jogának kérdése. Kovács Miklós, az Óbudai Egyetem professzora szerint ezért is lenne célszerű „akár jogszabályi úton, vagy hatósági gyakorlatként a témakört rendezni, hiszen a szerzők személyhez fűződő jogai bírhatnak akár vagyoni jelleggel, vagy jövőbeli gazdasági előnnyel, haszonnal.”²³⁸ Ennek a sarkos véleménynek a tükrében különösen indokolt megvizsgálni, hogy mennyiben megfelelő a hatályos szabályozás és joggyakorlat a térkép-fogalom meghatározására, szerzői jogi védelmi szintjének elismerésére, valamint a térképek alkotóinak, megrendelőinek és felhasználóinak jogos érdekei közötti egyensúly megteremtésére és fenntartására.

6.1. Térkép, térképmű, térképészeti alapadatbázis

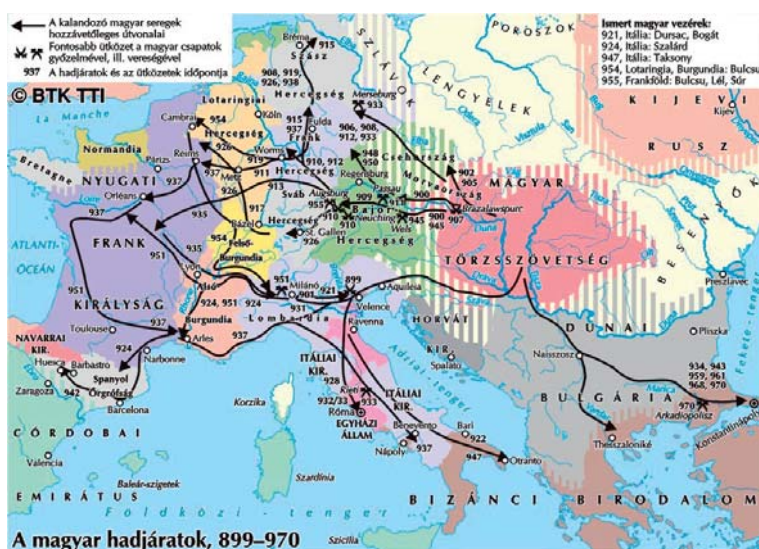
A térkép hagyományos definíció szerint a Föld vagy más égitest felszínének, vagy a földfelszínen található természetes alakzatok, az épített környezet létesítményeinek, épületeinek,

236 A számítógépes program mint elsősorban funkcionális mű használata (telepítés és futtatás a különböző feladatok végrehajtása érdekében) önmagában felhasználás.

237 Ld. *Térképek szerzői jogi védelmének kérdései*. Budapest, Holló & Társai Ügyvédi Iroda, 2014, <http://hplaw.hu/wp-content/uploads/2014/11/terkepek-szerzoi-jogi-vedelmenek-kerdesei.pdf>.

238 Kovács Miklós: A térképek szerzői joga. In: *LIX. Georgikon Napok. Kivonat-kötet*. Veszprém, Pannon Egyetem, 2017. 293.

műtárgyainak meghatározott matematikai szabályok vagy mértani törvények szerint síkba vetített, méretarányosan kisebbitett, általánosított, és sajátos grafikai jelrendszerrel bemutatott felülnézeti ábrázolása.²³⁹ Korszerűbb megközelítésben nevezhetjük inkább térbeli vonatkozások mértékéhez kötött és rendezett modelljének. Más megfogalmazásban, szűkebben a Földre értelmezve: a térkép a föld felszínén, földfelszín felett, földfelszín alatt található természetes és mesterséges alakzatok, tereptárgyak felülnézetben, tehát alaprajzszerűen készült képe, és a terepet a valósághoz hűen ábrázolja. A térképen a definícióbeli alakzatok, létesítmények stb. ábrázolása mindig azok alakjellemző pontjaival történik, kivéve, ha ezt a méretarány nem korlátozza.²⁴⁰ A térképek készítésének elméletével és gyakorlatával a térképészet vagy más néven kartográfia foglalkozik.



Nagy Béla: A magyar hadjáratok térképe. Forrás: BTK TTI²⁴¹

Mindezek mellett figyelmet érdemel, hogy a térképészettel foglalkozó jogszabályok nem tartalmaznak definíciókat magára a térképre, csak annak modern kori formáira és felhasználási módozataira. A földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 2012. évi XLVI. törvény (a továbbiakban: Fttv.) is egyebek mellett az állami térképi adatbázisok, valamint a földmérési és a térképészeti tevékenység fogalmát határozza meg [Fttv., 1. § (3) bek.]. Ez talán érthető annak fényében, hogy az Fttv. elsődleges célja az állami alapadatok adatbázisai útján történő térképellátás iránti szakmai, gazdasági és társadalmi igények biztosítása [Fttv., 1. § (2) bek.]. A térképészeti alapadatbázisok fogalmának középpontba kerülése is rávilágít a szakterületen bekövetkezett, a szakma technikai és technológiai fejlődésével összefüggő változásokra, továbbá a gazdaság igényeire tekintettel bevezetett, az állami alapadatokat hordozó adatbázisok szabályozásának fontosságára.

239 HALÁSZ Miklós: *Tereptan és térképismeret*. Budapest, Budapesti Természetbarát Bizottság, 1987. 12.

240 BARTHA Gábor – HAVASI István: *Térinformatikai alapismeretek*. Miskolc, ME Földtudományi Kar, 2011. 3.

241 <https://tti.abtk.hu/terkepek/10-sz-a-magyar-hadjaratok-899-970>.

Az Szjt. nincs segítségünkre ebben a kérdésben: a műfajtak példálózó felsorolásából csupán azt tudjuk meg, hogy szerzői jogi védelem alá tartoznak a térképművek és más térképészeti alkotások [Szjt., 1. § (2) bek. j) pont]. Mivel az Szjt. a gyűjteményes művet és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázist is védi, szerzői jogi védelemben részesülhet a térképatlasz és a térképkészítés alapjául szolgáló elektronikus adatbázis is [Szjt., 7. § (1)–(2) bek.].

A szerzői jogi jogvitákban a fogalmak tisztázásában és elhatárolásában is nagyban segítik a jogalkalmazást az SZJSZT releváns állásfoglalásai és a külföldi szakirodalom hasznos megállapításai. A szinte valamennyi tárgyi szakvélemény alapjául szolgáló fogalom meghatározás szerint a térkép hagyományos értelemben a Föld felszínének meghatározott matematikai szabályok vagy mértani törvények szerint síkba vetített, méretarányosan kisebbitett, általánosított és sajátos grafikai jelrendszerrel bemutatott ábrázolása (SZJSZT 35/2007). Mindemellert beszélhetünk térképszerű ábrázolásokról is, amelyek „a térbeli sajátosságokat nem térképi formában jelölő grafikus ábrázolásmódok. Ide tartoznak a panorámatérképek, madártávlati és műholdképek, térhatású térképek, metszetek, tömbszelvények, perspektívák” (SZJSZT 01/2014).

A térképeknek többféle csoportosítása ismert a méretarány, az ábrázolás jellege, az előállítási mód, a tartalom és az adathordozó szerint. Ha szellemi alkotásként tekintünk a térképre, akkor leginkább az ábrázolás jellege szerinti megkülönböztetésre kell figyelemmel lenni:

- a geodéziai térképek a tereptárgyakat alaprajzokkal, mérethelyesen ábrázolják, csak a pontszerű objektumok esetében (pl. geodéziai alappontok, kis alapterületű objektumok stb.) alkalmaznak jeleket (jelkulcsokat); megjelenítési méretarányuk jellemzően: 1:1000 (1:500), 1:2000, 1:4000 (1:10000);
- a topográfiai térképek a lehető legnagyobb mértékig törekszenek az alaprajz szerinti ábrázolásra, de a közepes méretarányuk (1:10000–1:250000) már az esetek többségében megköveteli az egyezményes jelekkel történő ábrázolást;
- a földrajzi térképek sajátossága a kis méretarány, ezért már csak az egyezményes jelekkel történő ábrázolást teszik lehetővé (például földrajz atlaszok).²⁴²

A földmérési törvény viszont nem térképművekről, térképekről rendelkezik, hanem térképészeti alapadatbázisokról, tekintettel az állam által kezelt és biztosított állami térképek forrásaira. Az állami alapadatok adatbázisai a következők:

- a) az államhatár adatbázisa;
- b) az alappont-hálózati pontok adatbázisai;
- c) az állami földmérési alaptérképi adatbázis;
- d) az állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázis;
- e) az állami topográfiai térképi adatbázisok;
- f) az állami távérzékelési adatbázisok;
- g) a honvédelmi célú térképi adatbázisok;
- h) a földrajzinév-tár adatbázisa és
- i) az archív analóg és digitális térképi adatok adatbázisai.

Ezek közül térkép alapú adatbázisok a c), d), e), g) és i) adatbázisok. Az állami földmérési és térképészeti állami alapadatbázisokat mind az ipar, mind a mezőgazdaság felhasználja,

242 Kovács i. m. (238. l.) 295.

hasznosítja a tevékenysége során. Az agrárigazgatás adatbázisainak jelentős része az állami földmérési és térképészeti alapadatbázisok adatain alapul. Az Fttv. kimondja, hogy egyes állami adatbázisokat²⁴³ kell alkalmazni a közfeladatok ellátását támogató térinformatikai rendszerek geometriai alapjainak megteremtésénél, mint például a hatósági nyilvántartások, a honvédelmi, katasztrófavédelmi és rendvédelmi tevékenység, a helyi önkormányzatok feladatainak ellátásához szükséges tevékenység, a közlekedési, a hírközlési, az erdő- és vízgazdálkodási tevékenység, az agrár- és vidékfejlesztési tevékenység, a természet- és környezetvédelmi tevékenység, a közművezetékek nyilvántartása és az e-közműnyilvántartás stb. térképi megalapozásához (Fttv. 8. §).

Az SZJSZT 01/2014 számú szakvéleménye a térképészeti alkotásnak következő alfajait különbözteti meg: általános földrajzi térkép, földmérési alaptérkép, topográfiai térkép, turistatérkép, várostérkép, autótérkép, sítérkép. „Egymástól való megkülönböztetésük elsősorban rendeltetésükből fakad, ami azt jelenti, hogy eltérő funkcióval bír például egy földmérési térkép vagy egy sítérkép.”²⁴⁴ Ez az ügy is rávilágított a térképészeti alkotások sajátos, hibrid jellegére: egyes térképfajták a művészi és irodalmi művek jellemvonásait ötvözik.

Művészi vonásai a vonalvezetésben, a forma-, és színvilágban, szimbólumok, piktogramok sajátos ábrázolásában, irodalmi művekre jellemző sajátosságai pedig az adott tájegységben végzett mérési és egyéb adatok összegyűjtésében, szelektálásában, elrendezésében, aktualizálásában mutatkozik meg. Ez utóbbi adathalmaz képezi a térképészeti alkotás vázát, alapját és egyben művészi vonások megjelenésének korlátját is. (SZJSZT 01/2014)

Erre mutat rá az SZJSZT 14/2010 számú szakvéleménye is: „A térképészeti alkotás létrehozatala során a tudományos kutatás és alkotás (ld. vetületválasztás, domborzatrajz, síkraajz, névrajz, jelkulcs, színkulcs, gyámrajz) szorosan összefügg a grafikai tervezéssel és kivitelezéssel (ld. színek és formák megválasztása és alkalmazása).”

6.2. A földmérési és térképészeti tevékenység

A földmérési és a térképészeti tevékenység jogi szabályozásának célja egyfelől az, hogy kövesse a globális, informatikai, szakmatechnikai, technológiai változásait, és megfeleljen az adatbázis-szemléleten alapuló egységes ingatlan-nyilvántartásnak, másfelől hogy meghatározza az adatbázis-szemléleten alapuló földmérési, földügyi és térképészeti szakterülettel kapcsolatos állami alapfeladatokat, az állami topográfiai térképi adatbázisok körét, az állami alapadatok előállításának és szolgáltatásának alapvető szabályait. Ezzel összhangban a földmérési törvény lényeges elemét képezi a háromdimenziós egységes ingatlan-nyilvántartás jogszabályi hátterének megteremtése. Ennek alapján lehetőség nyílik olyan létesítmények és a hozzá kapcsolódó jogok ábrázolására, nyilvántartására, ezen jogok térbeli elhelyezkedésének és egymás-

243 Ezek az állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázis, az állami topográfiai térképi adatbázisok és az állami távérzékelési adatbázisok.

244 A sítérkép a síutra befizető vendégek számára teszi lehetővé a különböző sítereprek – a sípályarendszerek hosszúságára, nehézségi fokaira, a kínált lift-, étkezés- és szálláshelyszolgáltatásokra vonatkozó adatokkal kiegészített – előzetes felmérését, megismerését.

hoz való viszonyának elemzésére, amelyek megjelenítése – jelentőségük ellenére – korábban nem, vagy csak részben volt lehetséges (felüljárók, hidak, alagutak, mélygarázsok, közművek, egyéb földalatti létesítmények stb.).

Az előző pontban felsorolt állami alapadatokat tartalmazó adatbázisok szabályozását a technika fejlődése indokolja. Az adatok vizsgálat, minősítés, illetve az állami átvételi eljárás követően válnak állami alapadattá. Ez a feltétel nem vonatkozik az államhatár adatbázisára – az ebben kezelt adatok a vonatkozó nemzetközi szerződésekben foglalt eljárások lefolytatása után válnak állami alapadattá (ami a gyakorlatban jogszabállyal történő kihirdetést jelent).

Az ország geometriai rendjének, összhangjának biztosítása érdekében a földmérési törvény előírja, hogy az állami alpmunkákat és alapfeladatokat, az ingatlan-nyilvántartási célú munkákat és az egyéb célú földmérési és térképészeti munkákat az állami alapadatok – a munka jellegétől függő – kötelező felhasználásával kell elvégezni. A „munka jellegétől függő” kitévelt az indokolja, hogy természetesen nem minden, az adott területen rendelkezésre álló állami alapadatot kell felhasználni, például egy földrészlet megosztása esetén nincs szükség a topográfiai és a honvédelmi célú adatbázis adataira vagy a magassági alappontok adataira.

Az állami alapadatokat, adatbázisokat országos, illetve helyi adattárakban, térképtárakban, űrfelvétel- és légifilmtárakban kell tárolni, kezeljük a központi földmérési és térinformatikai államigazgatási szerv, az ingatlanügyi hatóság és a honvédelemért felelős miniszter által kijelölt szerv. Az állami alapadatok adatbázisai és maguk az állami alapadatok is nyilvánosak, az adatokról bárki másolatot igényelhet. Kivételt képeznek ez alól a honvédelmi célból előállított állami alapadatok [Fttv. 5. § (1) bek.]. Az ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázisból papír alapon kizárólag hitelesített másolat szolgáltatható. Elektronikus dokumentumként hitelesített és hitelesítés nélküli másolat közvetlenül, illetve a Kormány által biztosított azonosítási szolgáltatáson keresztül a számítógépes ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázisból szolgáltatható. Az ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázisból elektronikus és papíralapú térképmásolatot a térképészetért felelős miniszter által rendeletben meghatározott tartalommal kell kiadni.²⁴⁵

Az ingatlanügyi hatóság, valamint a honvédelem térképészeti támogatásáért felelős szerv a vállalkozási tevékenységnek nem minősülő, az Fttv. hatálya alá tartozó állami alapfeladataik és alpmunkáik ellátásához az állami alapadatok adatbázisaiból egymásnak díj-, költség- és térítésmentesen szolgáltatnak adatot. De példának okáért a területrendezésért, a településfejlesztésért és a településrendezésért, valamint a kulturális örökség védelméért felelős miniszter is térítésmentesen és korlátlanul hozzáférhet az állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázis adataihoz a feladatai ellátása érdekében.

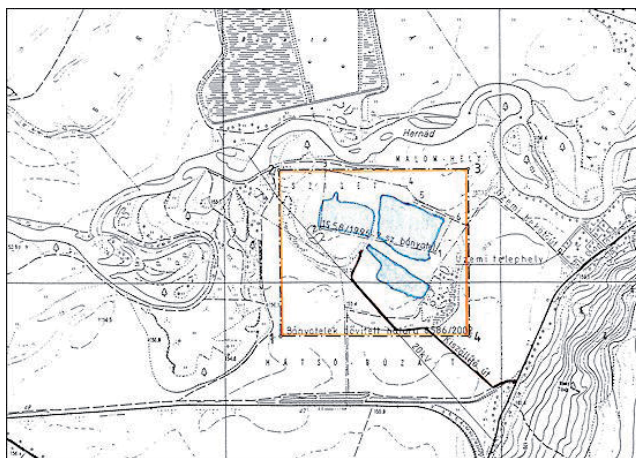
Az ingatlan-nyilvántartási térkép megtekintése céljából a térkép tartalmát számítástechnikai eszközzel, megtekinthető formában kell megjeleníteni. A betekintést saját számítástechnikai eszközével az ingatlanügyi hatóság kérelemre – kizárólag a saját illetékességi területén található ingatlanokra vonatkozóan – biztosítja. Az ügyfél kérelmére a körzeti földhivatal saját számítástechnikai eszközével az illetékességi területén fekvő ingatlan térképi tartalmába történő betekintést díjmentesen biztosítja.²⁴⁶ Az ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázisból papír alapon hiteles vagy nem hiteles térképmásolatok szolgáltathatók. Ismert helyrajzi számú

245 8/2018. (VI. 29.) AM rendelet az ingatlan-nyilvántartási célú földmérési és térképészeti tevékenység részletes szabályairól.

246 <https://www.foldhivatal.hu/content/view/51/67>.

ingatlanról (földrészletről) írásbeli kérelemre vagy megkeresésre a fentiek szerinti térképmásolatot az ingatlanügyi hatóság szolgáltat. Megnevezett helyrajzi számú földrészletről (ingatlanról) térképmásolat-szolgáltatás iránti kérelmet bármelyik körzeti földhivatalnál, az ország bármely ingatlanára vonatkozóan elő lehet terjeszteni. A térképmásolatokért a vonatkozó miniszteri rendelet szerinti igazgatási szolgáltatási díjat kell az ügyfélnek megfizetni.

Az állam az ország térképellátását az állami alapadatok, térképi adatbázisok készítésével, fenntartásával, korszerűsítésével, tárolásával és szolgáltatásával biztosítja. A meglévő állami térképi adatbázisokat folyamatosan fel kell újítani, a fel nem újítható térképi adatbázisok helyett újakat kell készíteni. Adatbázis felújítása, valamint új állami térképi adatbázis készítése esetén numerikus adatnyerési eljárásokat kell alkalmazni. Térképi idomok területének meghatározása történhet numerikus és grafikus módszerekkel. A numerikus eljárás lényege az, hogy a meghatározandó terület egyenes oldalélekkel lehatárolható, és a számításakor az egyes élek találkozási pontjait, a terület koordinátákkal rendelkező sarokpontjait használják fel.²⁴⁷



Zsujta I. bányatelek átnézeti térképe²⁴⁸

Az államhatár adatbázisával kapcsolatban a törvény annak tartalmi egységeit határozza meg:

- az államhatár láthatóságának biztosítására, a határvonal megjelölésére és a határjelek karbantartására vonatkozó nemzetközi szerződések;
- a nemzetközi szerződések alapján készített határokmányok;
- az érintett szomszédos államokkal együttesen készített határjegyzőkönyvek;
- az államhatár vonalának határpontjai és határjeleit és azok koordináta-jegyzéke.²⁴⁹

Az államhatár-adatbázis mellett kiemelten fontos az állami földmérési alaptérképi adatbázis, amely az állami földmérési alaptérképként említett, jellemzően hagyományos adathordozón

247 BARTHA–HAVASI i. m. (240. lj.) 8.

248 <https://regi.tankonyvtar.hu/hu>.

249 Az államhatár megjelölésével, a határvonal láthatóságának biztosításával, a határjelek koordinátáinak meghatározásával, a határjelek nyilvántartásával és az határokmányok konkrét tartalmával kapcsolatos részletes szabályokat viszonylatonként külön-külön megkötött kétoldalú nemzetközi szerződések tartalmazzák, nem egységes tartalommal.

megjelentett térkép digitális megfelelője. Létrehozásának célja az egységes ingatlan-nyilvántartási adatbázis kötelező alapjának biztosítása. Az állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázis kezelése, tárolása, a változások vezetése, valamint az adatok szolgáltatása az adatbázisokat kezelő szervek feladata.²⁵⁰ Az új felméréssel készített vagy felújított állami földmérési alaptérképi adatbázis akkor válik állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázissá, amikor megtörtént az – új adattartalomnak megfelelően – az ingatlan-nyilvántartás átalakítása és az adatbázis forgalomba adása.

A földmérési törvény kimondja, hogy az állami alapadatok és adatbázisok az állam tulajdonát képezik, azok előállításával és szolgáltatásával kapcsolatban az adattal rendelkezni jogosult további térítésre nem tarthat igényt [Fttv. 32. § (2) bek.]. Ez a rendelkezés egyértelművé teszi, hogy a törvényben meghatározott adatok, adatbázisok, térképművek nem képezik a szerzői jogi védelem tárgyát, ugyanis az adat (térkép) előállítója egyfelől állami vagy magán megrendelésre, ellenszolgáltatás fejében készíti el a „terméket”, másfelől – tekintettel a szakmai szabályok kötött előírásaira – nem felel meg az Szt. 1. § (3) bekezdésében foglalt feltételnek, miszerint „a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg” (Fttv., indoklás). Az állami földmérési és térképészeti adatbázisok, adatok, termékek, munkarészek továbbfelhasználásához, illetve azokról további másolatok készítéséhez, értéknövelt termékek előállításához a tulajdonosi jogok gyakorlójának (vagyis az illetékes miniszter) hozzájárulása szükséges, és az államot a továbbfelhasználásért díj illeti meg. Másolásnak minősül a térképek, adatbázisok, valamint a földmérési, távérzékelési és térképészeti állami alapadatok digitális átalakítása is. Az állam tulajdonosi mivoltát erősíti az is, hogy ezek az adatbázisok a nemzetközi jog alapján az államok számára kötelező előírások szerint készülnek,²⁵¹ ahol nem érvényesülhet a szerzői jogi védelmet megalapozó alkotói kreativitás.

Az Fttv. ugyanakkor tartalmaz egy szerzői jogi szabad felhasználáshoz hasonló rendelkezést annak kimondásával, hogy szakirányú iskolarendszerű oktatási vagy tudományos kutatási célra az illetékes miniszter a hatáskörébe tartozó földmérési és térképészeti adatok vonatkozásában díjmentességet engedélyezhet, amennyiben az adatszolgáltatás mértéke nem haladja meg a jogszabályban meghatározott méretet vagy darabszámot. Ennek részleteit és feltételeit a földhivatali portálok tartalmazzák.²⁵² Ez a modell némiképpen emlékeztet az állami vállalatok keretein belül munkaviszonyban készült építészeti tervek bevezetett nemzeti tervvagyron szerzői vagyoni jogi helyzetére, azzal a különbséggel, hogy az állami térképi adatbázisok köztulajdon státusza korlátlan, vagyis nem függ a művek keletkezési idejétől és körülményétől.

6.3. A térképészeti művek szerzői jogi védelme

6.3.1. Az egyes térképfajták szerzői jogi védelmének határai

A térképművek szerzői jogi védelmének „beágyazására” nemcsak a joggyakorlat, hanem a szerzői jog jogfejlődése is jelentős hatással volt. Az Szt. 1999. szeptember 1-jei hatálybalé-

250 Az állami földmérési alaptérkép, illetve alaptérképi adatbázis készítésének legfontosabb és legkényesebb munkafázisa a földrésztetek határvonalainak azonosítása, megállapítása, mivel ez közvetlen joghatással bír.

251 Ld. például a mérésügyről szóló 1991. évi XLV. törvényt.

252 <https://www.foldhivatal.hu/content/view/185/169>.

péséig térképművet és más térképészeti alkotást a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény (régii Szt.) alapján csak ún. rokonjogi védelem illetett meg.²⁵³ A régii Szt. mára meghaladott és talán már a maga idejében is korszerűtlen megfogalmazása szerint a „fénykép, továbbá az az ábra, műszaki rajz, térkép, szemléltető kép vagy eszköz és film, amely mint tudományos vagy művészi alkotás nem esik a szerzői jogi védelem alá, védelemben részesül, ha rajta a készítő neve és a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal éve szerepel” [régii Szt., 51. § (1) bek.]. E védelem időtartama a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal évét követő tizenöt év volt. A rokonjogi védelem alatt álló térképet csak készítőjének hozzájárulásával és nevének feltüntetésével lehetett szabadon felhasználni. Nem volt szükség a hozzájárulásra, illetve a név feltüntetésére azokban az esetekben, amelyekben a törvény ezt a szerzői jogi védelem alatt álló mű felhasználásához sem kívánta meg.

Mint láttuk, az (új) szerzői jogi törvényünk sem definiálja a térképek fogalmát; a műtípusok példalózó felsorolásában megnevezésként térképműveket, illetve más térképészeti alkotásokat említ, amelyeknek egyéni, egyedi jelleggel kell rendelkezniük a szerzői jogi védelem elismeréséhez. Az Szt. nem a műszaki pontosságot, a mérnöki szabványok precíz alkalmazását, betartását emeli ki, hanem a térképmű egyediségét, minden mástól való megkülönböztethetőségét, amelynek fontos szerepe van a szerzői jogi védelem megítélésénél. Akár védendő érték lehet egy „rossz”, pontatlan térkép is, ha az egyedi, egyéni jelleggel bír.²⁵⁴

Ugyancsak szerzői jogi védelem alatt állhat gyűjteményes műként az atlasz mint térképek szisztematikus, témák szerinti gyűjteménye (Szt., 61. §), valamint az egyéni-eredeti jellemzőkkel rendelkező térképi adatbázis. Az Szt. alkalmazásában az adatbázis önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek valamely rendszer vagy módszer szerint elrendezett gyűjteménye, amelynek tartalmi elemeihez – számítástechnikai eszközökkel vagy bármely más módon – egyedileg hozzá lehet férni [Szt., 60/A § (1) bek.]. Ezen ismérveknek viszont az állami földmérési és térképészeti adatbázisok aligha felelnek meg, ráadásul az Fttv. *expressis verbis* kiveszi ezeket a szerzői jog védőernyője alól, tekintettel a megrendelőjük személyére (állam) és a megalkotásuk kötött szakmai előírásaira.

Mivel az állami térképi alapadatbázisok meghatározott szakmai szabályzatok, szabványok alapján készülnek precíz mérnöki munka eredményeképpen, nem egyszerű (de nem kizárt) azokat az egyedi, egyéni jellemzőket a térképeken megtalálni, amelyek elegendőnek bizonyulnának térképműként történő elfogadásukhoz. Az állami térképi alapadatbázisokból származtatott, azok felhasználásával készített térképek valószínűsíthetően már a készítő, megrendelő egyedi igényeit szolgálják, vagyis egyéni, egyedi jelleggel rendelkeznek: mezőgazdasági, ipari üzemi térképek, környezetvédelmi, természetvédelmi, turisztikai célokat szolgáló térképek, tematikus térképek, bányatérképek stb. Az Fmtv. szerint annak, aki állami alapmunkákat, állami térképi alapadatbázisokat (térképeket) hoz létre, az állami átvételt követően azzal kell szembenéznie, hogy műve akkor sem fog szerzői jogi védelem alá esni, ha mégis kimutatható, hogy az egyedi, egyéni jellemzőkkel bír.

A Testület több ügyben foglalta össze azokat a jellemzőket, amelyek alapján a térkép szerzői jogilag védendő térképészeti alkotásnak tekinthető. Önkormányzati turisztikai és in-

253 Az Szt. szerzői és szomszédos jogi védelmet állapít meg, a rokonjogi védelem fogalmát mellőzi, ezek az alkotások tehát az egyéb feltételek megléte esetén szerzői műnek tekinthetők.

254 Kovács i. m. (238. lj.) 296.

formációs térképrendszer szerződése tárgyában készült szakvéleményében ezek a következők: méretarány megváltoztatása során alkalmazott szubjektív döntések, „generalizálás”, valamint a készülő térkép kivágatának, színvilágának, nem szabványos tartalmi elemeinek (például turistautak, piktogramok, kerékpárutak) meghatározása. Az ügyben eljáró tanács véleménye szerint a kihelyezésre került mindhárom típusú információs térkép a benyújtott másolatok szerint a közmű-alaptérképtől különbözik, ahhoz képest számos egyéb tartalmi elem szerepel rajtuk (piktogramok, egyéb jelzések, színezés), így a szerzői jogi védelem ezekre a térképekre kiterjed (SZJSZT 07/2007).

A fenti szempontok mellé – mivel a térképmű összetett műnek tekintendő – helyezhetők még a térkép létrejöttét megelőző geodéziai felmérés, illetve annak részmozzanatai (terep-tárgyak azonosítása, generalizálása, szubjektív egyszerűsítése, az alkalmazott pontosság, a mérés feldolgozása stb.); az alkalmazott, választott térképezési technológia, szoftver; a térképi elemek (például jelkulcsok, feliratok, vonalak) alkalmazásának, illetve elhelyezésének eredménye; a valóság szubjektív értékelése, feltárása; az ábrázolásmód egyedisége, kiemelése, térbeli megoldása (például domborzat, lejtéviszonyok). Érdemes megemlíteni azokat a műszaki (térképi) munkarészeket is, amelyek nem annyira kötött szabályok, szabványok szerint készülnek az új felmérések során, például a mérési vázlatok, tömbrajzok, szelvényvázlatok, földrészet-elhatárolási vázlatok, meghatározási vázlatok, amelyek kiegészítő, kisegítő munkarészekként szerepelnek a felmérés műszaki dokumentációjában.²⁵⁵

Az ügyben eljáró tanács nem tudta eldönteni, hogy az információs térképek szerzőinek kik tekinthetők. Ebben a kérdésben csak az információs térképekhez konkrétan felhasznált alaptérképek, az önkormányzat utasításai, a rendelkezésre bocsátott tartalmi elemek és az ez alapján az egyes cégek által elkészített térképfázisok összehasonlító elemzése adhatott volna választ abban az esetben, ha az alkotói elemet tartalmazó fázis konkrétan köthető lett volna valamely, az ügyben érdekelt természetes személy szerzőhöz. Erre a megküldött iratanyag alapján a Testületnek nem volt módja.

Az építészeti vagy műszaki tervdokumentációkhoz hasonlóan tipikusnak mondható a térképek ügyirati célú felhasználása egyes hatósági eljárásokban. Az elfogadott és joggyakorlattá nemesedett álláspont szerint a hatósági, bírósági eljáráshoz vagy más kötelező rendelkezés ügyintézéséhez kapcsolódó ügyirati funkcióba kerüléstől kezdve például földmérési területen egy geodéziai szakvélemény – a hozzá készített térképekkel együtt – szerzői jogi védelem nem érvényesül, tehát a szerzői jog nem gyakorolható, és az eljáráshoz szükséges felhasználási jogot sem kell megszerezni a szakértőtől. A hatósági, bírósági eljárások, illetve egyéb kötelező rendelkezések ügyintézése körén kívül viszont – ha a szerzői mű feltételeinek megfelelnek – rájuk a szerzői jog akadálytalanul érvényes, vagyis a szerző írásba foglalt felhasználási engedélye szükséges (SZJSZT 27/2001).²⁵⁶

Egy másik ügyben is azt állapította meg az SZJSZT, hogy a környezetvédelmi engedélyezési tervdokumentáció szerzői jogi védelemmel rendelkezik mindaddig, míg hatósági eljárásban nem válik ügyirattá. „A szerzői jogi védelem alá tartozó részein belül egyes részek, illetve

255 Uo., 297.

256 A szakvéleményben külön kiemelt példa szerint a német szerzői jogi törvény szakirodalmi művekkel kapcsolatos, a szakvélemény megítéléséhez közel álló gyakorlatából a pályázati kiírás, az ügyvéd által szerkesztett perirat vagy a témakatalógus nem minősültek adott esetben védettnek, míg a térképek, a bírói döntések bevezető összefoglalói a szűk „játéktér” ellenére is szerzői művek. Ld. Gerhard SCHRICKER: *Urheberrecht, Kommentar*. München, C. H. Beck, 1999. 2. §, 29–30-as széljegyek.

művek külön-külön is a szerzői jogi törvény által védett művek vagy teljesítmények közé tartoznak. Ilyenek lehetnek a térképek (helyszínrajzok, ábrák, fényképek) és az adatbázisok.” Példaként említette a szakvélemény a „régio helyszínrajza” elnevezésű dokumentumot, a geológiai szakvéleményhez tartozó tektonikai tömbvázlatot, fúrási helyszínrajzot, tektonikai térképet, a hulladéklerakó helyeket ábrázoló térképeket. Minél egyedibb a térkép ábrázolásmódja (például a madártávlati megjelenítésű, orientáló jellegű térképeknél), annál egyértelműbb, hogy a szerzői jogi védelem kiterjed rá, függetlenül természetesen annak minőségi, esztétikai jellemzőitől vagy a színvonalára vonatkozó értékítélettől (SZJSZT 25/2003/1–2).

Geodéziai felmérés szerzői jogi védelme tárgyában készült testületi szakvélemény szerint a közműhelyszínrajz digitális átalakítása (digitalizálása), meglévő mérések beszerkesztése, az eredeti térkép térképszerkesztés útján történő aktualizálása nem olyan tevékenység, amely által a létrejött új (kiegészített) térkép szerzői jogi védelem alá tarthatna, mivel az eredeti alapanyag, a bedolgozott mérések, az adatok rögzítése, a megrendelő előzetes feltételei nem teszik lehetővé a megrendelt térkép egyénivé, sajátossá válását. Az önmagában vett „mechanikus” térképszerkesztés nem eredményez értékelhető egyedi jelleget (SZJSZT 05/2003).

6.3.2. Plágium megállapíthatósága térképészeti művek gyűjteményének minősülő iskolai atlaszban

A térképészeti alkotás jogi védelmének külföldi (francia, osztrák, német) elméletét és gyakorlatát is megvizsgálta a Testület a per tárgyává tett felperesi és alperesi kiadványokban található térképek, jelkulcsok, illetőleg ezekhez szorosan kapcsolódó ábrák összehasonlítása és szerzői jogi minőségének megítélése során. A szakvélemény abból indult ki, hogy a szerzői mű „formába öntött gondolat”, a tudomány, az irodalom, a művészet alkotása, „egyéni-eredeti gondolatszövedék”, azonban a térképmű alapját képező valóság olyan tényhelyzet, amely nyilvánvalóan nem részesülhet szerzői jogi oltalomban. Az Szt. 1. § (5) bekezdésének helyes értelmezése szerint ugyanis a tények semmilyen körülmények között nem részesülnek szerzői jogi oltalomban. Bármilyen igényes, tudományos intellektuális munka szükséges is egy szellemi termék létrehozatalához, ha az a létrehozó személy(ek) alkotó szabadságát, „kreatív önkényét” nem engedi érvényre jutni, szerzői jogi oltalomnak nem lehet helye. A térképek esetében éppen ezért merül fel kulcskérdésként az alkotás szintjének elérése.

További kérdés az is, hogy a térkép csak grafikai kivitelezése miatt áll-e szerzői jogi védelem alatt, hiszen a színösszeállítás, a vonalak és a formák csoportosítása, a feliratok és az egyéb tartalmak beillesztése során egyértelműen olyan egyéni, eredeti megoldások kerülhetnek alkalmazásra, amelyek megalapozzák a szerzői jogi védelmet. Az ügyben eljáró tanács nyilvánvalóvá tette, hogy az Szt. nem pusztán grafikai alkotásként védi a térképművet: a térképmű összetett mű, amely magába olvasztja létrehozatala során a tudományos kutatás és alkotás, a mérnöki műszaki eljárások valamennyi ismeretét, tudását (például vetületválasztás, domborzatrajz, síkraajz, névrajz, jelkulcs, színkulcs, gyámrajz), ami szorosan összefügg a grafikai tervezéssel és kivitelezéssel (például színek és formák megválasztása és alkalmazása). A térképmű összetett jellegéből fakadóan, ha egy térképkészítő egy másik térkép mögött fekvő tudományos munkát úgy vesz át, hogy új grafikai tervezéssel egészíti ki azt, azzal is megsérti a térképészeti mű szerzői jogait.

A szakvélemény megfogalmazásában továbbá az atlasz meghatározott, egységes elvek alapján szerkesztett és rendezett térképek gyűjteménye, gyűjteményes műként szerzői joggal védett alkotás. Az atlasz koncepcióját a főszerkesztő vagy a szerkesztőbizottság alakítja ki, és készíti el az atlasz makettjét, amely a benne szereplő térképek kiviteli terve, azaz a megjelenítendő térképek vizualizációs mintája. A makett alapján készítik el a térképeknél szerkesztőnek nevezett alkotók az egyes lapokat, azaz jelenítik meg a térképi szaktartalmat.²⁵⁷ Az atlasznál az egyes térképek szintjéig lemenően az atlasz szerkesztőjének (szerkesztőbizottságának) a döntései uralkodnak. Tehát más gyűjteményes művektől (például versantológiáktól, daloskönyvektől) eltérően, az atlasz nem már kész művek válogatása, hanem egységes atlasz-szerkesztési elvek mentén születő térképek csokra, ami a szerkesztő(ke)t az egyes térképművek tekintetében társszerzővé teszi.

A felperesi és alperesi térképművek összehasonlítása és elemzése révén a Testület arra a következtetésre jutott, hogy a felperes tankönyvkiadó valamennyi atlasza és azok egyes térképei szerzői jogi védelem alatt álló alkotások, mind a tudományos munka térkép részévé vált eredménye, mind a grafikai kivitelezés egyéni-eredeti jellege okán. Emellett az alperes kiadó által kiadott atlaszok több esetben szerzői jogot sértő módon másolták vagy dolgozták át a tankönyvkiadó egyes térképeit, valamint az eredeti térképek elkészítéséhez használt, azok részévé vált tudományos munka olyan fokú átvétele történt, amely nem független alkotó munka eredménye, ezért a felperes szerzői jogát sérti (SZJSZT 14/2010).

6.3.3. Sítérkép szerzői jogi védelme

A témában ugyancsak jogi irányítúként felfogható szakvélemény központi kérdése volt annak megválaszolása, hogy egy térképen további információk, új sípálya, libegő, felvonó, szállodai piktogramok stb. megjelenítése, törlése új művet eredményez-e, kiváltképp, ha azok mennyisége többszöröse az eredetinek. Az ügyben eljáró tanács az érdemi válaszok megadásán túl olyan szempontrendszer nyújtására törekedett, amely iránymutatásul szolgál a térképészeti alkotások egyéni, eredeti jellegének megvizsgálásánál (SZJSZT 01/2014).

A térkép fogalmának, valamint művészi vonásainak és tudományos sajátosságainak meghatározásánál ez a szakvélemény is az SZJSZT 35/2007 és az SZJSZT 14/2010 számú szakvéleményekben foglaltakat tette magáévá. Fontos további megállapítása volt ugyanakkor, hogy:

egy térképészeti alkotásnál a művészi és irodalmi jelleg egymáshoz való viszonya, súlya eltérően jelenhet meg attól függően, hogy milyen típusú térkép szerzői jogi vizsgálatáról van szó. Másfajta jellegű és mennyiségű adatok szükségesek ugyanis egy általános földrajzi térkép vagy sípályákról készült térkép esetében. Ez utóbbinál az adatok, arányok, mértékek sokkal inkább hozzávetőlegesen jelennek meg, ellentétben egy földrajzi térképpel. Éppen ezért a különböző térképészeti alkotások elkészítésénél a ráfordítás mind az adatok gyűjtésében, mind pedig a grafikai munkában eltérően alakul.

257 A makettkészítés jól dokumentált tevékenység, amely magában foglalja a vetületválasztást, a domborzat-, a sík- és a névrajz térképekre lebontott, jelkulcsban rögzített összeállítást, valamint a térkép gyámrajzának és színeljárásának leírását.

Szakmai szempontból a sítérkép tematikus térkép, és két lényeges részre bontható: a földrajzi helyzetet leíró háttértérkép-ábrázolásra, valamint a tematikus tartalomra.²⁵⁸ További lényeges körülmény a térképészeti művek grafikai megtervezésénél rendelkezésre álló alkotási tér szépirodalmi vagy képzőművészeti alkotásoknál szűkebb terjedelme. Éppen ezért az egyéni, eredeti jelleg mértéke is alacsonyabb szinten van, mint azoknál a műveknél, ahol az alkotás tere jóval tágabb. Ebből következik, hogy bizonyos műtípusoknál – így a térképészeti alkotásoknál is – egy alacsonyabb szintű egyéni, eredeti jelleg is elegendő a szerzői minőség megnyilvánulására.²⁵⁹

Mindezekre az alapvetésekre szükség volt annak – feltételekhez nem kötött – kimondásához, hogy mind a felperesi térképészeti alkotás, mind pedig az alperesi térkép inkább tekinthető egyfajta térképszerű ábrázolásnak, mint hagyományos értelemben vett térképnek. A térképszerű ábrázolás is állhat szerzői jogi védelem alatt, de e megállapítás a szerzői jogi védelem fennállására nincs kihatással. A felperes és az alperes sítérképének összehasonlítása alapján a Testület megállapította, hogy a felperes térképe az alpereséhez képest eggyel több pályát tartalmaz, továbbá az elavult adatok, így a szállásra, éttermekre vonatkozó piktogramok törlésre kerültek, ettől eltekintve a két sítérkép szinte teljes mértékben megegyezik egymással.

Végül lényeges – általános – megállapítása volt a szakvéleménynek, hogy egy sítérkép előállítására alapjául szolgáló olyan információk, mint például új sípályák, libegő, felvonó, szállodai piktogramok megjelenítése, illetve az elavult információk törlése kihathat az adott alkotás egyéni, eredeti jellegének megállapítására. Ezt a kérdést mindig esetenként kell vizsgálni. Ha a többletelemek mennyisége és minősége nem eredményez átdolgozásnak minősülő, az eredeti szerző engedélyéhez kötött származékos alkotást, akkor csupán térképhelyesbítésről vagy korrektúráról beszélhetünk.²⁶⁰ A konkrét esetben azonban a Testület nem látott átdolgozást, csak térképhelyesbítést, mivel „a felperes hozzáadott értéke nem érte el az átdolgozáshoz szükséges egyéni, eredeti jelleg szintjét. A vizsgálati anyagokból megállapítható, hogy a felperes nem kért felhasználási engedélyt az eredeti mű szerzői jogosultjától. Az új adattartalomra hivatkozás tehát nem teszi semmissé az eredeti mű vonatkozásában a szerzői jogsértést, ami az alapul szolgáló térkép másolásából adódik.”

6.3.4. Stratégiai zajtérképek szerzői jogi védelme

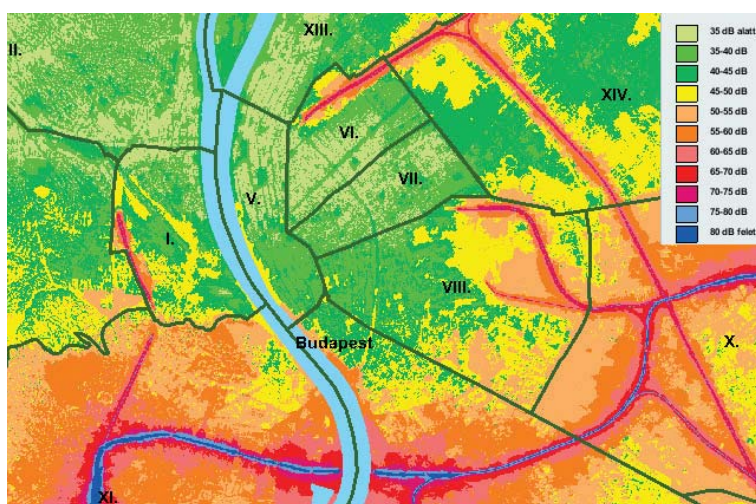
Egy magánmegbízás alapján készült testületi szakvélemény arra a kérdésre keresett választ, hogy állami alapadatok felhasználásával készült stratégiai zajtérkép – a felhasznált állami alapadatokon túl – új és más eredményt, önálló szellemi alkotást hoz-e létre, és a stratégiai zajtérkép készítője gyakorolhat-e a mű fölött rendelkezési jogot. A környezeti zaj értékeléséről

258 Egy sítérkép elkészítésénél további forrásanyagul szolgálnak olyan adatok, mint például a hegy magassága, a sípályák hossza, nehézségi fokozatai, a liftek típusai, a vendéglátó ipari objektumok (pl. szállások, éttermek, *après ski* bárók), illetve síiskolák információi. Ez utóbbi adatok köre relatíve korlátozott attól függően, hogy milyen nagyságú síterep felmérése történik. Éppen ezért a sítérkép esetében hangsúlyosabb a vizualizáció, mint az alapul szolgáló adatok körének szerzői jogi vizsgálata.

259 Gerhard SCHRICKER – Ulrich LOEWENHEIM: *Urheberrecht, Kommentar*. München, C. H. Beck, 2010.

260 Korrektúrával önmagában nem születik új alkotás, hiszen a rendszerváltozást követő, esetenként igen nagyszámú utcanévváltozás térképi átvezetése is kartográfiai szakmai szempontból csak korrektúrának, térképhelyesbítésnek volt tekinthető, nem pedig új térképészeti alkotásnak.

és kezeléséről szóló 280/2004. (X. 20.) Korm. rendelet a stratégiai zajtérkép fogalmát oly módon határozza meg, hogy a környezeti zaj átfogó értékelésére, illetve az adott területen belüli zajhelyzet értékelésére és a jövőbeni előrejelzésére készített térkép.²⁶¹ A stratégiai zajtérképek, valamint az intézkedési tervek készítésének részletes szabályairól szóló 25/2004. (XII. 20.) KvVM rendelet többek között tartalmazza a zajtérkép előkészítésére vonatkozó rendelkezéseket, a közútra, a vasútra, a repülőtérré és az üzemi létesítményre vonatkozó adatokat, valamint a zajtérkép megjelenítésére vonatkozó előírásokat (meghatározott rasterháló, az MSZ ISO 1996-2 szabvány szerinti színskála alkalmazásának előírása). Mindezek alapulvételével az eljáró tanács rögzítette, hogy a stratégiai zajtérkép egyértelműen tematikus (szak) térképnek tekinthető, vagyis olyan térképnek, amelyen a tárgyakat és a jelenségeket önmaguk érzékeltetésére ábrázoljuk.



*Budapest naplali vasúti zajszenyezésének stratégiai zajtérképe*²⁶²

A stratégiai zajtérképek nem kizárólag állami alapadatok felhasználásával készülnek és állami alapadatokra épülnek; a tematikus szakadatokat a térkép készítője méri, dolgozza fel, és a jogszabályban meghatározott 1:10000 méretarányú topográfiai térképlapon jeleníti meg. Ebből következően a stratégiai zajtérkép készítője új egyéni-eredeti szellemi alkotást hoz létre. A szakvélemény visszautalt az SZJSZT 35/2007 számú szakvéleményében foglaltakra, miszerint a térképészeti műveknél a topográfiai eszközökkel felvett, adott esetben a vízrajzot, síkrajzot (utak, települések, utcák), domborzatot és növényi fedettséget ábrázoló objektív, az egyes térképelemeket valamely szabványszeren alkalmazott szakmai ismérv, szabály által meghatározott módon ábrázoló ún. alaptérképhez képest a következő, egyéni-eredeti jellegnek teret adó szellemi alkotótevékenységet mutató lépések segítségével lehet ortalom alatt álló új térképészeti alkotást létrehozni: méretarány megváltoztatása során alkalmazott szubjektív

²⁶¹ A rendelet a környezeti zaj értékeléséről és kezeléséről szóló, 2002. június 25-i 2002/49/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja.

²⁶² HIVER'T-KLOKNER Zsuzsanna: Nem lehet elbújni a zaj elől Budapesten. *Origo*, 2011. június 17., <https://www.origo.hu/idojaras/20110612-tobbet-er-zaj-ellen-a-fasor-mint-a-vedofal.html>.

döntésekkel és „generalizálással”, valamint a készülő térkép kivágtának, színvilágának, nem szabványos tartalmi elemeinek (például turistautak, piktogramok, kerékpárutak stb.) meghatározásával. Az ügyben eljáró tanács álláspontja szerint:

a zajtérkép megjelenítésére vonatkozó rendelkezések jogszabály által kötelezővé tett szabványokat tartalmaznak, amelyek nem állnak szerzői jogi védelem alatt, azonban a stratégiai zajtérkép szerkesztője az egyedi zajméréseit szakszerűen összegzi és ábrázolja, és a méretarányból adódóan szükségszerűen generalizálást (térképi egyszerűsítés, kiemelés, hangsúlyozás) végez, amely szakmai tudáson alapul, és ezért szubjektív, egyéni, eredeti szellemi alkotást eredményez.

A Testület rendelkezésére bocsátott dokumentációból nem volt megállapítható, hogy a szerkesztett stratégiai zajtérképet ki készítette, és a megbízó milyen jogviszonyban (munkavagy más hasonló jogviszonyban, megbízási jogviszonyban) állt-e a térkép szerkesztőjével. Stratégiai zajtérképet az a természetes személy vagy az a gazdálkodó szervezet és más jogi személy készíthet, aki a külön jogszabály szerint környezeti zaj- és rezgésvédelem területén szakértői tevékenység folytatására jogosult, vagy ilyen szakértőt foglalkoztat. A stratégiai zajtérképen fel kell tüntetni a szakértői vizsgálatot végző szakértő nevét és a szakértői engedélye számát.²⁶³ A Testület végkövetkeztetése szerint a stratégiai zajtérkép állami alapadatokon nyugvó része fölött a megbízó nem rendelkezhet szerzői jogokkal, a tematikus tartalom adatai fölött pedig csak annak függvényében, hogy a térkép készítésekor milyen tartalmú felhasználási szerződés jött létre a térképkészítő természetes vagy jogi személy és a megbízó között (SZJSZT 35/2014).

6.3.5. Pályarajzok, nyomvonaltervek szerzői jogi kérdései

A 4. fejezetben került bemutatásra a műszaki létesítményként és térképműként egyaránt értelmezhető gokartpályarajz harmadik személynek történő engedély nélküli átadása tárgyában született szakértői vélemény. A Testület álláspontja szerint e műtípusnál is erőteljesen érvényesülnek jogi-műszaki kötöttségek, amelyeket három kategóriába lehet sorolni: 1. eltérést nem engedő szabályok (például biztonsági előírások, kanyar maximális íve); 2. alsó és felső korlátot meghatározó szabályok (például maximális lejtés, emelkedés); 3. ajánlások. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy az előírások és egyéb kötöttségek figyelembevétele mellett (illetve azon túl) a pálya megalkotójának lehet mozgástere, következképpen a szerzői jogi védelem is megilletheti a pályarajz készítőjét (SZJSZT 31/2006).

A Testület magánmegkeresésre adott szakvéleményében azt vizsgálta, hogy egy autópálya ábrázolt nyomvonalterve térképészeti alkotás-e, és ennek megfelelően az autópálya tájépítészeti alkotásnak tekintendő-e, és ha igen, akkor a tervező (a szerző) engedélye szükséges-e a nyomvonalterv mindennemű felhasználáshoz, megváltoztatásához. A nyomvonaltervezés elvben jogilag-műszakilag teljesen kötött, tehát adott keretek között mindenki ugyanolyan nyomvonalat tervezne. A Testület ezzel nem ért egyet: az „útjog” és az építési jog szabályait is elemezve arra az álláspontra helyezkedett, hogy a jogi-műszaki kötöttségek korlátozzák, de nem zárják

²⁶³ A környezeti zaj értékeléséről és kezeléséről szóló 280/2004. (X.20.) Korm. rendelet, 5. § (1)–(2) bek.

ki teljesen a tervező egyéni-eredeti jellegű, alkotói választását egy út nyomvonalvezetésének megtervezésében, így ezen az alapon a szerzői jogi védelem nem utasítható el. A megrendelő utasításai és ajánlásai sem zárják ki egyértelműen a tervezői alkotói játékeret, mert az előírás korlátai között a tervező szabadon dönt az általa alkalmazott paraméter betartásának módjáról, döntésének egyik lehetősége a szélső értékek teljes kihasználása. Összegezve, a Testület az alkotói döntést eleve kizáró jogi kötöttséget a vizsgált jogszabályokban nem talált.

A tájépítészeti alkotás jelleget illetően a szakvélemény leszögezte, hogy ha a nyomvonalterv vagy annak része lehet mű, akkor annak a térben érzékelhető „többszörözése” is osztozik a terv státusában. Az viszont logikailag kizárt, hogy abban az esetben, ha egy adott nyomvonalterv nem minősül műnek, mert készítése során egyáltalán nem alkalmaztak egyéni-eredeti alkotáselemeket, a megvalósított út nyomvonala szerzői műnek minősüljön például esztétikus tájba illeszkedése okán.

Az esztétikai megítélés ugyanis közömbös a műjelleget megállapíthatósága szempontjából. Ha a megvalósult nyomvonal – egyéni-eredeti jelleggel bíró vezetése okán – mű, az csak a terv műminősége következménye lehet. Az engedélyezés és kivitelezés során az eljáró tanács véleménye szerint nem képzelhetők el olyan mértékű és jellegű változtatások, amelyek a kész út nyomvonala műminőségéhez vezetnének anélkül, hogy a terv egyéni-eredeti jelleggel rendelkezne.

Az ügyben eljáró tanács véleménye szerint azonban a nyomvonalterv ügyirati jellege egyértelmű korlát. A közutak és ezen belül a gyorsforgalmi utak létesítését, fejlesztését, tervezését hivatalos iratnak minősülő aktus dönti el. A szerzői műnek minősülő nyomvonaltervek az engedélyeztetés során hivatalos irati (hivatalos irathoz kapcsolódó ügyirati) funkcióba kerülnek. Ez azzal a következménnyel jár, hogy ha nyomvonaltervet alkotnak a hivatalos irati funkcióba kerülés előtt, akkor a tervre nézve a szerzői jog gyakorolható a hivatalos irati funkcióba kerülésig, majd a hivatalos irati funkció megszűnését követően (például az utat nem építik meg, a megfelelő jogszabályt hatályon kívül helyezik). Amíg viszont a hivatalos irati funkció fennáll, a szerzői jog nem gyakorolható.²⁶⁴ Ez azt is jelenti, hogy az eredeti tervek az eredeti tervező hozzájárulása nélkül módosíthatók az út megvalósításáig, ideértve az ahhoz szükséges valamennyi hatósági engedélyezési eljárást (SZJSZT 18/2009).

6.4. Összegzés

Láthattuk, hogy a térkép és a jog viszonyát meghatározó normahalmaz, a kapcsolódó szakirodalom és szakértői vélemények, ha nem is eltérő, de igencsak szerteágazó fogalmakat használnak a térképek egyes válfajait, változatait illetően. Ennek magyarázata egyfelől abban keresendő, hogy a mindennapok gyakorlatában több, eltérő tartalmú, méretarányú, ábrázolású térképpel találkozhatunk, másfelől pedig az, hogy a globális, informatikai, szakmatechnikai és technológiai változások az adatbázis-szemléleten alapuló földmérési, földügyi és térképészeti megközelítést honosították meg. Ennek következményeként a szakterület alapjogforrásának tekinthető földmérési törvény sem térképművekről, térképekről rendelkezik, hanem térképészeti alapadatbázisokról, tekintettel az állam által kezelt és biztosított állami térképek forrásaira.

264 Ld. *Térképek szerzői jogi védelmének kérdései* (241. lj.).

Jóllehet a földmérési törvény deklarálja az állami alapadatok és adatbázisok állami tulajdonát és szerzői jogon kívüliségét, a földmérési és térképészeti hatóságok előtt napjainkban sem mindig tisztázott és egyértelmű a térképek, térképművek, térképészeti adatbázisok szerzői jogának kérdése. Ezt támasztja alá az ezekben az ügyekben keletkezett szakvélemények jelentősnek mondható száma és sokrétűsége, amelyek elemzéséből arra a következtetésre juthatunk, hogy napjainkban megfelelő a hatályos szabályozás és az ítélkezési gyakorlat mind a térképfogalom meghatározására és szerzői jogi védelmi szintjének elismerésére, mind a térképek alkotóinak, megrendelőinek és felhasználóinak jogos érdekei közötti egyensúly megteremtésére és fenntartására. A kapcsolódó joganyagot, szakértői véleményeket és egyedi példákat összefoglalva az is kijelenthető, hogy a szerzői jogi védetség megállapításánál a kulcskérdés az adott térkép egyéni, önálló eredeti, sajátos jellegének kihangsúlyozása, annak megállapítása. Ha a vizsgálat során ez bizonyítható, akkor az egyszerű térképből (konkrétabban helyszínrajzból, műszaki és mérési vázlatokból stb.) térképmű, térképészeti alkotás válhat.²⁶⁵

Az állami térképészeti alapadatok és adatbázisok körébe nem tartozó térképművekkel kapcsolatban összefoglalóan rögzíthető, hogy további felhasználásuk (főként átalakításuk, átdolgozásuk és másolásuk esetén) minden esetben be kell szerezni a térkép előállítójának, illetve jogtulajdonosának előzetes hozzájárulását, és meg kell fizetni az általa meghatározott díjat. Ellenkező esetben a felhasználás jogellenesnek minősül, és a szerzői jogot sértő felhasználónak polgári jogi (leginkább kártérítési) jogkövetkezményekkel és büntetőjogi szankciókkal is számolnia kell.

265 Lásd Kovács i. m. (238. lj.) 298.

7. Fotóművészet

A művészettörténet mára axiómaként elfogadott felosztása a vizuális kultúra produktumait két nagy csoportba sorolja: az egyik halmazt a vizuális művészetek alkotásai képezik, míg a másikba a nem művészi igénnyel létrejövő, de vizuális úton befogadható és ható tárgyak, jelenségek tartoznak. Jól szemlélteti ezt a fotózás 19. századi megjelenése, és a 20. század elejétől – a képzőművészet és az iparművészet mellett – önálló művészeti ággá válása, ami lényegében kikényszerítette a hétköznapi értelemben vett privát fotók és a művészi fényképek elhatárolását. A következő nagyobb léptékű változást a digitális képrögzítési eszközök és a képtovábbítási eljárások térnyerése jelenti; a közösségi oldalak népszerűségének növekedésével egyenes arányban egyre több privátkép készül és kerül fel a világhálóra (csak a Facebookra legalább 300 millió képet töltenek fel naponta). E fotók nagy része szinte azonnal feledésbe merül, annak ellenére, hogy az elérhető online felületeken és az okoseszközök memóriájában évekig ott maradnak, általában újabb megtekintések nélkül. Ugyanakkor ezeknek a vizuális tartalmaknak az ellenőrizetlen és sokszor lekövethetetlen utóhasznosítása mind alkotói, mind felhasználói oldalon számtalan jogi, etikai és egyéb kérdést vet fel.

A privát vagy családi fotózás szintjét meghaladó fotóművészet eredménye a fotóműtárgy, vagyis a kiállításra és műtárgyeladásra szánt, a szerző által készített – vagy általa jóváhagyott – fénykép. A privát- és a művészfotó eltérő funkciójából fakadóan egy festményről, szoborról vagy épületről készített művészi fotónak más követelményeknek (pl. művészetesztétikai, kiállítási, műkereskedelmi szempontoknak) is meg kell felelnie a szerzői jogi védelem fennállásához, elismeréséhez. De nem egyértelmű az írásos publikációk illusztrálásához alkalmazott fotók, képek, grafikák jogszerű felhasználása sem. Az újságírók, szerkesztők egy része jelenleg is bizonytalan abban, hogy a tervezett cikkekhez szerkesztett fotók jogtisztasága hogyan és hol ellenőrizhető. Egyáltalán milyen forrásból lehet letölteni fotót, leszámítva az erre szakosodott fotóügynökségeket, és mikor kell a fotóshoz fordulni a felhasználási jog engedélyezéséért?

A műfajok közötti átjárás, a határokat feszegető alkotói szabadság, a művészi útkeresés sokszor nem jogtisztá megoldásokhoz vezet. Ékes példája ennek a fotóalapú festészet, amelynek a lényege, hogy a művész alapként, háttérként, dokumentumként vagy egy szituáció érzékeltetésére használja fel a fényképet.²⁶⁶ Ennek során főleg akkor merülhetnek fel jogviták, ha a fotóművészeti alkotás szerzője sérelmesnek tartja művének ilyen módon történő felhasználását. A legproblematiszabb és legvitatottabb terület mégis inkább az épületfotózás, amelynél nemcsak az épület tervezőjének és tulajdonosának jogaira kell tekintettel lenni, hanem adott esetben az épület környezetére is. Az ugyanakkor elvitathatatlan, hogy ha az épületről készült fotót egy másik személy, a fotóművész alkotja meg, aki a kép készítése során saját személyiségét juttatja kifejezésre, és ezáltal fotóművészeti alkotást hoz létre, akkor az alkotásnak – az alapul vett épülettől függetlenül – a fotóművész lesz a szerzője.

Fotózás esetében megkerülhetetlen továbbá a személyiségi jogok témája. Az ma már nem képezi vita tárgyát, hogy ha nem közszereplő személyről az engedélye nélkül készül és jelenik

²⁶⁶ Fotót rajzként vagy vázlatként korábban is sokan használtak (például Paul Cézanne vagy Munkácsy Mihály), de Henri de Toulouse-Lautrec is az *Étkezés után című képét* Paul Sescou fotója alapján festette meg 1871-ben, <https://www.ujmuveszet.hu/2017/03/festes-fotozas>.

meg fotó a médiában, akkor az érintett sérelemdíjat kérhet. Számos esetben viszont szubjektív annak megítélése, hogy egy közéleti, közérdeklődésre számot tartó és a sajtóban előre meghirdetett esemény (például egy falunap) fotózásához kell-e a jelenlévőktől engedélyt kérni. Ugyancsak vitatott, hogy mentőst, tűzoltót, rendőrt mikor, milyen kivételekkel lehet fotózni. A fotóelméleti és jogdogmatikai alapvetések tisztázását követően, ebben a fejezetben ezeknek a joggyakorlati kérdéseknek a megválaszolására vállalkozunk.

7.1. Fotográfia, fényképészet, fotó, fotóművészeti alkotás

A fotográfia vagy fényképészet nem más, mint a fény által közvetített képi információk rögzítése technikai eszközök (fényképezőgép, fényérzékeny anyag stb.) segítségével. Elnevezése a görög *φως* (*phos* – „fény”), és *γραφικς* (*graphis* – „rajz”) szóból ered, tehát fénnel rajzolást vagy fényrajzot jelent. Tág értelemben véve a fényképezés is a média fogalma alá sorolható. A fotográfia célja lehet gyakorlati vagy művészi. Kezdetben a fotó nem akart többnek látszani, mint precíz, valóságot leképező eszköz – ezt jelzi az is, hogy a világkiállításokon a tudományos és technikai újítások között kapott helyet. A 19–20. század fordulóján kezdtek egyre szélesebb körben művészetként elismerni, ezzel egyidejűleg kialakultak a fotóművészet sajátosságai. Közben szétváltak a nem művészi igényű fotózás különböző területei is, hiszen más és más kvalitásokat és technikát igényel például a portré-, a természet-, a sajtó- és a reklámfotó.²⁶⁷

Az ún. gyakorlati célú (amatőr vagy privát) fotózás tehát nem a fotóművészethez, hanem a fotográfia kultúrtörténetéhez tartozik. Szilágyi Sándor fotótörténész szerint az alkalmazott fotográfia (a sajtó-, a reklám- és a természetfotó, vagy a színház-, a tánc-, az építő- és az egyéb művészetek mégoly esztétikus dokumentációja és népszerűsítése) sem tartozik a fotóművészet körébe, hiszen ezek médiuma a szakajtóban és a tematikus albumokban megjelenő nyomdai reprodukció, nem pedig a fotóműtárgy. Ráadásul az alkalmazott fotográfiából hiányzik minden autonóm művészi alkotás alapja: a szerzői szabadság, hiszen nem az alkotó, hanem mások (a megrendelők, szerkesztők, reklámszakemberek stb.) döntenek el, melyik a jó kép, és melyik nem. Sokkal több közülük van a reklámpszichológiához, a hatás lélektanához, mint a művészi alkotó folyamathoz.²⁶⁸

Az ismert fotótörténész fogalm meghatározása szerint a fotográfia az emberi kommunikáció olyan formája, amelynek médiuma valamilyen hordozón (papír, üveg, fém stb.) technikai (optikai és kémiai) úton állóképként rögzített hullámmozgás (ezek többnyire fényhullámok, de lehetnek rádió-, röntgen-, hő-, UV- és infrasugarak-hullámok is). A bennünket közelebről érdeklő, művészi igényű fotográfia ennek nyilvánvalóan csak egy rendkívül kicsiny szelete: a képzőművészeti és a fotográfiai kommunikáció egymást metsző részterülete. A képzőművészet felől nézve olyan műtárgy, amelyet fotográfiai eszközökkel hoznak létre, a fotográfia nézőpontjából viszont fotóművészet az, ami nem amatőr, de nem is alkalmazott fotográfia.²⁶⁹

267 BENE Zoltánné PUSZTAI Virág: *Mediaelmélet*. „Mentor(h)áló 2.0 Program” TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008 projekt, http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelméletV2/iv11_a_fotografia_fogalma_cljai.html.

268 SZILÁGYI Sándor: *Meghatározások. Beszélő*, 2002/6.

269 Kérdéses lehet még a digitális állóképkészítés hovatartozása, ami inkább a multimédia tárgykörébe tartozik: adekvát megjelenési formája nem a fotóműtárgy, hanem a monitoron vagy a vásznon, falon, bármin megjelenített virtuális kép (és az installáció), így egészen más esztétikai (szintaktikai) kérdéseket vet fel, mint a fotográfia. A fotóalapú számítógépes print sem fénykép, hanem komputergrafika.



Martin Munkácsi: Girl hiding under umbrella (1935)²⁷⁰

A jog felől vizsgálva a fotózás, a fotóművészet definíciós környezetét és szabályozási keretrendszerét, már nehezebb helyzetben vagyunk. Ennek elsődleges magyarázata az, hogy a fotózással kapcsolatos tevékenységeknek – hasonlóan a képzőművészethez és ellentétben az építészettel vagy az iparművészetrel – nincs közjogi beágyazottságuk, konkrétan fogalmazva, a fotóművészethez közvetlenül nem kapcsolódnak közfeladatok, közigazgatási eljárások, hatósági intézkedések. Mindez összefügghet azzal is, hogy a fotózás legtöbb iránya – a portré- és az eseményfotózás kivételével – nem megrendelés vagy megbízás, hanem többnyire egyéni elhatározáson alapuló individuális (és nem közösségi) alkotómunka eredménye, amelyeknél nem szükségképpen indokolt szabályozni a szakmagyakorlás feltételeit, a foglalkoztatás körülményeit stb.

A hazai joganyag egészét tekintve kijelenthetjük, hogy nem találunk kifejezetten a fotózást és az azzal összefüggő tevékenységeket fókuszába helyező jogi normát. Mivel a fotóművészetnek nincs külön ágazati jogszabálya, nem is merült fel jogalkotói és jogalkalmazói igény a művészeti ág és magának a fotóművészeti alkotás fogalmának részletesebb, egzaktabb körülírására. Ebben az értelmezési tartományban legfőképpen az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény 8. számú melléklete bír jelentőséggel, amely a legrészletesebb és legkimerítőbb felsorolását adja a műalkotásoknak. E felsorolás 7. pontja szerint műalkotásnak minősül a „művész által saját kezűleg készített, és általa vagy felügyelete alatt legfeljebb 30 számozott példányban – minden méretet és hordozót ideértve – sokszorozott, és a művész által szignált fénykép.” Ennek a definíciónak az érdekessége az, hogy a műalkotásként elismert fényképet az azt létrehozó művészhez kapcsolja, ugyanakkor a művész kritériumait (a művészi státusz elismerésének feltételeit) érthető okokból már nem fogalmazza meg. A jogi szabályozás ugyanis nem hivatott sem a művész, sem a mű absztrakt fogalmának meghatározására, kritériumainak értékelésére, különösen nem az alkotónak a nem-alkotótól és az alkotásnak a nem-alkotástól történő elhatárolására. Ezért megalapozott az a megközelítés, amely a műként történő társadalmi felhasználás tényére, illetve igényére építi a szerzői jogi védelem

270 <https://hu.pinterest.com/pin/363384263657642734>.

elismerésének vélelmét. Vagyis nem bármely alkotás minősül szerzői műnek, hanem csak az, amelyik a társadalmi tevékenység meghatározott területein, azaz az irodalom, a művészet és a tudomány területén jön létre.²⁷¹

Kiemelést érdemel a médiatörvény definíciója a kiadványról, amely evidensen a könyv és a sajtótermék gyűjtőfogalma, de mint egyéb nyomtatott anyag, a fotót tartalmazó kiadvány és a nyomtatott fénykép is ide tartozik.²⁷² Ez a felsorolás csupán abból a szempontból érdekes számunkra, hogy a fotót mint nyomtatott anyagot azonos szintre emeli a könyvekkel és az egyéb sajtótermékekkel. E fogalomhasználat állandóságára utal, hogy a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény vezette be a sajtótermék felsorolásába a rajzot vagy fotót tartalmazó kiadványt. Itt kell megjegyezni, hogy a nem kis részben közjogi elemeket is tartalmazó médiatörvény²⁷³ sok minden egyéb mellett szabályozza a nyomtatott sajtótermékek bejelentésének szabályait.²⁷⁴ A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Hivatalának vonatkozó eljárása azonban nem műfajtákra – és ezen belül például a fotóra – helyezi a hangsúlyt, hanem a médiaszolgáltatások és a sajtótermékek típusaira, így módon a médiatörvény kívül esik a fotózással szoros kapcsolatba hozható jogszabályok körén.

A hazai szerzői jogi szabályozás is adós maradt a fénykép és a fotóművészeti alkotás fogalmának tisztázásával. A régi Sztj. csupán megkülönböztette a szerzői jogi védelemmel bíró művészi fényképet (fényképészeti műveket) és a rokonjogi védelmet élvező fényképet anélkül, hogy ezek pontos elhatárolását tisztázta volna. A régi Sztj. miniszteri végrehajtási rendelete ehhez csupán annyit tett hozzá, hogy az ábrák és a szemléltető eszközök védelme alá tartoznak a művészi vagy tudományos alkotásnak nem minősülő szakmai fényképek és filmek is.²⁷⁵ Szakmai fényképek alatt bármely szemléltető eszközként funkcionáló – kereskedelmi, oktatási, tudományos ismeretterjesztő stb. témában készült – nem művészi fényképet értünk, e kategória köznapi értelmében. Az „új” Sztj. már nem tesz különbséget a két minőség között; a törvény az egyéni-eredeti jelleggel rendelkező fotóművészeti alkotást nevesíti a műfajták példálózó felsorolásában,²⁷⁶ míg a (szakmai) fénykép a szerzői jogi védelemből kizárt kreatív termékek (például eljárás, működési módszer, matematikai művelet) között sem kapott helyet.

271 LONTAI Endre et alii: *Magyar polgári jog – szerzői jog és iparjogvédelem*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2017. 55.

272 A médiaszolgáltatásról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) 203. § 22. pontja: „Kiadványok c) egyéb nyomtatott anyag (címtár, névtár, grafikát, rajzot vagy fotót tartalmazó kiadvány, térkép; röplap; nyomtatott képeslap, üdvözlő- és más hasonló kártya; nyomtatott kép, minta, fénykép; nyomtatott naptár; nyomtatott üzleti reklámanyag, katalógus, prospektus, reklámposzter és hasonló; egyéb szöveges kiadvány) ide nem értve: nyomtatott öntapadó papír (matrica), postai, jövedéki, illeték- stb. bélyeg, bélyegnyomott papír, csekk, bankjegy, részvény, értékcikk, kötvény, okirat és hasonlók.”

273 A médiahatóság, mint a közigazgatási intézményrendszer egyik szereplője, a közjog területén működik, a közérdek védelmében léphet fel, és alkalmazhatja a vélemény- és sajtószabadság korlátjaként megjelenő, a médiatartalmakat érintő törvényi szabályokat. A médiajogi jogsértések ugyancsak közjogi norma megsértésének minősülnek. Bővebben ld. KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András: *Az új magyar médiaszabályozás alkotmányossági kérdései*. *Iustum Aequum Salutare*, 2011/2. 127.

274 Mttv., 46. §: „(1) A sajtótermék nyilvántartásba vételét annak kiadója vagy alapítója kezdeményezheti. Ha a sajtótermék alapítója és kiadója eltérő személy vagy vállalkozás, viszonyukat, a sajtóterméssel kapcsolatos feladataikat és jogait megállapodásban rendezik.”

275 A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet, 36. § (1) bek.

276 Sztj. 2. § (2) bek. i) pont.

7.2. Fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelme

7.2.1. A jogvédelem terjedelme

Hatályos szerzői jogi törvényünk elődje, a régi Szjt. a fotók tekintetében kétféle oltalmat ismert, amelynek megfelelően a művészi értékkel és egyéni-eredeti sajátosságokkal rendelkező művészi fényképek szerzői jogi védelemmel, míg az ilyen jellemzőket nélkülöző fényképek sajátos rokonjogi védelemmel bírtak. A művészi vagy tudományos alkotásnak nem minősülő szakmai fényképek a megjelenéstől, illetve a nyilvánosságra hozataltól számított 15 éves védelmi idő alatti bármilyen felhasználásához (a szabad felhasználás eseteit kivéve) a készítő hozzájárulására volt szükség.²⁷⁷ Nyilvánvaló, hogy a digitális korban ez a követelmény gyakorlatilag tarthatatlanná vált, ennek híján pedig az elavult oltalmi forma helyzete is olyannyira megkérdőjeleződött, hogy az Szjt. érdemi indoklás nélkül helyezte hatályon kívül.²⁷⁸ Ezzel összhangban az Szjt. a fényképeszeti alkotásokat is ugyanolyan feltételekkel védi, mint az irodalmi és a művészeti művek egyéb kategóriáit. Valójában a „fotóművészeti” jelző is némileg félrevezető az új szabályozás tükrében, és emlékeztet a „művészi” jelzőre a régi Szjt. végrehajtási rendeletében szereplő példálózó listában említett „művészi fényképekre”, amely az egyszerű és legfeljebb csak rokonjogi védelmet élvező fényképekhez képest meglevő különbséget hangsúlyozta.²⁷⁹

A hírszolgáltatási anyagok jogi védelmével foglalkozó SZJSZT 18/2004 számú szakvélemény szerint továbbá nincs szükség a fényképek esetében valamilyen speciális „művészi” jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az eredetiség fogalmának. Ez a fogalom pedig – az európai és nemzetközi jogfejlődéshez igazodóan – jóval kevésbé igényes feltételek meglétét kívánja meg, mint ahogyan az a régi Szjt. esetében volt irányadó. Elegendő az, hogy a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon, tehát hogy az ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által, legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá ne egy meglevő alkotás szolgálai másolásáról legyen szó.

Nemzetközi szinten a fényképeszeti alkotásoknak a többi műkategória szintjére emelése a Szellemi Tulajdon Világszervezete Szerzői Jogi Szerződése (WCT) révén teljessé vált.²⁸⁰ Ennek 9. cikke úgy rendelkezik, hogy a „Szerződő Felek a fényképeszeti alkotások tekinte-

277 A sajátos oltalmi formával szemben támasztott formai követelmények meglétét nem egységesen ítélte meg a bíróság. Az egyik irányadó ítélet szerint e formai követelmények hiányában „a felhasználó joggal következett arra, hogy a fénykép készítője nem akarta a fényképet a törvény említett rendelkezései szerinti védelem alá helyezni” (Legf. Bír. Pf.III.20.410/1975., BH1976. 491., PJD VII. 12.) Ennek a szigorú értelmezésnek ellentmond egy másik ítélet, amelyben a Fővárosi Bíróság elfogadta az SZJSZT álláspontját, hogy elegendő a rokonjogi védelem megszerzéséhez az első alkalommal készített felvételeket cégbélyegzővel ellátni, és nem szünteti meg az oltalmat az a körülmény, hogy a további másolatokon már nem alkalmazták ezt a megjelölést. Egyetértett a bíróság a Testület azon álláspontjával is, hogy a megjelölés hátrányosan befolyásolná a fényképek nyomdai úton való felhasználását (SZJSZT 112/1971; 16.P.21.339/1971.).

278 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 247.

279 SZJSZT 18/2004, Hírszolgálat egyes anyagainak szerzői, illetve kapcsolódó jogi védelme és a vonatkozó szerződések.

280 A Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződése, kihirdette a 2004. évi XLIX. törvényt.

tében nem alkalmazzák a Berni Egyezmény 7. cikk (4) bekezdésének a rendelkezéseit,” az ugyanis lehetővé teszi, hogy a fényképészeti művek²⁸¹ és az iparművészeti alkotások esetében az egyéb műkategóriákra irányadó védelmi időtől (a szerző élete és a halálát követő év elejétől számított 50 évtől) eltérő védelmi időt is alkalmazzanak, feltéve, hogy az nem rövidebb, mint az adott mű megalkotását követő év elejétől számított 25 év.

A közösségi jog szintjén már a WCT elfogadása előtt megtörtént a fényképészeti műveknek a többi műkategóriához történő teljes hasonítása, amit a szerzői jog és bizonyos kapcsolódó jogok védelmi idejének harmonizálásáról szóló, 1993. szeptember 27-én elfogadott 93/98/EGK számú irányelv végezett el. Ennek 1. cikke határozza meg az irodalmi és a művészeti művek védelmi idejét (ami általában a szerző élete és a halála utáni év kezdetétől számított 70 év), a 6. cikke pedig úgy rendelkezik, hogy a fényképészeti művek²⁸² esetében is ezt a védelmi időt kell alkalmazni. Tisztázza a 6. cikk azt is, hogy egy fénykép szerzői jogi védelmének egyetlen feltétele az, hogy az a szerző saját szellemi alkotása legyen; semmilyen más kritérium nem alkalmazható ebből a szempontból.²⁸³ A 6. cikk utolsó mondata még tovább megy annak kimondásával, hogy a tagállamok más fényképeket is védelemben részesíthetnek. (Szó szerint ezeket a fordulatokat vette át a 93/98/EGK számú irányelv helyébe lépő 2006/116/EK irányelv a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről.) „Ennek nyomdokain haladva vannak országok, amelyek az egyéni, eredeti jelleget nélkülöző fotókat is védelemben részesítik, így többek között – a régi Szjt.-hez hasonlóan – a jelenleg hatályos német, osztrák és olasz szerzői jog egyaránt szerzői jogi védelemben részesíti a műtárgyakról készült képek fotóit (beleértve a festményekről készült képeket is) az azok mögött húzódó teljesítmények védelme érdekében.”²⁸⁴

A hatályos szabályozás érdekessége, hogy bár a jelenlegi szerzői jogi rendszer is ismeri a teljesítmények védelmét (például jelentős befektetéssel létrejött adatbázis vagy filmelőállítói teljesítmény esetén), amit az Szjt. – a rokonjogi védelemhez hasonló jogintézményen – az ún. kapcsolódó jogi védelmen keresztül biztosít, nem tartozik ennek tárgyi hatálya alá az egyéni jelleget nélkülöző fénykép. Jelenleg tehát csak a szerzői mű körébe eső egyéni, eredeti jelleggel rendelkező fotóművészeti alkotások élveznek szerzői jogi védelmet, az e jelleget nélkülözők nem. Hepp Nóra szerint ebből arra a következtetésre lehet jutni, hogy technikailag bármennyire is tökéletes és kifogástalan festményfotóról legyen szó – ellentétben egy jelentős befektetéssel létrejött *sui generis* adatbázissal vagy egy film létrejöttét „levezénylő” filmelőállítói teljesítménnyel – a hatályos szerzői jogi szabályozás nem biztosít kizárólagos jogokat a fotóművész számára.²⁸⁵ Vitatható ez az összevetés annyiban, hogy egy film vagy adatbázis létrehozása jóval nagyobb anyagi ráfordítást igényel és jóval több intellektuális hozzáadott értéket hordoz, mint egy művészi jelleget nélkülöző fénykép megalkotása. Ezzel is magyarázható a jogalkotó részéről a nem művészi fényképek valamiféle *sui generis* védelmi konstrukciójának mellőzése.

281 Az Egyezmény ezt a kifejezést használja; angolul „*photographic works*” szerepel a szövegben.

282 Az irányelv is ezt a művészeti színvonalra, illetőleg értékítéletre nem utaló kifejezést használja: angolul itt is „*photographic works*” szerepel.

283 SZJSZT 10/2007, Fényképfelvétel szerzői jogi védelme.

284 HEPP Nóra: A fotóművészet és a képzőművészet találkozása a szerzői jogi védelem asztalán. *Fotóművészet*, 2011/1.

285 Uo.

7.2.2. A jogvédelem feltételei

Mivel tehát az Szt. nem különböztet meg „általános” és művészi fotókat, a fotóművészeti alkotás esetében nehezebb megállapítani, hogy a szerzői jogi védelem fennállásához szükséges minimális egyéni-eredetiség követelményeinek eleget tesz-e. Az a tény, hogy a fotó esetében az alkotás „folyamata” gépi eszközzel történik, és akár egy pillanat töredékébe is sűrítethető, számos sajátos mérlegelési szempontot visz be a szerzői jogi oltalmi feltételrendszer gyakorlati alkalmazásába. Az „alkotó egyéniség” a fotóművészetben is, mint minden művészeti ágban, a világ sajátos, belső, szubjektív szűrőn keresztül történő láttatásban érhető tetten. Fotóknál az egyéni, eredeti jelleg kifejeződései az alábbi szempontok mentén ragadható meg:

- a téma, illetve a kompozíció kiválasztása;
- a felvételhez választott beállítás, a képkivágás egyedisége;
- a fotós által elkapott pillanat sajátosságában (jellegzetes mozdulat, gesztus, történés);
- a kompozícióhoz alkotó módon használt technikai megoldásokban (például különösen hosszú expozíciós idő, speciális optika megválasztása, szűrők használata, egyéb kreatív képalkotói döntések) testesülhet meg.²⁸⁶

Id. Ficsor Mihály²⁸⁷ az SZJSZT 10/2007 számú szakvéleményében idézte fel a WIPO és az UNESCO dokumentumát a fényképészeti művek szerzői jogi védelmének kérdéseiről. A dokumentum tíz elvet határozott meg a fényképészeti alkotások védelmére, és a legelső így szól: „Minden fénykép, amely eredeti elemeket tartalmaz, szerzői jogi védelmet kell, hogy élvezzen. Minden fénykép esetében úgy kell tekinteni, hogy az eredeti elemeket tartalmaz, és hogy ennek megfelelően fényképészeti műnek minősül, kivéve az olyan fényképet, amelynek az esetében a fényképet készítő személynek nincs semmilyen befolyása a kép kompozíciójára vagy más egyéb lényeges elemére.”²⁸⁸ A dokumentum felsorol továbbá számos elemet, amely alapjául szolgálhat egy fénykép egyéni, eredeti jellegének, kezdve magától a témaválasztástól a fényképezés szögének a meghatározásán át a „képkivágás” módjáig (vagyis addig, hogy a téma miként helyezkedik el a fénykép keretein belül). A fent idézett elv indokolása utal egy korábbi bírósági ítéletre, amely szerint egyetlen fénykép, bármilyen egyszerű is, sem lehet mentes a szerző személyes hatásától, majd a következőképpen folytatódik:

Ez azt jelenti, hogy gyakorlatilag az emberi lények által készített minden fénykép szükségképpen magában foglalja az eredetiségnek valamely elemeit. Amennyiben az eredetiség megállapítható, nincs alap annak a kijelentésére, hogy valamely alacsonyabb szintű eredetiség még nem elegendő, és hogy egy magasabb szintű eredetiségre van szükség a szerzői jogi védelemhez. Csak azok a fényképek zárhatók ki a szerzői jogi védelemből, amelyeknek az esetében nincs tere személyes döntésre, és nincs lehetőség a kép kompozíciójának a befolyásolására (mint például az automatikus közlekedés-ellenőrzési készülékek által rögzített képek, bizonyos törvények szerint a pénzbedobással működő kamerák útján készített

286 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 247.

287 A Szellemi Tulajdon Világszervezetének nyugalmazott főigazgató-helyettese és a Szerzői Jogi Szakértő Testület korábbi elnöke.

288 A dokumentum száma: UNESCO/WIPO/CGE/PHW/3.

fényképek stb.). Egyebekben az is nyilvánvaló, hogy a már meglévő fényképekről készült fényképek sem számítanak eredeti műveknek. (SZJSZT 10/2007)

Egy korábbi bírósági döntés szerint a fotóművészeti alkotást rögzítő negatív kép laborálási munkáinak eredményeként létrehozott pozitív kidolgozási eljárás önmagában nem egyéni és eredeti alkotói folyamat, ezért szerzői jogokat nem keletkeztet (BH1992. 578.). Ez a megfogalmazás félreérthető annyiban, hogy összecsúsztatja a tevékenységet annak eredményével, az alkotással. A határozat helyes értelmezése: a pozitív kép kidolgozóját nem illeti meg a szerzői jogvédelem, mert egyéni, eredeti jellege a felvétel eredményének, a negatív képnek lehet.

A fotók egyediségének, eredetiségének bizonyosságául szolgálhat a végső mű megszületésének folyamata, az ennek során végzett beavatkozások és finomítások egész sora. Az alkotó a felvétel negatívjának előhívása során is alakíthatja úgy a képet (például a képkivágás leszűkítése a kép egy részletére, színek, tónusok, a kép egyéb fizikai-kémiai jellemzőinek módosítása), hogy az előhívott pozitív kép már alkotásjellegűt mutasson. A pozitív képpel – ma már tipikusan digitális úton – végzett utómunka (így a felvétel fény-árnyék viszonyainak megváltoztatása, a színegyensúly eltolása, a kontrasztok módosítása, speciális szoftveres szűrők alkalmazása, nem is szólva arról, ha grafikai elemeket adnak a fényképhez) is eredményezheti fotóművészeti alkotás létrejöttét.²⁸⁹ Ha az utómunkát az eredeti szerzőtől eltérő személy végzi, és annak eredményeképpen új egyéni-eredeti jelleg adódik a felvételhez, átdolgozó tevékenység eredményeképpen létrejött származékos műnek minősülhet a munka. A fotó előhívásához, nagyításához pusztán technikailag szükséges laborálási mozzanatok rutinszerű elvégzése önmagában nem önálló alkotói tevékenység (BH1992. 578.). Mindezeket a szempontokat és kritériumokat az SZJSZT 24/2013 számú szakvélemény foglalta össze annak kimondásával, hogy a fotóművészeti alkotásoknál a Szt. szerint nincs szükség valamilyen speciális „művészi” jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az egyéni, eredeti alkotás fogalmának, és elegendő az, hogy a műben az egyéni jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon.²⁹⁰

A házakról készített fényképek vizsgálata során az SZJSZT 24/2004 számú ügyben az eljáró tanács kifejtette, hogy az egyéni, eredeti jelleg akkor állapítható meg, ha a fotók – bár azok a házak legáltalánosabb nézetét mutatják – nem egyszerű reprodukciós felvételek, hanem olyan alkotó módon megválasztott szemszögből készült alkotások, amelyek kiemelik a lefotózott építészeti művek előnyös oldalait, és a környezetbe való harmonikus illeszkedésüket is megmutatandó, abból arányos részt ábrázolnak. A bútorkatalógusban felhasznált, a bútorokról készített fényképek vizsgálata során az SZJSZT 01/2007 számú ügyben a Testület leszögezte, hogy a képek szakszerű fotográfusi munkának tekintendők, a tárgyfotózás területén magas színvonalú fotográfusi teljesítmények, amelyek a tárgyfotózás ismert szabályainak megfelelnek. Ez azonban egyúttal azt is jelenti, hogy jellegüknél fogva e felvételek nélkülözik a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni és eredeti jellegűt, hiszen az árukatalógus céljával (az áru bemutatásával eladás céljából) csak az fér össze, hogy a tárgyak objektív valóságukban jelenjenek meg, ne kerüljön hozzájuk többlet, azaz a fotográfus szubjektuma ne szűrődjön át a felvételeken. Mindezen szempontok és előzmények figyelembevételével a különböző téglafalakat ábrázoló fényképfelvételek esetében az eljáró tanács (egy kivétellel) megállapította,

289 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 247.

290 SZJSZT 24/2013, Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme.

hogy a képek szerzői jogi értelemben egyéni, eredeti jellegűek, azaz szerzői jogi védelem alatt állnak azzal, hogy „az eljáró tanács megítélése szerint ezen fényképek esetében is a minősítés határesetnek tekinthető.”²⁹¹

7.3. A portréfotó és a képmás jogi vonatkozásai

Az emberi személyiség megkülönböztetésének az eszköze, az ember képmása és hangja, az ember mint személyiség megjelenése a külső világban, az egyén megkülönböztetésének és azonosításának nélkülözhetetlen eszköze és feltétele.²⁹² A személyekről készített fotók (leginkább a portréfotók) kettős jogi kötöttséggel bírnak: az egyik alapvető jog a fotózott személy képmásához fűződő joga, a másik a fotót készítő személy szerzői joga. E két jog nem áll szemben egymással, ellenkezőleg, inkább úgy fogalmazhatunk, hogy egymásra épülnek, egymásból következnek. Különbséget kell tenni a képmás elkészítése és felhasználása között.

A képmáshoz való jog, mint külön is nevesített személyiségi jog, megillet minden természetes személyt. Azaz mindenki szabadon eldöntheti, hogy készüljön-e róla vagy a hangjáról felvétel, és az elkészült felvétel a nyilvánosság elé kerüljön-e. A Ptk. így nemcsak a képmás és a hangfelvétel nyilvánosságra hozatalát, hanem annak elkészítését és bármilyen módon történő felhasználását is az érintett hozzájárulásához mint elengedhetetlen feltételhez köti. Az érintett beleegyezését tehát már a felvétel elkészítéséhez be kell szereznie annak, aki a másik személyről kíván képmást készíteni. Továbbá megrendelésre készült képmás felhasználásához főszabály szerint az érintett külön hozzájárulása szükséges (Sztj. 72. §). A képmás elkészítéséhez való hozzájárulás tehát nem jelenti automatikusan a felhasználáshoz való hozzájárulást. Adott esetben, a körülményektől függően viszont az elkészítéshez való hozzájárulás jelentheti a felhasználás engedélyezését is.²⁹³ A nem megrendelésre készült olyan képmás – fotóművészeti alkotás, festmény, grafika – vonatkozásában, amelyen egy személy felismerhető módon szerepel, ugyanez a helyzet, bár ezt nem az Sztj. írja elő, hanem a polgári jognak a képmáshoz való általános személyiségi jogra vonatkozó szabálya.²⁹⁴

291 „A fényképfelvételek triviális, a kreativitás minimumával is alig rendelkező, a funkció által szinte teljes egészében meghatározott produktumok. A perbeli fényképfelvételek célja a felperes korábbi munkáinak bemutatása. Ezen célból következően korlátozott volt a felvételt készítő személy egyéni látásmódjának kifejezése (például ez megnyilvánulhat az egyéni témaválasztás, a fényképezés szögének és távolságának megválasztása, a témának a képkivágáson belül való elhelyezése, a fókuszálás jellege, a világítás kiválasztása alapján). A cél behatárolta mind a témaválasztást, mind a kifejezési formát. Láthatóan nem professzionális fényképész készítette a felvételeket, de egyértelmű, hogy a kiválasztott témát ismerő személy, aki annak bemutatását felkészült módon készítette el. A tanács megjegyzi, hogy önmagában az a körülmény, hogy nem az építészeti fotográfia szakmai követelményeinek legmagasabb színvonalát képviselő képekről van szó, a szerzői jogi minősítést nem érinti, amennyiben a képeknél megállapítható az egyéni, eredeti jelleg” (SZJSZT 24/2013).

292 HAVASI Péter: A személyek polgári jogi védelmére vonatkozó szabályozás kritikai elemzése, javaslat az új szabályozásra. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/1. 10–18.

293 SZIGETI-SZABÓ Andrea – SOKOŁOWSKI András: Szabadon felhasználhatom a rólam készült fényképet? *Arsboni*, 2019. december 17., <https://arsboni.hu/szabadon-felhasznalhatom-a-rolam-keszult-fenykepet>.

294 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 256.

7.3.1. A képmáshoz fűződő személyiségi jogok

A személyiség jogi védelmének eredője az Alaptörvényben megfogalmazott jog az emberi méltósághoz.²⁹⁵ E védelem gyakorlati megvalósítását különböző jogágazatok jogvédelmi eszközei biztosítják, amelyek körében kiemelkedő jelentősége van a büntető- és a polgári jognak, valamint az Alkotmánybíróság iránymutató határozatainak. A Ptk. 2:42. §-a a személyhez fűződő jogok általános védelméről szól, kimondva, hogy „(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy a törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja. (2) Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.”

Maga a normaszövegre vonatkozó javaslat nem tisztázta az emberi méltóság és a személyhez fűződő jogok közötti kapcsolat mibenlétét, helyette egy kételemes felsorolás elemévé tette őket, nem is utalva a köztük lévő viszonyra. Koltay András szerint a Ptk. újrakodifikálása során, miközben az emberi méltóság fogalmának pontos tisztázása volt a cél, e jog tartalma bizonytalan maradt. Mindez azonban nem érinti a Ptk.-beli személyiségi jog alkalmazhatóságát, így az emberi személyiség védelmében a bírói jogfejlesztés útjába ezek az akadályok nem állhatnak.²⁹⁶ Az általános tartalmú személyiségvédelmi szabály mellett az egyes személyiségi jogosultságokat a Ptk. külön is védi és szabályozza. Ilyenek az élet, az egészség, a testi épség, a szabadság, a hírnév, a becsület, az emberi méltóság, a kép és a hang, a képmás és a hangfelvétel, a név, a személyes titok, a szellemi alkotás és a kegyelet.

A fotózás és a személyiségi jogok kapcsolata leginkább abban ragadható meg, hogy a fénykép az emberi képmás, külső megjelenés tükröződésének, megismerésének és megőrzésének egyik legmegfelelőbb, sajátos eszköze. A fényképezés segítségével tehát az emberi személyiséget közvetlenül kifejező külső megjelenést tárgyiasítani, korlátlan számban többszörözni lehet. Erre természetesen más eszközök is rendelkezésre állnak, így a festmény, a rajz, a szobor, a film, de leggyakrabban, legszélesebb körben alkalmazott eszköze vitathatatlanul a fénykép.²⁹⁷ A Ptk. 2:43. §-a nem szelektál a különféle lehetőségek között, hanem általános szabályként mondja ki, hogy a személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen „g) a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése.”

A személyiségi jog megsértése megvalósulhat pusztán a fénykép elkészítésével, ha előtte nem szerezték meg az illető személy vagy hozzátartozójának a beleegyezését.²⁹⁸ Ha valaki műteremben rendel fényképeket magáról, utóbb természetesen nem hivatkozhat arra, hogy nem adott engedélyt a fényképek elkészítéséhez, ezt azonban – vita esetén – a fotós köteles bizonyítani. A fotográfus, aki megrendelés alapján készíti el a fényképeket, nem jogosult a

295 Alaptörvény, II. cikk: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”

296 KOLTAY András: Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4.* Budapest, Wolters Kluwer, 2017. 267–296.

297 URBÁN Júlia – RÁCZ-JUHOS Andrea: *Fényképezés mestervizsgára felkészítő jegyzet.* Budapest, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, 2014. 66.

298 Nem kell valamiféle hivatalos engedélyt kérni, hiszen általában erre elegendő az ábrázolni kívánt személy ráutaló magatartása, tehát az, hogy hagyja, hogy lefotózzák. Ezt azonban nem pótolja, ha lesből, az ábrázolt személy tudta nélkül készítjük el a felvételeket. Ha valaki tiltakozik az ellen, hogy lefényképezzék, akkor személyiségi jogainak megsértése nélkül nem szabad őt lefényképezni.

felvételeket önhatalmúlag felhasználni (például a kirakatában kifüggeszteni vagy internetes oldalán bemutatni), ugyanis a felvételek az esetek többségében a megrendelő részére készülnek. Ezért a felvételtől készült kópiákat a megrendelőnek kell átadni, és hozzájárulása nélkül nem készülhetnek további másolatok az eredeti fájlból, negatívból.

Jóllehet mindenkit megillet az a jog, hogy akarata és beleegyezése nélkül ne fényképezék, két kivétel mégis van e főszabály alól. Az egyik a tömegrendezvényeken és a nyilvános közszereplőkről készült felvételeket érinti,²⁹⁹ a másik a rejtett kamerával történő felvételek készítésére ad lehetőséget jogsértések megelőzése és felderítése céljából (ilyenek például az áruházakban elhelyezett kamerák és az utakon gyakori traffipax ellenőrzés). A bírói gyakorlat alakította ki a tömegfelvétel fogalmát, amely szerint a képmás nyilvánosságra hozatalának tilalma nem vonatkozik a nyilvános eseményekről, rendezvényekről, táj- és utcarészletekről készült felvételekre, amikor tehát az ábrázolás módja nem egyéni, amikor a felvétel összhatásában örökíti meg a nyilvánosság előtt lezajlott eseményeket (BH1985. 17.). Arra azonban egy nyilvános eseményről szóló, vagy nyilvános helyen készült tudósítás kapcsán sincs lehetőség, hogy a felvétel – megfelelő hozzájárulás nélkül – a tömegeből egy-egy résztvevőt külön is kiemelve (mintegy egyéniesítve) mutasson be.³⁰⁰ A gyakorlat és a jogirodalom a közszereplő személyével kapcsolatban pedig úgy foglalt állást, hogy valamely nyilvános eseményen, rendezvényen, nyilvános összefüggésben, gyűlésen aktív szerepet vállaló személy közszereplőnek minősül, így bizonyos feltételek megléte esetén nem szükséges e személyek hozzájárulása a fényképük közzétételéhez.³⁰¹

A bíróság nyilvános tárgyalásáról csak akkor készülhet bármilyen felvétel – az eljárási szabályoknak megfelelően – ha az nem sérti a tárgyalás rendjét, valamint az érintettek személyhez fűződő jogait, ezért elengedhetetlen a felvétel készítéséhez (nyilvánosságra hozatalához) a bíróság hozzájárulása, és ez is csak akkor adható meg, ha a felvétel nem sért közérdeket vagy méltányolható magánérdeket, nem zavarja a tárgyalást. A bíróság vagy más hatóság előtt folyó eljárásban az igazság érvényesülésének biztosítása közérdek, és a bizonyítás ezt a célt szolgálja. Nem lehet ezért az egyébként is jogsértés nélkül készült hangfelvétel felhasználását visszaélésnek tekinteni, ha ez a hangfelvétel felhasználójával szemben elkövetett jogsértéssel kapcsolatos bizonyítás érdekében történik (BH1985. 57.).

Aki a fotózáshoz modellt áll, modellként szerepel, ezzel a ráutaló magatartással beleegyezését is adja a fényképek elkészítéséhez. De a modell személyiségi jogainak megítélésakor is figyelembe kell venni, hogy azért, mert valaki modellszerepet vállal, ezzel nem mond le e jogairól. A képmással való visszaélés ezekben az esetekben is tilos.³⁰² Az utóbbi időben elszaporodtak a közösségi oldalakon, valamint az internetes és a nyomtatott sajtóban a képek közzétételével megvalósított jogsértések. Különösen a közszereplők indítanak magasabb számban ilyen pereket, de előfordulnak magánszemélyekkel szembeni jogsértések is. Korábban sok rendőr és büntetés-végrehajtási őr is pert nyert a Kúria jogegységi határozatára alapozva [1/2012. számú BKMPJE határozat], azonban az Alkotmánybíróság határozata egyértelművé

299 Ptk., 2:48 §: „(2) Nincs szükség az érintett hozzájárulása a felvétel elkészítéséhez és az elkészített felvétel felhasználásához tömegfelvétel és nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel esetén.”

300 HAVASI i. m. (292. lj.) 10–18.

301 TATTAY Levente: *A közszereplők személyiségi jogai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2007. 20.

302 URBÁN–RÁCZ-JUHOS i. m. (297. lj.) 67.

tette, hogy szolgálatteljesítés közben jogszerűen készíthető róluk felvétel (28/2014. (IX. 29.) AB határozat).

A személyiségi jogok megsértésének szankciói számosak.³⁰³ Akit személyiségi jogában megsértenek, sérelemdíjat követelhet az őt ért nem vagyoni sérelemért. A sérelemdíjat az új Ptk. vezette be a személyiségi jogsérelmek kompenzálására a nem vagyoni kártérítés helyett. A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni azzal, hogy a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztenek bizonyítása nem szükséges. A sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire tekintettel – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására –, egy összegben határozza meg [Ptk., 2:52. § (2)–(3) bek]. A sérelemdíjjal kapcsolatban egyelőre problémás annak eldöntése, hogy milyen mérce alapján határozza meg a bíróság a sérelemdíj „odaítélhetőségét”.³⁰⁴

A képmással való visszaélés tankönyvi példáját valósította meg az alperes kiadó, amely a felperesről korábban készített fényképnek a perbeli újságcikk illusztrációjaként való újbóli – hozzájárulás nélküli – felhasználásával valósította meg a jogsértést (BH1995. 632.).

A felperes a keresetében azt állította, hogy az alperes az általa kiadott „K” című napilap 1994. február 11-én megjelent számában, a „Nem rendőrkező sújtott?” című sajtóközlemény illusztrációjaként jogosulatlanul jelentette meg a felperes fényképét, és ezzel egyben azt a látszatot is keltette, hogy a rendőrségről tudósító újságcikkben közölt tények és a felperes személye között összefüggés van. Miután az újságcikk arról tudósított, hogy a rendőrség valakit bántalmazott, ezért a közvéleményben olyan benyomás keletkezhetett, hogy az újságcikkben közöltek a felperes személyére vonatkoznak. Emiatt a felperes azt is állította, hogy őt nem vagyoni hátrány érte, és ezért 300 000 forint nem vagyoni kártérítést igényelt. Az elsőfokú bíróság ítéletével megállapította, hogy az alperes a felperesről korábban készített fényképnek a perbeli újságcikk illusztrációjaként való felhasználásával a felperes személyhez fűződő jogát megsértette. Az alperest 50 000 forint nem vagyoni kár megfizetésére kötelezte, az ezt meghaladó keresetet pedig elutasította. Az elsőfokú bíróság az ítélete indokolásában megállapította, hogy az alperes a felperes hozzájárulása nélkül használta fel a felperes fényképét a kérdéses újságcikk illusztrálására, ezért a jogsértés megvalósult. Rámutatott az elsőfokú bíróság arra is, hogy nem mentesítette az alperest a jogsértés megállapítása alól az a körülmény, hogy az alperes két évvel korábban a fényképet a felperes hozzájárulásával készítette, mert a fényképnek a felhasználásához a felperes hozzájárulását nem szerezte be. Miután a felperest ábrázoló fénykép az újságcikkben közöltekkel semmilyen összefüggésbe nem hozható, az újságcikk ugyanakkor a kerületi rendőrkapitányságról elmarasztaló tényeket közöl, ezért a felperes jogszerűen igényelhetett nem vagyoni kárté-

303 Ptk., 2:51. §: „Akit személyiségi jogában megsértenek, a jogsértés ténye alapján – az elévülési időn belül – az eset körülményeihez képest követelheti: a) a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását; b) a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől; c) azt, hogy a jogsértő adjon megfelelő elégtételt, és ennek biztosítson saját költségén megfelelő nyilvánosságot; d) a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását és a jogsértéssel előállított dolog megsemmisítését vagy jogsértő mivoltától való megfosztását; e) azt, hogy a jogsértő vagy jogutódja a jogsértéssel elért vagyoni előnyt engedje át javára a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.”

304 SZEGHALMI Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákön át. *Médiakutató*, 2014/1. 60.

rítést. Az elsőfokú ítélet ellen az alperes a kereset elutasítása érdekében, a felperes pedig a nem vagyoni kártérítés összegének felemelése érdekében fellebbezett.

A jogerős ítélet hatályon kívül helyezése és a kereset elutasítása érdekében az alperes felülvizsgálati kérelemmel élt. Álláspontja szerint a felperes személye a közölt fényképről egyértelműen nem ismerhető fel. Téves az a következtetés, hogy az újságcikk és a fénykép között tartalmi összefüggés áll fenn. Az alperes azzal is érvelt, hogy az eljáró bíróságok nem vették kellő súllyal figyelembe azt a tényt, hogy a felperes korábban hozzájárult a fénykép elkészítéséhez, és a felperes nem jelölte meg, hogy miben rejlik az a nem vagyoni hátrány, amelyre alapítottan az alperessel szemben nem vagyoni kártérítést érvényesített.

A Legfelsőbb Bíróság nem látott alapot annak megállapítására, hogy a jogerős ítélet a bizonyítékok okszerűtlen mérlegelésével jutott volna arra a következtetésre, hogy az újságcikk és az illusztrációként közölt fénykép között tartalmi összefüggés áll fenn, mert ha egy elmarasztaló újságcikkkel kapcsolatban fényképet közölnek, úgy logikusan lehet következtetni a tartalmi összefüggésekre. A következtetés alól pedig nem mentesít az sem, ha a közölt fénykép alatt az alperes feltüntette, hogy „K. illusztráció”. A közvélemény számára ugyanis ez nem azt jelenti, hogy semmi összefüggés nincs a fényképen ábrázolt személy és az újságcikk között. A felperes fényképének a felperes hozzájárulása nélkül történt felhasználása pedig a tartalmi összefüggésektől függetlenül is megvalósította a jogsértést.

A jogosulatlanul felhasznált fénykép és az újságcikk tartalma között fennálló összefüggés következtében pedig a jogerős ítélet helyesen állapította meg, hogy a felperes fényképének ilyen szövegkörnyezetben való közlése alkalmas volt a felperes személyéről kedvezőtlen értékítélet kialakítására (Ptk. 76. §). Az újságcikk ugyanis a felpereshez hasonló testalkatú rendőrrel kapcsolatban adott olyan tájékoztatást, hogy a rendőrségre bevitt gyermeket tettelesen bántalmazta. Miután a felperesnek az újságcikkben közölt eseményekben való részvétele nem nyert bizonyítást, ezért a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelem alapján sem a jogsértés elkövetése, sem a nem vagyoni kártérítés összege tekintetében nem állapította meg a jogerős ítélet jogszabálysértő voltát. (Legf. Bír. Pfv. IV.22.544/1994.)

7.3.2. A portréfotók szerzői jogok védelme

Amíg a Ptk. a képmás vagy hangfelvétel elkészítését és felhasználását köti az érintett hozzájárulásához, addig az Szjt. a szerzői jog gyakorlását teszi függővé az érintett hozzájárulásától. Természetesen a gyakorlatban sűrűn előfordul olyan eset, amikor a fényképen ábrázolt személy saját magának is szerzői jogokat tulajdonít, de ez teljes mértékben megalapozatlan, ugyanis az ábrázolt személy csupán a fénykép „tárgya”; a fényképnek nyilvánvalóan nem alkotója, így nem illeti meg őt szerzői jogi védelem.³⁰⁵

Portréfotók esetében gyakran jogvita tárgyát képezheti a fotók szerzői jogi megítélése, tekintettel arra, hogy ezek egyéni, eredeti jellege nehezebben állapítható meg (például a meghatározott célra készült iskolai fényképek esetében). Az egyik legismertebb ügy Natascha Kampusch³⁰⁶ fotójának engedély nélküli felhasználása kapcsán vált jogtörténetté.³⁰⁷ Miu-

305 SZIGETI-SZABÓ–SOKOLOWSKI i. m. (293. lj.).

306 Kampusch nyolc éven át fogva tartották. Kiszabadulását követő életét a sajtó a mai napig figyelemmel kíséri.

307 C-145/10. számú, az E. M. Painer kontra Standard VerlagsGmbH és mások ügyében hozott ítélet.

tán Kampuscht 1998-ban tízévesen elraborták, az osztrák rendőrség nyomozási felhívást tett közzé, amelyhez felhasználta az Eva-Maria Painer szabadúszó fotós által készített fényképeket. Mivel Painer úgy ítélte meg, hogy a fényképek közlése sérti szerzői jogait, az osztrák bíróságokhoz fordult, hogy tiltsák meg az újságkiadó vállalatoknak, hogy a fényképeket és a fantomképet az engedélye és a szerzőként való feltüntetése nélkül többszörözzék és/vagy terjesszék. Ezenkívül megfelelő díj és kártérítés fizetését is kérte. Az ügyben a fő gondot az jelentette, hogy a fotós a valóság hű visszaadására törekszik, és nincs akkora tere az alkotásnak, mint más esetekben. Az eredetiségre vonatkozó kérdés megválaszolásában döntő szempontként vizsgálták a bíróságok azt, hogy a fotós „kézjegye” felismerhető-e az alkotáson, és kihasználta-e a – még ha szűken is, de a rendelkezésére álló – alkotói szabadságot.³⁰⁸ „Alkotói szabadságon lehetett itt érteni a megvilágítást, a háttér, az árnyékolás kiválasztását, vagy akár az illető arckifejezésének sajátos megörökítését a képen.”³⁰⁹

Az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy a portréfotó akkor részesülhet szerzői jogi védelemben, ha a szerzője kreatív képességeinek kifejeződése. Ezenkívül a Bíróság hangsúlyozta, hogy ez a védelem ugyanolyan, mint amilyenben más művek – így a fényképeszeti alkotások is – részesülnek. Kitért továbbá arra, hogy az uniós jog szerint a szerzői jog kivételesen korlátozható, ha a védelem alatt álló művet a közbiztonság érdekében – különösen egy eltűnt személy felkutatására irányuló bűnügyi nyomozás során – használják fel. A védelem alatt álló művekkel kapcsolatban a Bíróság emlékeztetett arra, hogy a korábban jogszerűen nyilvánosságra hozott művekből történő idézés esetében – amennyiben lehetséges – fel kell tüntetni a forrást, beleértve a szerző nevét is. Feltételezve, hogy ezek a fényképek jogszerűen – a szerző engedélyével – kerültek az ügynökség birtokába, a Bíróság úgy véli, hogy az ügynökségnek közölnie kellett volna a szerző nevét a kiadóvállalatokkal. Ezért a kiadóvállalatok is kötelesek voltak arra, hogy a szerző nevét feltüntessék az újságaikban. A Bíróság azonban azt állapította meg, hogy az is lehetséges, hogy a nemzeti közbiztonsági hatóságoktól eredt a Painer által készített fényképek nyilvánosságához közvetítése, márpedig ebben az esetben nem szükséges a szerző nevének feltüntetése. Következésképpen ilyen helyzetben csak a forrást – de nem feltétlenül a szerző nevét – kell feltüntetni. Összegezve a Bíróság ítéletét: a portréfotó akkor részesülhet a 93/98/EGK irányelv 6. cikke alapján szerzői jogi védelemben, ha – és ezt a nemzeti bíróságnak kell az adott ügyben megítélnie – az ilyen fénykép a szerző szellemi alkotása, amely tükrözi az ő személyiségét, és az a szerzőnek a fénykép létrehozása során hozott szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre.

Köztudomásúnak tekinthető, hogy a gyakorlatban a televíziós riporterekről, bemondókról készült portréfotók vagy az épületfotók esetében a reklámozás, az interneten vagy a televízióképernyőn illusztrációként történő megjelenítés során, de különösen az arcképes belépőkártyákon nem szokás a fényképet készítő szerző nevének a feltüntetése a technikai korlátokra is figyelemmel. Egy hazai bírósági ügyben született ítéletben a bíróság megállapította: „A felperes a nevének az Szjt. 12. § (1) bekezdése szerinti feltüntetését a pert megelőzően nem igényelte az alperestől, a keretszerződések sem tartalmazzak a névfeltüntetéssel kapcsolatos kitétel, és a jogviszony fennállása alatt a felperes neve az általa készített fotók kapcsán megjelenítésre nem

308 <http://kluwercopyrightblog.com/2011/05/03/opinion-of-the-advocate-general-of-the-ecj-in-the-kampusch-case-2-the-notion-of-originality-in-photographs>.

309 VERÉB Viola: Szerzői jogi lehetőségek és korlátok – a fényképezőgép lencséjén keresztül. *Fotóművészet*, 2011/3.

került, ezért felmerülhet a névfeltüntetésről való hallgatóságos lemondás lehetősége is.” Ezért a felhasználás adott jellegére tekintettel nem volt megállapítható, hogy az alperes jogsértést valósított meg azzal, hogy a felperes nevének feltüntetése nélkül használta fel a fényképeket.³¹⁰

Egy másik ügyben a bíróság bizonyítottan látta, hogy az alperes azzal, hogy az általa üzemeltetett honlapon a felperes fotóművész szerző hozzájárulása nélkül közzétett egy ismert színészt ábrázoló művészi fotót, illetve azzal, hogy a fénykép kapcsán a felperest mint szerzőt nem tüntette fel, megsértette a felperes szerzői jog-védelméhez fűződő jogait. A jogsértés megvalósulása szempontjából nem releváns, hogy az alperes a képhez milyen módon jutott hozzá, a döntő az, hogy az alperes a felhasználásra a szerzőtől származó engedéllyel nem rendelkezett. A felperest ért vagyoni hátrány abban állt, hogy a felperes elesett a felhasználás esetén őt megillető díjazástól. Ezt a szerzői jogi bírósági gyakorlat az Szjt. 94. § (1) bekezdés e) pontja szerinti, jogsértéssel előállt gazdagodás címén tartotta megítélhetőnek. Bizonyos körülmények és bizonyos összeghatár alatti igények esetén alkalmazható a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény 163. § (3) bekezdése is, amely szerint a bíróság az általa köztudomásúnak ismert tényeket valóban fogadhatja el. Az adott esetben ilyen tény volt, hogy egy híres személyiségekkel kapcsolatban álló, részükre szolgáltatást nyújtó művész számára bizalomvesztést jelent, hogy ha a művét bulvár környezetben jelenítik meg, és emiatt magyarázkodásra, védekezésre kényszerül. Ezt értékelte a bíróság köztudomású tényként.³¹¹

Elsősorban a névfeltüntetés elmaradása állt annak az ügynek a középpontjában, amelyben az alperes által kiadott újság egyik számában egy cikk illusztrációjaként jelent meg egy ukrán állampolgárságú modellről készített fénykép, amelyet évekkorábban egy francia fotóművész készített. Az újság sem az ábrázolt személy, sem a szerzői jogok jogosultja nevét nem tüntette fel. A felperes a fotóművész volt, aki – mint szerző – a személyhez fűződő és vagyoni jogait kívánta érvényesíteni a közöttük létrejött szerződés alapján. Az ítélet indokolása rámutatott arra, hogy a mű jogosulatlan felhasználását – tehát újságban történő megjelenését – jelenti, ha arra a törvény vagy a jogosult a szerződéssel engedélyt nem ad, vagy a felhasználó a jogosultságának határait túllépve használja a művet. Nem vitásan a szerzői mű felhasználásának egyik lehetséges módja volt – az Szjt. 17. § d) pontja értelmében – a fényképnek a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele, a nyilvánossághoz közvetítése. Az alperes nem hivatkozott arra, hogy a felhasználáshoz a szerzőtől engedéllyel rendelkezett, következésképp nem volt vitatható, hogy a szerző a jogosulatlan felhasználás miatt elesett az Szjt. 16. § (4) bekezdése értelmében a felhasználás fejében őt megillető díjazástól.³¹²

7.4. Műtárgyfotózás és szerzői jog

Múzeumok online tájékoztató felületein gyakran találkozunk azzal a figyelmeztető szöveggel, hogy „a műtárgyakról készült reprodukciók szerzői jogi védelem alatt állnak. Továbbá a műtárgyfotók meghatározott méretű változata díjmentesen, kizárólag non-profit célra (például szakdolgozat, tudományos kutatás) használható fel. A képek online szabadon megoszthatók. A fotók bármilyen formában történő publikálása vagy kereskedelmi célra történő

310 Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.462/2008/4.

311 Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.988/2011/3; GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 354.

312 Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.300/2008/5; GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 356.

felhasználása csak a múzeum engedélye és előzetes hozzájárulása alapján, díjfizetés ellenében lehetséges.³¹³ De kérdés, hogy valóban minden műtárgyfotóra áll-e ez a feltételrendszer, és ha igen, ki rendelkezik a szerzői jogokkal: a múzeum, a fotós, esetleg mindkettő.

A műtárgyak reprodukciós célú fotózása esetében az egyik szakmai álláspont szerint az egyéni kifejeződés hiányára tekintettel a szerzői jog által megkövetelt jelleg fennállása fogalmilag kizárt, ezért az ilyen reprodukció nem más, mint szerzői jogi oltalom alatt nem álló szolgai másolás. Hepp szerint ez az egyoldalú vélemény nem tesz különbséget a festményekről és a szobrokról készült fotók között, pedig a háromdimenziós kiterjedésű szobrok esetében lényegesen nagyobb az alkotói mozgástér az egyéni, eredeti kifejeződésnek. Kétdimenziós kiterjedésű festmény lefényképezésénél viszont a fotós számára nem áll kellő tér rendelkezésre személyiségének, egyéniségének kifejeződésére. A festményreprodukció kizárólagos célja, hogy egészen pontosan adja vissza az eredeti művet, és a rögzítési technika sem hagy teret megkülönböztetésre alkalmas variációs lehetőségeknek, így az egyéni-eredeti jelleg ez esetekben – fotótechnikailag bármilyen tökéletesen kivitelezett, minőségi munkáról van is szó – fogalmilag kizárt.³¹⁴ Ezt az álláspontot látszik alátámasztani a festményekről készült katalógusképek célja is. „E reprodukciós folyamatban ugyanis a fotós ahhoz, hogy a festmény tökéletes mivoltát visszaadja, a lehető leginkább ki kell iktatnia saját elképzeléseit, fókuszálva a festmény lehető legtökéletesebb visszaadására.”³¹⁵ Festményekről készült képek esetében tehát a szerzői jogi védelem fennállása megkérdőjelezhető. Ezt támasztja alá a Bridgeman-eset, amelyben az amerikai bíróság úgy foglalt állást, hogy a reprodukciós célú felvételek, például a festmények esetében az eredetiség hiányára tekintettel a szerzői jogi védelem nem áll fenn.³¹⁶ Ugyanakkor a Graves-esetben éppen a befektetett energia és munka jelentette a fő érvet a szerzői jogi védelem mellett.³¹⁷

A festményekkel szemben a szobroknál és más háromdimenziós műalkotásoknál (például designtárgyak, installációk) a fotóművésznek a műtárgy térbeli kiterjedésének köszönhetően számos lehetősége nyílik a műtárgy fényképezésekor a látószög, a fények stb. kiválasztásával. Szobrok fotózásakor a térbeli beállítás segítheti a szobor vonásainak minél előnyösebb visszaadását vagy éppen torzítását. A nagyobb mozgástérből tehát levezethető a szobrokról készült fotók szerzői jogi védelme. Ebből következően festményekről készült fotók esetében kérdéses, hogy a fotós felléphet-e képeinek engedély nélküli felhasználása esetén. A rokonjogi védelem 1999. évi kivezetését követően a hazai szerzői jogi rendszerben nem találunk erre vonatkozóan jogérvényesítési instrumentumot, így arra a következtetésre kell jutnunk, hogy technikailag bármennyire is tökéletes és kifogástalan festményfotóról legyen szó, és bármekkora teljesítmény húzódik meg elkészítése mögött, a fotóművész számára a kétdimenziós alkotások (festmény, grafika) reprodukciós célú fotózása esetén – más országokkal ellentétben – nem biztosított a jogvédelem.

A gyakorlatban az is kérdésként szokott felmerülni, hogy a múzeumok rendelkeznek-e szerzői vagy más típusú engedélyezési jogokkal. A múzeumok szerzői joggyakorlásának feltétele, hogy a képek egyéni, eredeti jellegűek legyenek, és a fotóművésszel kötött megállapodás (például munkaszerződés, felhasználási szerződés) e rendelkezési jogot számukra biztosítsa. A

313 Lásd pl. az Iparművészeti Múzeum honlapját: <https://gyujtemeny.imm.hu/informacio>.

314 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 247.

315 HEPP i. m. (284. lj.).

316 *Bridgeman Art Library v. Corel Corp.*, 36 F. Supp. 2d 191 (S.D.N.Y. 1999).

317 SZINGER András: Az eredetiség küszöbe. *Jogtudományi Közlemények*, 2005/3. 118.

múzeum mint a kulturális javak őrzője és kezelője (és nem szerzői jogosultja) készíti el a reprodukciót, és ad engedélyt a megrendelőnek a másolat használatára (használati megállapodás keretében), amiért díjazást kérhet. Ha a múzeum rendelkezik a fotó szerzői jogaival is, akkor a fotó után jogdíjat is kérhet, de a fotón ábrázolt műtárgy utáni jogdíj nem illeti meg, vagyis az ábrázolt műtárgyra nem adhat felhasználási engedélyt. A megrendelőnek a szerzői jogok tisztázását követően felhasználási engedélyt kell kérnie a HUNGART-tól jogosítási kérelem formájában.³¹⁸

7.5. Épületek fotózásának jogi vetületei

Az építészeti műről leggyakrabban készített származékos mű a fotó, a videó és az épület kicsinyített mása, makettja.³¹⁹ Az építészeti műveket ábrázoló fotóművészeti alkotások olyan vizuális művek, amelyek több szerző alkotását ötvözik, ezáltal a fotóson kívül más személyek jogait is érintik vagy érinthetik, némiképp hasonlóan a portréfotózáshoz. Ennek az a magyarázata, hogy az épületfotózás esetében a felhasználás függvényében tekintettel kell lenni az egyéni-eredeti jellegzetességeket felmutató épület tervezőjének (az építésznek) a szerzői jogaira is. Mindezekon túl – mivel az épületek egy másik személy tulajdonát képezik –, az épület fotózásába, majd a fotók üzleti célú felhasználásába a tulajdonosnak is lehet beleszólása. Továbbmenve, ha az épület egy település kiemelt helyszínének minősül, a fotózásra közjogi szabályok is vonatkozhatnak. Arra a kérdésre tehát, hogy „szabad-e épületről fotót készíteni”, nincsen rövid vagy általános válasz.³²⁰

7.5.1. Az épületekről készített fotók szerzői jogi védelme és felhasználása

Az alaphelyzet itt az, hogy az épületről készült fotót egy másik személy (a fotóművész) alkotja meg, aki – ha a kép készítése során saját személyiségét juttatja kifejezésre – fotóművészeti alkotást hoz létre. Ennek az alkotásnak pedig „saját jogán”, az alapul szolgáló épülettől függetlenül már csak a fotóművész lesz a szerzője.³²¹ Amennyiben a képfelvétel megalkotója valamilyen más, egyben szerzői jogi védelem alá eső műalkotást, jelen esetben egy épületet egyedi, sajátos beállításban mutat be, akkor az eredeti alkotó szerzői jogainak sérelme nélkül a saját szellemi tevékenysége miatt minősül szerzőnek.³²² Tehát az épületfotó szerzői jogi védelmének is ugyanaz a feltétele, mint minden szerzői műnek: egyéni-eredeti alkotás legyen, független minden további személyes értékítélettől és a fotó tárgyától is.

A házakat ábrázoló felvételek fotóművészeti alkotásnak minősülése tárgyában született testületi szakvélemény szerint még akkor is, ha a felvételek látszólag a házak általános nézetét

318 <http://www.hungart.org/tajekoztatas-muzeumok-reszere>.

319 Amikor valaki egy szerzői jogi védelem alatt álló épületről fotót készít, akkor szerzői jogilag nézve a háromdimenziós épület képét fotón rögzíti, tehát arról egy kétdimenziós másolatot készít.

320 A 2.4.1. pontban részletesen foglalkoztunk az építészeti alkotások és az építészeti tervek szerzői jogi védelmének feltételeivel, ezért itt csak az épület és az arról készült fotó kontextusában vizsgáljuk a kérdést.

321 FODOR Klaudia: NO PHOTO! Az építészeti fotózás jogi kérdései. *Építészfórum*, 2020. június 12., <https://epiteszforum.hu/no-photo-az-epiteszeti-fotozas-jogi-kerdesei>.

322 BAKOS–NÓTÁRI i. m. (68. lj.).

mutatják, ezek nem egyszerű reprodukciós felvételek, hanem olyan alkotó módon megválasztott szemszögből készült alkotások, amelyek kiemelik a lefotózott építészeti művek előnyös oldalait, és – a környezetbe való harmonikus illeszkedésüket is megmutatandó – abból arányos részt ábrázolnak.³²³ Egy városhoz kapcsolódó épületeket, szobrokat, utcarészletet, tájképet, valamint személyeket és azok csoportjait ábrázoló fotók szerzői jogi védelme megítélésének kérdésében a Testület kimondta, hogy egy fotóban az egyéni látásmód kifejezésre juthat a fotók tárgyában, illetve a tárgyaknak megfelelő, azokhoz illő ábrázolási formában is.³²⁴ A szerzői művek jogosulatlan felhasználását és a jogsértés megállapítását megalapozó szakértői álláspontot osztotta jogerős ítéletében a Szegedi Ítéltábla is.³²⁵

Mivel a fotót megillető szerzői jogi védelem és az épület szerzői jogi védelme külön-külön áll fenn, az épületfotó felhasználásának engedélyezése – a védelmi idő fennállása alatt³²⁶ és a következő pontban részletezett szabad felhasználási eseteket leszámítva – a gyakorlatban különböző helyzeteket eredményezhet, amelyekkel kapcsolatban kitűnő útmutatóul szolgál Fodor Klaudia ügyvéd tanulmánya az épületfotózás jogi problémáiról. Főszabály szerint épületről felvételt készíteni és azt felhasználni az épület szerzői jogi jogosultjának egyedi engedélyével lehet. A felek írásba foglalt felhasználási szerződésben határozzák meg az engedély terjedelmét, a fizetendő díjat, és szabályozhatják a további felhasználás módját. A felek a szerződéses szabadság elve mentén a felhasználási szerződésben a látkép további felhasználását akár részleteiben is szabályozhatják, korlátozhatják.³²⁷ Ha a felhasználó szűkre szabott felhasználási módokra kap engedélyt, az automatikusan nem terjed ki minden típusú felhasználásra. (Például a tervezőtől vagy tervezőirodától a fotó elkészítésére és magazinban illusztrációként történő terjesztésre kapott engedély nem jogosít fel arra, hogy a képeket később albumban megjelentessék.)

A felhasználási engedélyt az építészeti mű szerzője az építészeti művet létrehozó természetes személy tervezőtől kell kérni, kivéve, ha munkaviszonyban vagy vállalkozási jogviszonyban alkotta a művét, amely esetben a vagyoni jogokat – beleértve az egyes felhasználások engedélyezésének jogát is – az őt foglalkoztató építésziroda szerezte meg. Ha nem történt ilyen jogszerzés (jogátzállás), akkor továbbra is az építész tervező, halálát követően pedig az örököse tud a szerzői jogi felhasználásokra engedélyt adni.

Az esetek bizonyos hányadában az épület tulajdonosa vagy ő is jogosult engedélyezni a fotó elkészítését. Az épület tulajdonosa nem szerzője az épületnek, azonban praktikus az épület rendeltetésszerű használata érdekében a tervezőtől szerződéses úton felhasználási jogot szerez. A tervezési szerződések gyakori kitétele, hogy a tervező az általa készített terveken felhasználási jogot enged a megrendelőnek, a megrendelőre átruházza a tervekhez kapcsolódó vagyoni jogait, és ezzel hozzájárulását adja többek között a tervek átdolgozásához, módosításához – vagy akár felvétel készítéséhez is. Így tehát egyrészt tulajdonosként joga van az épület használatához és hasznosításához, másrészt szerződéses úton megszerzi a jogot arra is,

323 SZJSZT 24/2004, A fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének feltételei.

324 SZJSZT 10/2004, Fotók szerzői jogi védelme.

325 P.f.II.20.189/2005/17.

326 Ha az épület tervezőjének vagy tervezőinek halálától számítva 70 év eltelt, akkor az épületet már nem védi a szerzői jog, így egyéb (közjogi vagy tulajdonjogi) korlátoktól eltekintve, az épület szabadon fotózható, és az arról készült fotó üzleti célra is felhasználható.

327 Például online vagy offline felhasználás, kereskedelmi vagy magáncélból történő terjesztés, időbeli és térbeli korlátok.

hogy szerzői jogi felhasználási engedélyt adjon.³²⁸ A fotót készítő személy számára összességében az jelenthet biztonságot, ha a tervezőhöz és a tulajdonoshoz is fordul az engedélyért. Az engedély(ek) birtokában jogszerűen elkészült fotóművészeti alkotás szerzője a fotós, aki ezt követően – a tervező és a tulajdonos engedélyének keretei között – rendelkezik a fotó feletti szerzői jogokkal, és engedélyezheti annak további felhasználását.

Az épületfotózásnak végül lehetnek közjogi korlátai is. A köztulajdonban lévő épületről történő felvételkészítést ugyanis jogszabály korlátozhatja. Erre a legjobb példa a Parlament épülete, amelyről képet az Országgyűlésről szóló törvény előírásaival összhangban lehet készíteni, és reklámcélú felhasználás esetén erre az Országgyűlési Hivataltól kell hozzájárulást kérni.³²⁹ Természetesen a Parlament épületét a szerzői jog már nem védi, így ez a korlátozás sem szerzői jogi, hanem a Parlament épületének mint kiemelt, szimbolikus középületnek a hasznosításával kapcsolatos közjogi szabályozás. Ehhez hasonló megkötés pedig más törvényben, de akár helyi önkormányzati rendeletben is előfordulhat.

A fentieket összefoglalva rögzíthetjük, hogy felhasználásnak minősül az épület külső-belső kinézetéről, homlokzatáról, látképéről készült fotó, kép, festmény, bármilyen más felvétel készítése, majd ennek további többszörözése és terjesztése. Emiatt főszabály szerint egy épület képének lefotózásához, arról más felvétel készítéséhez szükséges az épület szerzői jogi jogosultjának engedélye. Mindig egyedileg és előzetesen kell megvizsgálni, hogy az engedély kitől szerezhető meg (építésztervezőtől, tulajdonostól, állami szervezettől vagy helyi önkormányzattól). „Újabb épületek esetén a jogszerzést könnyebb visszakövetni, régi épület esetén egyfelől a jogosultkutatás nyújthat támpontot a szerző(k) személyére vonatkozóan, másfelől egy megfelelően megszövegezett jogszavatossági nyilatkozat tudja biztosítani az engedélyt adó fél felelősségvállalását.”³³⁰

7.5.2. *Építészeti mű látképének szabad fotózása*

Az Szjt.-ben szabályozott és a jelen kötet korábbi fejezeteiben is részletezett szabad felhasználási esetek némelyike az épületfotózásra is adaptálható vagy alkalmazható. A főszabály természetesen itt is ugyanaz: nem kell engedélyt kérni az épület képének felhasználásához, ha a felvétel készítésére a szerzői jogi törvény ad engedélyt. A nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított épületek látképéről szabadon, a szerző engedélye és jogdíjfizetési kötelezettség nélkül készíthető fotó, amely a továbbiakban szabadon fel is használható.³³¹ A jogalkotói célja itt kettős: egyfelől a művek közönséghez jutásának megkönnyítése, másfelől a kulturális ipar könnyebb működésének elősegítése egy város panorámájának akadály nélküli megörökítése lehetővé tételével.

328 Az épület tervezésének és kivitelezésének körülményeit, a jogszerzés láncolatát a felhasználó általában nem tudja visszafejteni, régi épületek esetében néha senki sem bír elegendő információval arról, pontosan ki rendelkezik a felvételkészítés engedélyezési joggal. Kétely, kétség esetén (ha a szerző, illetve szerzői jogi jogosult személye ismeretlen, vagy ismeretlen helyen tartózkodik) szóba jöhet az árva mű státusz vizsgálata és az ennek megfelelő eljárásrend alkalmazása az Szjt. IV/A. fejezete alapján.

329 Lásd a 2012. évi XXXVI. törvény 27/E–F. §-ait.

330 FODOR i. m. (321. lj.).

331 Bővebben ld. a 2.4.6. pontban.

E szabad felhasználás törvényi feltételeinek egyszerre kell fennállnia. Az első és legfontosabb feltétel, hogy az építészeti alkotásnak szabadban kell állnia, tehát nem lehet szabadon fotózni egy múzeumban felállított makettet vagy olyan építészeti alkotást, ami egyébként fedett helyen, zárt helyen van. A második feltétel, hogy az épületnek nyilvános helyen kell állnia, így nem beszélhetünk szabad felhasználásról azon épületek esetében, amelyeket például magánterületen, egy magánház elkerített kertjében építenek fel (a bírói gyakorlat értelmében nem mentesül az a fotós sem, aki magánszemély lakóházáról készít fényképeket, amiket reklámcélú kiadványban szerepeltet). Végül a mentesség harmadik feltétele, hogy az épület állandó jelleggel lett felállítva, ebből következően kiesik a szabad felhasználás alól minden olyan építmény, amelyet szezonálisan, a használat utáni elbontás szándékával építenek, így az ideiglenesen, alkalmasszerűen megépített épületekről készített fotók, például a pavilon, a sör- és a fesztiválsátor, a karácsonyi vásárra épített faház és az időszakos kiállítás céljából felállított mű.³³²

Kérdésként merül fel, hogy miként állítható elő a látkép, és mit lehet tenni az épületről szabad felhasználás keretében készített látképpel. Szerzői jogunk egyrészt lehetőséget biztosít arra, hogy az épület külső megjelenéséről a felhasználó szabadon készítsen képet, rajzot, fotót, festményt, felvételt. A felvételhez bármilyen műszaki megoldást lehet alkalmazni: készülhet klasszikus vagy digitális kamerával, megjelenhet elektronikusan, számítógépes fájlként, vagy klasszikus formában, papíron. Másrészt a felhasználásnak a törvény további korlátot sem szab, így az elkészült kép mint származékos mű szabadon többszörözhető, terjeszthető, átdolgozható, kiállítható, nyilvánosan előadható, nyilvánosság számára közvetíthető. „Ez azt is jelenti, hogy a szabad felhasználás keretében készült fotó megjelenhet naptáron, képeslapon, online vagy offline sajtóban, könyvillusztrációként. Alapvetően a kereskedelmi célú felhasználás sem kizárt, és ebben az esetben sem kell az épület tervezőjétől engedélyt kérni.”³³³

Végül ki kell emelni, hogy e jogszabályi kivétel nem különböztet meg aszerint, hogy magán- vagy üzleti célú felhasználásra, bevételszerzésére vagy azt nem célozva készülnek ezek a fotók. A törvényi engedéllyel készült fotó a hazai szabály értelmében kereskedelmi, üzleti céllal is jogszerűen, a tervező engedélye nélkül felhasználható, így oltalom alatt álló épületek külső képét is fel lehet használni képeslapként, online vagy offline újságban. Természetesen, ha az állapítható meg, hogy az épületen nem áll fenn szerzői jogi védelem, vagy az már lejárt, és közjogi korlát sem merül fel, akkor semmilyen szerzői jogi akadálya nincsen annak, hogy az épületről, annak bármely részéről fotót készítsenek, vagy azt akár máshogyan felhasználják.

7.5.3. A fotó átdolgozása és többszörözése

Nemcsak a fénykép elkészítése során mutathatja meg eredeti látásmódját a fotós, hanem a negatív előhívásakor, a digitális fotó átszerkesztésekor is létrejöhet szerzői jogi védelem alá tartozó mű, hiszen az alkotás tere végtelen lehetőséget nyújt az egyéni, eredeti jelleg meg-

332 A Reichstagot 1995-ben „becsomagoló” alkotópáros – Christo és Jeanne-Claude – több pert is nyert a jogsértő felhasználókkal (fotóügynökség, képeslapkiadó) szemben, mert azok az alkotásról a művészek engedélye nélkül készítettek és terjesztettek fotókat. Bár a „csomagolás” egy épület köré hangolt modern képzőművészeti alkotás volt, jól példázza, hogy az ideiglenes alkotásról Németországban sem készíthető szabadon fotó.

333 FODOR i. m. (321. l.).

jelenítésére a fénykép elkészítése után is (például színek, tónusok megváltoztatása). Az így létrejött mű szintén szerzői jogi védelmet élvez, és ha ezt nem maga a fénykép készítője, hanem egy másik személy végzi már meglévő fényképészeti alkotások alapján, akkor őt is szerzőnek kell tekinteni, akit szintén megilletnek a szerzői jogok.³³⁴ „Magát a folyamatot az Sztj. átdolgozásnak mint engedélyköteles felhasználásnak minősíti, mivel átdolgozás a mű minden olyan megváltoztatása, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”³³⁵

A digitális világunkat behálózó számítógépes szoftverek is nagy szerepet játszanak a fotók átalakítása, egyéni jellegének kialakítása kapcsán, ez azonban nem jelenti azt, hogy bármilyen szoftver segítségével egyedi stílusú alkotást lehetne létrehozni. Erre példának ismételtén Kampusch portréfotóját lehet felhozni: az újságok a Painer által még a lány eltűnése előtt készített, szerzői jogi védelmet élvező alkotást használták fel cikkek illusztrálásához oly módon, hogy számítógépes szoftverek segítségével öregítettek a fényképen. Ezt a technikát és az így létrejött alkotást az Európai Bíróság ítélete szerint nem lehet egyedinek tekinteni, ezért itt nem átdolgozásról, hanem csupán egy szerzői mű többszörözéséről van szó, ahol az így létrejött mű nem áll védelem alatt.³³⁶

Barack Obama korábbi amerikai elnök fotójának poszterként történő megjelenítése kapcsán az képezte a jogvita tárgyát, hogy a Shepard Fairey grafikus által egy letölthető szoftver segítségével átalakított fénykép egyedinek, eredetinek számít-e, ha teljesen más kontextusba helyezi az AP hírügynökség jogtulajdonában lévő művet. Az AP álláspontja szerint a képet feldolgozó művész nem kért engedélyt a kép felhasználására, átdolgozására sem az amerikai hírügynökségtől, sem a képet számukra készítő fotóstól. Fairey szerint viszont az általa végzett átdolgozás belefért a szabad felhasználás jogi fogalmába, és ezzel azt sem érezte ellentétesnek, hogy a fotóból készült grafikával (pontosabban az abból készült különféle plakátok, transzparenszek, pólók, bögrék és egyéb emléktárgyak értékesítésével) jelentős bevételre tett szert. Az ügyben peren kívüli megállapodás született, amelyben a felek nyomatékosították, hogy a jövőben bármely AP-kép feldolgozásához engedélyre van szüksége az alkotónak. A megállapodás amellet, hogy kimondatja a grafikussal, hogy csak a szerzői jogi törvényeket betartva használhat fel fotókat, azt is leszögezi, hogy az AP és Fairey szorosabb együttműködést folytat majd a jövőben, azonban az ennek keretében gazdát cserélő pénzösszeg mértékét nem publikálják.³³⁷

334 SZJSZT 11/2009, Áru csomagolásán, reklámján felhasznált fotográfiai mű szerzői jogdíja.

335 VERÉB i. m. (309. l.).

336 FALUDI: Fotó a sajtóban (a Natascha Kampusch-ügy szerzői jogi vonulata). *E.szer.int*, 2011. május 2., http://eszerint.blog.hu/2011/05/02/title_1618255.

337 VÖLGYI Attila: Megállapodás Obama „hope” fotó ügyben. 2011. január 20., <http://blog.volgyiattila.hu/2011/01/20/megallapodas-obama-foto-ugyben>.



Az AP fotója és Shepard Fairey posztere³³⁸

Mint az előző fejezetekben már tisztáztuk, mind az átdolgozás, mind a többszörözés a szerző engedélyéhez kötött felhasználás, ezért fénykép esetében is az eredeti mű szerzőjétől kell engedélyt szerezni ahhoz, hogy az így létrejött alkotások jogszerűsége megkérdőjelezhetetlen legyen. Az átdolgozást nemcsak a többszörözéstől, hanem az ihletől is el kell határolni. Veréb Viola szerint egy korábbi szerzői alkotás ötleteinek, gondolatainak csupán ihletként való felhasználása, a mű tartalmának, mondanivalójának újra felhasználása nem minősül átdolgozásnak, sem szerzői jogi engedélyköteles felhasználásnak, mivel az ötlet nem rendelkezik olyan egyéni, eredeti jelleggel, amely a szerzői jogi védelmet megalapozná. Az ihlet és a szerzői mű átdolgozása közti határvonalat csak esetenként lehet megállapítani, az Szjt. erre vonatkozóan nem tartalmaz általános iránymutatást. „Például ugyanazon személy megrajzolása, majd később fényképen való megörökítése teljesen más alakban nem minősül a rajz átdolgozásának, mivel itt magának az ötletnek a felhasználásáról van szó.”³³⁹

7.5.4. Fotó reklám célú felhasználása

Jogi megközelítésben a reklám speciális, többszereplős jogviszony, amelynek csupán egyik, de nem minden esetben kötelező szereplője a fotóművész. A reklámozó megrendeli a reklámszolgáltatótól a gazdasági reklámot, amelyet a reklámszolgáltató tesz megismerhetővé, így jut el az alkotás a reklám címezettjéhez.³⁴⁰ Az összetett jogi helyzet tisztázása végett nevesíti az Szjt. a reklámozás céljára megrendelt művet, lehetővé téve a szerző vagyoni jogának átruházását.

338 Mark MEMMOTT: Shepard Fairey and AP Settle Copyright Dispute over „Hope” Poster. *NPR*, 2011. január 12., <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2011/01/12/132860606/shepard-fairey-and-ap-settle-copyright-dispute-over-hope-poster?t=1622448034310>.

339 VERÉB i. m. (309. l.).

340 A gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény 3. §-ának l) pontja szerint reklámozó az, akinek érdekében a reklámot közléstetik, illetve aki a reklámot megrendeli.

A gyakorlatból is következik ez a speciális megkülönböztetés, hiszen a szerző számára egyértelmű és körülhatárolt felhasználásról van szó, és a törvény kifejezetten rendelkezik arról, hogy melyek azok a kötelező tartalmi elemek, amelyekre a felhasználási szerződés általános szabályain túl ki kell terjedjen a megállapodás, így különösen a felhasználás módja, mértéke, földrajzi területe, időtartama, a reklám hordozójának meghatározása, valamint a szerzőnek járó díjazás összege.³⁴¹ Ezek az előírások egyrészt szerzői jogi szempontból lényegesek a reklámmű alkotóinak, másrészt támpontul szolgálnak a fotóművész számára, hogy az elkészült művet milyen célközönségnek szánják, mennyi ideig szerepel a mű a reklámpiacon, milyen hordozón (CD-n, bankkártyán, óriásplakáton) kívánják azt felhasználni, ezáltal segítséget nyújtanak a mű megalkotásában és kidolgozásában.³⁴²

A felhasználás jellegzetességei okán a reklám céljára megrendelt és ekként felhasznált művekre nem terjed ki a közös jogkezelés. E művek szerzője a reklámszolgáltatóval kötött szerződése alapján átláthatja, ellenőrizheti a reklámcélú felhasználás szerződésben engedélyezett teljes folyamatát, ismerheti a felhasználások pontos mértékét, sugárzás esetén időpontját, így a felek ehhez – és persze a gazdasági erejükhöz, érdekérvényesítő képességükhöz – igazodó díjat alkudhatnak ki.³⁴³ Természetesen annak sincs akadálya, hogy már meglévő fotót használjanak reklámozás céljára, de ebben az esetben a fotós és a megrendelő külön megállapodásába azt is bele kell foglalni, hogy a fotót reklámozás céljára megrendelt műnek tekintik. Egy fotó reklámcélú felhasználása tárgyában készült szakvéleményben a Testület kimondta, hogy ilyen felhasználás esetén a bevételarányos díjazás megállapításakor „azt a bevételt kellene megállapítani – és ahhoz arányosítani a szerzői jogdíjat –, ami ezekhez a felhasználási módokhoz kapcsolódik, és nem a becsomagolt és reklámozott áru eladásához” (SZJSZT 11/2009).

A HUNGART díjszabása részletezi azokat az eseteket, amikor díjfizetés ellenében jogosíthat felhasználásokat, többek között különböző reklámhirdetések céljából történő többszörözéseket (például reklámnaptár, reklámbrosúra, óriásplakát, molinó, buszreklám).

A képző-, ipar- és fotóművészek alkotásainak díjszabásban felsorolt felhasználásait a HUNGART egyszeri alkalomra, az ott megjelölt formában, terjedelemben és példányszámban, illetve időtartamra történő felhasználásra vonatkozik. [...] A terjedelem a felhasználó által előzetesen megadott mindenkori kiadvány szedéstükréhez igazodik. Ezek a felhasználások ún. önkéntes közös jogkezelésbe tartoznak, tehát amennyiben a szerzők nem a HUNGART-on keresztül, hanem személyesen kívánnak engedélyt adni az egyes felhasználásokra, akkor egy írásbeli nyilatkozattal kiléphetnek ezen felhasználások közös engedélyezéséből.³⁴⁴

Öröndetes módon évről évre nő, és mára a százat is meghaladja a többszörözési és a nyilvánossághoz közvetítési jogaitak önállóan gyakorló alkotók (illetve jogutódok) száma, amelyek között jelentős arányt képviselnek a fotóművészek.³⁴⁵ Az Szt. 2012. január 1-jétől hatályos

341 Szt. 63. § (1)–(2) bek.

342 LEGEZA Dénes István: A szerzői jogról V. A fotóművész jogállása különböző jogviszonyokban (második rész). *Fotóművészet*, 2012/2.

343 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 237.

344 LEGEZA i. m. (342. lj.).

345 <http://www.hungart.org/hungart-altal-nem-jogosithato-szerzok>.

módosítása lehetővé teszi a képző-, az ipar- és a fotóművészeti alkotások műpéldányainak reklámozási célú többszörözését és terjesztését, ha ez a kiállított vagy a műkereskedelem keretében értékesített műalkotás reklámozását, népszerűsítését szolgálja.³⁴⁶ Ez a szabad felhasználás tehát elsősorban kiállítási és árverési plakátokat, katalógusokat mentesít a jogszerzés kötelezettsége alól még abban az esetben is, ha maga az esemény belépti díj ellenében látogatható. E többszörözésnek és terjesztésnek is meg kell felelnie azonban a szabad felhasználás általános előírásainak.

A fali naptárakon szereplő sörök reklámképeinek promóciós anyagokban történő jogosulatlan felhasználása tárgyában született szakvéleményben a Testület egyfelől megállapította, hogy „a képek szerzői műnek minősülnek, szerzői jogi védelem alá tartozó, magas színvonalú esztétikai követelményeknek is megfelelő, professzionális alkotásokról van szó,” másfelől a falinaptáron szereplő fotóból egy részlet átemelése kapcsán kitért az idézés és az átdolgozás jogi lehetőségeire is. Ezzel kapcsolatban az eljáró tanács egyértelműen kimondta, hogy „fotóművészeti alkotás felhasználása esetében a mű részletét nem lehet idézni, tehát szabad felhasználásról nem beszélhetünk [67. § (5) bek.], továbbá az átdolgozás – vagy erre másnak engedély adása – is a szerző kizárólagos joga.”³⁴⁷

7.5.5. Fotók internetes felhasználása

Az internetről származó képek, fotók kereskedelmi, illetve magáncélú felhasználásával kapcsolatban is sok a bizonytalanság abból a tévhitből kiindulva, hogy ha az adott tartalom letöltését a szerzője (tulajdonosa) nem tiltja, korlátozza vagy köti valamilyen feltételhez, akkor az már közkinccs, amivel bármit megtehetünk. A valóságban nincs különbség egy fotó, kép felhasználása között aszerint, hogy az interneten vagy a nyomtatott sajtóban, blogban, weboldalon, promócióban vagy könyvben használják fel. A képek, fotók forrása (keresőmotor, képkereső, képadatbázis, közösségi média, papíralapú fotó) sem teszi azokat önmagukban szabadon felhasználhatóvá.³⁴⁸ Internetes tartalmak esetében is kijelenthető, hogy az Szjt. szerint egyéni, eredeti jellegű minden fotó és kép (akár grafika, akár számítógéppel bármilyen technikával létrehozott vizuális alkotás, állókép) szerzői műnek minősül, és annak bármilyen felhasználásához a szerző engedélye és a felhasználási engedélyért szerzői jogdíj fizetése szükséges. E főszabály alól csak a közkinccsnek minősülő produktumok, a védelmi idő eltelté és a szabad felhasználás esetkörei képeznek kivételt.

A leggyakoribb szabad felhasználás a magáncélú másolás, amely csak akkor valósul meg, ha mindezt magánszemélyként tesszük, a saját céljainkra. A munkahelyi felhasználási vagy a kereskedelmi, üzleti célú letöltés már többnyire engedély- és jogdíjköteles. Ugyanígy külön engedélyt kell kérni akkor, ha otthon magánszemélyként, saját célunkra töltjük le a képet vagy fotót, de azzal közvetlenül vagy közvetve jövedelemre teszünk szert, illetve valamilyen formában bevételhez jutunk a tartalmak felhasználásával. A szabad felhasználás tehát nem vonatkozik arra, ha a letöltött képet visszatöltik az internetre, kiteszik a közösségi oldalakra, a

346 Szjt., 36. § (5) bek.

347 SZJSZT 23/2007, Fotórészletek jogosulatlan felhasználása.

348 HORVÁTH Katalin: „A netről szedtem a képet, akkor szabadon használhatom, nem?” A szerzői engedélyről, a felhasználás részleteiről. *Jogi Fórum*, 2015. december 10., <https://www.jogiforum.hu/hirek/34955>.

neten elérhető akár privát, akár üzleti blogra, honlapra akár illusztrációként, kísérő képként, akár a honlapdesign részeként.

Lényeges – nemzetközi egyezményekben és az Szjt.-ben foglalt – szerzői jogi fundamentum, hogy a jogvédett tartalmak internetre történő feltöltése (elérhetővé tétele, netes megjelenítése) nem másolásnak (többszörözésnek), hanem nyilvánossághoz közvetítésnek minősül, amellyel kapcsolatban nincsenek szabad felhasználási esetek. Mindez azt jelenti, hogy a netes felhasználás mindig engedély- és jogdíjköteles attól függetlenül, hogy az magánszemélyként magáncélra történik, vagy céggént professzionális üzleti célra. Nem válik közkinccsé a kép vagy fotó attól, hogy más már feltöltötte az internetre.

Mindezek alapján az internetes képek csak akkor és úgy hasznosíthatók, ha a felhasználó megszerezte a szerzői jogosulttól az engedélyt az adott típusú felhasználáshoz, és ha a szerző (jogtulajdonos) által megállapított jogdíj megfizetésre került, vagy ha a szerző kifejezetten úgy rendelkezett a művéről, hogy az az ő engedélye és jogdíjfizetés nélkül felhasználható. Ez utóbbinak az ellenőrzése nehézkes, a legtöbb képkereső szolgáltatásnak azonban van olyan beállítási lehetősége, hogy csak azokat a fotókat, képeket jelenítse meg a keresés eredményeként, amelyeknél a korlátlan, nem kizárólagos, bármilyen felhasználást a szerzői jogosult előzetesen ingyenesen engedélyezte.

Horváth Katalin a következőkben foglalta össze a képek, fotók weboldalra, blogra, közösségi oldalra való jogszerű feltöltésének módozatait:

- saját készítésű képek, fotók elhelyezése;
- olyan képek használata, amelyek ingyenes és szabad felhasználását a szerző minden kétséget kizáróan engedélyezte;
- online fotóügynökségek ingyenes internetes adatbázisából letöltött képek, amelyeknél a fotóügynökség gondoskodott a jogok megszerzéséről;³⁴⁹
- online fotóügynökségek fizetős internetes adatbázisából letöltött képek, amelyeknél szintén a fotóügynökség gondoskodott a szerzői jogi engedély meglétéről;
- fotóművész megbízása felhasználási szerződéssel egyedi képek, fotók készítésére jogdíj-fizetés (vagy felhasználási engedély) fejében.

A fenti módozatok valamelyike útján megszerzett képek csak a felhasználási szerződésben (engedélyben) foglalt keretek között használhatók fel jogszerűen; ezek túllépése szerzői jogsértést valósíthat meg. Alapvető az is, hogy a weboldalon, blogban stb. elhelyezett fotó mellett vagy alatt fel kell tüntetni annak szerzőjét, illetve a forrást, ahonnan a kép származik (például fotóügynökség), kivéve, ha a fotós kifejezetten kérte neve szerepeltetésének mellőzését. A becsülethez és a jóhírnévhez fűződő személyiségi jog alapján a szerzőt megilleti az a jog is, hogy nem lehet művét olyan kontextusban, illetve olyan módosítással felhasználni, amely becsületére vagy jóhírnevére sérelmes. Tipikusan ilyen a pornográf vagy egyéb felnőtt tartalommal összefüggésben történő felhasználás, de ilyen lehet adott esetben a politikai célú hasznosítás is. Nem lehet továbbá még engedély és jogdíjfizetés mellett sem felhasználni úgy a képeket, fotókat, hogy azzal mások jogait megsértsék, és nem védethetők le az így jogszerűen megszerzett képek, fotók saját név alatt, saját védjegyként vagy logóként sem.³⁵⁰

349 Ezek az oldalakon általában részletes online licencfeltételek találhatóak, amelyek eligazítanak, hogy milyen célra, milyen korlátozásokkal engedélyezik az ingyenes adatbázisba tartozó képek felhasználását.

350 HORVÁTH I. M. (348. l.).

Mindezeket a szabályokat jól példázza egy talán meglepő, mégis tanulságos – és friss – németországi jogeset. Egy iskola diákjai Spanyolországba utaztak. Egyikük beszámolót készített az útról, amelyet feltettek az iskola honlapjára. A beszámolóhoz a diák egy Córdobáról készült képet is csatolt, amelyet az internetről töltött le a forrás megjelölésével. Dirk Renckhoff fotós, a fotó készítője, az Észak-Rajna Vesztfália tartományt perbe fogva, a kép felhasználásának megtiltását kezdeményezte, és négyszáz euró kártérítést követelt. Az ügy lényeges előzménye volt, hogy a fotós korábban egy utazási internetes portálnak engedélyezte, hogy – nevének feltüntetése nélkül – az egyik képét a portálon nyilvánosságra hozza. A fotós véleménye szerint azonban ez az engedély az iskolára nem vonatkozik, ezáltal megsértették a szerzői jogát. A német szövetségi legfelső bíróság bizonytalan volt az eset megítélésében, ezért az Európai Bizottsághoz fordult, kikérve annak állásfoglalását, hogy ilyen esetben milyen szélesen kell értelmezni az Unió InfoSoc irányelvét.³⁵¹

Az Európai Bíróság kimondta, hogy ebben az esetben ismételt közzétételről van szó, mert egy másik weboldalon a képhez „új” közönség férhet hozzá. Márpedig minden ismételt nyilvánosságra hozáshoz a szerző engedélye szükséges. Ebben a tekintetben az sem számít, hogy a szerzői jog birtokosa – mint ahogy ebben az esetben is – az internethasználók lehetőségeit a fotó felhasználása tekintetében előzetesen nem korlátozta. A bíróság egyértelművé tette azt is, hogy különbség van a másolt fotó netre való feltöltése és a szerzői jogi védelem alatt álló fotóhoz mutató hiperlink elhelyezése között. A linkekre, amelyek a különböző webcímeket összekötik, szükség van ahhoz, hogy az internet „jól működjön”. Ez azonban nem vonatkozik az egyes tartalmak egyszerű átmásolására.³⁵²

A Bizottság javaslattevője előzetesen úgy érvelt, hogy a kép minden internethasználó számára szabadon és ingyen hozzáférhető, és azt nyereségszerzés szándéka nélkül a forrás megadásával tették fel az iskola honlapjára. Ez tehát nem minősül ismételt nyilvános közlésnek. Az Unió bírósága azonban más álláspontra helyezkedett, és az iskolák esetében sem kívánt kivételt tenni. Az ítélet konklúziója az, hogy ha az interneten egy fotó szabadon hozzáférhető, akkor sem lehet a fotós engedélye nélkül egy másik weboldalon közzétenni. Vagyis ha valaki letölt az internetről egy képet, és feltölti egy másik honlapra, szerzői jogot sért akkor is, ha feltünteti a kép forrását.³⁵³

7.6. Összegzés

A fotó(zás) és a jog kapcsolatát az alulszabályozottság és a jogi rendezésért kiáltó helyzetek különleges szimbiózisának kettőssége jellemzi. Mivel jogrendszerünkben mindmáig hiányoznak a fényképezés élet- és jogviszonyait rendező speciális normák, a keretjellegű, alapjogi szintű szabályok hézagait a joggyakorlat egészíti ki, alkalmazkodva a folyamatosan változó közfelfogáshoz és individuális igényekhez. Az tehát nem állítható, hogy a jogfejlődés ne követné a köz- és a magánszféra bugyraiban végbemenő változásokat, amelyek kihatással

351 Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdéseiben történő összehangolásáról (InfoSoc irányelv).

352 C-161/17. számú, a Land Nordrhein-Westfalen kontra Dirk Renckhoff ügyben hozott ítélet.

353 BARNÁ Judit: A fotók átvételének szabályairól és a szerzői jogokról. *MŰOSZ*, 2018. október 12., <https://muosz.hu/2018/10/12/a-fotok-atvetelenek-szabalyairol-es-a-szerzoi-jogokrol>.

vannak a fotós és a fotózás alanya vagy tárgya érzékeny viszonyára. A szerzői jog területén a leglényegesebb változás, hogy a régi Sztj.-vel ellentétben az „új” nem különbözteti meg a szerzői jogi védelemmel bíró művészi fényképet (fényképészeti műveket) és a rokonjogi védelmet élvező fényképet. Az Sztj. már csak az egyéni-eredeti jelleggel rendelkező fotóművészeti alkotást nevesíti a műfajtak példálózó felsorolásában; a szakmai, privát fotózás eredménye kikerült a szerzői jog védőernyője alól.

A 2014. március 15-én hatályba lépett új Ptk. pedig a képmáshoz fűződő személyiségi jogok körében változtatott (szigorított) a korábbi törvényi szabályozáshoz képest. Ennek lényege, hogy a korábbiakkal ellentétben már nemcsak a fényképfelvétel nyilvánosságra hozatalához, hanem – két kivétellel – pusztán az elkészítéséhez is az érintett személy hozzájárulása szükséges. Az egyik kivétel a tömegfelvétel és a nyilvános közéleti szereplésről készült felvétel szabaddá tételére vonatkozik, a másik a rejtett kamerával történő felvételek készítésére ad lehetőséget jogsértések megelőzése és felderítése céljából. A műtárgyfotózás, az épületfotózás, valamint a fotók átdolgozásának, másodlagos felhasználásának szakmai és jogi kereteit elsősorban a Testület és annak állásfoglalásaira épülő bírói gyakorlat rendezte és rendezgeti napjainkban is.

8. Iparművészet, ipari tervezőművészet

A vizuális alkotásokon belül a képzőművészeti alkotások mellett létezik egy művészetileg, műfajilag és jogilag is jól elhatárolható, sajátos forma- és stílusjegyekkel, eltérő funkcióval rendelkező csoport: az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti művek köre. Az iparművészet és a képzőművészet határa napjainkra összemosódni látszik, mivel az iparművészet számos területén egyre több esetben találhatunk olyan autonóm alkotásokat, amelyek a használati tárgyaktól elvonatkoztatott műtárgyak – használati tárgyként funkciójukat veszítették. A képzőművészet területén is megjelennek az akár ipari sorozatgyártásból ismert használati tárgyak képzőművészeti alkotássá „átalakított” darabjai. Ezt a módszert Man Ray és Marcel Duchamp munkásságában fedezhetjük fel először (az utóbbi nevéhez fűződik a *ready-made* műfajának megteremtése). Természetesen a klasszikus képzőművészetnek is van kifejezetten használati célú vonulata, például a portréfestészet, amelynek jelentősége és megjelenési formája a fotográfia felfedezésével átalakult, de napjainkig tovább él. A fotográfia műfaján belül is megtalálható a kettősség: az iparművészeti szemléletű, azaz alkalmazott fotográfiát leginkább magazinokból, reklámokból ismerhetjük, de vannak képzőművészeti szellemiséggel készült alkotások is, amelyeket leginkább kiállítótermekben, könyvekben láthatunk. A grafika műfaján belül léteznek képzőművészeti szellemű és elsősorban használati funkciót betöltő iparművészeti szellemiségű alkotások, más szóval, alkalmazott grafikai művek (embléma, logó, reklámfelirat stb.).

Másfelől az iparművészeti alkotások sok tekintetben hasonlóságot mutatnak az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények művészeti jellegzetességeivel, gazdasági és jogi ismérveivel is. Az építészeti művekkel való rokonság elsősorban ezeknek az alkotásoknak az egy műpéldányhoz való kötöttségében és elsődleges használati funkciójában mutatkozik meg, valamint abban, hogy a szerzői jog nemcsak az építészeti, iparművészeti alkotásokat, hanem azok terveit is védi (ezek a megállapítások a műszaki létesítményekre is állnak). A műszaki létesítményekkel való legszembetűnőbb egyezőség a párhuzamos oltalom lehetősége, vagyis a szellemi alkotások e szegmensében a szerzői jogi védelem mellett az iparjogvédelmi oltalom is megjelenik. Másként fogalmazva, attól még, hogy az iparművészeti (vagy ipari tervezőművészeti) alkotás nem felel meg az egyes iparjogvédelmi oltalmak követelményeinek, részesülhet szerzői jogi védelemben az Szjt.-ben foglalt feltételek megléte esetén.

A szerzői jogi és az iparjogvédelmi oltalmi forma között a legfontosabb különbség, hogy amíg az előbbi az irodalom, a művészet és a tudomány területén létrejövő alkotásokat védi, addig az utóbbi tárgyai a tudományos-műszaki jellegű alkotások, amelyek jellemző módon jelentős gazdasági, illetve vagyoni értéket képviselnek. Eltérően az iparjogvédelemtől, ahol a védelem a jogosultat csak a hatósági nyilvántartásba vételt követően illeti meg, a szerzői jog területén nem feltétele a jogi oltalomnak az, hogy bárhol regisztrálják, nyilvántartásba vegyék a művet. A szerzői jog esetében a védelem a mű keletkezésétől fogva automatikusan fennáll.

Az iparművészet és az ipari tervezőművészet forrásvidékén a jogosultak előszeretettel élnek a különböző oltalmi formák által nyújtott plusz lehetőségekkel: a szerzői jogi védelem mellett jellemzően a védjegyoltalommal és a formatervezési mintaoltalommal biztosítják alkotásaikon a párhuzamos védelmet. A párhuzamos alkalmazás mellett előfordulhat az előbb említett oltalmi formák közötti összeütközés is. Ezzel kapcsolatban mind a védjegyek és a földrajzi

árjelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.), mind a formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény (a továbbiakban: Fmtv.) kizáró okként rögzíti más jogosult korábban fennálló szerzői jogi jogosultságát.³⁵⁴ A jelen fejezet az iparművészet és az ipari tervezőművészet jogi szabályozási környezetét mutatja be, kiemelt figyelemmel e művek védelmi szintjének mértékére, külön kitérve a szerzői jog és az iparjogvédelem által biztosított többes (párhuzamos) védelem sajátosságaira, valamint a közöttük előforduló lehetséges összeütközésekre.

8.1. Az iparművészeti és az ipari tervezőművészeti alkotások fogalma és védelme

Az iparművészet jelentéstartalmának elemzését megelőzően szükséges leszögezni, hogy a művészi ipar, az iparművészet és a design egymástól eltérő, egymást felváltó műfaji változatoknak tekinthetők. A művészi iparnak mint az iparművészet előzményének megjelenése az ipari forradalom idejére tehető, köszönhetően annak, hogy a kézi munkát, valamint a kisipari termelést felváltotta a modern tömegtermelés, a fogyasztók körében pedig megnőtt az igény az esztétikumra és a divatra, valamint a mindennapi életben a külsőségek és a külső megjelenés iránti odafigyelés egyre nagyobb szerephez jutott. Az ipar gyorsan idomult a kor igényeinek kielégítéséhez: létrejöttek olyan üzemek, amelyek egyszerre rendelkeztek a gépi és az igényes, művészi munkát is kielégítő infrastruktúrával, ezáltal a kisszériás, részletgazdag, minőségi termékek gyártására tudtak berendezkedni, és az is előfordult, hogy az így előállított termékek egy része világ- és múzeumi kiállításokon is helyet kapott.

Mivel a művészeti ipar elsődleges célja nem műtárgyak előállítása volt, a művészeti ipart felváltó iparművészeti irányzatra kettős feladat hárult. Egyrészt folytatta a művészeti ipar által végzett tevékenységet, miközben a mindennapi használatra szánt termékek mellett már szellemi tartalommal rendelkező, valamint sajátos értéket hordozó és közvetítő műtárgyakat is terveztek és előállítottak.³⁵⁵ A leginkább elfogadott besorolás és meghatározás szerint az iparművészet azoknak a tevékenységeknek a gyűjtőfogalma, amelyekkel használati- és díszműtárgyakat művészi igényű és technikájú kivitelezéssel hoznak létre. A 20. század közepétől kezdve ide sorolják az ipari formatervezést (design) és a lakberendezést is.

Kezdetben a „design” kifejezés kizárólag az angol nyelvterületeken volt ismert, és mindössze magát a tervezést, a formaalkotó tevékenységet jelentette. Ebben a kezdeti időszakban a design a formatervezésre fókuszált, vagyis a gépek és berendezési eszközök külső megjelenésének kialakításával foglalkozott. Később már elsődleges szemponttá vált, hogy a versenyképesség javítása érdekében a műtárgyakra jellemző esztétikum is megmutatkozzék a külső, formai kialakításban. A második világháború után vált a „design” világszerte ismertté, és váltotta fel az ipari művészet fogalmának használatát.

354 Vt., 5. §: „(1) Nem részesülhet védjegyvoltalomban a megjelölés, amely *a*) másnak korábbi személyiségi – különösen névhez, képmáshoz fűződő – jogát sértené; *b*) más korábbi szerzői, szerzői joghoz kapcsolódó vagy iparjogvédelmi jogába ütközne.” Fmtv., 10. §: „(2) Más korábbi szerzői jogát sértő minta nem részesülhet oltalomban.”

355 FEKETE György: *Az iparművészet mérföldkövei*, <http://iparmuveszet.nemzeti-szalon.hu/tanulmanyok/merfoldkovek.php>.

A 20. század elejétől kezdve a design fogalma jelentős változáson ment keresztül, ugyanakkor megmaradt annak eredeti jelentéstartalma is. A World Design Organization az alábbiak szerint határozta meg a design jelenkori definícióját:

Az ipari formatervezés egy stratégiai problémamegoldó folyamat, amely ösztönzi az innovációt, üzleti sikereket eredményez, és innovatív termékek, rendszerek, szolgáltatások és tapasztalatok révén jobb életminőséget eredményez. Az ipari formatervezés célja, hogy áthidalja a szakadékot aközött, hogy mi lehetséges és mit lehet ténylegesen megvalósítani. Egy olyan, több tudományágat átfogó szakma, amely a kreativitást arra használja fel, hogy a problémákat megoldja, és megoldásokat hozzon létre azzal a céllal, hogy egy terméket, rendszert, szolgáltatást, tapasztalatot vagy üzletet jobba tegyen. Alapvetően az ipari formatervezés egy optimistább látásmódot kínál azáltal, hogy a problémákra lehetőségként tekint. Összekapcsolja az innovációt, a technológiát, a kutatást, az üzletet és a fogyasztókat, hogy új értéket és *versenyelőnyt* biztosítson a gazdasági, társadalmi és környezeti területeken.³⁵⁶

Ha közelebbről megvizsgáljuk ezt a meghatározást, feltűnik, hogy egymással két ellentétes fogalmi elem kapcsolódik össze: az ipar és a művészet. Amíg az ipar feladata, hogy gyakorlati célú használati eszközöket állítson elő, addig a művészet rendeltetése a befogadó személy gyönyörködtetésében rejlik.³⁵⁷

A rendeltetéssel összefüggésben kell kiemelni, hogy a – képzőművészettel ellentétben – az iparművészet esetében a művészi érték nem egyedüli és nem elsődleges ismérv. Továbbá e terület alapvetően nem az emberi alkotóképesség szubjektív oldalát domborítja ki, amely a „szépség” és az esztétikum kifejezésére törekszik. Az iparművészetre sokkal inkább a műszaki és technológiaközpontú ismertetőjegyek a jellemzők, és elsődleges célja a hétköznapi szükségletek kielégítése, azaz olyan alkotások létrehozása, amelyek elsősorban használati tárgyként funkcionálnak. Mindent összevetve, az iparművészet esetében a hasznossági faktor háttérbe szorítja a művészi érték közvetítését, ezáltal a művészség csupán járulékos módon kapcsolódik a funkcionalitáshoz. Abban az esetben, ha az iparművészeti alkotások elvesztik az elsődleges, azaz az ipari használati funkciójukat, akkor más művészeti ágakba fognak tartozni.³⁵⁸ Az iparművészet tehát olyan használati tárgyak létrehozását jelenti, amelyek a mindennapi igények mellett egyszerre elégítik ki a fogyasztó, valamint a befogadó szépség és esztétikum iránti igényét is. Az iparművészeti alkotás egy használati funkcióval is rendelkező dísz tárgyat jelent, amely lehet egyedi alkotás és többszörösített mű is. Azonban a létrejövő alkotás alapvetően kézi munka eredménye, és többszörösítés esetén is igényli a kivitelezésben az alkotó kezének munkáját vagy legalább döntő közreműködését.³⁵⁹

Fontos kiemelni, hogy az iparművészet területét érintő fejlődéstörténet nemcsak a fogalomhasználatot és a jelentéstartalmat érintette, hanem egy sajátos jogi oltalmi rendszer is kialakult hozzá. Ahogyan a design, azaz a formatervezés egyre nagyobb hangsúlyt fektetett egy-egy termék külső, formai kialakítására, úgy vált a formatervezés egy sajátos szabályozási

356 Az eredeti, angol nyelvű szöveget ld. <http://wdo.org/about/definition>.

357 www.kislexikon.hu/iparmuveszet_a.html.

358 CSEPORÁN Zsolt: A művészet szabadsága a képzőművészetben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/7–8.

359 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 248.

rezsimmel rendelkező iparjogvédelmi oltalmi formává. Mivel a formatervezési mintaoltalom a külső jellegzetességekre, és nem a működési megoldásokra fókuszál, rendkívül közel áll a szerzői jogi védelemhez, hiszen az sem a tartalmat, hanem a formába öntött gondolatot, a megjelenítést részesíti védelemben.³⁶⁰ Ebből következően az ipari tervezőművészet valamely termék külső megjelenésének esztétikai és műszaki szempontok szerint kialakított terve, modellje, amely alapján ipari gyártástechnológiával állítják elő a termékeket, és áruként (nem műtárgyként) hozzák forgalomba. Ilyenek jellemzően a folyóméterben gyártott textíliák és a formatervezett bútorok.³⁶¹

8.2. Az iparművészet és az ipari tervezőművészeti alkotások szerzői jogi védelme

Jóllehet az Szt. 1. § (2) bekezdésében foglalt, nem kimerítő jellegű, csak exemplifikatív felsorolás külön kiemeli az iparművészeti alkotást és annak tervét, valamint az ipari tervezőművészeti alkotást,³⁶² előfordulnak olyan műtárgyak, amelyek esetében nehézségbe ütközünk a tipizálásuk során. Az ilyen jellegű műalkotások a képző- és az iparművészet határán mozognak, és jellemzően a felhasznált anyag dönti el, hogy melyik kategóriába sorolhatók. Ennek tipikus példája, hogy a bronzból készült kisplasztika képzőművészeti alkotásnak minősül, míg egy kerámiaszobor már az iparművészet körébe sorolható. A felhasznált anyag mellett egy másik elhatárolási szempont az alkalmazott technika is.

Rendszerint a nem egyedi, hanem meghatározott darabszámú, kézi munkával készült művek hordoznak iparművészeti jelleget. Ez a szempont sem a legmegfelelőbb módja az összevetésnek, hiszen a képzőművészet területén jól ismert a sokszorosított képgrafika, amely az iparművészeti művekhez hasonló eljárás útján készül. Ezzel kapcsolatosan megfogalmazható az a vélemény, hogy normaszinten az alkotás célja szerinti elhatárolási mód lehetne adekvátabb, részletesebb. Az iparművészeti alkotásokkal kapcsolatban a Testület már az SZJSZT 10/1992 számú szakvéleményében rögzítette, hogy az iparművész munkáját a kivitelezés emeli művészetté. Ennek nyomán az ügyben eljáró bíróság megállapította, hogy egy mű szerzői jogi védelmét nem a megrendelő és a szerző megállapodása dönti el, hanem kizárólag az alkotás jellegétől függhet (BH1990. 420.).

8.2.1. Népművészeti motívumok szerzői jogi védelme

A kalocsai népművészeti motívumokat eredetileg kizárólag hímzésekben és falpingálásokon alkalmazták: eredeti alkalmazási területükön népművészeti alkotásoknak minősülnek. A bíróság kirendelése alapján eljáró Testület szakvéleménye szerint a per tárgyát képező „dekorok” az alföldi porcelángyár festőüzeme által előállított porcelán díszműtárgyak díszítésének alapjául szolgáltak, ezek viszont nem minősülnek népművészeti vagy népi iparművészeti alkotásoknak. A dekorok szerzői jogi megítélése szempontjából alapvető kérdés, hogy azok rendelkeznek-e olyan egyéni, eredeti jelleggel, amely az Szt.-ben megfogalmazott elvek

360 LEGEZA i. m. (342. lj.) 20.

361 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 248.

362 Szt., 1. § (2) bek. *m*) és *o*) pontok.

és a gyakorlat alapján szerzői jogi védelemben részesülnek. A porcelángyár által készített tárgyakon kizárólag kalocsai népi motívumokat lehetett felhasználni, tehát a dekorok megrajzolójának nem volt lehetősége eltérni a hagyományos népi motívumoktól, és ezek színezése is a néphagyomány alapján meghatározott.

A dekorokon szereplő motívumok nem tartoznak a szerzői jogi védelem alá. A népművészeti motívumoknak a díszműtárgyakra való átrajzolása nem olyan szellemi tevékenység, amely a dekorok szerzői műként való védelmét indokolná. Az iratok között található egy darab dekor – és a tárgyakról mellékelt fényképfelvételek – alapján megállapítható volt, hogy a népművészeti motívumokkal díszített tárgyak dekorációja nem képvisel olyan egyéni eredeti jelleget, amely alapján megkülönböztethető lenne más ilyen termékektől. A motívumokat a dekorkészítők a dísztárgyak formája, illetve mérete alapján készítették el, így például a tányérokon hagyományosan a széleken végigfutó minta nem olyan eredeti megoldás, amely alapján eredeti műalkotássá minősülne az ezt rögzítő dekor.

Az eljáró tanács kitért arra, hogy az Szjt. 1. § (7) bekezdése már a gyakorlat egyértelműbbé tétele érdekében kimondja, hogy a folklór kifejeződései nem részesülnek szerzői jogi védelemben. E rendelkezés nem érinti a népművészeti ihletésű, egyéni, eredeti jellegű mű szerzőjét megillető szerzői jogi védelmet. A Testület vizsgálta a Képző- és Iparművészeti Lektorátus 1997. január 9-én kiadott szakértői véleményét is, amely szervezet az akkor hatályos jogszabályokra figyelemmel speciális, esztétikai nézőpontból minősítette a tárgyakat. A kereskedelmi forgalomba hozatalhoz szükséges esztétikai minősítés azonban nem jelenti a tárgy szerzői jogi minősítését. A szerzői jog szempontjából az egyéni eredeti jelleget képviselő szellemi alkotásnak nem kell szükségképpen esztétikusnak és a kereskedelemben eladhatónak lennie. A Lektorátusnak a tárgyakról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet.³⁶³

8.2.2. Doboz formatervek szerzői jogi védelme

A Testület annak hangsúlyozása mellett állapította meg a felperes által készített doboz formatervek és az azok alapján készült mintadobozok szerzői jogi védelmét, hogy a BH1990. 420. számú döntés értelmében a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a művészeti alkotásról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet. Nem befolyásolja továbbá a szerzői jogi védelmet az sem, hogy a felperes a mintadobozok terveit az alperes elgondolásai alapján hozta létre, mivel az egyéni, eredeti jellegnek a művön magán, ahogy az a külvilágban megjelenik, kell kifejeződnie, és nem a mű tartalmán kell fennállnia.

A szerzői jog nem védi az ötletet. Nem alapozza meg a szerzőtársi minőséget az sem, hogy az alperes a szerző terveit alapján elkészítette a dobozok műszaki tervét. Az EBH 2000/382. számon közzétett határozat leszögezi: „A Legfelsőbb Bíróság szerint a műszaki rajzolókat által [a tervező terveit és útmutatásait alapján] létrehozott, műszaki rajzban tükröződő tervek tekintetében sem szerzői jogi, sem rokonjogi védelem a műszaki rajzolókat nem illeti meg akkor sem, ha a rajzokon nevüket, illetőleg a készítés évét [...] feltüntették.” Ez azzal magyarázható, hogy a műszaki rajznak ebben az esetben hiányzik az egyéni, eredeti jellege, amely a szerzői jogi védelmet megalapozná. A műszaki rajz analógiájára sem a szabásminta, sem a dobozok

363 SZJSZT 08/2001, Porcelán dekorok szerzői jogi védelme.

váza nem áll szerzői jogi védelem alatt, így nem befolyásolja a formaterveken és az azok alapján készített mintadobozokon fennálló szerzői jogi védelmet.

Az ügyben eljáró tanács azt is megállapította, hogy a forgalomba hozott dobozok a formatervek, a mintadobozok és a szabásminták alapján elkészíthetők. A mintadobozok kismértékben történő megváltoztatása, engedély nélküli gyártása és forgalombahozatala megítélésénél figyelembe kellett venni, hogy a felek nem foglalták írásba a felhasználási szerződést, aminek elmaradása a szerződés semmisségét eredményezi. Tekintettel azonban arra, hogy a felperes a művet elkészítette, azokat a felhasználónak átadta, és az alperes azokat fel is használta, ezért az eredeti állapot helyreállítása nem lehetséges, a szerződést hatályossá kell nyilvánítani.

Mivel a jelen esetben a felek jövőben megalkotandó műre kötöttek felhasználási szerződést, a szerződés teljesítéséhez szükséges volt, hogy a szerző a művet megalkossa, és azt vagy annak egy másolatát a felhasználónak átadja. A szerző az átadással gyakorolta egyik személyhez fűződő jogát, a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulás jogát. A mű átadása egyben a felhasználási jog szerződésszerű gyakorlásának lehetővé tétele, a szerződés szükségszerű eleme. Ebből következik, hogy az átadás nem polgári jogi értelemben vett tulajdonátruházás, hanem kizárólagos célja a szerzői jogi felhasználás lehetővé tétele. A felhasználó tehát végső soron nem a gyártással és a forgalomba hozatallal sértette meg a szerző jogait, hanem azáltal, hogy ennek fejében nem fizetett díjat. Az Szjt. 50. §-a értelmében amennyiben „a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Ha e kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat hozzájárulása nélkül is végrehajthatja.” Ha tehát a gyártáshoz szükséges kismértékű változtatásról volt is szó, annak a szerző engedélye, illetve megkérdése nélkül történt megvalósítása külön is sérti a szerzői jogot. Ebben az esetben csak ilyen változtatásokról lehetett szó, hiszen a forgalomba hozott dobozok látszatra megegyeznek a mintadobozokkal.³⁶⁴

8.2.3. Ötvös- és fémművészeti alkotások szerzői jogi védelme

Egy szobrászművész által tervezett alkotások lemásolása és engedély nélküli felhasználása ügyben a jogvita tárgyát elsődlegesen az képezte, hogy az egyes műalkotások a felperes rajzai alapján készített és annak alapján megvalósított műalkotások-e, vagy pedig az alperes kivitelező – akár a felperes rajzainak felhasználásával is – önálló, eredeti alkotást hozott-e létre. Alperesi beadványra a felperes bizonyos alkotásainak műhelyrajzait, továbbá gipszmintákat és önteteket is becsatolt annak igazolásául, hogy tudott három dimenzióban is alkotni. A gipszmintát a saját műhelyében készítette el, és arról alumínium lemezből, de nem egyszer bronzból is öntetett példányt.

A Testület álláspontja szerint a felperes szobrászművész tervező, míg az alperes kivitelező volt a létrejött műalkotások vonatkozásában. Ebből következően a felperes tervei az Szjt. szerinti szerzői jogi alkotásnak minősülnek, míg az alperes rajzai nem nevezhetők szerzői jogi alkotásnak. A felperes az alperessel tervező–kivitelező viszonyban dolgozott együtt, az általa készített tervek alapján az alperes műkóvácsként kivitelezte a műveket. Ebben az időszakban fel sem merült, hogy az alperesnek a kivitelezésen túlmenően az alkotásban egyéb szerepe lett volna, a kivitelezői szerep önmagában nem jelent szerzőséget. Az ügyben eljáró tanács

364 SZJSZT 21/2006, Doboz formatervek szerzői jogi védelme.

megállapította, hogy az alperes önállóan nem volt képes a perben szereplő iparművészeti alkotásokat létrehozni, ezért a szobrászművész halála után műveit részben az általa is elismerten a birtokában lévő tervek alapján lemásolta, illetve a megvalósult alkotásokat tervek nélkül is másolta, azok részleteit felhasználta.

Ebben az ügyben is felmerült a Képző- és Iparművészeti Lektorátus, illetve a Képzőművészeti Alap, a későbbiekben pedig a 10/1968. (II. 28.) Korm. rendelettel a korábbi Alapokat egyesítő Művészeti Alap által végzett zsűrizés szerzői jogi megítélése. A szakvélemény egyértelműen leszögezte, hogy a zsűrizésre azért volt szükség, mert enélkül az állami vállalatok, szövetkezetek, társadalmi szervezetek a művészeti alkotásokra felhasználási szerződést nem köthettek és jogdíjat sem fizethettek.³⁶⁵ Az alkotások felhasználásában érdekelt állami gazdálkodó szervezetek mozgásterét tehát az határozta meg, hogy képző-, ipar- és fotóművészeti alkotásokra irányuló felhasználási szerződés tárgyai csak olyan alkotások lehettek, amelyeket az arra jogosított szervek elbíráltak. A Testület ebben az ügyben is hivatkozott a BH1990. 420. számon közzétett döntésre, amelynek értelmében a Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a művészeti alkotásról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet.³⁶⁶ A zsűrizési eljárás, valamint az annak során készült jegyzőkönyv automatikusan nem keletkeztet a Sztj. szerint minősülő egyéni, eredeti jellegű alkotást.³⁶⁷

8.2.4. Lámpák szerzői jogi védelme

Egy különféle világítótesteknek az országba hozatalával és forgalmazásával foglalkozó társaság azzal a kérdéssel fordult a Testülethez, hogy az egyik, általuk forgalmazott fali-, illetve mennyezeti lámpacsalád az Sztj. szerinti szerzői jogi védelem alá tartozik-e. Beadványában a megkereső előadta, hogy a lámpák tervezője a lámpák tekintetében Németországban elsőbbséggel formatervezési mintaoltalommal rendelkezik, ugyanakkor Magyarországon nem részesül formatervezési mintaoltalomban. Álláspontjuk szerint a Pasquale termékcsaládba tartozó lámpák nem tartoznak szerzői jogi védelem alá, ugyanis e lámpák nem rendelkeznek egyéni, eredeti jelleggel. A Pasquale világítótestek éppúgy négyzet, illetve kör alakúak, matt alumínium színűek, és fehér matt üvegen keresztül eresztik át a fényt, mint a piacon fellelhető számos többi hasonló lámpa.

365 A képzőművészet, iparművészet egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló 83/1982. (XII.29.) MT sz. rendelet 1. §-a szerint „A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény hatálya alá tartozó [...] alkotás [...] szerzője saját művészeti alkotását szabadon értékesítheti.” 2. §: „(1) A gazdálkodó szervezetek [...] a társadalmi szervezetek stb. művészeti alkotást csak művészeti szempontból történt elbírálás után szerezhetnek be, használhatnak fel és hozhatnak forgalomba.”

366 Zsűrizési kötelezettséget ír elő a helyi önkormányzatok és szervek, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről szóló 1991. évi XX. törvény 109. §-a: „(1) Művészeti alkotás közterületen, valamint önkormányzati tulajdonú épületen való elhelyezéséről, áthelyezéséről, lebontásáról a település önkormányzatának képviselő-testülete, Budapesten fővárosi tulajdonú közterület vagy épület esetében a fővárosi önkormányzat közgyűlése, a kerületi önkormányzat tulajdonában álló közterület vagy épület esetében a kerületi önkormányzat képviselő-testülete dönt, és gondoskodik fenntartásáról és felújításáról. (2) A döntéshez a műalkotás művészi értékére vonatkozóan szakvéleményt kell beszerezni.” A szakvéleményt a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. keretei között működő Képző- és Iparművészeti Lektorátus művészeti szakértők bevonásával alakítja ki, amely az alkotás művészeti értékének, felhasználásra alkalmasságának és, erre irányuló kérdés esetén, a szerzői díj mértékének véleményezésére terjed ki.

367 SZJSZT 25/2007, Szerzői minőség jogi megítélése, tervezői és kivitelezői tevékenység viszonya.



*Mennyezeti lámpa (illusztráció)*³⁶⁸

Az ebben az ügyben eljáró tanács is az „eredetiségteszt” segítségével alakította ki szakértői véleményét. Eszerint a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. „A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől.” Ez azt jelenti, hogy a szerzői jogi védelemnek a mű „egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs és nem is lehet.” Az Szjt. 1. § (2) bekezdésében szereplő felsorolás példálózó jellegű, a szerzői jogi védelemnek tehát az sem feltétele, hogy az egyéni, eredeti alkotás az *a)–o)* pontok valamelyike alá besorolható legyen. A szerzői jog a kifejezést, és nem az ötletet védi. A kifejezés védelme természetesen igazodik a tartalom és a műfajta sajátosságaihoz: másként mérhető például egy helyesírást ellenőrző számítógépprogram és egy opera egyéni, eredeti jellege, és másként egy használati tárgyként működő lámpaé vagy egy versé. Az előbbi esetekben a funkció, a használhatóság eléréséhez szükséges paraméterek nagymértékben szűkítik az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét. Összességében az egyéni, eredeti jelleg megállapíthatóságának minimálisan az a feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgai másolata.

A szerzői jogi védelem keletkezése, szemben a formatervezési mintaoltalommal, semmilyen regisztrációt nem igényel, az a mű létrejöttével automatikusan jön létre. Ezért a szerzői jogi védelem nem használja az objektív újdonság fogalmát a védelem egyik feltételeként. A szerzői jogi védelemhez csak szubjektív újdonság kell, nem pedig objektív iparjogvédelmi jellegű, amely a védelemből a bár ugyancsak önállóan, de később keletkezett (bejelentett) és megoldásában azonos alkotásokat kizárja. Ezért a szerzői jogban az „újdonság” helyett inkább az „eredetiség” kifejezést használjuk. Itt az azonos tárgyú, hasonló felépítésű „párhuzamos fejlesztések” (párhuzamosan alkotott önálló művek) egyidejű, konkuráló védelmet élvezhetnek.³⁶⁹ Tehát annak megállapításánál, hogy a társaság által forgalmazott lámpacsalád szerzői jogi védelem alatt áll-e, csak a lámpák egyéni, eredeti jellege az irányadó.

Az eljáró tanács álláspontja szerint a konkrét esetben olyan alkotásokról volt szó, amelyek funkcionalitása, használati tárgyi minősége nagymértékben meghatározza azok kialakítását. Ennek ellenére a piacon ismert lámpákhoz képest a Pasquale lámpák szerkezeti és formai kialakításában, kivitelezésében (például üveglapok befogásának módja, távtartók kialakítása, fémlapok megmunkálásának módja) tartalmazott olyan jellegzetességeket, amelyek megalapozták az egyéni és a bemutatott lámpákhoz képest eredeti jellegét, így tehát azok szerzői

368 <https://www.vivre.hu/s-1280/mennyezeti-lampak>.

369 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 43–44.

jogi védelem alatt állnak. A fent kifejtettek alapján azonban azt sem lehetett kizárni, hogy a társaság versenytársa által forgalmazott, a megkeresésben be nem mutatott lámpák esetében párhuzamosan alkotott önálló művekről van szó, és nem a Pasquale-lámpák szolgai másolatairól. Így az is előfordulhat, hogy a szerzői műként elismert lámpák egymástól függetlenül, párhuzamosan alkotott önálló művekként részesüljenek oltalomban, amelyek nem tekinthetők más alkotás szolgai másolatainak.³⁷⁰

8.2.4. *Kő dísz tárgyak szerzői jogi védelme és szolgai másolása*

Egy egyedi tervezésű és kialakítású kerti kő dísz tárgyak készítésével és forgalmazásával foglalkozó személy versenytársa a megkereső által gyártott terméket apró módosításokkal másolta, majd saját termékként gyártotta és forgalmazta. A Testületnek arra a kérdésre kellett válaszolnia, hogy a megkereső által tervezett és gyártott kő dísz tárgyak azok egyéni és eredeti jellege folytán szerzői jogi védelem alá tartoznak-e, illetőleg a versenytárs által gyártott és forgalmazott termékek sértik vagy sérthetik-e a megkereső termékeihez fűződő szerzői jogokat.

A testületi szakvélemény abból indult ki, hogy az iparművészeti alkotás használati funkcióval is rendelkező dísz tárgyat jelent, amely a vizuális művészet esztétikai törvényeinek van alávetve. Az iparművészeti alkotás lehet egyedi alkotás, de lehet többszörösített mű is, azonban minden esetben döntően kézi munka eredménye, és többszörösítés esetén is igényli a kivitelezésben az alkotó kezének munkáját vagy legalább döntő közreműködését. A Testület álláspontja szerint a megkereső katalógusában bemutatott kő dísz tárgy termékek egyéni, eredeti jellegük esetén a Szt. 1. § (1) bekezdés *m*) pontja szerinti iparművészeti alkotások közé tartozhatnak, mivel a megkereső elmondása szerint teljesül az a feltétel, hogy a termékek elkészítését gondos tervezés előzi meg, ahol egyedileg minden termék megrajzolásra kerül, majd egyedileg kifaragják, arról sablon készül, a sablonból kiöntött beton termékeket pedig minden esetben kézzel csiszolják véglegesre. A megkeresés tárgyát képező termékek azonban csak akkor állnak szerzői jogi védelem alatt, ha a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bírnak. A termékek gondos elkészítése, illetve az abba befektetett munka mennyisége vagy minősége önmagában a szerzői jogi védelmet nem alapozza meg.

A katalógusban található kő dísz tárgyak formáját meghatározza a funkcionalitás (például virágláda, kerti grill, szalonnasütő, asztal, szék, szökőkút, csobogó, járólap, lépcső, támfal, kerékpártartó, madáritató, kút, lámpa), ez azonban nem okoz olyan műszaki szükségszerűséget, amely miatt egy adott funkció csak egy meghatározott méretű, formavilágú, külső kialakítású termékkel lehetne megvalósítható. A funkcionalitás betartásával tehát a művésznak nagyfokú alkotási szabadsága van abban a tekintetben, hogy hogyan határozza meg az egyes funkciók ellátására alkalmas termékek külső kialakítását. Az egyes termékek alapanyagának, vagyis a betonnak szerzői jogi szempontból csak annyiban van jelentősége, amennyiben az befolyásolja a termékek külső kinézetét. Az alapanyag összetétele nem állhat szerzői jogi oltalom alatt, nem kizárt azonban más, például szabadalmi oltalom vagy *know-how*, illetve üzleti titok fennállása a termékek elkészítéséhez használt betonkeveréken. Önmagában tehát nem jelent szerzői jogsértést, ha egy versenytárs ugyanazt vagy hasonló alapanyag-összetételt

370 SZJSZT 05/2007, Lámpák szerzői jogi védelme.

alkalmaz a saját termékének előállításához, de ugyanígy nem jelent önmagában szerzői jogsértést más gyártástechnológiájának átvétele sem.

A Testület rögzítette továbbá, hogy minden kő dísz tárgy esetében csak egyenkénti vizsgálat alapján lehet eldönteni, hogy egy-egy konkrét tárgy szerzői jogi védelemben részesül-e. Termékcsoportonként az odatartozó összes termékre csak akkor állapítható meg szerzői jogi védelem fennállása, ha a termékcsoport összes terméke ugyanazzal az egyéni, eredeti jellegű tulajdonsággal rendelkezik. Ha a termékcsoport valamely tagja nem rendelkezik a termékcsoportra jellemző és a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni, eredeti jellemvonásokkal, akkor az a konkrét termék nem részesülhet szerzői jogi védelemben. Mindezek alapján az SZJSZT az egyéniség-eredetiség kérdését termékcsoportonként vizsgálta, és táblázatban foglalta össze véleményét.

A görög, római és egyéb antik stílusvilágot idéző kő dísz tárgyakat illetően például azt rögzítette a szakvélemény, hogy ezen termékek elkészítésénél az alkotó ihletet merített az antik ókori építészet, szobrászat és a régészeti feltárások során fellelt antik edények formavilágából, az ebbe a csoportba tartozó termékek egy része (például a vázák) kevésbé kidolgozottak, azt a hatást keltik, mintha nagyon régi darabok lennének, esetenként ezt a jelleget hangsúlyozzák még szabálytalan, letöredezett szélekkel, peremekkel is. Maga az antik hatás önmagában nem áll szerzői jogi védelem alatt, hiszen az csupán az Szjt. 1. § (6) bekezdése szerinti ötletnek minősül, azonban az ezen antik hatású termékcsoportba tartozó termékek esetében az alkotó úgy ötvözte az antik hatást a mai kor követelményeivel, formavilágával, hogy ezáltal egyéni, eredeti termékcsoportot hozott létre, és az egyes konkrét termékek egyéni, eredeti jellegű szerzői jogi alkotások.

A természeti formát követő (például fatörzs formájú és mintájú) termékcsoportba tartozó termékeknél a szerző a minél élethűbb megformálásra törekedett, a kő anyag külső megmunkálása, kialakítása, így a termék formája teljes egészében olyan, mintha a termék fából készült volna. A virágtartó nem szokványos kaspó vagy cserép formájú, hanem követi a fatörzs vonalát, ugyanez igaz a fatörzs alakú székre és vázára is. A kőből készült virágtartók, vázák körében nem megszokott forma alkalmazása során a fatörzsforma visszaadásában megnyilvánuló alkotói döntések az alkotásban megtestesült jelentős szerzői szellemi tevékenységet igazolnak.

Ezzel szemben a Testület véleménye szerint a járdalap, lépcső, támfal, amfora termékek a következők miatt nem állnak szerzői jogi oltalom alatt:

- funkcionalitásuk vagy annyira behatárolja a külső kialakításukat, hogy ezért kizárt az egyéni, eredeti jelleg (például lépcsők, támfalak, lépcsős csobogók), vagy
- a jellegzetesség csak az alkalmazott anyagból adódik, nem pedig a termék formai kialakításából (például járdalapok, sziklás virágtartó, sziklás kaspó, bordázott kaspó, hengeres vázák), vagy
- az ilyen külső kialakítás nem ismeretlen, nem szokatlan a kő dísz tárgyak körében, hanem széles körben elterjedt (például kagyló, kagylókollekciónak egésze, madáritató, beültethető kavicsok, hosszú csőrös tufás váza és csobogó, harmonikás termékcsoport), és a termékek egyéb megformáltsága sem mutat fel egyéni, eredeti vonásokat.

A versenytárs által gyártott és forgalmazott termékek jogsértő mivoltát illetően az eljáró tanács előjáróban hangsúlyozta, hogy a stílusutánzás önmagában nem valósít meg szerzői jogsértést, ugyanis a szerzői jogi oltalom nem terjed ki egy egész stílusra. A szerzői jog mindig csak konkrét művészeti alkotást véd, és szerzői jogsértés csak konkrét, védelem alatt álló mű

jogosulatlan felhasználásával követhető el. Az azonosságok és a hasonlóságok, valamint a megkereső által leírt tényállás alapján a versenytárs által forgalmazott egyes termékek a megkereső termékei alapján készültek, azt kismértékben megváltoztatva, de azoknak jellegzetes elemeit többszörözve, vagyis azok a megkereső termékének az utánképzései. Más termékek esetében az nyert megállapítást, hogy a megkereső terméke alapján készültek, azokat részben megváltoztatva, de jellegzetes elemeit ugyancsak többszörözve. Azon termékek esetében, amelyek nem részesülnek szerzői jogi oltalomban (mivel azok egyéni, eredeti jellege sem formáját, sem külső kialakítását, sem anyagmintázatát tekintve, sem pedig ezek összhatásában), nem állapítható meg, hogy a versenytárs megsértette volna a megkereső adott terméken fennálló – valójában fenn nem álló – szerzői jogait.³⁷¹

8.2.5. Kerti fabútorok szerzői jogi védelme

Egy büntetőügyben kerti kiülő garnitúra (asztal két paddal), trónszék, dohányzóasztal, vajt ülőkék szerzői jogi elismerésének és védelmének kérdése képezte az eljárás tárgyát. A Testületnek szakvéleményében arra is ki kellett térnie, hogy a szerzői joggal védett művészeti alkotások és a vádlott által készített termékek között milyen hasonlóság van, illetőleg mi-ben különböznek a termékek egymástól. Bár több mester is készít hasonló kerti bútorokat egy adott anyagból, adott funkcióval, az iparművész számára még ilyen „alapvető” bútorok esetében is megfelelő mozgástér áll rendelkezésre egyénisége kifejezésére. Az eljáró tanács megállapította, hogy a sértett kerti bútorai közül az ügyben rendelkezésre álló dokumentumokban bemutatott két kerti kiülő garnitúra formatervezett, egyéni, eredeti jelleget mutató iparművészeti alkotás, így azok szerzői jogvédelemben részesülnek.

A sértett kerti bútorai „környezetünk gyakorlati célokra is használt tárgyai”, azaz az alkalmazott művészet körébe tartozó eszközök, amelyek jellemzője, hogy mint iparművészeti alkotások nem egyedi darabok, hanem „meghatározott példányszámban, de nem ipari gyártástechnológiával, hanem döntően kézi munkával készül[nek], vagy az alkotó által, vagy az ő szoros felügyelete, irányítása mellett.”³⁷² Az alkotó ismert – és más művészek által is szabadon használható – megoldásokat, ötleteket (például rusztikus fa elemek vagy a „piskótatalp”) egyéni, eredeti módon ötvözve és megvalósítva hozta létre egyéni karakterrel rendelkező, rá jellemző iparművészeti alkotásait. Egyéni jellegüket a rájuk vonatkozó termékminősítés is alátámasztja, amely önmagában szerzői jogvédelmet nem keletkeztet, ám a kérdéses alkotás egyéni jellegének megítéléséhez kiváló támpontul szolgálhat.

Mivel ilyen bútorokat nem csak a sértett gyárt (hazánkban és külföldön is számos mester készít hasonló alkotásokat), a Testület megállapította, hogy széles körben ismert bútortípusokról van szó, amelynek készítésére egyik alkotónak sincs monopóliuma. A sértett szerzői joga akkor sérülhetett, ha minden változtatás nélkül másolta le valaki az általa készített egyéni, eredeti jellegű alkotásokat. Ekként a vádlotti bútorgarnitúra a sértett bútorai szolgai másolásának eredményeként jött létre. Szolgai másolás esetén az eredeti alkotás azonos formában (egyszerű másolással), vagy minimális változtatásokkal történő – a szerző engedélye nélküli – felhasználására kerül sor. Ugyan a konkrét esetben kézzel készített fa bútorokról

371 SZJSZT 13/2014, Kő dísztárgyak szerzői jogi védelme és szolgai másolása.

372 GYERTYÁNFY i. m. (7. lj.) 248.

van szó, azaz jellegüknél fogva nem készíthető két teljesen egyforma belőlük, a fényképmások alapján megállapítható volt, hogy a sértett és a vádlott kerti ülőgarnitúrája között olyan nagyfokú az egyezés, hogy szerzői jogi értelemben vett – jogosulatlan – felhasználásról beszélhetünk. A vádlott mint felhasználó nem hozott létre az alapul vett művekhez képest a saját szellemi tevékenységből fakadó egyéni, eredeti jellegű alkotást.



Kerti bútor garnitúra szett (illusztráció)³⁷³

A Testület megállapította, hogy a vádlott által készített garnitúra követi a sértett garnitúráinak egyéni, eredeti kialakítását, a bútorok karakterükben, összhatásukban megegyeznek, és ez a hétköznapi szemlélő számára is egyértelmű. A vád tárgyává tett kerti ülőgarnitúra gyártása sérti a sértett szerzői [többszörözési (Szt. 18. §) és terjesztési (Szt. 23. §)] jogát. Az, hogy „általános berendezési tárgyakról” van szó, nem jelenti, hogy egy iparművész számára ne állna rendelkezésre olyan mozgástér, amelyen belül egyéni, eredeti módon fejezhetné ki személyiségét. Asztal, szék, pad, kiülő esetében is rendkívüli formagazdagságot láthatunk, és az iparművészet ezen ágában is létrehozható olyan egyéni, eredeti jellegű műalkotás, amely az alkotó személyiségét tükröző karakterrel bír. Egy már létező bútorhoz pusztán hasonló alkotás létrehozása nem jogsértő. Nem az alkotásban kifejeződő ötletnek, hanem magának a műnek a felhasználásához szükséges az alkotó engedélye. Ehhez kapcsolódik, hogy nem adható meg olyan „tűréshatár” az asztallap vastagságát illetően, amelyen túl már nem tekinthető szolgai másolásnak egy ilyen kerti bútor létrehozatala, hiszen az azonossághoz nem egyszerűen az egyes bútoreszemek mérete és anyaga vizsgálendő, hanem az összbenyomás. Így esetről esetre, az összbenyomást vizsgálva dönthető el, hogy szolgai másolásról, vagy pusztán azonos ötlet alkalmazásáról van-e szó (a párhuzamos alkotás lehetőségét is mérlegelve).³⁷⁴

373 <https://www.emag.hu/terasz-es-kerti-fa-butor-garnitura-berlin-kerek-asztallal-d-90-cm-es-4-db-osszecsukhatohamburg-szekkel-parnakkal-89019/pd/DTNPXYMBM>.

374 SZJSZT 32/2014, Zsűrizett kerti fabútorok szerzői jogi védelme.

8.2.6. Ruházati termékek szerzői jogi védelme

Bírósági kirendelésre az SZJSZT eljáró tanácsa az „eredetiségteszt” figyelembevételével a sértett által gyártott és forgalmazott ruháknál elsősorban nem az iparművészeti alkotás jellemzőinek való megfelelést vizsgálta, hanem általánosságban azt, hogy e ruhák (műbesorolástól függetlenül) olyan alkotásnak minősülnek-e, amelyeket egyéni-eredeti jellegüknel fogva megillet a szerzői jogi védelem. Az egyéni-eredeti jelleg általános vizsgálatánál jelentősége van annak, hogy mekkora tere marad a szerzői alkotó munkának. Az egyéni-eredeti jelleg megállapíthatóságának minimálisan az a feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgai másolása – azaz ne egy trendhez tartozó, lényegi sajátosságai alapján meg nem különböztethető ruhadarabok egyike legyen. Ez szükséges, azonban nem elégséges feltétel, mivel az egyéni-eredeti jelleg megállapíthatósága megkívánja az önálló gondolat kifejtést és azt, hogy ezek az egyedi gondolatok, elemek meghatározott kreativitási szintet érjenek el.

A divat világában a ruhatervezők számára rendelkezésre álló formák, fazonok, anyagválasztások, kivitelezési módok és az általuk körvonalazott stílusok száma véges. Ebből szükségszerűen következik – mind komplett stílusirányzatok, mind az egyes formai elemek szintjén –, hogy azok ismétlődnek, a korábban már fellelhető fazonok (például ejtett váll, anyagcsavarás) visszaköszönek. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az általános gyakorlat szerint az egyes divattervezők egymás munkáiból is inspirálódnak. Bevett gyakorlat, hogy a nagy divatházak által bemutatott darabokkal diktált trendeket követik a *fast fashion* üzletek – az általuk előállított termékeknek azonban általában mind a minőségük, mind a művészi értékük alacsonyabb az alapul szolgáló termékek színvonalánál.³⁷⁵ Különösen a sorozatgyártott konfekcióruhák esetében az egyéni-eredeti jelleg eseti elbírálásában fontos szempont, hogy az egyes fazonok, szabásvonalak, kivitelezési technikák ne kizárólag ruhatervezői és kivitelezői rutintevékenységek, hanem az alkotó kreatív szellemi tevékenységének eredményei is legyenek.³⁷⁶ A ruhák egyéni-eredeti jellegének megállapításakor fontos szempont továbbá, hogy bizonyos elemek (különösen a szabásvonal) a funkcionalitás által nagymértékben meghatározottak, emiatt az egyéni-eredeti jelleget ezek önmagukban viszonylag ritkán alapozzák meg – egy ruha ilyen jellegét sokkal inkább a megalkotásának nagyobb alkotói kreativitást igénylő mozzanatai (például az egyedi díszítések, a különleges varrási technika) adhatják.

Mindezen szempontokat figyelembe véve a Testület megállapította, hogy a sértett szóban forgó ruhái esetében – tekintve, hogy az eljáró tanács a konfekcióruháknál mások által is gyakorta használt, nem kirívóan különleges formai, fazonbeli jellegzetességeket azonosított – az egyéni-eredeti jelleg nem éri el a szerzői jogi védelemhez szükséges szintet. Ebből az is következett, hogy a lefoglalt termékek a szerzői jogi védelem szempontjából nem egyéni-eredeti termékek. A lefoglalásra került és a sértett által gyártott és forgalmazott ruházati termékek

375 FRANCIS-HEGEDŰS Veronika: Dizájnvédelem: a divatjog úttörő eszköze (1. rész). *Origo*, 2015. július 24., <http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20150724-dizajnvedelem-a-divatjog-uttoro-eszkoze-1-resz.html>.

376 E tekintetben figyelmet érdemel az SZJSZT 07/2005 számú szakvéleményében kifejtett szempont, amely szerint „a tervezők gyakorlatában szokásos és elfogadott, hogy divatlapokban és modellbemutatókon látott ötleteket felhasználjanak, és azokból a divatnak megfelelő változatokat hozzanak létre, sőt bizonyos elemeket az ún. trendkollektciók kifejezetten követésre ajánlanak. [...] A]zaz sok esetben a közismert, közzétett és a tervezők által felhasználásra kifejezetten ajánlott ötletek alapján terveznek meg ruhákat. [...] A ruhatervek nagyon szorosan vett értelemben és szűk terjedelemben élveznek csak szerzői jogi védelmet, tehát csak és kizárólag akkor sérülnek a szerző jogai, ha minden változtatás nélkül, »egy az egyben« másolja le valaki a tervet” (Ruhatervek szerzői jogi védelme, ötletek felhasználhatósága).

ről készült fotók, szabásminták összevetése során azonban az eljáró tanács megállapította, hogy a sértett ruhái esetében használt egyes fazonelemek, jellegzetességek a lefoglalt ruhákon visszatérnek. A különböző fazonú ruhák esetében az egyezés szintje különböző mértékű, azonban azt a szintet eléri, amely a vásárlók megtévesztésére esetlegesen már alkalmas lehet. Tekintettel arra, hogy az eljáró tanács nem állapított meg jogsértést, nem merült fel az ügyben szerzői jogi értelemben vett vagyonihátrány-okozás.³⁷⁷

8.2.7. Játék szerzői jogi védelme

Egy könyvkiadó által forgalmazott játék lehetséges szerzői jogi védelmével kapcsolatban a Testület azt állapította meg, hogy a művészet köréből a képzőművészeti, az iparművészeti és az ipari tervezőművészi alkotás jöhet számításba. A képzőművészeti alkotás (festmény, szobor stb.) használati célt nem szolgál, az iparművészeti alkotás általában a művész keze által létrehozott használati tárgy (ötvösmunka, kerámia stb.), az ipari tervezőművészi alkotás pedig valamely ipari termék esztétikai szempontok szerinti külső megjelenésének kialakítása.

Mindezekből következően a vizsgált játék – szerzői jogi szempontból – ipari tervezőművészi alkotás lehetne. Azonban az eljáró tanács véleménye szerint a játék nem rendelkezik művészi szempontból olyan egyéni, eredeti, sajátos jelleggel, amely a szerzői jogi védelmet maglapozhatná. Ebből a szempontból közömbös, hogy a díszítő elemek egyike-másika esetleg művészi alkotásnak lenne minősíthető. A bírói gyakorlat szerint minden esetben a tárgy összbnyomása az irányadó. Ebből következik az is, hogy még ha a könyvkiadó által forgalmazott játék szerzői jogi védelmet élvezhetne is, a kifogásolt játék nem lenne az előbbi utánképzésének tekinthető, mert a két tárgy összbnyomása nem azonos. Ebből a szempontból közömbös, hogy a két játék hasonló játékszabályok szerint működik.³⁷⁸

8.2.8. Iskolai bútorozási terv szerzői jogi védelme

A Testület eljáró tanácsának álláspontja szerint a megvizsgált bútorozási terv nem tartozik a szerzői védelem alá. A vitatott alkotást a felperesi álláspont nem megalapozottan azonosította a szerzői jogvédelemben részesülő belsőépítészeti tervvel. Bár a belsőépítészeti tervnek (tervdokumentáció) lényeges része a bútorozási terv, az előbbi komplexebb anyag, amely felmérést, műszaki leírást, színtervet, látványtervet, burkolattervet, adott esetben épületgépészeti, épületvillamossági vagy szanitertervet is magában foglal (a peranyag nem egységben, hanem elemenként tartalmazott ilyen dokumentumokat). De önmagában egy bútorozási terv is részesülhetne szerzői jogi védelemben, amennyiben a belső téralakítás egyéni, eredeti megoldását tartalmazza. Ezt a megállapítást támasztja alá a Testület korábbi gyakorlata is, amely szerint belsőépítészeti alkotás lehet egy irodahelyiség, a tárgyaló beépítési vázlatteve, továbbá a kivitelezett beépített tárgyalóhelyiség, amennyiben az karakteres, egyéni, művészi színvonalú munka.³⁷⁹ A felperes bútorozási terve viszont nem éri el a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni, eredeti jelleg követelményét.

377 SZJSZT 09/2017, Ruházati termékek eredetiségével kapcsolatos kérdések.

378 SZJSZT 05/2001, Játék jogi védelme.

379 SZJSZT 14/1991.

A terv „gyakorlatilag egy tantermenkénti, illetőleg egyéb helyiségenkénti lebontásban elkészített beszerzési kiírás, azaz ún. konszignációs lista, azzal a megjegyzéssel, hogy a konszignációs listához is szükség lenne olyan mérnöki tervrajzokra, amelyek a listán szereplő egyes bútorok pontos elhelyezkedését beazonosíthatóvá teszik.” Ezt a „termékkatalógus” jellegét támasztja alá a fogalomhasználat, amely a szakmában használatos szakterminológiát alkalmazza („ovál csöváz”, „egypalástú szék”, „szekrényelőoldal és ajtó ABS élzárással”). A mérnöki tervrajzokat illetően az eljáró tanács mindössze a „porta” esetében talált nem pontos vázlatrajzot, bár kilenc helyiség esetében a terv utalt elrendezési vázlat mellékelésére. Mind ezeket összegezve az eljáró tanács szerint a megvizsgált bútorozási terv nem érte el a szerzői jog által védett alkotás szintjét, és nem történt szerzőijog-sértés.

Összevetve egy lakás, egy iroda vagy egy üzlethelyiség belsőépítészeti, lakberendezési lehetőségeivel, az iskola bútorozási tervét nagymértékben szűkíti, az eljáró tanács szerint jelen esetben kizárja az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét az a további körülmény, hogy a bútorozási terv elkészítése során figyelembe kell venni a vonatkozó szabvány előírásait is. Ezenkívül az alkalmazott színmeghatározás nem elég részletes, nem elég egyéni ahhoz, hogy megalapozza a szerzői jogi védelmet. Ezt az álláspontot tette magáévá jogerős ítéletében a Vas Megyei Bíróság is.³⁸⁰

8.2.9. Ülőgarnitúrák szerzői jogi védelme

Egy büntetőügyben történő kirendelés nyomán készült szakvéleményben a Testület arra a következtetésre jutott, hogy a vádlott által gyártott és Florence néven forgalmazott ülőgarnitúra a sértett kft. által kifejlesztett és gyártott Fatima nevű ülőgarnitúra másolásának tekinthető. A sértett és a vádlott által gyártott ülőgarnitúrák összehasonlításából egyértelműen megállapítható volt, hogy szerzői jogi szempontból a vádlott által forgalomba hozott ülőgarnitúrák a már korábban forgalomba hozott Fatima ülőgarnitúra másolatai. Kisebb eltérések a részletes vizsgálatnál megállapíthatók (például a homloknézetben a bútor alsó vonalának íves kialakítása, és a párna alatti ráncolt elem elmaradt), de mindez nem változtatott azon a tényen, hogy a két ülőgarnitúra összehasonlítását, méreteit és jellemző formai megoldásait tekintve az összetévesztésig hasonló.

Az ügyben eljáró tanács véleménye szerint megvalósult a sértett kft. szerzői jogának sérelme, hiszen a vádlott jogosulatlanul használta fel a termék külső megjelenésének esztétikai és műszaki szempontjait is tartalmazó tervét, illetve jogosulatlanul rekonstruálta azt a gyártáshoz. Jóllehet a sértett és a vádlott által gyártott bútorok között szerkezeti eltérések észlelhetők, például a bútorváz részben eltér, ez az ügy szempontjából nem releváns, a két bútor külső, formai azonossága a lényeg, nem pedig a belső kialakítás műszaki megoldása. Ezeket a szerkezeti eltéréseket valószínűleg az eltérő gyártási feltételek okozták a vádlott által előállított bútoroknál.³⁸¹ Ezt a véleményt támasztja alá az Szjt. 67. § (1) bekezdése is: „A mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása,

380 SZJSZT 29/2008, Iskolai bútorozási terv szerzői jogi megítélése.

381 Hasonlattal élve a különbség a két bútor „építési technológiájában” van. Az építési technológiáról pedig az SZJSZT 03/1986 ezt rögzíti: „Az egyéni eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsőjében, akár belső képeiben, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is. A szerzői jogi védelem nem terjed ki az építési technológiára.”

amely a külső megjelenést vagy a rendeltetészerű használatot befolyásolja.” Tehát a jogalkotó annak a változtatásnak nem tulajdonít a szerzői jog szempontjából jelentőséget, ami az építészeti alkotás, vagy esetünkben az ipari tervezőművészeti alkotás belső felépítését érinti. Jelentősége a külső, formai azonosságnak van, a vásárlót ez téveszti meg, és okoz joghátrányt a sértettnek.³⁸²

8.2.10. Játékok szerzői jogi védelme

Négy (két felnőtt és két gyermek) mókusfigurát tartalmazó játék szakértői vizsgálata alapján a Testület arra a következtetésre jutott, hogy a figurák megformáltsága a szerzői jogi védelmet megalapozó szerzői tevékenységet mutat fel. A figurák felismerhetően mókusokat ábrázolnak, azonban abban, hogy ez a figura hogyan jeleníthető meg vonzó gyermekjáték formájában, a szerző jelentős alkotói szabadsággal, döntési lehetőséggel élhetett. E döntések során a szerző saját szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleg öltött testet a játékfigurákban. A szerzői jogi védelem feltételeinek való megfelelés nem a figurák megformáltságának elkülöníthető, egyedi részleteiben, vagy nem abban nyilvánul meg, hogy például a figurák családot alkotnak, hanem a szerzői alkotó tevékenységet feltételező döntések és választások összességében, és végső soron a figurák ezek által meghatározott megjelenésében, alkotói megformáltságában.

Az eljáró tanács hangsúlyozta azt is, hogy e szerzői döntések számosak, a figura arányaitól kezdve az egyes testrészek alakjain, valamint a jellemző fej- és arckialakítás összehatásán át minden egyes részlet megformálásáig. Éppen a szerzői döntések száma és az ezek összessége által megalapozott szerzői jogi védelem zárja ki azt a gyakorlati lehetőséget, hogy bármely más szerző a döntések e sorát az eredeti műtől teljesen függetlenül éppen úgy hozza meg, hogy az egy, az eredeti művel azonos vagy ahhoz lényegében hasonló művet eredményezzen. A felperesi mű szerzői jogi védelme ugyanakkor nem zárja ki, hogy egyes – ezekben a figurákban is megjelenő megoldások – más játékfigurákon is megjelenjenek (például mókusforma, hasonló szín, hasonló agyag, hasonló frizura, mozgatható kéz).³⁸³ Azonban egy más játékfigura, amely akár egy-egy azonos megoldás mellett saját szerzőjének szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bír, összehatásában és megjelenésében jellemzően és szükségszerűen különbözne a felperesi terméktől.³⁸⁴

8.2.11. Kerékpár vázszerkezet szerzői jogi védelme

Az SZJSZT bírósági ügyben eljáró tanácsának véleménye szerint kerékpárvázak megalkotásánál az alkotói szabadságfok viszonylag szűk az általános funkcionális követelmények, valamint a megrendelő zrt. által az ajánlatkérésben kikötött műszaki-szerkezeti követelmények miatt. A kerékpárváz – szerzői jogi szempontból – ipari tervezőművészeti alkotás lehet,

382 SZJSZT 29/2010, Ipari tervezőművészeti alkotás jogosulatlan felhasználása.

383 Önmagában a szerzői jogi védelmet a mozgatható láb, kéz vagy a flokkolt bevonat, illetve az állatok által alkotott család ötlete nem alapozza meg, ugyanis ezek az elemek önálló szerzői jogi védelemre nem alkalmasak, mivel az Szt. 1. § (6) bekezdése alapján csak ötletnek, módszernek (megoldásnak) minősülhetnek. Ugyanakkor az eljáró tanács hangsúlyozza, hogy ugyanezen elemek nem is alapozzák meg, illetve ilyen minősítésük nem is zárja ki azt, hogy az alperesi termék a felperesi termék szolgai másolata legyen.

384 SZJSZT 09/2012, Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása.

vagyis az Szjt. 1. § (2) bekezdésében foglalt példálózó felsorolás *o*) pontja alá tartozik. Egyéni, eredeti jelleggel csak a kerékpárváz homlokcsövét az ülőcsővel összekötő kialakítás bír. A homlokcső és az alsó, illetve felső cső találkozásánál alkalmazott lapos megerősítést a tanács elsősorban műszaki megoldásként értékelte, amely nem a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleget tükröz, hanem célzott műszaki funkciót hivatott ellátni. Az alsó és a felső csövet összekötő négyzet alakú merevítő esetében már nagyobb volt az alkotói szabadságfok, így az hozzájárul a kerékpárváz elülső részének egyéni, eredeti jellegéhez. A váz hátsó része, azon belül a láncvilla, a támvilla, a villaátkötő, a hátsó papucs, valamint a láncvédő rögzítő lemez és kontralemez szintén funkcionális elemek, amelyekben nem nyilvánul meg a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleg. A homlokcsőre felhegesztett kosártartó formája és mérete bár valóban változatos formát ölthet, ezek közül a sarkok közelében furattal ellátott négyzet alakú lap olyan egyszerű formának tekinthető, amely kizárólag a műszaki feladat ellátására szolgál, így szintén nem érhető benne tetten egyéni, eredeti jelleg.



Formatervezett kerékpár (illusztráció)³⁸⁵

A Testület megállapította, hogy a felperesi kerékpárvázak a formájukat tekintve lényegében azonosak, vagy mindkettőt megilleti a szerzői jogi védelem, vagy egyiket sem. A felperesi kerékpárvázakat csak abban az esetben nem illeti meg a szerzői jogi védelem, ha bizonyítást nyer, hogy a felperesi kerékpárvázat az alperesi kerékpárváz másolásával hozták létre. Ehhez elengedhetetlen annak bizonyítása, hogy az alperesi kerékpárváz korábban jutott nyilvánosságra.

Az alperes által benyújtott, majd bejegyzett formatervezési minta azt valószínűsíti, hogy az alperesi kerékpárvázat legfeljebb a bejelentési napot megelőző egy évben kezdhették meg forgalmazni, ellenkező esetben ugyanis a kerékpárváz az Fmtv. 2. §-a értelmében

385 <https://kreativotletektarhaza.hu/17-gyonyoru-es-kulonos-bicikli-dizajn/>

nem minősül újnak, és így nem tesz eleget az 1. § (1) bekezdésében foglalt oltalmazhatósági feltételeknek.³⁸⁶ Az alperesi kerékpárváz léte azonban önmagában nem zárja ki, hogy azokat a felperesi kerékpárvázak jogosulatlan másolásával hozták létre. Bírói bizonyítás kérdése, hogy ha a felperesi kerékpárvázak korábbiak, és az alperes azokról tudott, akkor az alperesi kerékpárvázak nem az alperesi „alap” kerékpárváz áttervezésének, hanem a felperesi kerékpárvázak szolgai másolásának, és így szerzői jogi értelemben felhasználásának tekintendők.³⁸⁷

8.2.12. *Utasváró szerzői jogi védelme*

A Testület álláspontja szerint a megkereső által tervezett utasváró esztétikai, művészi összbenyomás alapján az Sztj. 1. § (2) bekezdés o) pontja szerinti ipari tervezőművészeti alkotás kategóriába tartozik, tehát egyéni, eredeti jellegű szerzői műnek minősül. Az ipari tervezőművészeti tárgyak állhatnak formatervezési mintaoltalom és szerzői jogi védelem alatt egyaránt, így nem kizárt, hogy az alkalmazott művészet alkotásai nemcsak egyéni és újak (ezek a formatervezési mintaoltalom bejegyzésének anyagi jogi feltételei), hanem művészi – azaz egyéni, eredeti – jelleggel is rendelkeznek.

Az ügyben eljáró tanács az utasváró egyéni, eredeti jellegét kizárólag összbenyomása alapján állapította meg. Általában elmondható, hogy egy ilyen jellegű tárgy kialakításánál az alkotói szabadság alapvetően adott. Ilyen döntések közé tartozhat többek között az utasváró szerkezetének formai kialakítása, vonalvezetése (például szögletes, boltíves tetőszerkezet), a használt anyagok megválasztása (például fém, fa, üveg) és színvilága, valamint az ülési lehetőség kiválasztása (például különálló fapad, talajon rögzített fémülőkék), továbbá az oldalüvegek díszítése (például grafikai, képzőművészeti megoldásokkal, figuratív, absztrakt módon, funkcióval rendelkező és anélküli díszítőelemekkel, térbeli és síkbeli módon).

A fentiek alapján a Testület úgy ítélte meg, hogy a megkereső alkotója szellemi tevékenységén alapuló megoldást választott. Az utasváró egyéni, eredeti jellegét egyrészt az oldalfalak és a hátfal üvegfelületein végigfutó dekoratív és figyelemfelhívó fehér színű csíkozás, másrészt az ülőpad hosszával megegyező méretű, a pad mögötti hátfalra szerelt, fából készülő árnyékvető lécek alkalmazása alapozza meg. Ezek az elemek, funkcionális értékeik mellett, esztétikailag jelentősen hozzájárultak az utasváró művészi összbenyomásához, és együttesen markáns, könnyen felismerhető, egyedi karaktert adnak a terméknek. Az eljáró tanács nem vette figyelembe a művészi összbenyomás alapján nem észlelhető, a megkeresésben felsorolt, jellegzetesnek tekintett jellemvonásokat. Ennek indoka, hogy az utasváró esetében a művészi külalak, annak egyéni, eredeti jellege a meghatározó, amit a felsorolt jellemvonások egyes alpontjai alapoznak meg, vagyis azok az elemek, amelyek nem járulnak hozzá az utasváró kinézetének esztétikai megítéléséhez, nem relevánsak a vizsgálat szempontjából még akkor sem, ha mindezen jellegzetességek egy teljesen új szerkezeti, műszaki megoldáson alapulnak.

386 Fmtv., 1. §: „(1) Formatervezési mintaoltalomban (a továbbiakban: mintaoltalom) részesülhet minden új és egyéni jellegű formatervezési minta (a továbbiakban: minta).” 2. §: „(1) Új a minta, ha azzal azonos minta nem jutott nyilvánosságra az elsőbbség időpontját megelőzően. (2) A mintákat egymással azonosnak kell tekinteni akkor is, ha külső jellegzetességeik csupán lényegtelen részletekben különböznek.”

387 SZJSZT 09/2015, Kerékpár vázszerkezethez kapcsolódó szerzői jogok.

Az eljáró tanács a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján azt is megállapította, hogy a más városban felállított utasvárók sérthetik a megkereső termékéhez fűződő szerzői jogait, mivel esztétikai, művészeti összbnyomás alapján a két utasváró szinte azonosnak tekinthető. Ennek indoka, hogy az utasváró egyéni, eredeti fehér csíkozása és lécezős megoldása mind anyaghasználatban, mind formai megoldásban szinte egy az egyben visszaköszön a 2015-ben megvalósult utasváróban. Ennek magyarázata a rendelkezésre álló viszonylag tág körű alkotási tér, valamint az, hogy az azonosság fennállása miatt nem valószínűsíthető, hogy a 2015-ben felállított utasváró tervezője a megkereső tervétől függetlenül jutott volna ugyanarra az esztétikai megoldásra.³⁸⁸

8.2.13. *Olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszer szerzői jogi védelme*³⁸⁹

A Testület megállapította, hogy a zártrendszerű levegős olajcsereegység olyan műszaki megoldás, amely beépített membránzivattyúval légtelenített tartályhoz csatlakoztatott fáradt olaj leürítésére és friss olaj feltöltésére alkalmas. Ezeknek a műszaki megoldásoknak számos különböző változata létezik, amelyek mind a kis-, mind a nagykereskedelmi forgalomban könnyedén hozzáférhetők. A zártrendszerű levegős olajcsereegység kialakítása minden részletében, műszaki és formai kialakításában egyaránt azonos például az Ernest H. Hill cég membránzivattyús fáradtolaj-gyűjtő egységének kialakításával. Cseppmentes olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszerrel forgalmaz például a No-Spill Systems, amely a jelen gyorscsatlakozó rendszerrel láthatóan azonos, így ezt semmi sem különbözteti meg a piacon kapható egységektől.

Az ügyben eljáró tanács osztotta az SZJSZT 23/2010 számú szakvéleményében kifejtett azon álláspontját, miszerint:

nem állhatnak szerzői jogi védelem alatt senki javára azok a teljesítmények, amelyek mindenki számára szabadon hozzáférhetők, a különböző szakmai, technikai előírások, elvárások, általános kritériumoknak megfelelő alkotóelemek, sablonok. Ezek ugyanis – még ha esetleg eredetileg valakinek az egyéni-eredeti szellemi tevékenységéből is fakadtak, mára olyan általános standardokká váltak, ami nem indokolja ezek monopolizálását.

Úgyszintén kizárja a szerzői jogi védelem köréből az alkotásokat, ha ezekkel szemben olyan szigorú előírásokat, műszaki követelményeket (például anyagszilárdság), valamint környezetvédelmi szabályokat stb. állítanak, amelyek által nullára redukálódik az egyéni, eredeti jelleg eléréséhez szükséges mozgástér. A funkcionalitáshoz szükséges kompatibilitás (például átmérő, menetemelkedés) szintén olyan tényező, amely meghatározza a műszaki alkotások milyenségét. Jelen esetben a gyorscsatlakozó rendszer az olajcsereegységet köti össze az olajleeresztő csavarral, az olajcsereegység pedig a gyorscsatlakozóhoz kell, hogy kapcsolódjon, így tehát más alkatrészekkel összefüggésben, azokkal összekapcsolva, összeszerelve tudják betölteni a funkciójukat.

388 SZJSZT 30/2016, Ipari tervezőművészeti alkotás szerzői jogi védelme.

389 SZJSZT 08/2019, Környezetbarát cseppmentes olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszerrel kapcsolatos szerzői jogok.

A fenti műszaki kritériumoknak történő szükségszerű megfelelés okán, az alkotómunka során a gyorscsatlakozó rendszer, valamint az olajcsereegység készítőjének nem maradt a szerzői mű elkészítéséhez szükséges mozgástere, így ezek az egyéni jelleg szintjét nem érik el. Sem a gyorscsatlakozó egység, sem az olajcsererendszer kialakítása nem lép túl a műszaki funkcióinak ellátásán. Mindemelllett a gyorscsatlakozó rendszer és az olajcsereegység esetében is hiányzik az eredeti jelleg is, tekintettel arra, hogy azokat semmi sem különbözteti meg a piacon kapható más, hasonló funkciójú műszaki megoldásoktól. Mindezeket összefoglalva: sem a környezetbarát cseppmentes olajcserét biztosító gyorscsatlakozó rendszer, sem a zárt-rendszerű levegős olajcsereegység, sem a kettő együttesen nem éri el a szerzői jogi védelemhez szükséges egyéni, eredeti jelleg szintjét, ennél fogva ezeket szerzői jogi védelem nem illeti meg.

Amennyiben az SZTNH lajstromában sem szabadalomként, sem használati mintaként nem szerepel sem a gyorscsatlakozó rendszer, sem az olajcsereegység, akkor ezek sem iparjogvédelmi oltalom, sem a fentiek alapján szerzői jogi oltalom alatt nem állnak. Ugyanakkor a termék nem nevesített szellemi alkotásként (*know-how*) történő hasznosítása jogilag annak ellenére sem zárható ki, hogy ennek gazdasági jelentősége kérdéses.³⁹⁰

8.3. Iparművészeti alkotások párhuzamos oltalma

8.3.1. Szerzői jogi védelem és formatervezési mintaoltalom

A szellemi alkotások jellemző és alapvető tulajdonsága a párhuzamos oltalom lehetősége, azaz ha az egyik oltalmi forma által biztosított védelem fennáll (vagy nem áll fenn), az még nem zárja ki annak lehetőségét, hogy egy másik oltalmi rezsim védelmet nyújtson. Ezzel összefüggésben az Fmtv. indokolása megerősíti a formatervezési mintaoltalom és szerzői jogi védelem kumulációjának lehetőségét. Eszerint „a mintának az e törvényben szabályozott oltalma nem befolyásolhatja a mintán mint művészeti alkotáson külön törvény szerint fennálló szerzői jogok védelmét” (Fmtv., 64. §).

A szerzői jog formalitásmentes, automatikus jellegének köszönhetően a védelem már az alkotás létrejöttétől kezdve fennáll, így a szerzői jogi védelem időben minden esetben megelőzi az iparjogvédelmi oltalmi formák által biztosított védelmet. Ha egyazon alkotáson keletkezik a szerzői jogi oltalmat követően más iparjogvédelmi oltalom, akkor az nem fogja a korábbi oltalmat megszüntetni. Ugyanakkor egy másik, korábbi alkotáson fennálló szerzői jogi oltalom kizáró okként merülhet fel a védjegyjogi oltalom, a valamint formatervezési mintaoltalom megszerzése esetén [Vt., 5. § (1) bek. *b*) pont; Fmtv., 10. § (2) bek.].

A két oltalmi forma által biztosított védelem megszerzéséhez eltérő feltételek szükségesek: a formatervezési mintaoltalomhoz az újdonság és az egyéni jelleg követelménye társul, a szerzői jogi védelemhez pedig a már említett egyéni, eredeti jelleg fennállása. Az egyéni jelleg kritériuma mindkét esetben megtalálható, ám a fennállásuk vizsgálatában különböznek egy-

390 A védett ismeretet az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvény 1. § (2) bekezdése a következőképpen definiálja: „védett ismeret (*know-how*) az üzleti titoknak minősülő, azonosításra alkalmas módon rögzített, műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, megoldás, tapasztalat vagy ezek összeállítása.” A védett ismeret hasznosítását célzó jogbérleti (*franchise*) szerződéseket a Ptk. LI. fejezete szabályozza.

mástól. Amíg a minták esetében a tájékozott használó, addig a szerzői jog esetében a művész vagy az adott művészi ágban jártas szakember megítélése a zsinórmérték. Ami az újdonság követelményét illeti, ismét megjegyezzük, hogy mindkét esetben a vizsgálat arra irányul, hogy a későbbi minta vagy alkotás ne legyen másolata a korábbiak: „amíg a formatervezési mintaoltalomnál egy meghatározott, objektív mérce használatos, azaz a viszonyítási alapot az elsőbbségi időpont előtt már nyilvánosságra hozott minták jelentik, addig a szerzői jog esetében az újdonság kritériuma szubjektív jellegű, mivel az oltalom teljesülését a szakembernek a vizsgálat időpontjában fennálló szakértelme határozza meg.”³⁹¹

A szerzői jog szerint biztosított védelmi idő lényegesen hosszabb az iparjogvédelmi oltalmi formákhoz képest, mivel „a szerzői jogok a szerző életében és halálától számított hetven éven át részesülnek védelemben” [Szt., 31. § (1) bek.]. Ezzel szemben a formatervezési mintaoltalom a bejelentés napjától számított öt évig áll fenn, amely legfeljebb öt alkalommal meghosszabbítható, tehát a védelmi idő a 25 évet semmiképp sem haladhatja meg [Fmtv., 19. § (1)–(3) bek.]. Ugyanakkor a közösségi formatervezési mintaoltalom – szemben a hazai szabályozással – ismeri a nem lajstromozott formatervezési mintaoltalmat is. Ebben az esetben a védelmi idő rövidebb, ugyanis a jogosultat csupán a nyilvánosságra jutástól számított három évig illeti meg a védelem.³⁹² Ebből adódóan az olyan formatervezési minták esetében, amelyeknél a szerzői jogi védelem feltételei is fennállnak, a jogosultak halálát követően a minták még hosszú időn át oltalomban részesülhetnek.

Azon formatervezési minták esetében, amelyek szerzői jogi védelem alatt is állnak, az alkotót megillető jogosultságok kapcsán fontos kiemelni, hogy a párhuzamos védelem egyaránt kiterjed a hasznosításra [Fmtv., 16. § (1)–(3) bek.] és a felhasználásra (Szt., 16. §) mint a hasznosítás szerzői jogi megfelelőjére. Ugyan mindkét jogosultság az alkotás nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételét célozza, a mögöttes céljuk tekintetében eltérés mutatkozik. Amíg a szerzői jog esetében a hangsúly a mű érzékelhetővé tételére, élvezetére helyeződik, addig a mintáknál a hasznosítás kifejezetten profitorientált.³⁹³

Az Fmtv. a hasznosítás fogalmát egy nem kimerítő jellegű felsorolással határozza meg, amely szerint „hasznosításnak minősül különösen: a minta szerinti termék előállítása, használata, forgalomba hozatala, forgalomba hozatalra való felkínálása, behozatala, kivitele és e célokból való raktáron tartása” [Fmtv., 16. § (3) bek.]. Szükséges azt is megjegyezni, hogy az oltalom korlátjai kifejezik a formatervezési mintaoltalomnak a szerzői joghoz fűződő szoros viszonyát: mind az idézés, mind az iskolai oktatás céljából végzett cselekmény megtalálható a szerzői jogi szabad felhasználás esetkörei között.³⁹⁴

A vagyoni jogok tekintetében is eltérés mutatkozik a két oltalmi forma között. A szerzői jog szerint a szerzőt megillető vagyoni jogosultságok főszabály szerint forgalomképtelenek, nem idegeníthetők el, azaz a jogátzállás helyett jellemzően felhasználási engedély útján történik az alkotás hasznosítása [Szt., 9. § (3) bek.]. Ezzel szemben a mintaoltalomból eredő vagyoni jogok átszállhatnak, átruházhatók és megterhelhetők [Fmtv., 21. § (1) bek.]. Éppen ezért azon

391 HEPP Nóra: A formatervezésiminta-oltalom szerzői jogi megközelítése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/5. 65.

392 A Tanács 6/2002/EK, a közösségi formatervezési mintáról szóló rendeletének (2001. december 12.) 11. cikke.

393 HEPP i. m. (391. lj.) 66.

394 LONTAI i. m. (271. lj.) 348.

szervi mű esetében, amely formatervezési mintának is minősül, az iparjogvédelmi oltalmon keresztül biztosíthatóvá válik a szerzőt megillető vagyoni jogok forgalomképessége.³⁹⁵

Összességében megállapíthatjuk, hogy mind a szerzői jogi oltalomnak, mind a formatervezési mintaoltalomnak megvannak a sajátos előnyei és hátrányai. Ami a regisztrációt illeti, a formatervezési mintaoltalom előnye, hogy hatósági nyilvántartásba vételhez kötött, amely egyrészt a jogérvényesítés szempontjából jogbiztonságot jelent, másrészt a nyilvánosság számára hiteles információval szolgál. Ugyanakkor a lajstromba vétel hátránya, hogy az eljárás költséges, szemben a díjmentes szerzői jogi oltalommal, és a szerzői jogi védelem körében a jogosultak számára lehetőség van az önkéntes műnyilvántartás igénybevitelére is. Ugyan az így szerezhető tanúsítvány védelmet nem keletkeztet, a szerzőség elsőbbségi időpontját igazolja.³⁹⁶ Ennek kapcsán szükséges ismételt kiemelni, hogy a formatervezési mintaoltalom képes biztosítani az alkotások forgalomképességét, azaz a felhasználó ezáltal nem engedélyt, hanem vagyoni jogokat tud szerezni. Mindamellett a védelmi idő tekintetében a szerzői jog által biztosított oltalom kedvezőbb a jogosult számára, hiszen a formatervezési mintaoltalom maximum 25 évig áll fenn.

A formatervezési mintaoltalom és a szerzői jogi védelem célja és rendeltetése között a legfőbb különbség az, hogy amíg az előbbi a versenyképesség javítására koncentrál, addig az utóbbi rendeltetése a művészeti, kulturális értékek közvetítése, megőrzése, valamint a műélvezet biztosítása. Az egyéni, eredeti, esztétikai jelleg megléte nem követelmény a formatervezési mintaoltalom esetében – ha a minta művészeti értékkel is bír, az a fennálló formatervezési mintaoltalmat nem befolyásolja. Így tehát az iparművészeti, ipari tervezőművészeti alkotásoknak mint szerzői műveknek lehetséges a mintaként történő oltalmaztatása is, ha megfelelnek a formatervezési mintaoltalommal szemben támasztott új és egyéni jellegű követelménynek. A szerzői jogi oltalom a formatervezési mintaoltalom keletkezése alatt, azt megelőzően, és annak lejártát követően fennáll.³⁹⁷ Mindezek alapján létrejöhet párhuzamos oltalom, amely lehetőséget teremt a jogosult számára a különböző igények közötti választásra, biztosítva azt, hogy azokat akár egymás mellett is érvényesítse.

8.3.2. Térbeli védjegyek és formatervezési mintaoltalom

Térbeli alkotások oltalmazhatóságára nemcsak a szerzői jog és a formatervezési mintaoltalom, hanem az iparjogvédelem egy másik oltalmi formája, a védjegyoltalom is lehetőséget kínál. A védjegyek mint árujelzők feladata az áruk és a szolgáltatások azonosítása, azok egymástól való megkülönböztetése, illetve a fogyasztók megfelelő tájékoztatásának elősegítése az áruk és a szolgáltatások eredetével kapcsolatban.³⁹⁸

A térbeli (más szóval háromdimenziós) védjegyek oltalmazhatósága a nemzetközi védjegyfejlődés új vívmányának tekinthető, hiszen a lehetőséget az Európai Unió tagországaiban a Tanács 1988. december 21-i, a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló 89/104/EGK irányelve teremtette meg.³⁹⁹ Az iparjogvédelmi oltalmi formák kumuláci-

395 HEPP i. m. (391. lj.) 67.

396 SZJSZT 21/2005, Grafikai alkotás szolgálai másolása.

397 LONTAI i. m. (271. lj.) 344.

398 LEGEZA i. m. (342. lj.) 332.

399 MILLISITS Endre: Kit Kat, avagy a térbeli védjegy oltalomképességének újabb határvitái az Európai Bíróság előtt. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2017/3. 97.

ójával kapcsolatban a Fővárosi Törvényszék kiemelte: „önmagában nem lehet a védjegyoltalom akadály, hogy a formát korábbi szabadalomban már leírták vagy bemutatták, mert egy adott áru egyszerre többfajta iparjogvédelmi oltalomban is részesíthető, feltéve, hogy ezek feltételei külön-külön fennállnak.”⁴⁰⁰ Ez azt jelenti, hogy a jogosult az alkotására térbeli védjegyoltalmat is alapíthat, ha az megfelel a Vt.-ben foglalt feltételeknek. Eszerint bármely megjelölés oltalomképes, ha megkülönböztető képességgel rendelkezik, és „a védjegylajstromban olyan módon ábrázolható, hogy a jogalkalmazó szervek és a nyilvánosság egyértelműen és pontosan meg tudják határozni a védjegybejelentő által igényelt, illetve a védjegyjogosult javára fennálló oltalom tárgyát” [Vt., 1. § (1) bek.]. Továbbá a Vt. példálózó módon felsorolja azon megjelöléseket, amelyek védjegyoltalomban részesíthetők, így többek között rögzíti a sík- vagy térbeli alakzatot, beleértve az áru vagy a csomagolás formáját is [Vt., 1. § (2) bek. d) pont].

A térbeli védjegyek több kategóriába sorolhatók, ám valamennyi háromdimenziós védjegy közös ismertetőjege, hogy azok a síkbeli felületen túlterjeszkednek. Csoportosításuk szerint ismeretesebbek azok a megjelölések, amelyek:

- a csomagolás külső formájának integráns részeiből állnak;
- a csomagolás egészének kialakításából állnak;
- az áru egyes integráns tartozékaiból állnak;
- az áru egészének kialakításából állnak;
- szolgáltatásokra vonatkozó térbeli megjelölések.⁴⁰¹

Ami a védjegyoltalom és a formatervezési mintaoltalom összevetését illeti, szükséges kiemelni, hogy a védjegy által biztosított oltalom csak meghatározott áruk és szolgáltatások körére terjed ki, ezzel szemben a formatervezési mintaoltalom esetében a termék típusának a bejelentésben történő meghatározása az oltalom terjedelmét nem befolyásolja.⁴⁰²

Mindkét oltalmi formánál a törvények viszonyítási pontként határozzák meg a fogyasztói mércét. Fontos ugyanakkor leszögezni, hogy a formatervezési mintaoltalom esetében a zsinórmértéket a tájékozott használó jelenti, a védjegyjog esetében viszont az átlagfogyasztó szemszögéből kell megvizsgálni a megjelölést. Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint a tájékozott használó figyelmi szintje magasabb az átlagosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő fogyasztói szintnél, mindazonáltal nem éri el a szakember vagy a szakértő szintjét, aki képes részletesen megfigyelni a formatervezési minták között esetlegesen fennálló minimális eltéréseket. A tájékozott használó tehát „ismeri az érintett ágazatban jelen lévő különböző formatervezési mintákat, bizonyos fokú ismeretekkel rendelkezik az említett formatervezési mintákat rendszerint alkotó elemekről, és az érintett árukra irányuló érdeklődéséből adódóan azok használata során viszonylag magas fokú figyelmet tanúsít.”⁴⁰³ Ezzel szemben a védjegyjogi átlagfogyasztó figyelme felületesebb, nincsenek különleges ismeretekkel rendelkező

400 A Fővárosi Bíróság 3. Pk.630.755/2005/13. számú végzése.

401 LUKÁCSI Péter: *Védjegy – verseny – közkinccs: A térbeli megjelölések védjegyoltalma*. Doktori értekezés, ELTE ÁJK, 2017, https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37483/dr%20Lukacsi%20Peter_doktori%20ertekezés_2017_PDF_A.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 60.

402 Uo., 99.

403 C-281/10. P. számú, a PepsiCo, Inc. kontra Grupo Promer Mon Graphic, SA ügyben hozott ítélet [ECLI:EU:C:2011:679], 59. pont.

retei a termékekről, és azokat nem hasonlítja össze. Jellemzően elmosódott kép él a tudatában a termékekről.⁴⁰⁴

Amíg a háromdimenziós védjegy védi egy adott forma megkülönböztető képességét más megjelölésekhez képest ugyanazon áruk, illetve szolgáltatások körében, valamint biztosítja a konkrét gyártó vagy szolgáltató fogyasztók által történő beazonosítását, addig a formatervezési mintaoltalom célja, hogy oltalomban részesítse a termék megjelenésének újdonságát és egyéni jellegét. Következésképpen a védjegyoltalom fennálltához nem szükséges az újdonság követelménye, a formatervezési mintaoltalom pedig nem követeli meg a megkülönböztető képesség meglétét.

Szükséges rögzíteni, hogy mind a védjegyjog, mind a formatervezési mintaoltalom tiltja az olyan jellegű formák oltalmazását, amelyek kizárólag a célzott műszaki hatás eléréséhez szükségesek [Vt., 2. § (2) bek. *db*) pont], vagy amelyek kizárólag a termék műszaki rendeltetésének következményei [Fmtv., 6. § (1) bek.]. Egyrészt e kizárás mindkét esetben a monopolhelyzet elkerülését szolgálja, azaz biztosítja, hogy valamennyi versenytárs számára elérhető legyenek az olyan külső megoldások, amelyek a technikai innováció eredményei,⁴⁰⁵ másrészt a védjegyoltalom esetében az SZTNH Módszertani útmutatója szerint „nem engedhető meg, hogy bárki a védjegyjogot arra használja fel, hogy műszaki megoldásokra szerezzen vagy tartson fenn oltalmat.”⁴⁰⁶

Ugyancsak a védjegyoltalom kizárását eredményezi az, ha a megjelölés más iparjogvédelmi jogába – esetünkben formatervezési mintaoltalmába – ütközne [Vt., 5. § (1) bek. *b*) pont]. Az Fmtv. rögzíti, hogy „nem részesülhet oltalomban a minta, ha megkülönböztetésre alkalmas olyan megjelölést használ, amely másnak korábbi iparjogvédelmi jogába ütközne, vagy amelyet más korábbról fogva ténylegesen használ belföldön, feltéve, hogy a megjelölésnek a mintában való használata a korábbi használó hozzájárulása hiányában jogszabályba ütközne” [Fmtv., 10. § (1) bek.], azonban e kizáró ok csak a korábbi jogosult, használó észrevétele alapján vehető figyelembe.

A minták oltalmi ideje tehát nem lehet hosszabb, mint 25 év, ezt követően a minta közkinccsé válik. A védjegyoltalom védelmi ideje ezzel szemben a bejelentés napjától számított tíz év, azonban – szemben a formatervezési mintaoltalommal – további tíz-tíz évre megújítható, ennél fogva a védelem akár örökké fennállhat. Ugyanakkor szükséges rögzíteni, hogy a védjegyoltalom mégsem tekinthető időben korlátlan jognak, ugyanis a jogosultat a Vt.-ben foglaltak szerinti használati kötelezettség terheli, amelynek elmaradása a védjegyoltalom megszűnését eredményezi (Vt., 18. §).

A védjegyoltalom és a formatervezési mintaoltalom együttes fennállása esetén lényeges szempont, hogy melyik oltalmi formát igényelték korábban. Figyelemmel kell lenni ugyanis arra, hogy ha az adott térbeli formára elsőként védjegyjogi oltalmat alapítanak, akkor az újdonságrontó tényező volna egy későbbi formatervezési mintaoltalom igénylése esetén. Éppen ezért a párhuzamos oltalom esetében javasolt elsőként a formatervezési mintaoltalom igénylése, és ezt követően a védjegyoltalom megszerzése. Egyrészt nyilvánvalóan az előbbi akadály elkerülése miatt, másrészt a mintát, annak intenzív használata révén, a fogyasztók

404 LEHOCZKI Boglárka: A térbeli formák oltalmazhatósága. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/1. 43.

405 ZOMBORI Zsolt: Formatervezési mintaoltalom Magyarországon és az Európai Közösségben, II. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006/3. 49.

406 SZTNH Módszertani útmutató, www.sztnh.gov.hu/hu/vedjegy/vedj_modszertan/vedjegy_modszertan.pdf, 75.

az azt előállító, gyártó és szolgáltató társasággal fogják azonosítani, megszerelve ezáltal a megjelölés megkülönböztető képességét, és megvalósítva a védjegyek eredet- és minőségjelző funkcióját.⁴⁰⁷ Ahogyan az SZTNH Módszertani útmutatója rögzíti:

az iparjogvédelmi jogintézmények (szabadalmi oltalom, használati mintaoltalom, formatervezési mintaoltalom, védjegyoltalom, földrajzi árujelző oltalom) jellegükénél fogva egymást hasznosan egészítik ki, azonban egyik iparjogvédelmi jogintézmény sem szolgálhat arra, hogy a már közkinccsé vált megoldásokra más formában, kizárólagos jogot biztosítson. [...] A védjegyjognak nem lehet olyan szerepe, olyan társadalmi rendeltetése, amely arra irányul, hogy a védjegyoltalom eszközeivel a szabadalmi, használati mintaoltalmi, formatervezési mintaoltalmi – időben korlátozott – monopólium lejártával, azt ismételtelen felélesztve, további korlátlan időre szóló kizárólagosságot biztosítson. A védjegyjog eszközeinek ilyen célzatú felhasználása ellentétes lenne a jogalkotó céljával, az egész jogintézmény társadalmi rendeltetésével, jellegével, és indokolatlanul korlátozná a piaci versenyt.⁴⁰⁸

Mindezekből az következik, hogy az oltalmi formák párhuzamos fennállása esetén is figyelemmel kell lenni a szellemi tulajdonjogok belső egyensúlyának megteremtésére.⁴⁰⁹

Oltalmi forma	Alanya	Feltétele	Létrejötté	Időtartama	Kumuláció
Szerzői jogi védelem	Az a természetes személy, aki a művet megalkotta	Minden irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás, ha egyéni-eredeti jelleget hordoz	Automatikus, a mű (alkotás) keletkezésétől fogva fennáll	A szerző életében és a halálától számított 70 évig	A mintaoltalom vagy a védjegyoltalom nem befolyásolja a mintán vagy védjegykorábban fennálló szerzői jogi védelmet
Formatervezési mintaoltalom	Az a természetes személy, aki a mintát megalkotta	Ha a termék külső megjelenése (dizájn) új és egyéni jelleggel rendelkezik	Bejelentési kérelem benyújtásával, hatósági eljárás eredményeként	Bejelentés napjától számított öt év, legfeljebb öt alkalommal megújítható	Nem részesülhet mintaoltalomban más korábbi szerzői jogát sértő minta
Védjegyoltalom	Bármely természetes vagy jogi személy, aki a megjelölést lajstromoztatta	A grafikai megjelölés megkülönböztető képességének megléte	Bejelentési kérelem benyújtásával, hatósági eljárás eredményeként	A bejelentés napjától számított tíz év, korlátlan alkalommal megújítható	Nem részesülhet védjegyoltalomban más korábbi szerzői vagy iparjogvédelmi jogába ütköző megjelölés

8.4. Összegzés

Az iparművészeti alkotások és az ipari tervezőművészeti tárgyak szerzői jogi védelem alá tartoznak, ha a tárgyak művészeti szemszögből egyéni, eredeti jelleggel rendelkeznek. Emellett

407 LEHOCZKI i. m. (404. lj.) 48.

408 SZTNH i. m. (406. lj.) 76.

409 LUKÁCSI i. m. (401. lj.) 156.

ezek a tárgyak formatervezési mintaoltalomban részesíthetők, aminek az a feltétele, hogy a termék külső megjelenése egészben vagy részben új és egyéni jellegű legyen. A termék állhat védjegyoltalom alatt is (térbeli védjegyként), amennyiben megkülönböztető képességgel rendelkezik. Fontos rögzíteni, hogy a védjegyoltalomnak nem kritériuma az újdonság megléte, és a lajstromozott védjegy kizárólag a termék (áru) más árujelzőkhöz képest megkülönböztető jellegét oltalmazza. Nem részesülhet formatervezési mintaoltalomban más korábbi szerzői jogát sértő minta, és nem állhat védjegyoltalomban a megjelölés, amely más, korábbi szerzői, szerzői joghoz kapcsolódó vagy iparjogvédelmi jogába ütközne.

Lényeges megkülönböztető körülmény az is, hogy a szerzői jogi védelemhez nem szükséges, hogy a műben kifejezett gondolatok a formatervezési mintaoltalom értelmében újszerűek legyenek (objektív újdonság). A szerzői jog egyéni, eredeti alkotást követel meg, vagyis azt, hogy olyan új formatervezett termék jöjjön létre, amely nem egy másik alkotás másolata. Ennek értelmében beszélhetünk szubjektív újdonságról. Éppen ezért a szerzői művek, így az ipari tervezőművészeti alkotások is párhuzamos fejlesztésekként konkuráló védelmet élvezhetnek. Az „egyéni, eredeti jelleg” fennállásához elengedhetetlen, hogy legalább minimális tere legyen a különböző megoldások közötti választásnak. A döntés megnyilvánulhat például az anyagválasztásban, a forma és a színvilág meghatározásában. Ugyanakkor az alkotás terét szűkítik a dizájn tárgy használati funkciói, technikai adottságai, az ergonómiai követelmények, továbbá az adott iparágra jellemző kialakítási ötletek és stíluselemek.

Az iparági jellemzőkre mint korlátozó tényezőkre további példákat találhatunk a divatiparban. Ennek termékei (például ruhák, kiegészítők) is élvezhetnek szerzői jogi jogvédelmet, de jellemzően ez az oltalom csak „szűk értelemben” áll fenn. Ebben az állandóan változó iparágban egy korábban még egyéni, eredeti jellegű megoldás később gyakran már „csak ötlet” szintjén mozoghat, beszűkítve az alkotás terét. A divatiparra jellemző módon általános és bevett gyakorlat, hogy egy ruhadarab megtervezésénél a tervezők a korábbi divathullámokból merítik ötleteiket, az ötletek pedig nem állhatnak védelem alatt, tehát felhasználásuk egy ruhadarab kialakításánál nem alapoz meg védelmet.

Felhasznált irodalom

BAKOS Kitti: Az építészeti alkotások szerzői jogi felhasználása. *Acta Universitatis Szegediensis. Publicationes doctorandorum juridicorum*, 2011/1.

BAKOS Kitti – NÓTÁRI Tamás: Adalékok az építészeti alkotások szerzői jogi védelméhez. *Jogelméleti Szemle*, 2011/1.

BARTA Judit: Az építészeti alkotások és tervek jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica*, XXIII/2.

BARTA Judit: Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. századi Magyarországon. *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies*, 2017/2.

BARTA Judit: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/6.

BENÁRD Aurél – TÍMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1973

BODÓ Gergely: A mű integritásának sérelme építészeti aspektusban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2004/4.

CSEPORÁN Zsolt: A művészet szabadsága a képzőművészetben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/7–8.

CSILLAG György: Az építészeti alkotások szerzői jogi oltalma. Budapest, Építésügyi Tájékoztató Központ, 1987

FEKETE Ilona: Műemlékvédelem és örökség Magyarországon: intézménytörténet, perspektívák, vélemények. *Világosság*, 2005/6.

FORGÁCH András: Dízlet – jelmez. Budapest, *Gönczöl*, 2005

GÁTS Andrea: Fordulóponton az építészeti alkotások szerzői joga. *Jogalap*, 2018. december – 2019. január

GYERTYÁNFY Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól – a védelem tárgya és a mű egysege. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2012/4.

GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014

HALÁSZ Miklós: *Tereptan és térképismeret*. Budapest, Budapesti Természetbarát Bizottság, 1987

HARIS Andrea – KLANICZAY Péter: Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete (RÉKE). *Élet és Irodalom*, 2020. június 12.

HAVASI Péter: A személyek polgári jogi védelmére vonatkozó szabályozás kritikai elemzése, javaslat az új szabályozásra. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/1.

HEPP Nóra: A formatervezésiminta-oltalom szerzői jogi megközelítése. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2011/5.

HEPP Nóra: A fotóművészet és a képzőművészet találkozása a szerzői jogi védelem asztalán. *Foróművészet*, 2011/1.

KISS Zoltán – SZIVI Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2015

KISS Zoltán Károly: *A kulturális tevékenységekre, valamint a médiaszolgáltatásra vonatkozó közteherviselési és jogdíjfizetési szabályok*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2018

KISS Zoltán Károly – KISS Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog 1. A képzőművészet szabályozása*. Budapest, NMHH Médiatudományi Intézet, 2019

KISS Zoltán Károly: Kizökkent világ – szemelvények a szerzői jogi törvénykezés elmúlt két évtizedéből. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2020/3.

KISS Zoltán Károly: A belsőépítészet és a tájépítészet szerzői jogi vetületei. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2020/5.

KISS Zoltán Károly: Műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/2.

KISS Zoltán Károly: Díszletek és jelmezek szerzői jogi védelme című tanulmánya szolgált forrásul. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/4.

KOLTAY András: Az „általános személyiségi jog” azonosítása felé. Alkotmányjogi, magánjogi és büntetőjogi vizsgálódás. In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 4*. Budapest, Wolters Kluwer, 2017

KOLTAY András – LAPSÁNSZKY András: Az új magyar médiaszabályozás alkotmányossági kérdései. *Iustum Aequum Salutare*, 2011/2.

KOVÁCS Miklós: A térképek szerzői joga. In: *LIX. Georgikon Napok. Kivonat-kötet*. Veszprém, Pannon Egyetem, 2017

LEGEZA Dénes István: A szerzői jogról, V. A fotóművész jogállása különböző jogviszonyokban (második rész). *Fotóművészet*, 2012/2.

LEHOCZKI Boglárka: A térbeli formák oltalmazhatósága. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2016/1.

LONTAI Endre et alii: *Magyar polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2017

MENYHÁRD Attila: Észrevételek és javaslatok az új Polgári törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2002/5–6.

MILLISITS Endre: Kit Kat, avagy a térbeli védjegy oltalomképességének újabb határvitái az Európai Bíróság előtt. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2017/3.

SÁPI Edit: *A színpadi művek szerzői joga*. Budapest, Patrocinium, 2019

SCHRICKER, Gerhard: *Urheberrecht, Kommentar*. München, C. H. Beck, 1999

SCHRICKER, Gerhard – Ulrich LOEWENHEIM: *Urheberrecht, Kommentar*. München, C. H. Beck, 2010

SZEGHALMI Veronika: A képmás polgári jogi védelme és a hazai szabályozás alapvonalainak áttekintése európai példákon át. *Médiakutató*, 2014/1.

SZÉKELY György: *Magyar színházművészeti lexikon*. Budapest, Akadémiai, 1994

SZILÁGYI Sándor: Meghatározások. *Beszélő*, 2002/6.

SZINGER András: Az eredetiség küszöbe. *Jogtudományi Közöny*, 2005/3.

TATTAY Levente: A közszereplők személyiségi jogai. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2007

URBÁN Júlia – RÁCZ-JUHOS Andrea: *Fényképész mestervizsgára felkészítő jegyzet*. Budapest, Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, 2014

VERÉB Viola: Szerzői jogi lehetőségek és korlátok – a fényképezőgép lenszén keresztül. *Fotóművészet*, 2011/3.

ZOMBORI Zsolt: Formatervezési mintaoltalom Magyarországon és az Európai Közösségben II. rész. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2006/3.

Internetes hivatkozások

ACZÉL Gábor: A (város)építészet és a jog. *Építészfórum*, 2013. március 5., <https://epiteszforum.hu/a-varos-epiteszet-es-a-jog>

ANDRÁSI Zsuzsa: *Fogalmak. „Lakberendezés”*, <http://www.andrasizsuzsa.hu/index.php/45-andrasi/fogalmak>

Az építésügyi és építésfelügyeleti hatóságot érintő hatásköri változások 2020. március 1-től.

E-építés, <https://www.e-epites.hu/hirek/az-epitesugyi-es-epitesfelugyeleti-hatosagot-erinto-hataskori-valtozasok-2020-marcius-1-tol>

BAKSA Lajos – JÁMBOR Attila: 2019. október 24: teljes átalakuláson esett át az egyszerű bejelentés. *Építési Jog*, 2019. október 24., <https://epitesijog.hu/8874-2014-oktober-24-teljes-atalakulason-esett-at-az-egyszeru-bejelentes>

BARNA Judit: A fotók átvételének szabályairól és a szerzői jogokról. *MŰOSZ*, 2018. október 12., <https://muosz.hu/2018/10/12/a-fotok-atvetelenek-szabalyairol-es-a-szerzoi-jogokrol/>

BARTHA Gábor – HAVASI István: Térinformatikai alapismeretek. Miskolc, ME Földtudományi Kar, 2011, <https://regi.tankonyvtar.hu>

BENKŐ Gyöngyi: Az építési munkák során a védettség biztosítása, műemlékvédelem. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet. Építőipari közös feladatok I. 2008. https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/9_0459_tartalomelem_015_munkanyag_100331.pdf

BENE Zoltánné PUSZTAI Virág: Médiaelmélet.„Mentor(h)áló 2.0 Program” TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008 projekt, http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/MediaelmeletV2/iv11_a_fotografia_fogalma_cljai.html

DOMBI Miklós: Az építész és a megbízó viszonya az építészeti tervezés folyamatában; oktatása az építészképzésben. Kutatási témavázlat, Budapest, BME, 2015, http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/1121-ek_bekeandras_3.pdf

Az építészet: félig művészet, félig tudomány (PR cikk). *Szabolcs–Szatmár–Bereg Megye Online*, 2017. december 20., <https://szon.hu/gazdasag/az-epiteszet-felig-muveszet-felig-tudomany-2475034/>

FALUDI: Fotó a sajtóban (a Natascha Kampusch ügy szerzői jogi vonulata). *E.szer.int*, 2011. május 2., http://eszerint.blog.hu/2011/05/02/title_1618255

FEKETE György: *Az iparművészet mérföldkövei*, <http://iparmuveszet.nemzeti-szalon.hu/tanulmanyok/merfoldkovek.php>

FODOR Klaudia: NO PHOTO! Az építészeti fotózás jogi kérdései. *Építészfórum*, 2020. június 12., <https://epiteszforum.hu/no-photo-az-epiteszeti-fotozas-jogi-kerdesei>

FRANCIS-HEGEDŰS Veronika: Dizájnvédelem: a divatjog úttörő eszköze (1. rész). *Origo*, 2015. július 24., <http://www.origo.hu/jog/lakossagi/20150724-dizajnvedelem-a-divatjog-uttoro-eszkoze-1-resz.html>

Holló & Társai Ügyvédi Iroda: Térképek szerzői jogi védelmének kérdései. *HPLaw*, 2014. augusztus 29., <http://hplaw.hu/wp-content/uploads/2014/11/terkepek-szerzoi-jogi-vedelmenek-kerdesei.pdf>

HOLLÓ Csaba: *Az ipari örökségvédelem problémái Magyarországon*, www.uni-miskolc.hu/~ombkeeo/ombke_1/hollocs/oroksegv.doc

HORVÁTH Katalin: „A netről szedtem a képet, akkor szabadon használhatom, nem?” A szerzői engedélyről, a felhasználás részleteiről. *Jogi Fórum*, 2015. december 10., <https://www.jogiforum.hu/hirek/34955>

KULCSÁR Attila: Az építészeti alkotások szerzői joga – és kinek mi köze hozzá? *Építészfórum*, 2009. január 16., <https://epiteszforum.hu/az-epiteszeti-alkotasok-szerzoi-joga-es-kinek-mi-koze-hozza>

LUKÁCSI Péter: Védjegy – verseny – közkinccs: A térbeli megjelölések védjegyoltalma. Doktori értekezés, ELTE ÁJK Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2017, https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37483/dr%20Lukacsi%20Peter_doktori%20ertekezes_2017_PDF_A.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Mark MEMMOTT: Shepard Fairey and AP Settle Copyright Dispute over „Hope” Poster. *NPR*, 2011. január 12. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2011/01/12/132860606/shepard-fairey-and-ap-settle-copyright-dispute-over-hope-poster?t=1622448034310>

MEZEI Péter: Reform előtt az építészeti szerzői jog. *Copyright 21 – Szerzői Jog a 21. Században*. 2017. szeptember 8., <https://copy21.com/2017/09/reform-elott-az-epiteszeti-szerzoi-jog/>

OBERSOVSKY Gyula: Belsőépítészet, mi is az?, *Blogger 42*, 2021. szeptember 19., <https://blogger42.com/belsoepiteszet-mi-is-az>

Pusztulás helyett felújítás! Műemlék-hasznosítás ösztönzés a nemzeti vagyon megőrzéséért. *Ingatlanfejlesztői Kerekasztal Egyesület*, 2013. április 11., <http://www.ifk-egyesulet.hu/pusztulas-helyett-felujitas-muemlek-hasznositas-osztonzes-a-nemzeti-vagyon-megorzeseert-2/>

REX-KISS Béla: Nyílt levél a belsőépítészetről. *Építészfórum*, 2011. január 24., <https://epiteszforum.hu/nyilt-level-a-belsoepiteszetrrol>

SÁPI Edit: Színpadi művek szerzői joga. Horváth Eszter interjúja. *Jogi Fórum*, 2020. október 26., <https://www.jogiforum.hu/interju/191>

SZIGETI-SZABÓ Andrea – SOKOLOWSKI András: Szabadon felhasználhatom a rólam készült fényképet? *Arsboni*, 2019. december 17., <https://arsboni.hu/szabadon-felhasznalhatom-a-rolam-keszult-fenykepet>

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Módszertani útmutató, www.sztnh.gov.hu/hu/vedjegy/vedj_modszertan/vedjegy_modszertan.pdf

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala: Tájékoztató az építészeti művek árva műként történő felhasználásával kapcsolatban, https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/2020_08_06_epiteszet_arva_tajekoztato_sztnh.pdf

Épített környezet védelme. Térképek szerzői jogi védelmének kérdései. *Holló és Társai Ügyvédi Iroda*, Budapest, 2014. augusztus 29., <http://hplaw.hu/wp-content/uploads/2014/11/terkepek-szerzoi-jogi-vedelmenek-kerdesei.pdf>

TEG: Elrendelték a változtatási tilalmat a Városligetben. *Index*, 2020. február 26., https://index.hu/belfold/2020/02/26/varosliget_valtoztatasi_tilalom_baan_laszlo

Tudásbázis. Sulinet, <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/kornyezetvedelem-es-vizgazdalkodas/telepulesi-alapismeretek/telepulesgazdalkodasi-alapfogalmak/epített-kornyezet-vedelme>

VARGÁNÉ FEKETE Mónika: *Építésügyi igazgatás*. Budapest, NKE, 2018, <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/6853/Építésügyi%20igazgatás.pdf;jsessionid=A18350EB20CE46BADF62BBADD38D146B?sequence=1>

Változik az építési engedélyek intézésének az ügye: itt a pontos menetrend. *Pénzcentrum*, 2020. január 18., <https://www.penzcentrum.hu/otthon/valtozik-az-epitesi-engedelyek-intezesenek-az-ugye-itt-a-pontos-menetrend.1087387.html>

További internetes hivatkozások

https://index.hu/belfold/2020/02/26/varosliget_valtoztatasi_tilalom_baan_laszlo
<https://oroksegvedelem.kormany.hu/muemleki-ertek-nyilvantartasba-vetele>
<http://mek.hu/index.php?link=mintaszerezodesek>
http://mek.hu/media/files/2019/szabalyzatok/A_mar_megvalosult_epulet_szerzoi_jogdij_MEK-MMK_szabalyzat_20190701-.pdf
<https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/kerttervezes-kertepiteszet>
<https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/tajepiteszet-tajepitesz>
<https://tajk.szie.hu/kepzesek/mesterkepzes/tajepiteszet-es-kertmuveszet-mesterkepzesi-szak-ma>
http://petertorok.com/hu/projekt/aktualis-projektek/20111025_kanon-menten-uj-foter-oroshazan
http://www.szinkommunikacio.hu/22_21.htm
<https://hu.museum-digital.org/index.php?t=objekt&oges=7953>
<https://www.foldhivatal.hu/content/view/51/67>
<https://www.foldhivatal.hu/content/view/185/169>
<https://www.programturizmus.hu/ajanlat-oroshaza-punkosd.html>
http://operaslagerek.network.hu/kepek/diszletek/otello_diszlet_4
<https://www.vivre.hu/s-1280/mennyezeti-lampak>
<https://www.emag.hu/terasz-es-kerti-fa-butor-garnitura-berlin-kerek-asztallal-d-90-cm-es-4-db-osszecsukhato-hamburg-szekkel-parnakkal-89019/pd/DTNPXYMBM>
<https://kreativotletektarhaza.hu/17-gyonyoru-es-kulonos-bicikli-dizajn>

<http://kluwercopyrightblog.com/2011/05/03/opinion-of-the-advocate-general-of-the-ecj-in-the-kampusch-case-2-the-notion-of-originality-in-photographs>
<https://gyujtemeny.imm.hu/informacio>
<http://www.hungart.org/tajekoztatas-muzeumok-reszere>
<http://blog.volgyiattila.hu/2011/01/20/megallapodas-obama-foto-ugyben>
<http://www.hungart.org/hungart-altal-nem-jogosithato-szerzok>
<http://wdo.org/about/definition>
www.kislexikon.hu/iparmuveszet_a.html

Jogi dokumentumok jegyzéke

Magyar jogszabályok

Törvények

1969. évi III. törvény a szerzői jogról (régi Sztj.)
1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról
1991. évi XXIV. törvény a fővárosi és a fővárosi kerületi önkormányzatokról
1991. évi XLV. törvény a mérésügyről
1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról (Nkatv.)
1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról
1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról (Vt.)
1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (Étv.)
1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a köz-művelődésről (kulturális törvény)
1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (Sztj.)
2000. évi C. törvény a számvitelről
2001. évi XLVIII. törvény a formatervezési minták oltalmáról (Fmvt.)
2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (örökségvédelmi törvény)
2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól (Ket.)
2007. évi CVI. törvény az állami vagyonról (Vtv.)
2007. évi CXXIII. törvény a kisajátításról
2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról (áfa-törvény)
2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól
2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásról és a tömegkommunikációról (Mttv.)
2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról (Nvt.)
2012. évi XLVI. törvény a földmérési és térképészeti tevékenységről (Fttv.)
2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről (Btk.)
2012. évi CLVII. törvény a településfejlesztéssel, a településrendezéssel és az építésüggyel összefüggő egyes törvények módosításáról
2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről (Ptk.)
2013. évi XVI. törvény a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról

2013. évi CCXLII. törvény a Városliget megújításáról és fejlesztéséről (Városliget-törvény)
2015. évi CXL. törvény egyes törvényeknek a tömeges bevándorlás kezelésével összefüggő módosításáról
2015. évi CCXII. törvény az egyes törvényeknek a gazdasági növekedéssel összefüggésben történő módosításáról
2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
2018. évi XLIX. törvény a Budapest és az agglomeráció fejlesztésével összefüggő állami feladatokról, valamint egyes fejlesztések megvalósításáról, továbbá egyes törvényeknek a Magyarország filmszakmai támogatási programjáról szóló SA.50768 számú Európai Bizottsági határozattal összefüggő módosításáról (Budapest-törvény)
2019. évi CX. törvény a fővárosi és megyei kormányhivatalok működésének egyszerűsítése érdekében egyes törvények módosításáról
2020. évi XXX. törvény egyes közigazgatási tárgyú törvények módosításáról, valamint ingyenes vagyontutásról
2021. évi XXXIX. törvény a településtervezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról

Kormányrendeletek

- 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos területrendezési és építési követelményekről
- 191/2001. (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról
- 280/2004. (X. 20.) Korm. rendelet a környezeti zaj értékeléséről és kezeléséről
- 312/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az építésügyi és építésfelügyeleti hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről, valamint az építésügyi hatósági szolgáltatásról
- 313/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az Építésügyi Dokumentációs és Információs Központról, valamint az Országos Építésügyi Nyilvántartásról
- 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről
- 138/2014. (IV. 30.) Korm. rendelet az árva mű felhasználásának részletes szabályairól
- 139/2015. (VI. 9.) Korm. rendelet a felsőoktatásban szerezhető képesítések jegyzékéről és új képesítések jegyzékbe történő felvételéről
- 155/2016. (VI. 13.) Korm. rendelet a lakóépület építésének egyszerű bejelentéséről
- 379/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet a központi hivatalok felülvizsgálatával és a járási (fővárosi kerületi) hivatalok megerősítésével összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról
- 244/2019. (X. 22.) Korm. rendelet az egyszerű bejelentés intézményének felülvizsgálatával összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról
- 154/2018. (IX. 3.) Korm. rendelet a Budai Palotanegyed területén lévő ingatlanok felsorolásáról
- 313/2018. (XII. 27.) Korm. rendelet a Budai Palotanegyed területén megvalósuló kiemelten közérdekű beruházások megnevezéséről, valamint az ingatlanok vagyonezelési feladatainak ellátásáról
- 442/2020. (IX. 29.) Korm. rendelet a Liget Budapest projekt keretében megvalósuló egyes beruházásokkal összefüggő közigazgatási hatósági ügyek kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánításáról és az eljáró hatóságok kijelöléséről szóló 546/2013. (XII. 30.) Korm. rendelet módosításáról
- 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet a településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről

Miniszteri rendeletek

9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (Vhr.) a szerzői jogról szóló 1969. évi III. évi törvény végrehajtásáról
66/1999. (VIII. 13.) FVM rendelet az építészeti örökség helyi védelmének szakmai szabályairól
8/2018. (VI. 29.) AM rendelet az ingatlan-nyilvántartási célú földmérési és térképészeti tevékenység részletes szabályairól
8/2020. (VI. 26.) MvM rendelet az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartásról

Alkotmánybírósági határozatok

20/2001. (VI. 11.) AB
28/2014. (IX. 29.) AB

Bírósági ítéletek

1/2012. számú BKMPJE határozat
3. Pk.630.755/2005/13.
16.P.21.339/1971.
BDT2006/1499.
BDT2010. 2329.
BH1976. 491.
BH1985. 17.
BH1985. 57.
BH1990. 420.
BH1992. 578.
BH1995. 632.
BH2011. 153.
BH2016. 306.
EBH2005. 1201.
Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.462/2008/4.
Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.988/2011/3.
Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.300/2008/5.
Győri Ítéltábla Gf.IV.220.228/2005/30.
Győri Ítéltábla Pf.I.20.055/2011/7.
Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3.P.21.040/2007/75.
Kúria Kfv. II.37.011/2009/3.
Kúria Kfv. 39.204/2011/7.
Legf. Bír. Pfv. IV. 22. 544/1994.
Pf.II.20.189/2005/17.
PJD VII. 12.
Veszprém Megyei Bíróság P.20.145/1992.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

SZJSZT 112/1971	SZJSZT 38/2007
SZJSZT 03/1986	SZJSZT 39/2007
SZJSZT 14/1991	SZJSZT 09/2008
SZJSZT-10/1992	SZJSZT 16/2008
SZJSZT 04/1997	SZJSZT 22/2008
SZJSZT 02/2001	SZJSZT 11/2009
SZJSZT 05/2001	SZJSZT 12/2009
SZJSZT 08/2001	SZJSZT 18/2009
SZJSZT 27/2001	SZJSZT 14/2010
SZJSZT 29/2001	SZJSZT 15/2010
SZJSZT 38/2001	SZJSZT 23/2010
SZJSZT 39/2001	SZJSZT 29/2010
SZJSZT 27/2002	SZJSZT 15/2011
SZJSZT 35/2002	SZJSZT 09/2012
SZJSZT 05/2003	SZJSZT 19/2012
SZJSZT 11/2003	SZJSZT 17/2013
SZJSZT 25/2003/1–2	SZJSZT 24/2013
SZJSZT 10/2004	SZJSZT 01/2014
SZJSZT 13/2004	SZJSZT 13/2014
SZJSZT 18/2004	SZJSZT 26/2014
SZJSZT 24/2004	SZJSZT 32/2014
SZJSZT 26/2004	SZJSZT 35/2014
SZJSZT 04/2005	SZJSZT 09/2015
SZJSZT 18/2005	SZJSZT 30/2016
SZJSZT 21/2005	SZJSZT 09/2017
SZJSZT 01/2006	SZJSZT 09/2018
SZJSZT 02/2006	SZJSZT 08/2019
SZJSZT 14/2006	
SZJSZT 33/2006	
SZJSZT 11/2006	
SZJSZT 21/2006	
SZJSZT 24/2006	
SZJSZT 30/2006	
SZJSZT 31/2006	
SZJSZT 33/2006	
SZJSZT 05/2007	
SZJSZT 07/2007	
SZJSZT 10/2007	
SZJSZT 12/2007	
SZJSZT 23/2007	
SZJSZT 24/2007	
SZJSZT 25/2007	
SZJSZT 35/2007	

Külföldi jogszabályok

Visual Artists Rights Act of 1990 (VARA)

Architectural Works Copyright Protection Plan (AWCPA)

Unió normák, nemzetközi szerződések és dokumentumok

Nemzetközi szerződések

Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Unió Egyezmény (BUE); kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet

Az európai építészeti örökség védelméről szóló 1995. évi granadai egyezmény

Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban érvényesülő szerzői és kapcsolódó jogok egyes kérdésekben történő összehangolásáról (InfoSoc irányelv)

Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Szerzői Jogi Szerződése (WCT); kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény

Európai Unió jogforrásai

Az Európai Parlament és a Tanács 305/2011/EU rendelete (2011. március 9.) az építési termékek forgalmazására vonatkozó harmonizált feltételek megállapításáról és a 89/106/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről

A Tanács 93/98/EGK irányelve (1993. október 29.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról

2006/116/EK irányelv a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről

Európai Unió Bíróságának eseti döntései

C-145/10. számú, az E. M. Painer kontra Standard VerlagsGmbH és mások ügyben hozott ítélet
C-161/17. számú, a Land Nordrhein-Westfalen kontra Dirk Renckhoff ügyben hozott ítélet
C-281/10. P. számú, a PepsiCo, Inc. kontra Grupo Promer Mon Graphic, SA ügyben hozott ítélet

Külföldi nemzeti bíróságok esetjoga

Kelley v. Chicago Park District, Case No. 08-3701 (7th Cir., Feb. 15, 2011)

Bridgeman Art Library v. Corel Corp., 36 F. Supp. 2d 191 (S.D.N.Y. 1999)

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok. A „közös európai minimum” azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)
10. Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában* (2014)
11. Apró István (szerk.): *Média és identitás* (2014)
12. Pruzsinszky Sándor: *Halhatatlan cenzúra* (2014)
13. Kóczian Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban* (2014)
14. Apró István – Paál Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig* (2014)
15. Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete* (2015)
16. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014* (2015)
17. Grad-Gyenge Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre* (2015)
18. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014/2* (2015)
19. Apró István (szerk.): *Média és identitás 2.* (2016)
20. Mezei Péter : *Jogkimerülés a szerzői jogban* (2016)
21. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 I.* (2016)
22. Koltay András – Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 II.* (2016)
23. Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt* (2016)
24. Grad-Gyenge Anikó: *Film és szerzői jog – A megfilmesítési szerződés* (2016)
25. Kőhidi Ákos: *Fájlcseré és felelősség* (2016)
26. Hajdú Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és a francia szerzői jogban* (2016)
27. Tóth J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalalmazás és becsületsértés* (2017)
28. Kelemen Roland: *Az első világháború sajtójogi forrásai – Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában* (2017)
29. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar médiumok 2016* (2017)
30. Klein Tamás (szerk.): *Tanulmányok a technológia- és cyberjog néhány aktuális kérdéséről* (2018)

31. Kiss Zoltán Károly: *A kulturális tevékenységekre, valamint a médiaszolgáltatásra vonatkozó közteherviselési és jogdíjfizetési szabályok* (2018)
32. Merkovity Norbert: *A figyelemalapú politika a közösségi média korában* (2018)
33. Csapody Miklós: *Az „irányított nyilvánosság” és a „szerkezet megváltoztatása” Magyarországon* (2018)
 34. Apró István (szerk.): *Média és identitás 3.* (2019)
 35. Mák Ferenc: *Sajtó a Birodalom határán. Hírlapok és a nemzeti újjászületés a kiegyezés utáni Délvidéken* (2019)
36. Paál Vince: *Tanulmányok a magyar sajtószabadság történetéhez 1867–1944* (2019)
 37. Kiss Zoltán Károly – Kiss Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog – 1. A képzőművészet szabályozása* (2019)
38. Gálik Mihály – Csordás Tamás (szerk.): *A média gazdaságtanának kézikönyve* (2020)
 39. Klestenitz Tibor: *Fejezetek az egyházi sajtó történetéből* (2020)
40. Klestenitz Tibor – Paál Vince (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2020* (2020)
 41. Apró István (szerk.): *Média és identitás 4.* (2021)

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel Nyakas Levente
Tördelő: Varga Ákos
Megjelent 13 (B/5) ív terjedelemben, 300 példányban
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 42.: ISBN 978-615-5302-38-1